

**Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»**

Д.І. Ткач

**Угорщина на шляху від демократії
до авторитаризму: трансформація
комунікації влади**

м. Київ – 2024 р.

УДК: 323.2(439):321.7/321.64

Схвалено Вченою радою
Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 2 від 26.09.2024)

Рецензенти:

Бєбик Валерій Михайлович – кандидат психологічних наук, доктор політичних наук, професор, професор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Держалюк Микола Степанович – доктор історичних наук, головний науковий співробітник відділу історії нових незалежних держав Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України».

T-48 Ткач Д. І. **Угорщина на шляху від демократії до авторитаризму: трансформація комунікації влади :** монографія. Київ: Університет «КРОК», 2024. 433с.

ISBN 978-966-170-093-1

У монографії проаналізовано загальні та особливі риси політичної трансформації в Угорщині, починаючи з падіння комуністичного режиму в 1989 році і закінчуючи сьогоднішнім. Показано, як за ці часи угорська демократія пройшла шлях від європейської ліберальної моделі до системи, яку сам Віктор Орбан назвав "неліберальною демократією". Особливу увагу приділено періоду після 2010 року, коли партія Фідес на чолі з Орбаном прийшла до влади, наводяться приклади ключових реформ та їх впливу на політичну систему, економіку та суспільство. Досліджено також зміни в комунікації влади із суспільством, особливо у медіасфері, культурній політиці та зовнішньополітичному курсі Угорщини. Підкреслено, що протягом усього періоду "орбанізації" влада прагнула централізувати контроль над різними сферами суспільного життя, виправдовуючи це захистом національних інтересів та традиційних цінностей.

Для студентів, аспірантів, викладачів факультетів політології, міжнародних відносин, соціології, психології та журналістики ВНЗ та всіх тих, хто цікавиться сучасними політичними процесами в Центральній Європі й Угорщині.

ISBN 978-966-170-093-1

© Університет «КРОК», 2024

© Д.І. Ткач, 2024

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
Передмова	7
Розділ 1. Трансформація багатопартійної системи Угорщини в двополюсну	13
Розділ 2. Парламентаризм в Угорщині: стадії становлення і розвитку	48
Розділ 3. Інститут Президентства в Угорщині: пошуки та здобутки	85
3.1. Загальні положення	85
3.2. Президентство Арпада Гьонца	92
3.3. Президентство Ференц Мадла	97
3.4. Президентство Ласло Шойома	98
3.5. Президентство Пал Шмітта	106
3.6. Президентство Янош Адера	107
3.7. Президентство Каталін Новак	108
3.8. Президентство Тамаш Шуйока	110
Розділ 4. Модернізація функцій уряду Угорської Республіки	114
4.1. Загальні положення	114
4.2. Уряд Йозефа Анталла	129
4.3. Уряд Дюли Хорна	140
4.4. Уряд Віктора Орбана	149
4.5. Уряд Петра Меддеші	158
4.6. Уряди Віктора Орбана	174
4.7. Уряд Угорщини в період з 2010 по 2014 роки	185
4.8. Уряд Угорщини в період з 2014 по 2018 роки	194
4.9. Уряд Віктора Орбана 2022 рік і по теперішній час	205
Розділ 5. Трансформація функцій органів місцевого самоврядування 1990 – 2024 роки	220
5.1. Еволюція повноважень та обов'язків муніципальних структур в Угорщині: від 1990-2010 р.р.	220
5.2. Реструктуризація місцевого управління в Угорщині	

2010 -2024 роки	248
Розділ 6. Розбудова правової держави	267
6.1. Розбудова правової держави 1990 по 2010 роки	267
6.2. Розбудова правової держави 2010 по теперішній час	288
Розділ 7. Формування інститутів громадянського суспільства в Угорщині	296
7.1. Становлення та розвиток громадських інституцій в Угорщині 1990 – 2010 роки	296
7.2. Трансформація громадянського суспільства Угорщини: від демократії до авторитаризму 2010 роки і по сьогодні	312
Розділ 8. Сучасна угорська політична, економічна еліта та культурна як рушійна сила трансформаційних процесів в Угорщині	320
8.1. Угорська політична, економічної та культурна еліта в період 1990-2010 років	320
8.2. Угорська політична, економічної та культурна еліта в період з 2010 року по теперішній час	337
Розділ 9. Медіаполітика в Угорщині після зміни політичного режиму і до сьогодні	360
9.1. Еволюція угорської журналістики: від падіння комунізму до приходу до влади Орбана (1989-2010)	360
9.2. Медіаполітика за часів урядування Фідес - УГС в Угорщині	386
Заключне слово	405
Список використаних джерел та літератури	418

Перелік умовних скорочень

АДВ – Агентство державної власності
АЕС «Пакш» – Атомна електростанція у м. Пакш
АПК – Агропромисловий комплекс
АС – Аграрний союз
БДП – Буржуазно-демократична партія
ВБ – Всесвітній банк
ВВП – Валовий внутрішній продукт
ДАУ – Державне аудиторське управління
ДЗ УР – Державні Збори Угорської Республіки
ДРЮ – Державна рада юстиції
ДХК – Державна холдингова компанія
ЄБРР – Європейський банк реконструкції і розвитку
ЄНП – Європейська народна партія
ЄС – Європейський союз
ІСК – Індекс сприйняття корупції
Йоббік – Рух за кращу Угорщину. Угорська націоналістична праворадикальна партія
КБ – Комерційний банк
КС – Конституційний Суд
ЛА – ПП – Ліберальний альянс-партія підприємців
МВФ – Міжнародний валютний фонд
Моментум – Центристська ліберальна політична партія
ММ – Партія: «Рух – Рішення»
НБНП – Національний базовий навчальний план
НСП – Національна селянська партія
НПДГ – Незалежна партія дрібних господарів
ОБСЕ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ОЗ – Основний закон 2011 року
ОЕРС – Організація економічного розвитку та співробітництва
ОКС – Опозиційний „круглий стіл”
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ОТР – Ощадбанк Угорщини
ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи
ПУЖС – Партія угорського життя і справедливості

РНП – Рамковий навчальний план
РП – Республіканська партія
РЄ – Рада Європи
СВД – Союз вільних демократів
СДПУ – Соціал-демократична партія Угорщини
СКК – Союзна контрольна комісія
СМД – Союз молодих демократів
СМД – УГП – Союз молодих демократів-Угорська громадянська партія
СНД – Співдружність Незалежних Держав
СОТ – Світова організація торгівлі
ЦСЕ – Центральна та Східна Європа
ПДСГ – Партія дрібних сільських господарів
ПНЖ – Партія нормального життя», угорською
ПСЖ – Партія справедливості та життя
УДФ – Угорський демократичний форум
УКП – Угорська комуністична партія
УПТ – Угорська партія трудящих
УР – Угорська Республіка
УНБ – Угорський національний банк
УНР – Угорська народна республіка
УНП – Угорська народна партія
УСП – Угорська соціалістична партія
УСРП – Угорська соціалістична робітничка партія
ХДП – Християнська демократична партія
ХДНП – Християнська демократична народна партія
ФІДЕС – УГС – Фідес – Угорський громадянський союз
ISIC – Міжнародна стандартна класифікація усіх видів економічної діяльності
НСАр – Коефіцієнт номінальної допомоги виробнику
NUTS – Номенклатура статистичних територіальних одиниць
МККР – Угорська партія собаки із двома хвостами
PSE – Еквівалент підтримки виробника
РМ – Партія: «Діалог за Угорщину»
TISZA – Партія "Тиса"

Передмова

Наприкінці 80-х років у результаті так званих оксамитових революцій в більшості держав ЦСЄ відбулася зміна політичної системи. Колишні союзники відмовилися від соціалістичної моделі побудови суспільства на користь демократичної правової соціальної держави. Накопичене розчарування у штучно створеній радянській моделі зумовило повалення культу вчорашніх лідерів і правлячих партій, відмову від соціалістичних цінностей, розв'язання бурхливої антирадянської кампанії, зведення рахунків за роки пригнічення. На цьому етапі консолідуючим елементом боротьби з тоталітаризмом, залишками соціалістичного минулого став антикомуністичний рух і бажання покінчити з усім радянським. Тому більшість населення цієї частини Європи позитивно сприйняла розрив з Радянським Союзом у військово-політичній та економічній сферах, ліквідацію комуністичної системи, переорієнтацію на Захід.

Усе зазначене безпосередньо й стосується Угорської Республіки, в якій зміна суспільного ладу відбувалася інтенсивніше й результативніше порівняно з іншими державами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ). Політологи Угорщини й інших країн пов'язують ці процеси з реформами, які визрівали і певною мірою здійснювалися ще за доби соціалізму: економічними – наприкінці 60-х, політичними – наприкінці 80-х років, які й заклали підвалини майбутніх перетворень.

Завдяки цьому Угорщина закономірно посіла чільне місце в групі країн ЦСЄ, які досягли значних успіхів на шляху політичної та економічної трансформації. Стала іншою політична система суспільства. Однопартійний режим було замінено плюралістичною політичною системою, що тоді діяла на основі Конституції країни модифікованої у 1989 році. Сформовано парламентсько-президентську систему влади, яка надавала уряду широкі повноваження і зробила його відповідальним за створення необхідних умов для економічного й демократичного розвитку країни. Реформовано судову систему, запровадив Конституційний Суд. Держава не втручалася безцеремонно в життя окремої людини, як це було раніше, підвищувалася роль інститутів громадянського

суспільства, органів самоврядування і самоорганізації в житті угорської спільноти.

Змінилися економічні основи суспільства. Понад двадцять років угорці розбудовували не бюрократичний, або номенклатурний, не так званий дикий, абокримінальний капіталізм, а капіталізм сталий, цілком цивілізований, на основі принципів і структур, що вже сформувалися в країнах Заходу, зокрема на основі моделі зрілої ринкової економіки. Ця модель охоплює все розмаїття форм власності, основна з яких — приватна, механізм ринкової конкуренції і регулюючої ролі держави (насамперед в інтересах функціонування ринку). Саме така модель нині поширена у світі й називається універсальною ліберальною соціально-орієнтованою моделлю сучасної ринкової економіки.

Однак період “активного входження в ринок” не був безхмарним, безпомилковим. Він супроводжувався розладом фінансової системи, інфляцією, зростанням безробіття, падінням життєвого рівня, виплеском злочинності, наркоманії, погіршенням стану здоров'я населення, підвищенням рівня смертності. Частина цих неминучих недоліків перехідного періоду, що характерні для багатьох постсоціалістичних країн, в Угорщині вдалося до певної міри подолати.

Так, наприкінці 90-х років, за об'єктивними показниками, призупинилося стрімке падіння життєвого рівня населення, значно зменшилася кількість безробітних, підвищилася соціальна захищеність населення, хоча труднощів і суперечностей соціального, фінансового і виробничого характеру залишалося багато.

У період з 1990 - по 2010 рр. відбулася значна лібералізація суспільства. Однак досягнення останніх років також були дуже суперечливими й неоднозначними. Комерціалізація усіх відносин істотно змінила загальнокультурний ландшафт, викликала нову напруженість у взаєминах людей різних соціальних страт, різних поколінь, певною мірою загострила проблему міжнаціональних відносин. Зміна парадигми розвитку угорського суспільства викликала глибоку кризу ціннісних орієнтацій та життєвих підвалин. Ідея соціальної справедливості, яку десятиліттями впроваджували у життя комуністи, залишила слід у свідомості більшості угорців, тому вони не сприймають поглиблення прірви між бідними та багатими, посилення соціальної диференціації та нерівності.

Відбулися зміни і в духовній сфері. Серед них — наступ масової антикультури, значне скорочення, порівняно із соціалістичним періодом, фінансування культури, освіти, науки. Щодо останньої, то падіння кількісних і якісних показників науки в Угорщині в умовах постіндустріального суспільства перетворює країну на аутсайдера наукового прогресу, який, утративши надію наздогнати лідерів, задовольняється лише використанням чужих досягнень. Водночас держава приділяє значну увагу збереженню національних традицій, виділяє великі кошти на підтримку угорської національної меншини, які проживають у сусідніх з Угорщиною країнах.

Значних успіхів досягнуто країною в зовнішній політиці. Угорщина знайшла і закріпила своє місце в Європі й у світі, стала повноправним членом НАТО з березня 1999 року, а з травня 2004 року увійшла в Європейський Союз. Це те, чого інші сусідні країни досягли значно пізніше.

Роки, що минули після 90-го, можна поділити на п'ять етапів:

1990–1994 рр. — тотальний злам попередньої системи; 1994–

1998 рр. — розбудова інфраструктури і правової системи нового державного ладу;

1998–2002 рр. — подальші спроби розвитку інфраструктури і правової системи нового державного ладу, які гальмувалися через небажання уряду просуватися вперед, з урахуванням досягнутого в попередні роки. Замість того велася нищівна боротьба із залишками колишньої системи;

2002-2010 рр. — спроба стабілізувати всі інститути нового державного ладу, інтеграція у європейський простір.

2010-до нинішніх часів – створення коаліцією ФІДЕС -УГС – ХДНП на чолі із Віктором Орбаном авторитарної держави.

Певною мірою такі етапи розвитку властиві більшості постсоціалістичних держав, проте вони мають і досить принципові відмінності. Це характерно й для Угорщини, що викликає великий науковий, практичний інтерес і зумовлює розгляд дослідником порушених питань стосовно цієї держави.

Угорщина до 2010 року розвивалася беручи за приклад цю модель. Саме це автор цієї монографії спробував проаналізувати у роботі: «Сучасна Угорщина у контексті суспільних трансформацій», яка вийшла з друку у 2004 році. І дійсно на той період Угорська

Республіка, на думку багатьох дослідників, слугувала гарним прикладом переходу від тоталітарної до демократичної держави. Угорцям вдалося за короткий період часу створити такий політичний режим, таку систему влади, які забезпечили функціонування всіх гілок влади на засадах правової держави.

В Державних зборах країни змінювалися урядові коаліції правоцентристських християнсько-демократів змінювали соціалісти, їх же змінювали правоцентристські консерватори і т.д. але незмінним залишалася головна мета: побудова держави заснованої на ліберальній демократії.

Все помінялося у 2010 році, коли на виборах в ДЗ до влади прийшла коаліція ФІДЕС -УГС – ХДНП, яка здобула 2/3 депутатських місць. В основу її діяльності було покладено право – консервативна ідеологія, уміле маніпулювання громадською свідомістю, ефективні економічні реформи, посилення державного управління інститутами демократії та реформа державного сектора у бік централізації, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій дозволили правоконсервативній коаліції ще раз тричі підряд отримувати перемогу на виборах в Державні збори у 2014, 2018 та 2022 роках.

Таким чином багатопартійна система, яка була створена як протипага однопартійній тоталітарній, перетворилася у двополюсну. На одному полюсі потужно закріпилася коаліція ФІДЕС -УГС – ХДНП, а на іншому об'єднання із шести різношерстих опозиційних сил від вкрай правих до лівих. Вони зробили спробу перемогти урядову коаліцію на виборах у Державні збори у квітні 2022 року, що завершилося повним провалом останніх.

І що глибше поринало нас у вир політологічного аналізу нової Угорщини, то більше питань потребували дискусій та пошуку відповідей на них. Чому країна із усталеними демократичними традиціями перетворилася на державу з авторитарним урядом на чолі із прем'єр – міністром, якого багато хто в ЄС називає диктатором. Чи спроможна реформована політична система, її владні інститути забезпечити подальший інтенсивний розвиток держави, чи потрібні нові зміни у цій сфері? Якою мірою принципи демократії, розбудови правової держави поділяє і сповідує політична еліта країни? Як це

позначається на житті пересічних громадян? Яку роль має відігравати держава у впровадженні ринкової економіки і що слід робити для мінімізації соціальної ціни економічних реформ? Як, зрештою, розвиватиметься політична й економічна ситуація в Угорщині після повноправного її вступу до ЄС? Перелік таких запитань можна продовжувати, оскільки саме вони визначають перспективи подальших наукових розвідок у вибраному нами напрямі. Чого можна чекати в майбутньому, яка перспектива відкривається перед Угорщиною, її суспільно-політичним, економічним, соціальним розвитком?

Насамперед йдеться про повну інтеграцію в європейську спільноту. Вступ до Європейського Союзу як процес виконання комплексу умов щодо членства, а саме — дотримання прав людини, свобода слова, економічна стабільність, покращення соціального стану відповідно до європейського рівня, впровадження правових норм суспільного життя, прийнятих у Західній Європі, — це тільки перший етап на інтеграційному шляху. Далі, як на нашу думку, угорців чекає важка й складна, багатоаспектна робота щодо пристосування до правил та порядків, прийнятих в ЄС, що, вочевидь, не завжди збігалися з національними інтересами країни. Та в будь-якому разі альтернативи євроінтеграції для Угорщини, як і для більшості європейських країн, не існує.

Практика трансформаційних процесів в Угорщині представляє значний інтерес та цінність для країн, які прагнуть побудувати демократичне суспільство з ринковою економікою. Вибір теми нашого дослідження обґрунтовується її нагальністю та значущістю в сучасному контексті. Політичні та економічні зміни, що відбуваються в Угорщині, мають багато спільного з процесами в Україні, хоча й з певними відмінностями. Результати дослідження вказують на те, що вивчення та застосування позитивного угорського досвіду може допомогти Україні уникнути помилок, з якими стикнулися наші сусіди під час перехідного періоду. Крім того, розуміння сучасних політичних та соціально-економічних перетворень в Угорщині є важливим для розвитку українсько-угорських відносин та формування регіональної, євроатлантичної та європейської політики України. Це додатково підкреслює важливість вивчення проблематики, висвітленої в монографії. Таким чином, дослідження угорського

досвіду трансформацій має не лише теоретичне, але й практичне значення для України, особливо в контексті її євроінтеграційних прагнень та розвитку двосторонніх відносин з Угорщиною. Це робить обрану тему дослідження особливо актуальною та важливою для розуміння сучасних політичних процесів у регіоні.

П'ятий Президент України П. Порошенко ініціював внесення у конституцію положень щодо вступу країни до Євроатлантичної та Європейської Спільноти. Ці конституційні зміни отримали широку підтримку серед політичних сил правоконсервативного спрямування. Однак, ця підтримка часто супроводжувалася недостатнім розумінням усіх наслідків такого кроку. Зокрема, не завжди враховувалося, що членство в таких регіональних організаціях як НАТО та ЄС передбачає певне обмеження національного суверенітету. Вступ до цих структур вимагає від держави-члена делегування частини своїх повноважень наднаціональним органам у Брюсселі. Така ситуація демонструє певний парадокс: правоконсервативні сили, які традиційно виступають за збереження національного суверенітету, активно підтримували кроки, що об'єктивно ведуть до його часткового обмеження. Це свідчить про складність та неоднозначність процесів євроатлантичної інтеграції, які вимагають глибокого розуміння всіх аспектів та наслідків такого вибору. А це значить розділяти ліберальні цінності, які панують у першу чергу в Європейському Союзі. Це і терпимість до будь – якої релігії, це і повага до прав національних меншин, це і толерантність до сексуальних меншин і т.п.

У разі, якщо Україна не буде виконувати вищенаведене, її чекає доля вигнанця в Спільноті і навіть припинення членства.

Сподіваємося, що наші напрацювання сприятимуть розумінню сучасної Угорщини і проллють світло на те, чому донедавна дружня нам держава сьогодні займає часто позиції, які можна характеризувати як антиукраїнські.

Розділ 1. Трансформація багатопартійної системи Угорщини в двополюсну

Аналіз сучасної політичної системи в Угорщині важливо розпочати з дослідження формування та еволюції багатопартійної системи в країні. Цей процес був зумовлений кількома ключовими чинниками:

1. Наявність прихильників соціалістичної ідеології серед населення, що стало основою для створення лівих партій.
2. Розвиток демократичних рухів у середині 1980-х років, які сприяли появі різноманітних політичних партій наприкінці десятиліття.
3. Відродження "історичних партій", які формально не були заборонені, але фактично припинили діяльність у кінці 1940-х років.
4. Вплив виборів до Державних Зборів Угорської Республіки як потужного стимулу для формування політичних партій.

Ці фактори призвели до того, що на початку демократичних перетворень в Угорщині у 1989-1990 роках виникло шістдесят п'ять політичних партій, які представляли широкий політичний спектр. Угорські політологи виділяють серед них різні напрями: від консервативно-лівого до християнського. Хоча до 2011 року деякі партії зійшли з політичної арени, основні політичні сили, сформовані наприкінці 1980-х років, такі як Угорський демократичний форум (УДФ) та Союз молодих демократів (ФІДЕС), який пізніше трансформувався у ФІДЕС - Угорський громадянський союз (ФІДЕС - УГС), і надалі є рушійними факторами у політичному житті країни.

Початок формування багатопартійної системи в Угорщині можна простежити від знакової події 27 вересня 1987 року. Тоді у селі Лакітелек зібралось близько двохсот видатних угорських інтелектуалів - письменників, науковців, громадських діячів. Ця зустріч стала поворотним моментом у політичному житті країни. Учасники зібрання обговорювали нагальні проблеми Угорщини та шляхи їх вирішення. Вони дійшли згоди щодо необхідності створення нової політичної організації, яка б базувалася на християнських та ліберальних цінностях. Ця організація позиціонувала себе як центристська, поміркована сила, спрямована

на демократизацію угорського суспільства. Результатом цієї зустрічі стало заснування Угорського Демократичного Форуму (УДФ), який згодом перетворився на впливового гравця на політичній арені Угорщини. 1988 рік ознаменував відродження багатопартійності в країні. Хоча до листопада 1989 року, коли був прийнятий закон про громадські організації, більшість політичних сил уникали називати себе партіями, це не заважало їм активно діяти та відкрито опонувати владі. У цей період відновили свою діяльність "історичні партії", такі як Незалежна партія дрібних господарів (НПДГ) та Соціал-демократична партія (СДП). НПДГ під керівництвом Й. Тордяна, політика правонаціоналістичного спрямування, ініціювала ряд гучних акцій протесту. Паралельно сформувалися нові політичні сили: Союз вільних демократів (СВД), що дотримувався ліберально-демократичних поглядів, та Союз молодих демократів (СМД), який поділяв схожі ідеологічні цінності. Обидві ці партії відкрито заявили про свою антикомуністичну позицію та вступили у конфронтацію з існуючим соціалістичним режимом. Таким чином, період 1987-1988 років став ключовим у формуванні нової багатопартійної системи в Угорщині, заклавши основи для подальших демократичних перетворень у країні.

Трансформація політичної системи Угорщини наприкінці вісімдесятих років відбувалася в умовах неготовності керівництва УСРП до стрімких змін. Новий генеральний секретар ЦК партії К. Грос, своїми необережними заявами, зокрема про можливість "термідора", викликав обурення громадськості та посилив недовіру до партії. Угорська опозиція, хоч і не була такою масовою як у Польщі, скористалася цією ситуацією для консолідації. Вона успішно переконала суспільство, що процес демократизації розвивається під тиском знизу, змушуючи владу йти на поступки. Водночас, всередині УСРП було чимало реформаторів, які прагнули перетворити партію на соціал-демократичну.

Ключовим моментом стало оприлюднення 28 січня 1989 року висновків спеціальної комісії ЦК УСРП щодо переоцінки подій 1956 року. Ці події були визнані "народним повстанням", а не "контрреволюцією", що фактично означало кінець УСРП як партії авангардного типу. Під тиском громадськості партія змушена була в лютому 1989 року заявити про підтримку багатопартійної системи

та вільних виборів [2, с. 227]. Ці кроки комуністів-реформаторів дали потужний поштовх до повалення тоталітарного суспільства та засвідчили, що соціалізм в Угорщині був привнесений ззовні.

Як згодом зазначив Д. Хорн, один з лідерів соціалістів, зміна системи в Угорщині стала керованим згори процесом, який мав коріння в економічній реформі 1968 року та відкритих відносинах із Заходом. Угорщина активно брала участь у гельсінському процесі, першою порушила питання про можливість контактів з НАТО, запровадила міжнародні паспорти та встановила дипломатичні відносини з Південною Кореєю. Ці кроки були унікальними для країн Варшавського договору і заклали основу для подальших демократичних перетворень [3].

Розпочинаючи з березня по жовтень 1989 року в Будапешті були започатковані відбувалися переговори між владою та опозицією, які отримали назву: «мирна переговорна революція». Опозиційний круглий стіл (ОКС) був створений 22 березня 1989 році за ініціативою Незалежного форуму юристів. Ця формально нейтральна організація усвідомила вразливість розрізнених опозиційних сил та ризик маніпулювання ними з боку УСРП. До складу ОКС увійшли різноманітні політичні сили, включаючи Товариство друзів Байчи-Жилінського, СМД, УДФ, СВД, НПДГ, УНП, СДП, Демократичну лігу незалежних профспілок, а пізніше і ХДП. ОКС став першим значущим, інституційно оформленим об'єднанням опозиції, що дозволило їй виступити єдиним фронтом. Ця консолідація змусила УСРП відмовитися від тактики окремих переговорів з опозиційними силами.

Хоча ОКС проіснував недовго, він відіграв ключову роль у формуванні нової демократичної системи Угорщини. Об'єднання продемонструвало єдність опозиції, стало реальною протиполягою тоталітарній владі та змогло вести ефективні переговори щодо переходу до демократії. ОКС поставив під сумнів легітимність Державних Зборів 1985 року скликання та наполягав на тому, що існуючий парламент має право лише на ухвалення тимчасової Конституції та розробку правил переходу до плюралістичної демократії. Під тиском реформаторів уряд погодився на ці умови.

В результаті представники ОКС, УСРП та інших організацій сформували Національний круглий стіл (НКС). 10 червня 1989 року

було підписано першу принципову угоду про початок політичних переговорів щодо демократичного переходу. НКС, хоча і не мав юридичних повноважень Конституційних зборів, взяв на себе підготовку ключових законопроектів. Робота НКС проходила у два етапи, під час яких узгоджувалися позиції між УСРП та опозицією. Важливу роль у досягненні компромісів відіграли представники УДФ, а також радикальні позиції СМД і СВД. У результаті роботи НКС було досягнуто згоди з багатьох важливих питань, включаючи зміни до Конституції, діяльність політичних партій, запровадження інституту президентства, проведення виборів, розпуск партійної міліції та заборону партійних організацій на робочих місцях. Хоча не всі питання були вирішені одноставно, в цілому було досягнуто консенсусу щодо ключових аспектів демократичного переходу Угорщини.

Підписання угоди між сторонами 18 вересня 1989 року завершився переговорний процес. Однак, вільні демократи та молоді демократи відмовилися поставити свої підписи під документом, аргументуючи це небажанням укладати угоди з УСРП. Насправді ж їхньою метою було запобігти всенародному обранню Президента Угорщини, оскільки вони побоювалися, що цю посаду може зайняти впливовий представник УСРП. Пожгаї. Незважаючи на це, Національний круглий стіл успішно виконав свою місію. Він досяг юридичного закріплення умов мирного переходу до постсоціалістичної демократії і фактично виконав роль Конституційних зборів. Розроблені ним "наріжні закони", точніше, ретельно опрацьовані в процесі переговорів тексти законопроектів, були затверджені Державними Зборами Угорщини вже на початку жовтня 1989 року. Підписання угоди стало важливим кроком у досягненні загальнонаціональної згоди та визначенні умов мирного переходу. Цим актом "оксамитова переговорна революція" в Угорщині наблизилася до свого завершення. В результаті країна підійшла до парламентських виборів уже на нових політичних засадах, що ознаменувало початок нової ери в її історії.

У жовтні 1989 року відбулася історична подія - XIV з'їзд УСРП. Ця партія стала першою серед комуністичних партій соціалістичного блоку, яка оголосила про свій розпуск та створення нової політичної сили - Угорської соціалістичної партії (УСП), орієнтованої на європейські соціал-демократичні цінності. УСП у своїй новій

програмі визначила себе як частину руху за демократичний соціалізм та захисника інтересів найманих працівників. Партія також висловила підтримку ідеям Соціалістичного Інтернаціоналу, демонструючи свою прихильність до європейських лівих цінностей.

Коли в березні 1990 року відбулися перші демократичні вибори до Державних Зборів Угорщини, політичний ландшафт країни суттєво змінився. На арені домінувала добре організована опозиція, тоді як соціалісти та інші ліві сили виглядали менш впевнено. Результати виборів відобразили цю нову реальність: Угорський демократичний форум здобув переконливу перемогу з 42,75% голосів, в той час як УСП отримала лише 8,55%. Інші ліві партії взагалі не подолали виборчий бар'єр. Ці події ознаменували кардинальну зміну політичного ландшафту Угорщини, демонструючи перехід від комуністичного правління до плюралістичної демократії [4].

Нова демократична Угорщина взяла у спадщину від попередньої тоталітарної системи не лише "партію-спадкоємницю", а також успадкувала давнє та глибоке ідеологічне розмежування між прозахідними та національно-орієнтованими політичними силами. Це протистояння між прихильниками європейської інтеграції та захисниками традиційних угорських цінностей стало визначальним фактором у формуванні нового політичного ландшафту країни. Така дихотомія між космополітичним та націоналістичним світоглядами створила унікальну політичну динаміку, яка не вкладається у звичні рамки "правих" та "лівих" політичних течій [5, с.102].

У процесі демократизації "західний напрям" представляли Союз вільних демократів (СВД), Союз молодих демократів (СМД), а також пізніше створені Республіканська партія (РП) і Ліберальний альянс — Партія підприємців (ЛА — ПП). "Популістичний напрям" уособлювали УДФ, ПУЖС, ХДНП і НПДГ. Визначення, до яких політичних течій належить та чи інша із названих партій викликає труднощі. Хоча риторика угорських політиків та коаліційна поведінка можуть наштовхнути на думку, що СВД, який увійшов до соціалістичного уряду після виборів 1994 року, є "центристським", такий висновок може бути помилковим з точки зору порівняльного аналізу.

На виборах 1990 і 1994 років соціально-економічна програма УДФ та його союзників була досить поміркованою, передбачаючи

поступове зменшення ролі держави в економіці разом із соціальною підтримкою вразливих верств населення. Натомість СВД і особливо СМД відстоювали ідеї "ринкового радикалізму" і прискорення економічних реформ, що робить їх більш "правими" в економічному сенсі. УДФ та його союзники дотримувалися послідовних антикомуністичних позицій, але їхній антикомунізм фокусувався не на економічних аспектах "лівизни", а на авторитаризмі та "антинаціональному" характері попереднього режиму. Ці питання виходять за межі традиційного "право-лівого" спектру, в рамках якого "популістський блок" фактично опиняється в "центрі". Таким чином, традиційне розуміння "правих" і "лівих" в угорському контексті потребує переосмислення, враховуючи специфіку місцевого політичного ландшафту та історичного спадку.

Угорські науковці, такі як Т. Фріц, Ж. Енеді, А. Корошені, Л. Кері та Г.М. Біхарі [6, 7, 8, 9], досліджуючи багатопартійну систему Угорщини, аналізують її крізь призму партійних блоків, а не окремих політичних сил. Враховуючи їхні підходи та попередні міркування щодо класифікації партій в Угорщині, автор пропонує власне бачення політичного спектру країни. Для цієї класифікації враховувалися різні фактори: типологія партій, їхня самоідентифікація, ідеологічні засади, соціальна база, передвиборчі програми, роль у парламенті та взаємовідносини між партіями. Важливо зазначити, що такий поділ є умовним, і партія, яка знаходиться на правому фланзі одного блоку, може бути ближчою до лівої партії сусіднього блоку, ніж до інших партій свого блоку. Ця особливість стає особливо помітною при формуванні коаліційних урядів після виборів.

Щодо національно-консервативних сил, варто зауважити, що хоча в більшості європейських країн консерватори є провідними політичними гравцями, в Угорщині ситуація дещо відрізняється. Через особливості історичного розвитку країни у ХХ столітті та пізніше, порівняно із Західною Європою, становлення громадянського суспільства, угорський консерватизм тісно переплітається з національною ідеєю. Це створює унікальний політичний контекст, де національні та консервативні цінності часто нерозривно пов'язані в ідеології та програмах партій.

Угорський демократичний форум є яскравим прикладом правоцентристської християнсько-демократичної партії в Угорщині.

Заснована у 1987 році, ця політична сила відіграла значну роль у трансформаційний період країни. На піку своєї популярності, наприкінці 1980-х та на початку 1990-х років, партія досягла значного успіху. На виборах 1990 року MDF отримав вражаючі 24,7% голосів, що дозволило провести 164 депутати до Державних Зборів. Цей результат дав можливість партії сформувати уряд. Йозеф Анталл, лідер УДФ, очолив уряд країни, ставши Прем'єр-міністром 23 травня 1990 року. Він перебував на цій посаді до своєї смерті 12 грудня 1993 року. Його наступником став Петер Борош, який керував урядом до 15 липня 1994 року.

Однак, на наступних виборах до Державних Зборів у 1994 році партія зазнала значного спаду підтримки. MDF отримав лише 11,74% голосів, що дозволило провести тільки 38 депутатів до ДЗ, включаючи 4 місця, виборені в одномандатних округах. Ця динаміка підтримки MDF ілюструє складність політичних процесів у постсоціалістичній Угорщині та мінливість електоральних уподобань в період трансформації.

На чергових перегонах до Державних Зборів 1998 року Угорський демократичний форум (УДФ) зазнав значного спаду підтримки, отримавши лише 3,1% голосів. Проте, завдяки одномандатним виборчим округам, партії вдалося провести 17 депутатів до ДЗ. Це дозволило УДФ увійти до складу правлячої коаліції у 1998-2002 роках разом із партією ФІДЕС. На виборах 2006 року партія ще більше втратила свої позиції, провівши до парламенту тільки 11 депутатів. У 2009 році на виборах до Європейського парламенту УДФ дещо покращив свої результати, отримавши 5,31% голосів. Це дозволило партії провести одного депутата - Лайоша Бокроша, якого також було висунуто кандидатом на посаду прем'єр-міністра від партії на парламентських виборах 2010 року. Однак, на парламентських виборах 2010 року УДФ спіткала невдача - партія не змогла подолати виборчий бар'єр і не попала до Державних Зборів. Ця динаміка електоральних результатів УДФ відображає складні процеси трансформації політичного ландшафту Угорщини та зміну уподобань виборців. Від провідної політичної сили на початку 1990-х років партія поступово втрачала свої позиції, що врешті-решт призвело до її виходу з ДЗ [10,с.121].

На тлі конкурентної боротьби між малочисельними партіями

правого спрямування, ФІДЕС поступово набирив силу під гаслом об'єднання правих сил. Пізніше партія додала до своєї назви "Угорська громадянський союз" (УГС), підкреслюючи свою орієнтацію на розбудову громадянського суспільства та враховуючи зміну поколінь у керівництві. На виборах 1998 року ФІДЕС-УГС вдалося залучити електоральну базу прихильників християнсько-консервативної ідеології, роздратованих роздробленістю цих партійних угруповань, та частину електорату СВД, розчарованих участю їхньої партії в попередній урядовій коаліції з соціалістами. Ставши провідною силою урядової коаліції в 1998 році, ФІДЕС-УГС активно працював над створенням потужної правої політичної сили, прагнучи об'єднати розрізнені праві партії, які поступово втрачали свій вплив.

Результати виборів 1998 року зумовили необхідність формування коаліційного уряду, що дозволило НПДГ стати членами КМ Угорщини. Однак, ФІДЕС-УГС вдався до тактичного маневру, прийнявши державний бюджет на два роки, що фактично нівелювало значення голосів депутатів НПДГ для реалізації політики основної урядової партії. Після прийняття дворічного бюджету керівництво ФІДЕС-УГС ініціювало перевірки діяльності високопосадовців НПДГ правоохоронними та контролюючими органами. Виявлені численні правопорушення призвели до того, що значна частина державних службовців - членів НПДГ перейшла до лав ФІДЕС-УГС. Це фактично призвело до розпаду НПДГ, що підтвердили результати виборів 2002 року. На виборах 2002 року ФІДЕС-УГС та УДФ створили спільний виборчий список, що дозволило їм отримати 41,07% голосів і збільшити своє представництво в парламенті з 147 до 164 депутатів. Ця тактика виборчої кампанії виявилася надзвичайно успішною. Однак справжній триумф ФІДЕС-УГС відбувся на виборах 2010 року. Скориставшись невдалою політикою соціалістів, партія здобула 262 мандати з 386 можливих, що забезпечило їй 2/3 мандатів у ДЗ. Це стало поворотним моментом в угорській політиці, надавши ФІДЕС-УГС безпрецедентний рівень влади та можливість для реалізації своєї політичної програми.

Наступні вибори в Державні збори Угорщини пройшли 6 квітня 2014. Вони стали першими виборами після прийняття нового Основного Закону країни, що набула чинності 1 січня 2012 року. І знову упевнену перемогу здобув блок партій ФІДЕС-УГС та ХДНП,

отримавши 133 зі 199 місць у ДЗ.

8 квітня 2018 пройшли наступні вибори до Державних зборів Угорщини. І знову найбільше голосів отримала коаліція партій ФІДЕС-УГС та ХДНП на чолі з Віктором Орбаном із результатом 49,51 %, а це 133 депутата із загальної кількості 199.

Вибори до Державних Зборів Угорщини 3 квітня 2022 р. завершилися перемогою правлячої коаліції ФІДЕС-УГС та ХДНП, яка отримала 68% голосів виборців і здобула 135 депутатських мандатів з 199.

Партії політичного католицизму. Політичний католицизм у деяких країнах зародився в останньому десятиріччі ХІХ ст. після відповідної папської енцикліки, яка була відповіддю на посилення впливу ліберальних і соціалістичних ідей. У європейських державах із сильною християнською традицією ці партії після об'єднання з консерваторами стали впливовими чинниками політичного життя і часто беруть участь в урядових коаліціях. В Угорщині у 90-х роках це партійне угруповання було представлене єдиною самостійною політичною партією – Християнсько-демократичною народною партією (ХДНП). При створенні ХДНП заявила про правонаступництво стосовно Демократичної народної партії 1947 р., оскільки керівники ХДНП замолоду були членами Демократичної народної партії. На виборах 1990 р., незважаючи на певну затримку на старті, завдяки поміркованій виборчій риториці партія здобула достатньо голосів, аби увійти до складу коаліційного уряду. Втім, відповідальність за невдалі дії уряду та сірість керівництва партії перешкодили на наступних виборах 1994 р. розкрити той 10–15 % виборчий потенціал, який був у запасі ХДНП. Після виборів 1994 р. серед керівництва партії розпочалися жорсткі суперечки, які призвели до взаємних звинувачень і судових позовів, що фатально позначилося на авторитеті партії. Частина членів партії перейшла до ФІДЕС–УГС. Партія не виправила ситуацію і до виборів 2002 р., коли самостійно вже навіть не наважилась виставити партійний список. Таким чином, ХДНП протягом двох парламентських циклів була парламентською, протягом наступних двох - позапарламентською партією.

Розпочинаючи з 2010 року ХДНП сформулювали коаліцію із молодими демократами, цей альянс для них став надзвичайно успішним, це дало можливість партії увійти в ДЗ країни у наступні

три виборчі цикли. Водночас, керівництво партії задоволене такою ситуацією, оскільки присутність у Державних Зборах забезпечує численні переваги та сприяє зміцненню позицій ХДНП в очах громадськості. Представництво в парламенті не лише надає партії політичну вагу, але й створює можливості для впливу на законодавчий процес та підвищує її видимість у медіа-просторі, що в свою чергу позитивно впливає на сприйняття ХДНП виборцями та посилює її роль у політичному житті країни.

Угрупування аграрних партій. Аграрні партії представляють інтереси різних прошарків населення, діяльність і життя яких пов'язані із сільським господарством. Серед цих прошарків найбільш вагомі дрібні й середні землевласники, які в угорській історії відомі під назвою дрібних господарів. Поняття “дрібний господар” об'єднувала в угорських реаліях власників дуже різних за розмірами та цінністю земельних ділянок. В угорській політичній термінології поняття “дрібний господар” означає нині радше належність до конкретної політичної партії, ніж наявність земельної ділянки. Аграрні партії, які будують свою програму і діяльність, спираючись на інтереси дрібних власників, за своєю сутністю центристські. З одного боку, вони з понятійної точки зору є консервативними, сутність їх добре відображена у девізі “Бог, батьківщина та родина”, з іншого — вони надто чутливі до соціальної проблематики. Тому політичне спрямування цих партій у конкретну історичну епоху залежить від того, який з цих двох елементів на певний момент важливіший.

Угорське селянство завдяки специфічному історичному розвитку є дуже структурованим суспільним прошарком. У певні історичні моменти навіть селянська біднота мала свою політичну партію. На самому початку 1990-х років Незалежна партія дрібних господарів (НПДГ) була впливовим гравцем на політичній арені Угорщини. Ця політична сила має глибоке історичне коріння, яке сягає початку ХХ століття. Партія була заснована у 1908 році під назвою “Спілка дрібних землевласників Угорщини”. Це об'єднання представляло інтереси дрібних землевласників та фермерів, які склали значну частину угорського суспільства того часу. Вже через рік, у жовтні 1909 року, організація змінила свою назву на “Партію дрібних господарів і хліборобів”. Ця зміна відображала прагнення партії розширити свою базу підтримки, включивши до неї не лише землевласників,

але й усіх, хто працював на землі. Така тривала історія та глибоке коріння в аграрному секторі Угорщини дозволили НПДГ відновити свою діяльність після падіння комуністичного режиму та стати важливим учасником політичних процесів у країні на початку 1990-х років. Партія позиціонувала себе як захисник інтересів сільського населення та прихильник традиційних угорських цінностей в новому демократичному контексті. У 1956 році діяльність партії була припинена, а у 1990 році знову поновлена. На виборах в Державні Збори уміло використала давню тугу колективізованого селянства за власною землею. І хоча передвиборну обіцянку щодо повної реституції земель слід розглядати безвідповідальною, саме вона змогла мобілізувати основні маси виборців на селі, які забезпечили партії третє місце на виборах 1990 р. вона набрала 11,73 % голосів і отримала 44 мандати. Разом з Угорським демократичним форумом і Християнсько-демократичною народною партією брала участь у формуванні першого демократичного коаліційного уряду Угорщини.

Проте керівництво партії постійно вело жорстоку міжособісну боротьбу. Прихід Й. Тордяна до керівництва партії знаменував небувалу для демократичної партії концентрацію влади в руках її керівника. Саме він оголосив 1992 р. про вихід партії з урядової коаліції, хоча більшість депутатів партійної фракції не пішла за ним. У період урядування Й. Анталла деякі міністри та державні секретарі зробили спробу створити альтернативну політичну силу, орієнтовану на дрібних господарів. Проте ця ініціатива не мала успіху: на виборах 1994 року нова партія отримала лише 0,82% голосів виборців, що свідчило про її низьку популярність. Натомість, оригінальна Незалежна партія дрібних господарів (НПДГ) під керівництвом Тордяна досягла свого найкращого електорального результату на виборах 1998 року. Тоді партія здобула підтримку майже 14% виборців, що стало значним успіхом. Цей результат виявився стратегічно важливим, оскільки дозволив НПДГ стати ключовим партнером у формуванні урядової коаліції. ФІДЕС-УГС, як провідна політична сила, об'єдналася з НПДГ для створення нового уряду. Така коаліція дала можливість обом партіям реалізувати свої політичні програми та зміцнити свої позиції в угорському політичному ландшафті. Цей період можна вважати піком політичного впливу НПДГ в пост-комуністичній Угорщині, коли партія змогла не лише

здобути значну підтримку виборців, але й отримати реальні важелі впливу на державну політику через участь в урядовій коаліції.

НПДГ досягла значного успіху в уряді Віктора Орбана, отримавши 4 міністерські портфелі та 48 депутатських мандатів. У 1998 році партія налічувала 80 тисяч членів. Однак, участь у коаліційному уряді з молодими демократами виявилася невдалою, що призвело до виходу лідера партії зі складу уряду. Глибока аграрна криза та постійні внутрішньопартійні конфлікти спричинили найгірший виборчий результат партії у 2002 році. З того часу партія не представлена в парламенті. Її чисельність та вплив різко зменшилися, і в 2022 році підтримка партії становила менше 0,1%.

Аграрний союз, заснований у 1990 році на основі реформаторського крила Угорської соціалістичної робітничої партії, також зазнав політичних невдач. На перших вільних виборах союз не зміг подолати виборчий бар'єр, отримавши лише 3% голосів. На наступних виборах, виступаючи у складі ліберального блоку, підтримка союзу знизилася до 2%. Намагаючись покращити свої позиції, 13 січня 1998 року АС уклав виборчу угоду з УСП. Згідно з цією домовленістю, АС відмовився від висування власних кандидатів, натомість отримав чотири місця серед перших 75 позицій у національному списку УСП. Всі ці кандидати успішно пройшли до парламенту. На виборах 2002 року АС мав можливість самостійної участі, але вирішив об'єднатися з новоствореною Партією центру та ХДНП. Однак цей альянс не подолав виборчий бар'єр, набравши лише 3,9% голосів.

Незважаючи на завершення терміну співпраці з УСП, деякі члени АС все ж балотувалися за списками соціалістів. Зокрема, Імре Немет став міністром сільського господарства в уряді Медьеші після перемоги соціалістів на виборах, зберігаючи цю посаду до 1 травня 2005 року в першому уряді Дюрчяна. У 2002 році АС трансформувався з партії в асоціацію. Частина членів приєдналася до УСП, інші продовжили політичну діяльність як незалежні. На виборах 2006 року вони знову співпрацювали з соціалістами, але на місцевих виборах висували кандидатів самостійно, вже як асоціація. Згодом АС у формі асоціації припинив своє існування, завершивши свою політичну історію в Угорщині.

Угрупування ліберальних партій. Електоральна база ліберальних партій формується переважно з двох ключових груп: представників

бізнес-середовища та певної частини інтелектуальної еліти. Така соціальна структура прихильників зумовлює географічну специфіку підтримки цих політичних сил. Найбільшу популярність ліберальні партії мають у міських агломераціях та регіонах з високим рівнем урбанізації, де концентрується їхній цільовий електорат. Ці території характеризуються розвиненою інфраструктурою, високою економічною активністю та значною концентрацією освічених професіоналів, що створює сприятливе середовище для поширення ліберальних ідей.

На рубежі 1989–1990 рр. СВД позиціонувала себе як партія із радикальною ідеологією, яка ставила перед собою ціль повалити соціалістичний лад. Ця партія спирався переважно на демократичну опозицію щодо кадарівського режиму останнього десятиріччя його існування. На перших двох вільних виборах партія посіла друге місце, отримавши близько 20% голосів. У 1990 році успіх СВД базувався на радикальній програмі зміни режиму та антикомуністичній риториці. У 1994 році СВД прагнув стати головною альтернативою Угорській соціалістичній партії (УСП), ініціювавши створення Ліберального союзу, до якого увійшли СВД, ФІДЕС, Аграрний союз і Партія підприємців. Однак ця спроба не увінчалася успіхом через зростаючий вплив УСП та внутрішні суперечності в Ліберальному союзі.

Вибори 1994 року призвели до формування коаліції УСП-СВД, що мало серйозні наслідки для СВД. ФІДЕС поступово відійшов від ліберального табору, ставши у 1998 року партією з правою ідеологією.

Вибори 1998 року стали переломними для Союзу вільних демократів, який зазнав суттєвого електорального спаду. Партія втратила приблизно дві третини своєї попередньої підтримки, що було наслідком ряду попередніх політичних прорахунків.

Ключовим фактором, який призвів до такого різкого падіння популярності СВД, вважається їхнє рішення вступити в коаліцію з Угорською соціалістичною партією, яка сприймалася багатьма як посткомуністична сила. Цей альянс виявився надто контроверсійним для значної частини традиційного електорату СВД. Розчаровані виборці, які раніше підтримували СВД, у своїй більшості переорієнтувалися на партію ФІДЕС. Ця політична сила зуміла ефективно скористатися ситуацією, позиціонуючи себе як

альтернативу, що не пов'язана з посткомуністичним минулим. Таким чином, коаліція з УСП, яка спочатку розглядалася як стратегічний крок, виявилася фатальною помилкою для СВД, призвівши до масового відтоку їхніх прихильників та суттєвого послаблення позицій партії на політичній арені Угорщини.

Часті зміни керівництва СВД не змогли переконати громадськість у здатності партії трансформуватися з інтелектуального дискусійного клубу в ефективну політичну силу. В результаті, у 1998 році підтримка ліберальних партій в Угорщині знизилася до рівня 30-40-х років, що відповідало тенденціям у більшості західноєвропейських країн. Ця ситуація відображала загальноєвропейський тренд зменшення впливу класичних ліберальних партій та перерозподіл політичного ландшафту на користь інших політичних сил.

У 2002 році популярність Союзу вільних демократів (СВД) балансувала на межі критичного 5-відсоткового бар'єру. Партія опинилася перед складним вибором: об'єднатися з соціалістами чи йти на вибори самостійно. Керівництво обох партій - СВД та Угорської соціалістичної партії (УСП) - дійшло висновку, що для перемоги над Орбаном доцільніше обрати другий варіант. Ця стратегія виявилася успішною. За результатами виборів, 19 представників СВД та один спільний кандидат УСП-СВД отримали депутатські мандати, що склало 5,18% голосів. Це дозволило партіям сформувати урядову коаліцію, в якій вільні демократи отримали чотири міністерські портфелі. На парламентських виборах 2006 року СВД зберіг свої позиції: 18 представників партії та 6 спільних кандидатів від УСП-СВД здобули мандати. Двоє з цих спільних кандидатів приєдналися до фракції вільних демократів. Цей результат знову дав можливість СВД увійти до урядової коаліції разом із соціалістами. Таким чином, незважаючи на складнощі та зниження популярності, СВД зумів зберегти своє місце в угорському парламенті та залишитися важливим гравцем у формуванні урядових коаліцій протягом двох виборчих циклів. Це свідчило про здатність партії адаптуватися до мінливої політичної ситуації та ефективно використовувати тактичні альянси для збереження свого впливу.

Після поразки на референдумі 2008 року, яка була серйозною з точки зору коаліції УСП-СВД, прем'єр-міністр Ференц Дюрчань вирішив відправити у відставку міністра охорони здоров'я Агнеш

Горват, навіть проігнорувавши коаліційну угоду між двома партіями. Вільні демократи твердо стояли за Горват і навіть пригрозили вийти з коаліції шляхом [11]. Дюрчань відправив міністра у відставку 31 березня 2008 року. На вечірньому засіданні того дня опікунська рада СВД одногослосно вирішила відкликати своїх членів уряду з 30 квітня, і водночас оголосила про розпуск коаліції з тим самим терміном.

На виборах до Європейського парламенту 2009 року СВД набрала лише 2,16%, тому не потрапила до парламенту. Під час засідання Національної ради вільних демократів, що відбулося 8 червня 2013 року, Іштван Сігеті, колишній член парламенту, запропонував розпустити партію. На практиці СВД припинив свою діяльність до кінця 2013 року, але лише у вересні 2014 року було прийнято офіційне рішення про його припинення. Партія юридично проіснувала до 2021 року, коли її виключили з судового реєстру.

На розвалинах партії виникли декілька інших організацій, які дотримувались ліберальних ідеалів, але якоїсь значної ролі у політичному житті Угорщини вони не відігравали.

До спектру ліберальних політичних сил Угорщини також належали Партія підприємців та Республіканська партія, заснована відомим бізнесменом Яношем Палоташем. Особливістю Республіканської партії була її надзвичайно прагматична програма. Однак, незважаючи на свою ліберальну орієнтацію та підтримку бізнес-кіл, обидві партії не змогли досягти значних успіхів на виборах. Жодного разу їм не вдалося подолати виборчий бар'єр та отримати представництво в парламенті. У 1998 році політичний ландшафт Угорщини зазнав певних змін. Партія підприємців, не зумівши самостійно закріпитися на політичній арені, прийняла рішення про об'єднання з Угорським демократичним форумом (УДФ). Це рішення можна розглядати як спробу консолідації правоцентристських сил та прагнення посилити свій вплив через союз з більш потужною політичною силою. Така трансформація відображала загальну тенденцію в угорській політиці кінця 1990-х років, коли менші партії часто шукали шляхи для виживання через об'єднання з більшими політичними силами. Це також свідчило про складність утвердження чисто ліберальних партій в політичному спектрі Угорщини того періоду.

В березні 2017 року була створена партія: «Моментум» — угорська опозиційна центристська ліберальна політична партія. Є

членом європейської партії Альянс лібералів і демократів за Європу. Входить в групу Європейського парламенту «Обновлюючи Європу».

Партія брала участь у парламентських виборах 8 квітня 2018 року та отримала за партійними списками в єдиному загальнонаціональному виборчому окрузі 3,06% і не зуміла здолати 5 %-ний бар'єр. Також партія не отримала жодного мандата в ДЗ при голосуванні по одномандатним виборчим округам.

По результатам виборів в Європейський парламент 2019 року партія получила два мандати. Приймала участь у виборах до ДЗ в складі альянсу шести опозиційних партій «Об'єднані за Угорщину» та отримала чотири депутатських мандати.

Партії лівого спрямування. Їх можна розділити на дві основні течії:

- Комуністична течія, яка прагне до влади через радикальні методи та революційні зміни.
- Соціалістична та соціал-демократична течія, що орієнтується на побудову соціалістичного суспільства шляхом парламентських методів та поступових еволюційних змін.

Восени 1989 року відбулася трансформація Угорської соціалістичної робітничої партії (УСРП) в Угорську соціалістичну партію (УСП). Ця зміна відбулася на жовтневому з'їзді партії. На перших вільних виборах УСП показала досить скромний результат, отримавши лише 8,54% голосів і посівши третє місце. Це пояснюється кількома факторами. Розпорошеність лівих сил. Перетікання частини потенційного лівого електорату до УДФ, який обіцяв плавний перехід до нового режиму.

Однак, вже на наступних виборах у травні 1994 року ситуація кардинально змінилася. УСП здобула переконливу перемогу, отримавши 54,1% голосів виборців. Цьому сприяли неуспішна діяльність правочентристського уряду Йожефа Анталла. Відновлення партійної дисципліни в УСП. Врегулювання внутрішніх конфліктів у керівництві партії.

З такою більшістю партія цілком могла створити уряд, але соціалісти вирішили створити коаліцію із СВД, які отримали на виборах 17,8%. На наш погляд, це було некраще рішення соціалістів, постійні міжкоаліційні чвари, звинувачення в корупції, повні розбіжності в ідеологічних підходах привели до того, що уже на

наступних виборах в ДЗ УСП отримала поразку.

На виборах до Державних зборів в квітні 1998 року соціалісти отримали лише 34,72 %, а їх партнери по коаліції вільні демократи 6,22%. В результаті до влади прийшла коаліція ФІДЕС – УГС – НПДГ, які отримали відповідно 38,4 і 12, 4% [12].

Результати виборів 2002 року, на яких Угорська соціалістична партія (УСП) отримала 42% голосів, демонструють, що партії вдалося розширити свою електоральну базу за межі традиційного кола прихильників. УСП змогла залучити на свій бік тих виборців, які прагнули зміни влади та усунення коаліції ФІДЕС-УГС - НПДГ. Можна з високою ймовірністю припустити, що кожен третій або четвертий голос, відданий за УСП, походив саме з цієї нової групи виборців. У той період партія дійсно представляла широку громадянську коаліцію, об'єднуючи різні верстви суспільства. Еволюцію ставлення угорських виборців до УСП можна коротко охарактеризувати так:

1. У 1990 році переважала думка "дамо шанс молодим", що відображало бажання змін після падіння комуністичного режиму.

2. У 1994 році, після спостереження за недоліками недосвідченого урядування, виборці схилились до ідеї "проголосуємо за не таких вже й поганих соціалістів", керуючись принципом вибору меншого зла.

Така зміна настроїв свідчить про прагматичний підхід угорських виборців, їхню готовність переоцінювати політичні сили на основі їхньої ефективності в управлінні країною, а також про здатність УСП адаптуватися до мінливих суспільних настроїв та очікувань.

В результаті соціалісти знову утворили коаліцію із Союзом вільних демократів і створили коаліційний уряд на чолі із Дюлой Хорном.

Вибори 2006 року були для УСП також успішними за них проголосували 43,21 % виборців, що дозволило утворити коаліцію з СВД, які отримали 6,5 %.

25 квітня 2010 року завершилися парламентські вибори в Угорщині – вибори, які суспільство очікувало, як ніколи, і на які покладало великі надії. Для Угорської соціалістичної партії ці вибори були провальними, вони набрали лише 15.28% або 59 мандатів. На виборах 2014 р. УСП показала другий результат та отримала 25,57 %.

8 квітня 2018 р. відбулися чергові вибори до Державних Зборів на яких УСП отримала 26 мандатів -13% та зайняла третє місце. Вперше їх обійшла партія Йоббік, за яку проголосувало виборців на 6% більше. 3 квітня 2022 р. на виборах до Державних Зборів Угорщини. УСП пішли на ці вибори у складі опозиційного угруповання у складі шести політичних партій під назвою «В єдності за Угорщину» та зуміли провести до ДЗ тільки два депутата [13]. Це найгірший результат партії за всі роки існування незалежної Угорщини. Скоріш за все мова йде про те, що соціалістична ідея втрачає в країні своїх прихильників і ідеологічний крен в Угорщині все більш схиляється в сторону правонаціоналістичного вектору.

Послідовники ідеологічних настанов кадарівської доби 1989 р. відновили свою партію — УСРП, проте 3 % голосів, які партія здобула на виборах 1990 р., було недостатньо для представництва в парламенті. 1992 р. партія змінила назву на Робітничу партію, однак і на наступних виборах вона не змогла за допомогою жорсткої критики непопулярної ліберальної економічної політики уряду Анталла забезпечити собі підтримку на виборах. У 2002 р. кількість тих, хто проголосував за партію, скоротилася до 2 %, що пояснюється насамперед похилим віком її електорату. У подальшому комуністи тільки втрачали свої позиції в угорському суспільстві, і врешті — решт втратили повністю свій електорат.

Демократична коаліція, угорською мовою Demokratikus koalíció — соціал-ліберальна, проєвропейська партія, заснована в 2011 році. Її створили політики, які вийшли з Угорської соціалістичної партії (УСП) під керівництвом колишнього прем'єр-міністра Ференца Дюрчяня. Політики, які створили партію, почали формулювати свої незалежні орієнтири як одну з платформ УСП, яку 22 жовтня 2010 року заснував Ференц Дюрчянь, який її очолив. Формуючи платформу, Дюрчянь мав на меті переформатовати УСП відповідно до власних ідей, суть яких полягала б у перетворенні партії на «народний фронт проти Орбана». На практиці це означало, що до партії можуть приєднатися не лише ті, хто погоджується з традиційною соціалістично-соціал-демократичною системою цінностей, але й усі політики, які виступають проти уряду В.Орбана. Оскільки ці спроби змінити політичний напрямок УСП були невдалими, після кількох місяців дебатів і переговорів до жовтня 2011 року відносини

між Дюрчані та керівництвом партії погіршилися настільки, що колишній прем'єр – міністр оголосив про трансформацію платформи в незалежну партію 22 жовтня 2011 року.

14 січня 2014 року ДК пішла на вибори до ДЗ у складі партійного альянсу під назвою: «Взаємозалежність», угорською: «Összefogas» до складу якого увійшли: «Угорська соціалістична партія», «Демократична коаліція», «Разом - Партія тих хто змінює епохи», «Угорська ліберальна партія», «Діалог для Угорщини». Партія отримала чотири мандати у списку альянсу, однак після того, як мінімум п'ять мандатів необхідні для створення фракції, ДК не змогла сформувати фракцію, тому чотири представники, включаючи голову партії Ф. Дюрчана, стали членами парламент як незалежні представники. Після розпаду партійного альянсу партія вже окремо готувалася до виборів до Європарламенту 2014 року, зрештою ДК отримала 9,76% підтримки, з якими вона отримала два представницькі мандати. На парламентських виборах в Угорщині 2018 року партія вже балотувалася самостійно їм вдалося набрати 5,41% голосів, що збільшило кількість їхніх представницьких мандатів із попередніх чотирьох до дев'яти. Вибори до Європарламенту в Угорщині відбулися 26 травня 2019 року. ДК стартувала з незалежного списку та досягла результату 16,26%. Вони отримали 4 мандати, набравши 554 286 голосів.

На виборах до ДЗ 2022 році ДК виступила у опозиційному об'єднанні у «В єдності за Угорщину» та отримала шість депутатських мандатів. У цілому можливо стверджувати, що створена Ф.Дюрчані партія практично втратила більшу частину свого електорату [14].

І хоч лідеру партії і сьогодні вважає себе спасителем нації, насправді його політичне майбутнє однозначно провальне.

Відродження Угорської соціал-демократичної партії (УСДП) після падіння комуністичного режиму виявилось складним процесом. У 1990 році керівництво партії обрало стратегію, яка виявилася невдалою для залучення традиційного електорату соціал-демократів. Партія розпочала свою діяльність з жорсткої антикомуністичної риторики, що було нехарактерно для лівих сил. Крім того, УСДП шукала союзників не серед лівих партій, а в інших політичних таборах. Ця тактика виявилася невідповідною очікуванням потенційних виборців, які, ймовірно, сподівалися на більш помірковану позицію

та виразнішу ліву орієнтацію.

Результатом такої політики стало розчарування виборців. На виборах 1990 року УСДП отримала лише 3,5% голосів, що було явно недостатньо для проходження до парламенту. Ця поразка спровокувала тривалі внутрішньопартійні дискусії щодо подальшої стратегії партії. Однак, незважаючи на спроби переосмислення своєї позиції, на наступних виборах 1994 року ситуація для УСДП ще більше погіршилася - партія отримала лише 1% голосів. Це свідчило про подальше падіння її популярності та неспроможність знайти свою нішу в новому політичному ландшафті Угорщини. Криза партії досягла піку на виборах 1998 року, коли УСДП навіть не змогла сформувати національний виборчий список. Це фактично означало, що партія втратила статус загальнонаціональної політичної сили. Таким чином, спроба відродження історичної соціал-демократичної партії в Угорщині зіткнулася з серйозними труднощами, пов'язаними як з вибором неправильної політичної стратегії, так і з неспроможністю адаптуватися до нових політичних реалій пост-комуністичної Угорщини.

Крайньоправе партійне угруповання. В сучасній Угорщині партії з націоналістичною ідеологією репрезентоване Партією справедливості та життя (ПСЖ). Засновники ПСЖ спочатку були обрані до парламенту в 1990 році як члени Угорського демократичного форуму (УДФ). Однак, після їхнього виходу або виключення з УДФ у 1993 році, вони створили нову політичну силу. На виборах 1994 року ПСЖ показала низький результат. Це пояснюється двома факторами: пізнім стартом партії на політичній арені та загальним зміщенням електоральних уподобань вліво. Проте, вже на виборах 1998 року партії вдалося подолати 5-відсотковий парламентський бар'єр. Цьому сприяли підтримка розчарованих виборців, які раніше голосували за УДФ та ПДСГ. Загальна низька активність виборців, що дозволило мобілізувати свій електорат.

На виборах 2002 року ПСЖ отримала 4,37% голосів, що не дозволило їй пройти до парламенту. Однак, це не означало значного скорочення підтримки партії. Хоча за партійний список ПСЖ проголосувало на 3 тисячі виборців менше, в одномандатних округах партія навіть збільшила свою підтримку на 11 тисяч голосів. Ця історія ілюструє складність та мінливість політичного

ландшафту Угорщини в період трансформації, а також важливість різних факторів - від особистостей лідерів до особливостей виборчої системи - у визначенні успіху політичних партій.

У 2003 році в Угорщині засновано ще одну право-націоналістичну партію 2003 року повна назва якої: «Рух за крашу Угорщину» — сьогодні праворадикальна партія та християнських цінностей. Ідеологією цієї партії є ультраправий націоналізм, у своїх основоположних документах, виступах лідерів та пропагандистській діяльності активно використовує риторику, спрямовану проти ромів, євреїв та іммігрантів. Партія відзначилася активною участю в антиурядових протестах у вересні-жовтні 2006 року. Однак на парламентських виборах того ж року вона не змогла подолати виборчий бар'єр, набравши менше 2% голосів. У 2007 році партія створила своє воєнізоване крило - "Угорську гвардію". Ця організація використовувала уніформу та символіку, що викликали асоціації з угорськими нацистами-нілашистами часів Другої світової війни. Незважаючи на офіційну заборону "Гвардії" в липні 2009 року, її члени продовжували здійснювати напади на представників етнічних меншин, зокрема ромів, китайців та вихідців з африканських країн. Головним гаслом ЙОББІКа є "Угорщина для угорців". Партія також виступає проти домінування іноземного капіталу та транснаціональних корпорацій в економіці країни. У зовнішній політиці лідери ЙОББІКа підтримали анексію Криму Росією та висували територіальні претензії до України щодо Закарпаття.

Така радикальна позиція та ксенофобська риторика ЙОББІКа викликають занепокоєння як в Угорщині, так і за її межами, оскільки вони суперечать демократичним цінностям та принципам міжнародного права. Критики та оглядачі оцінюють політичну силу, ксенофобську, антисемітську та гомофобську. 2007 року керівник «Йоббіка» Габор Вона створив «Угорську гвардію» — організацію, яка мала боротися за захист угорських національних цінностей. У 2008-2009 роках партія "Йоббік" зіткнулася з серйозними правовими проблемами. Судові органи Будапешта заборонили діяльність "Угорської гвардії", пов'язаної з партією, через звинувачення її членів у насильстві проти ромського населення. Незважаючи на ці труднощі, "Йоббік" продемонстрував значний електоральний успіх на виборах до Європейського парламенту 2009 року. Партія отримала

15% голосів, що дозволило їй здобути 3 місця в Європарламенті.

Цей результат показав зростання популярності націоналістичних ідей серед угорських виборців. Парламентські вибори 2010 року стали ще більш успішними для "Йоббіка". Партія набрала 16,67% голосів, що зробило її третьою за величиною фракцією в угорському парламенті з 47 депутатами. На наступних парламентських виборах 2014 року "Йоббик" зумів ще більше покращити свій результат, отримавши 20,54% голосів. Хоча партія залишилася третьою за величиною політичною силою в країні, цей результат продемонстрував подальше зміцнення її позицій та зростання підтримки серед виборців.

8 квітня 2018 р. відбулися чергові вибори до Державних Зборів Угорщини Йоббик отримав понад 1 млн. голосів (19,06%) та 26 мандатів (13%). На виборах 3 квітня 2022 р. Йоббик увійшов у виборчу коаліцію шести партій під назвою: «Угорська об'єднана опозиція». Загалом, між 2018 і 2022 роками «Йоббик» перетворився з групи, яка хотіла стати народною партією, але реформа цього політичного утворення ще попереду. Але в той час як її лідер Петер Якаб намагається перекласти політичну відповідальність за поразку у виборах до ДЗ 2022 року на Петера Маркі-Зая, який очолював опозиційну коаліцію, партійне керівництво «Йоббик» не схильне критично оцінити свою діяльність. Лідер партії нещодавно заявив, що вони повернуть втрачених правих виборців і що партія рухається в правильному напрямку. Водночас сімнадцять мандатів було втрачено під час голосування 3 квітня 2022 р., і лише дев'ять депутатів від партії зараз засідають у парламенті [15].

На виборах до Державних зборів 2022 року «Рух наша країна» набрала 5,88% голосів і отримала 6 депутатських місць [16].

Партії із розмитою ідеологією. З 2014 року в Угорщині засновано партію: «Угорська партія собаки із двома хвостами, угорською: «А Magyar Kétfarkú Kutya Párt (МККР). Угорська партія собака з двома хвостами створено в Угорщині з 2014 року. Її мета – пародіювати угорську політичну еліту та демонструвати недоліки в її діяльності, критикуючи корумповану, орієнтовану на гроші діяльність інших партій.

Основні цілі:

- зміцнення позиції активних громадян: допомога людям подолати лемент та жалість до себе та взяти справу у свої руки;

- створення змістовного політичного діалогу, який не є риторичним змаганням про лаяння один одного – тому що, на їхню думку, політика більше не повинна полягати в тому, щоб люди отримували задоволення від приниження один одного;

- у разі необхідності взяти на себе діяльність, якою не займаються органи місцевого самоврядування, а саме таким чином, щоб це спонукало їх діяти та діяти більш ефективно;

- сприяти формуванню точки зору громадян, у якій ми маємо справу лише з конкретними проблемами, а не з іншими сторонами та їхніми поточними рекламними повідомленнями [7]. На виборах до ДЗ у 2018 році партія виборола 1,79 % голосів виборців і до законодавчого органу не попала. На виборах 2022 року покращила свій результат до 3,27 % і також жодного депутата до Державних зборів не провела.

У 2020 році була заснована партія: «Партія нормального життя», угорською: «Normális Élet Pártja». ПНЖ її мета запобігання хаосу, відновлення порядку у світі, який перевернувся з ніг на голову, прагнення до сталого розвитку, повернення сенсу людського існування та його збереження. Світова історія рухається до чергового повороту. Людство має радикально переосмислити свої стосунки один з одним, світом і природою. Неможливо більше виносити необмежене сміття, занепалі ідеології останніх двох століть не можуть продовжувати жити, і їхню спадщину та залишки потрібно очистити, перш ніж наше сьогодення та майбутнє потонуть у них – як у переносному, так і в прямому значенні. Наша планета переживає медичну, економічну та екологічну катастрофу але далі такого не буде. Настав теперішній час! Лише кілька років, щоб Земля, яка досі забезпечувала комфортне і спокійне життя, стала місцем катастрофічних подій. Певні соціальні явища призвели до такої ситуації всюди, включно з Угорщиною. Досліджуючи це, необхідно поставити три питання:

1. Оцінка стану: де ми зараз?
2. Вивчення передумов проблеми: як ми дійшли до цього моменту?
3. Розв'язування задачі: Як діяти?

За допомогою цих трьох питань ПНЖ хоче показати рішення того, як Угорщина може зберегти свою незалежність, життєздатність, скарби та ресурси серед глобальних подій найближчого майбутнього.

Для нас перше і найважливіше - захист людей і людського життя - незалежно від віку, статі, раси, віросповідання, національності, світогляду та соціальної приналежності! У дусі прогресу ПНЖ пропонує рішення для всіх соціальних прошарків і всіх вікових груп завдяки своїй прогресивній і відповідальній програмі [18].

На виборах до ДЗ у 2022 році партія отримала 0,73 % голосів виборців і не попала до законодавчого органу країни.

У 2021 році була створена партія: «Рух – Рішення», угорською: «Megoldás Mozgalom», її президентом став підприємець Дьєрдь Гаттіан. Програма партії не є загальнодоступною, пункти програми наразі завантажуються у вигляді невеликих карток на їхній веб-сайт і різні платформи соціальних мереж. Це, зокрема, запровадження концепції економічного публічного актора, збільшення повноважень прем'єр-міністра та трансформація системи ТАО – органу по контролю за командним спортом.

Діяльність руху викликає суперечки в суспільному житті. Деякі критикують Гаттіана через його зв'язки з урядом. На думку деяких опозиціонерів, якби партія справді мала на меті змінити владу, вона повинна була висувати своїх кандидатів на опозиційних праймеріз 2021 року. Опозиція також критикувала, що рух Гаттіана насправді є фіктивною партією, метою якої є заплутати опозиційних виборців і розділити їхні голоси, тим самим допомагаючи «ФІДЕС»-УГС та ХДНП на виборах. Голова партії в інтерв'ю заперечив, що він мав будь-який зв'язок з правлячими партіями[19].

На виборах до ДЗ у 2022 році партія отримала 1,09 % голосів виборців і не попала до законодавчого органу країни.

Партії екологічного спрямування. Партія: «Діалог за Угорщину», угорською: «Párbeszéd Magyarorszáért» Угорська політична партія, заснована в 2013 році, яка стоїть на лівій, зеленій платформі. На виборах до ДЗ у 2014 році виступила в блоці: «Разом – Партія тих хто змінює епохи» партія отримала 0,5 % та один депутатський мандат. На вибори до ДЗ у 2018 році пішла у коаліції із УСП і здобула 1,51% та чотири депутатських мандати. На виборах у 2022 році прийняла участь у виборчому блоці: «Нехай Угорщина належить усім нам!» і отримала 3,02 % і шість депутатських місць.

Вище було проаналізовано, як урядова коаліція ФІДЕС-УГС-ХДНП на протязі чотирьох виборчих період до Державних Зборів

Угорщини здобула не тільки перемогу, а й отримувала конституційну більшість. Це спричинило перетворення багатопартійної системи, створеної як здобуток перемоги демократії в країні, на двополюсну систему з домінуючою роллю правоконсервативної коаліції.

Таким чином, країна, яка мала усталені демократичні традиції, перетворилася на державу з авторитарним урядом під керівництвом прем'єр-міністра Віктора Орбана із замашками диктатора. Тому багато політологів, політиків в Україні та Угорщині, були упевнені, що ця політична сила, на чолі з В.Орбаном, буде знаходитися при владі ще довгий час, оскільки реальної, сильної опозиції в країні не існує [20].

У той же час дії урядової коаліції на чолі з Фідес щодо корінної модернізації конституційно-правової бази життєдіяльності країни, суттєво вплинули на зниження рейтингу партії Віктора Орбана серед виборців. Серед головних сфер де це особливо відчутно варто назвати:

- узурпація влади: внесені конституційні поправки, які зміцнили виконавчу гілку влади, надали Орбану та його партії можливість зосередити більше повноважень у своїх руках. Такі зміни викликали невдоволення опозиції всередині країни та критику з боку міжнародної спільноти, яка вбачає у цих діях загрозу демократії. Це спричинило падіння рейтингу серед тих, хто вбачає в цьому наступ на демократичні інституції існуючі в країні;

- зміни, що послабили самостійність системи правосуддя, підірвали довіру до юридичної системи країни. Це викликало роздратування серед громадян, які відчувають, що їхні права залишаються незахищеними та позначилося на підтримці партії Фідес;

- зміни в Основному Законі Угорщини, що надали уряду більший контроль над ЗМІ, звузили межі свободу слова і викликали занепокоєння і критику з боку ОБСЄ та ЄС. Це призвело до масових протестів і падіння підтримки Фідес серед молодого покоління та жителів мегаполісів;

- законодавчі зміни, які сприяли розширенню корупції, ослабили віру в правлячу коаліцію. Корупційні скандали також негативно відбилися на рейтингу Фідес, зменшуючи підтримку серед електорату;

- збільшене обурення громадян через конституційно - правові зміни викликало масові протести. Таке незадоволення політикою урядо-

вої коаліції на чолі із Орбаном також зміцнило опозиційні рухи, які стали більш згуртованими та потужними, що в свою чергу призвело до зниження популярності коаліції ФІДЕС-УГС-ХДНП[21].

Ці чинники в цілому суттєво позначились на падінні підтримки партії Фідес серед угорців, збільшили критичні настрої та посилили активність опозиційних рухів. Використовуючи свою конституційну більшість у Державних зборах, правляча коаліція сформувала таку правову базу, яка, на їхню думку, дозволила б керувати країною на необмежений термін. Проте, вони не врахували, що це також створює умови для зміцнення та зростання впливу в угорському суспільстві опозиційних політичних сил.

На початку 2024 року в Угорщині розгорівся скандал, що став причиною відставки президентки Каталіни Новак та міністерки юстиції Юдіт Варга, які були залучені до помилування осіб, обвинувачених у сексуальних злочинах проти неповнолітніх. Ця подія стала серйозним ударом по партії Orbana, оскільки вона різко контрастувала з його багаторічними закликами до «захисту сімейних цінностей», підірвавши його імідж як захисника традиційних цінностей[22].

Цей момент відзначив початок нової ери в угорській політиці, коли несподівано на політичній арені з'явився молодий та амбітний юрист Петер Мадяр. Раніше він був активним членом партії "Фідес" і займав високі посади у державних інституціях. Початок його самостійної політичної діяльності припав на період після його розлучення з Юдіт Варга, колишньою міністром юстиції.

Петер Мадяр блискавично отримав широке визнання у суспільстві після того, як публічно звинуватив уряд Orbana у корупції та лицемірстві. Він залишив партію "Фідес" у лютому 2024 року. Виступаючи проти її централізованої пропаганди та кумівства. П. Мадяр також виклав записи розмов з колишньою дружиною, на яких обговорювалися випадки корупції, що пізніше послужили основою для проведення слідчих дій з боку правоохоронних органів. Бажано надати матеріали за наслідками цих розслідувань.

У квітні 2024 р. Петер Мадяр заснував партію під назвою "Повага і свобода - Тиса", названу на честь річки Тиса, яка для партії символізує свободу та повагу — ключові цінності, які партія прагне відстоювати. Ця політична сила, відома своєю прозорою фінансовою

політикою та відкрито критикує урядову корупцію та адміністративне зловживання. Ця партія розглядає вибори як "свято демократії" і виступає за більш активну участь громадян у політичному процесі. Партія "Повага і свобода - Тиса" також прагне до розбудови здорової політичної культури, що підкреслюється її зусиллями створити соціальний договір з народом Угорщини, обіцяючи зміни та нове бачення для країни.

Мадяр, через платформу своєї політичної сили, різко критикує Прем'єр – міністра за його авторитарний стиль управління, риторику основну на правому націоналізмі та рутинні політичні погляди. Все це привнесло глибокі зміни в політичне життя ландшафт Угорщини. Він особливо зосереджується на тому, як Орбан та його партія "Фідес" зосередили владу, контролюючи важливі інституції, включаючи судову систему і засоби масової інформації, що призвело до погіршення демократичних надбань в країні запроваджених за роки незалежності.

За дуже короткий термін партія "Тиса" швидко стала популярною серед угорських виборців та відчутно збільшила свою підтримку. Це стрімке зростання підтримки відображає значне невдоволення громадян діяльністю уряду Віктора Орбана та широке бажання населення бачити реформи в державному управлінні.

Це найбільш яскраво виявилось під час останніх виборів до Європейського Парламенту (6 – 9 червня 2024 року), де партія "Фідес" та її союзники показали найгірший результат за останні двадцять років, отримавши 44.2% голосів, що дало їм 11 місць у Європарламенті. Між тим, новостворена правоцентристська партія Петера Мадяра "Повага і свобода" - Тиса зайняла друге місце, здобувши 30% голосів і сім мандатів [23].

Протягом останніх двадцяти років партія "Фідес" лише один раз здобула менше ніж 50% голосів — це сталося у 2004 році, коли вона отримала 47,4% голосів. На попередніх виборах до Європарламенту у 2019 році, правляча коаліція набрала порівняно з попередніми виборами менше на близько 8% голосів виборців і втратила два мандати [23].

На місцевих виборах 2024 року партія "Повага і свобода" - Тиса досягла значних результатів, які підкреслюють зростання політичної влади партії в Угорщині. Партія «Тиса» отримала кілька

представників місцевої влади та посади мерів, а також користувалася значною підтримкою в деяких районах. Партія також виявила сильну присутність у Будапешті, особливо в XII ст. виборчому окрузі [24].

Петер Мадяр підкреслив, що результати недавніх виборів означають закінчення епохи Орбана владі Угорщини. Він сказав своїм прихильникам, що ці результати стануть поштовхом до перемоги демократії на майбутніх парламентських виборах. Мадяр також анонсував свої плани приєднатися до Європейської народної партії (ЄНП), однієї з лідируючих правоцентристських груп у Європейському парламенті.

Петер Мадяр активно використовує низку правових і політичних механізмів, створених за часів уряду Орбана, для формування своєї політичної діяльності. Ось кілька аспектів.

Мадяр продовжує застосовувати націоналістичну риторичу, раніше запроваджену Орбаном, закликаючи до оборони національного суверенітету і протидії зовнішньому втручання. Він викликає патріотичні почуття серед населення, підкреслюючи важливість захисту національних інтересів Угорщини.

Мадяр також активно застосовує риторичу про "традиційні сімейні цінності", яка була ключовою у кампаніях Орбана. Він підкреслює значення захисту традиційної родини та моралі, одночасно висловлюючи критику уряду Орбана за нещирість у підході до цих питань.

Мадяр активно використовує вже існуючу критику корупції в уряді Орбана, щоб зміцнити свою позицію щодо необхідності забезпечення прозорості у державному управлінні та боротьби з корупцією. Він опирається на докази та інформацію про корупційні скандали, що стосуються уряду Орбана, для того, щоб поширювати обізнаність серед широких суспільних верств про це та підвищувати увагу до своєї політичної кампанії.

Використовуючи досвід Орбана у цій царині, Мадяр активно користується соціальними мережами для розповсюдження своїх ідей та спілкування з електоратом. Він регулярно розміщує пости, відеозвернення та коментарі, які швидко стають популярними та привертають увагу публіки.

Мадяр детально розкриває всі вади політики Орбана в економічній сфері, приділяючи особливу увагу його тісним зв'язкам з олігархами.

Водночас, він використовує свою платформу для розробки і просування власних пропозицій щодо підтримки національної економіки і малого бізнесу, пропонуючи більш рівний розподіл економічних ресурсів.

Мадяр активно використовує конфронтаційну політику Орбана щодо Європейського Союзу, на противагу якій він пропонує покращити стосунки з Брюсселем, тим самим створити умови для додаткової фінансової підтримки Угорщини та більш тісну її інтеграцію з Європою. Він використовує цей підхід як контраст до політики Орбана, залучаючи увагу виборців, які підтримують європейську інтеграцію.

Мадяр має сталий досвід перебування всередині партії "Фідес", чудово знає її існуючу партійну структуру, особисто знайомий з її функціонерами, правильно оцінює їх мінуси та плюси, адаптує все це до своїх потреб, уміло залучає незадоволених політикою Орбана до своїх лав.

Орбан та його оточення у роки правління докладали великі зусилля для того щоб створити систему тотального контролю над ЗМІ, підпорядкувавши їх медійній партійній пропаганді[25]. Мадяр, зі свого боку, адаптувався до цих структурних змін і сконцентрував свої зусилля на альтернативних медіа та соціальних мережах для досягнення своїх політичних цілей. Він активно співпрацює з незалежними медіа та опозиційними платформами, аби поширювати свої погляди та критику політики уряду.

Мадяр застосовує юридичні та адміністративні механізми, розроблені Орбаном, для впливу на виборчий процес. Він ефективно скористався існуючою системою реєстрації політичних партій в Угорщині, що дозволило йому мінімізувати бюрократичні перешкоди при створенні своєї партії "Тиса". Він використав вже налагоджені процедури реєстрації, які вимагають збору певної кількості підписів від симпатиків і дотримання формальних юридичних вимог. Це дало йому можливість швидко і легально зареєструвати партію, оминувши потенційно складні та тривалі процеси затвердження, які могли б затримати або перешкодити запуску політичної платформи. Цей підхід дозволив йому не тільки ефективно використовувати законодавчі можливості, але й уникнути додаткових затримок, що могли б вплинути на його політичні плани та стратегії. Таке

стратегічне використання існуючих законодавчих рамок свідчить про його знання та розуміння політичних процесів у країні.

Віктор Орбан під час свого правління встановив суворий контроль над фінансовими структурами в Угорщині, які зосереджені навколо великих стратегічних секторів економіки. Ці заходи включали націоналізацію деяких приватних пенсійних фондів та введення високих податків на іноземні компанії у сферах телекомунікацій, енергетики та роздрібної торгівлі. Ці дії не тільки збільшили державні доходи, але й викликали суперечки з Європейським Союзом. Крім того, близькі до Орбана бізнесмени отримали значну кількість контрольних пакетів акцій у цих стратегічних секторах, що збільшило угорський внутрішній капітал і посилило національний контроль над ключовими економічними ресурсами.

Використання відносин з Росією та Китаєм також стало частиною стратегії Орбана для зміцнення угорської економіки. Всі ці заходи дозволили Урядовій коаліції отримати великі кошти і для фінансування своєї політичної діяльності, що ще більше зміцнило його владу. Проте такі рішучі дії правлячої коаліції викликали занепокоєння серед західних партнерів, особливо у ЄС.

Всі ці заходи дозволили отримати Урядовій коаліції великі кошти для фінансування своєї політичної діяльності. Мадяр користуючись своїми знаннями про фінансові структури, які були встановлені під час правління Орбана, ефективно забезпечує фінансування своєї партії. Він залучає кошти як з внутрішніх, так і з міжнародних джерел, забезпечуючи необхідне фінансування для проведення виборчих кампаній та інших політичних ініціатив.

Петер Мадяр активно використовує масові зібрання і протести як засіб підвищення своєї популярності та залучення підтримки громадськості. Наприклад, тисячі людей вийшли на протест увечері 26 березня ц.р. в столиці Угорщини Будапешті, з вимогою відставки прем'єр-міністра Віктора Орбана та головного прокурора після оприлюднення аудіозапису зі свідченнями про корупцію в угорському уряді. 6 квітня в центрі Будапешта знову зібралися тисячі людей, які протестували проти уряду Орбана — з тим же очільником та приводом. 5 травня цього року Мадяр організував значний антиурядовий протест у Будапешті, який зібрав десятки тисяч людей. Під час цього заходу він виступив із закликом до об'єднання

консервативних та ліберальних угорців, які розчаровані управлінням Орбана, і оголосив про створення нового політичного руху [26].

8 травня у Дебрецені, другому за чисельністю населення місті Угорщини, була організована масштабна демонстрація, спрямована проти правлячої партії "Фідес" та її лідера, прем'єр-міністра країни. Акція протесту зібрала кілька тисяч учасників, що свідчить про значний рівень невдоволення частини населення поточною політичною ситуацією в країні. На чолі цього мітингу стояв Петер Мадяр, відомий як засновник політичної партії "Повага і свобода". Його лідерство в цій акції демонструє спробу опозиційних сил консолідувати протестні настрої та створити альтернативу нинішній владі. Вибір Дебрецена як місця проведення такої масштабної акції є символічним, оскільки це велике місто за межами столиці, що може вказувати на прагнення опозиції розширити свій вплив на регіони країни [27].

Всі ці масові заходи не тільки демонструють політичну силу партію «Тиса», а і залучають до її лав нових членів та прихильників.

Створена урядом Віктора Орбана законодавча та правова база, активно використовується Петер Мадяром у боротьбі із існуючою владою.

На основі законодавства, створеного існуючою владою, метою якого є забезпечення транспарентності та боротьби з корупцією, Мадяр ініціює, вивчення деталей корупційних скандалів, пов'язаних з представниками уряду Орбана на угорський загал. Він активно критикує та розкриває корупційні дії, використовуючи правові норми, які передбачають відкритість урядових операцій та фінансування.

Орбанові реформи в сфері медіа і судової системи викликали занепокоєння щодо обмеження свободи слова. Мадяр активно використовує існуючі законодавчі механізми, які ще забезпечують захист прав людини і свободи слова, для поширення своєї критики і політичної діяльності. Він користується залишками незалежності судової системи, щоб захистити свої права та права своїх прихильників у випадках судових позовів або адміністративного тиску. Реформи Орбана в медійній та судовій сферах призвели до часткового обмеження свободи слова. Мадяр активно застосовує наявні законодавчі механізми, які все ще захищають права людини і свободу слова, для розповсюдження своєї критики та політичної

активності. Він використовує залишки незалежності судової системи для захисту своїх прав та прав своїх прихильників в ситуаціях, коли відбуваються судові позови чи адміністративний тиск.

Серед головних напрямів його діяльності слід відзначити:

Використання виборчого законодавства: Мадяр вміло користується виборчими законами, щоб забезпечити легітимність своєї партії та участь у виборах. Він використовує процедури, встановлені Орбаном для реєстрації партій і кандидатів, щоб уникнути бюрократичних перепон і швидко організувати свою політичну платформу "Повага і свобода -Тиса".

Фінансове регулювання і прозорість: Мадяр акцентує увагу на необхідності дотримання законів про фінансову прозорість і регулювання. Він використовує ці законодавчі інструменти для викриття незаконних фінансових операцій та зв'язків між урядовими посадовцями та бізнесом, що сприяє підвищенню його політичного капіталу як борця з корупцією.

Ці стратегії дозволяють Мадяру ефективно опиратися уряду Orbana, використовуючи інструменти, створені самим цим урядом, але з новими цілями і ідеологією, спрямованою на боротьбу з тими самими системами влади, які Орбан використовував для консолідації свого контролю.

Підводячи підсумок дослідженню розвитку багатопартійної системи в Угорщині, можна констатувати наступне. Протягом трансформаційного періоду Угорщина успішно здійснила перехід від однопартійної до плюралістичної політичної системи. Ефективність процесу політичної структуризації суспільства яскраво демонструється результатами виборів 2002 року. Тоді два найпотужніші виборчі блоки - Угорська соціалістична партія (УСП) з одного боку та альянс ФІДЕС-УГС і Угорський демократичний форум (УДФ) з іншого - разом отримали понад 90% голосів виборців. Це різко контрастує з ситуацією на виборах 1990 року, коли навіть п'ять провідних парламентських партій разом не змогли досягти такого рівня підтримки. Така консолідація електоральних переваг свідчить про значне дозрівання політичної системи Угорщини та формування стабільних політичних блоків. Ця тенденція вказує на успішне формування в Угорщині зрілої багатопартійної системи, де основні політичні сили чітко визначені та мають стабільну підтримку

виборців. Це створює передумови для більш передбачуваного та ефективного функціонування демократичних інститутів в країні.

Створення двох зазначених політичних полюсів, які ввібрали більшу частину електорату колишніх провідних партій, відбулося протягом незначного відтинку часу. Аналіз результатів попередніх виборчих кампаній до Державних Зборів Угорщини виявив цікаву тенденцію: поступове зменшення регіональних відмінностей у голосуванні. Це явище можна охарактеризувати як процес гомогенізації електорату по всій країні.

У той же час, конституційно-правова база, сформована урядом Віктора Орбана, парадоксально створила умови, що сприяли зростанню впливу опозиції. Незважаючи на централізацію влади та контроль над ключовими інституціями, використання законодавчих і адміністративних інструментів дозволило опозиційним силам, таким як партія "Повага і свобода -Тиса" на чолі з Петером Мадяром, ефективно організувати свою діяльність. Мадяр вміло використовував існуючі правові механізми для викриття корупції, мобілізації підтримки та організації протестів. Таким чином, конституційні та законодавчі рамки, створені для зміцнення влади Орбана, забезпечили опозиції можливості для критики уряду і просування альтернативної політичної платформи.

Безперечно, вагомим здобутком оновленої політичної системи Угорщини є її стабільність у контексті виборчого процесу. За весь період демократичних перетворень країна жодного разу не зіткнулася з необхідністю проведення дострокових парламентських виборів. Всі попередні скликання Державних Зборів (1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2010, 2014, 2018) відпрацювали повний цикл. Хоча Конституція Угорщини передбачає надзвичайно складну процедуру розпуску парламенту, але за всі ці роки не виникало такої ситуації, яка б робила цю проблему актуальною, адже ні разу питання розпуску парламенту серйозно не поставало на порядку денному політичного життя країни.

Усі без винятку партії, у тому числі й парламентські, нечисленні й опираються у своїй діяльності на вузьке коло активістів. Ті партії, які перебували при владі в різні періоди новітньої доби (УДФ, УСП, ФІДЕС — УГС), формувалися на основі особистої відданості лідерові партії та жорсткій дисципліні. І Й. Анталл, і Д. Хорн, і Ф.Дюрчани,

і В. Орбан мали схильність до одноособового керівництва партією, визначення її політичного курсу та програми, засобів політичної боротьби. Перебуваючи при владі на посадах прем'єр-міністра, вони прагнули диктат всередині партії перенести на диктат в уряді, у тому числі й у кадрових питаннях.

Серед створених нових партій більшість належить насамперед до центристського та правого політичних спектрів. Водночас праві партії, які перемогли на виборах у 1990, 1998, 2010, 2014, 2018, 2022 роках, змушені були йти на коаліцію з менш потужними правоцентристськими партіями для створення більшості у парламенті. Праві сили, що були і є при владі в Угорщині в зазначений період, виявилися порівняно зі своїми лівоцентристськими візаві більш радикальними, заідеологізованими, авторитарними, але менш компетентними при здійсненні влади.

Парламентські вибори, починаючи з 1990 р. і по 2010 р. призвели до поразки правлячих урядових коаліцій. Однак вже після 2010 року до влади приходять право – християнська коаліція ФІДЕС — УГС – ХДНП і вже п'ятий парламентський період знаходиться при владі. Причина цього успіху у вдалому використанні урядом В.Орбана правоконсервативної ідеології та умінні успішно маніпулювати суспільною думкою.

Чим цікавий угорський досвід для України? Насамперед тим, що враховуючи вищенаведене, Угорщина на початку XXI сторіччя перетворилася із демократичної держави в авторитарну з яскраво вираженою неліберальною демократією. При цьому залишаючись членом НАТО та ЄС. Але у Євроспільноті все частіше лунають голоси про те, що якщо і далі Угорщина буде порушувати основоположні принципи цієї організації, то потрібно розглянути питання про її подальше членство в ЄС. Та й у самій Угорщині все частіше на різному політичному рівні лунають заяви про необхідність виходу з Євросоюзу.

П'ятий Президент України П.О. Порошенко ініціював внесення в Конституцію країни прагнення стати членом Євроатлантичної та Європейської Спільноти. Ці пропозиції одностайно привітали право – консервативні партії, не беручи до відома те, що з вступом у ці регіональні організації державі прийдеться частину свого суверенітету передавати Брюсселю. А це значить розділяти ліберальні

цінності, які панують у першу чергу в Європейському Союзі. Це і терпимість до будь – якої релігії, це і повага до прав національних меншин, це і толерантність до сексуальних меншин і т.п.

Тому українським політикам, політологам варто уважно стежити за подіями в Угорщині, з тим щоб не повторювати їх помилок і забезпечити Україні входження в ЄС та успішне перебування в його складі.

Розділ 2. Парламентаризм в Угорщині: стадії становленні і розвитку

Як уже зазначалося, У 1989 році Угорщина розпочала масштабний процес суспільно-політичної трансформації, спрямований на формування нового суспільного устрою. Цей перехідний період вимагав фундаментальних змін у правовій системі країни, ключовим елементом яких стала необхідність суттєвого оновлення Основного Закону країни. У жовтні 1989 р. на круглому столі різних політичних сил було досягнуто домовленості щодо нової редакції Конституції. Законодавчий орган країни Державні Збори (ДЗ) Угорщини прийняли пропозиції “круглого столу” і внесли значні корективи до Основного Закону країни. Угорщина проголошувалася як незалежна, правова, демократична держава, у якій однаковою мірою реалізуються цінності ліберальної демократії і демократичного соціалізму. Для втілення у життя наміченого, рушійною силою були визначені ДЗ – головний законодавчий орган країни. Були створені нові конституційні інститути парламентського контролю — уповноважений Державних Зборів з громадянських прав і Державна рахункова палата.

До складу ДЗ на той час входило 386 депутатів, мандат яких дійсний упродовж 4 років. Вони обиралися на основі загального, рівного і прямого виборчого права таємним голосуванням. 176 депутатів вибиралися в одномандатних округах, 210 — за партійними списками. Щодо виборів в одномандатних округах, то вони вважалися дійсними, якщо в них взяли участь понад 50 % виборців і за кандидата проголосувало більше половини електорату. Якщо в першому колі виборів результатів не вдалося досягти, то у другому кількість виборців, яка взяла участь у голосуванні, повинна перевищувати 15 %, а перемогу отримує той кандидат, який набере більшу кількість голосів, але не менше 25 %. Для того щоб перемогти у виборчих перегонах за партійними списками, потрібно подолати бар'єр 5 % [28, с. 67].

У червні 1990 р. новий склад парламенту виключив з Конституції Угорщини положення про рівність реалізації цінностей демократичного соціалізму та буржуазної демократії. До розділів, присвячених організації влади, було внесено зміни, спрямовані

на подальше вдосконалення форми правління — парламентської республіки. Упродовж останніх років до Конституції вносилися нові доповнення. Угорщина залишається єдиною з постсоціалістичних країн, яка ще не прийняла нової Конституції, і водночас однією з країн, де економічні зрушення найефективніші [29, с. 198].

З внесенням у жовтні 1989 р. змін до Конституції Угорщина стала парламентсько-президентською республікою. У ст. 19 Конституції зазначено, що Державні Збори є вищим органом державної влади і народним представництвом Угорської Республіки. Вони здійснюючи свої права, що випливають з народного суверенітету, забезпечують конституційний лад суспільства. [30].

У 2011 році урядова коаліція «ФІДЕС»-УГС та ХДНП завдяки конституційній більшості у ДЗ зуміла прийняти нову Конституцію, яка отримала назву Основний закон (ОЗ) Угорщини. У розділі Державні Збори у пункті 1, статті 1 визначено, що ДЗ - найвищий орган народного представництва Угорщини[31]. Цей пункт – через положення про «представництво народу» – тісно пов'язаний з параграфами 3 і 4 статті В Основного закону. Ці пункти визнають, що джерелом публічної влади є народ, який здійснює свою владу безпосередньо через своїх депутатів. Державні Збори є основоположним інститутом демократичного здійснення влади, який виконує свої конституційні функції на основі своєї прямої легітимності, яка базується на принципах народного суверенітету і періодично переобирається; конституційна та законодавча влада, контролює виконавчу владу та, серед іншого, обирає найважливіших державних посадовців Угорщини. ДЗ є верхівкою угорської державної організації, але «найважливіший» пункт у статті 1 ОЗ не означає, що його влада є необмеженою ані те, що інші гілки державної влади підпорядковуються їм. ДЗ не можуть скасовувати повноваження будь-якої іншої гілки державної влади (вони не можуть судити, не можуть проводити розслідування, вони повинні поважати повноваження виконавчої влади). Єдиним судовим органом рішення якого також є обов'язковими для виконання Державними Зборами є Конституційний суд.

У Основному Законі містяться основні правила щодо дефініцій, повноважень, обрання, формування та припинення діяльності Державних Зборів, їх членів, організації та діяльності, процесу

законотворчості та контролю за діяльністю інших гілок державної влади. Окрім цього ОЗ також містить положення щодо діяльності ДЗ в інших сферах, вони містяться у розділі «Основи» статті В,С,N,R,T, у розділі «Свобода та відповідальність», зокрема, стаття XXIII про право голосу. Це також стосується і тієї частини ОЗ під назвою «Держава» розділів «Президент Республіки», «Уряд», «Конституційний Суд».

Державні Збори (ДЗ) Угорщини мають широкі повноваження, які охоплюють різні сфери державного управління. Вони встановлюють правила діяльності Уповноваженого з основних прав, регулюють державні фінанси, визначають функції Державної аудиторської служби, регламентують участь у військових операціях та встановлюють норми правового порядку в особливих ситуаціях. 19 квітня 2012 року ДЗ ухвалили Закон XXXVI про Державні Збори. Згідно з Основним законом, ДЗ самостійно визначають правила своєї роботи та порядок засідань у Регламенті палати, який приймається двома третинами голосів присутніх депутатів. Повноваження ДЗ, визначені в Основному законі, можуть бути розширені іншими законодавчими актами. Ключові функції парламенту можна згрупувати наступним чином:

1. Конституційні та законодавчі повноваження: ДЗ мають виключне право приймати та вносити зміни до Основного Закону. Для цього потрібна підтримка двох третин депутатів.

2. Законотворча діяльність: ДЗ ухвалюють закони, що є їхньою фундаментальною функцією. Зазвичай законопроекти ініціюються панівною більшістю в парламенті, що дозволяє їй керувати країною. Однак, у своїй законодавчій роботі ДЗ мають враховувати не лише конституційні вимоги, але й зобов'язання, що випливають з міжнародних договорів, права ЄС та рішень Конституційного Суду.

Таким чином, Державні Збори Угорщини відіграють центральну роль у формуванні правової та політичної системи країни, маючи широкі повноваження в законодавчій та конституційній сферах. [33].

Основний Закон Угорщини визначає коло суб'єктів, які мають право законодавчої ініціативи. До них належать:

- Президент Республіки;
- уряд;
- комітети Державних Зборів;

- окремі депутати.

Процес законотворення в Угорщині регулюється не лише Основним Законом, але й додатковими нормативними актами. Зокрема, детальні процедури законодавчого процесу визначаються Регламентом Державних Зборів, Законом про законодавчий процес СХХХ від 2010 року.

Ці документи регламентують такі ключові етапи законодавчого процесу:

- Ініціювання законопроекту;
- Процедура прийняття закону в парламенті;
- Підписання закону;
- Конституційний контроль законів;
- Можливість політичного вето Президента Республіки;
- Промульгація (офіційне оприлюднення) закону.

Таким чином, законодавчий процес в Угорщині має чітко визначену структуру, яка забезпечує баланс між різними гілками влади та створює механізми для перевірки конституційності та доцільності прийнятих законів [34].

Основний Закон Угорщини запровадив нове правило, яке дозволяє ініціатору закону, уряду або голові парламенту звернутися до Конституційного Суду для попереднього контролю прийнятого, але ще не оприлюдненого закону на предмет його відповідності Основному Закону перед остаточним голосуванням. На відміну від Конституції 1989 року, де бюджетне право та економічний конституціоналізм були недостатньо врегульовані, Основний закон 2011 року містить детальні положення про державні фінанси, враховуючи виклики глобалізації та сучасні конституційні тенденції. Згідно з Основним Законом, Державні Збори (ДЗ) приймають центральний бюджет і затверджують звіт про його виконання. Основний Закон визначає, що законопроекти про державний бюджет та його виконання повинні представляти державні видатки та доходи прозоро та з належною деталізацією. Прийняття цих законопроектів відбувається за особливою процедурою, яка відрізняється від загальних правил обговорення інших законодавчих пропозицій. Конституційний суд у своєму рішенні 4/2006. (II. 15.) підкреслив, що ДЗ зобов'язані приймати рішення щодо бюджетних питань окремо від інших галузей. Це особливо важливо при пакетному обговоренні

різних питань, серед яких можуть бути і бюджетні. У таких випадках бюджетні питання повинні розглядатися в рамках окремого провадження. Таким чином, нові конституційні положення значно посилили роль ДЗ у бюджетному процесі та забезпечили більшу прозорість і контроль над державними фінансами Угорщини [35].

Основний Закон надає Державним Зборам широкі повноваження у сфері національної безпеки та оборони. Вони приймають рішення про оголошення воєнного стану, укладення миру, запровадження особливого правового режиму, участь у військових операціях, а також встановлюють спеціальні правила для надзвичайних ситуацій та превентивної оборони.

ДЗ відіграють ключову роль у призначенні вищих посадових осіб держави. Вони обирають Президента, Прем'єр-міністра, Голову і членів Конституційного Суду, Голову Верховного Суду, Генерального прокурора, Уповноваженого з прав людини та його заступників, а також Голову Держаудитслужби. Важливо зазначити, що хоча ці посадовці обираються ДЗ, вони не підпорядковуються безпосередньо парламенту, оскільки існують механізми забезпечення їхньої незалежності. Всі високопосадовці, обрані ДЗ, складають присягу перед парламентом. Основним критерієм їх призначення є політична довіра до цих державних діячів, на відміну від інших державних службовців високого рівня, де вимагаються професійні знання та навички.

Особлива роль ДЗ полягає у виборі Прем'єр-міністра та висловленні довіри Уряду. Це відображає сутність парламентаризму, де виконавча влада підзвітна парламенту, який представляє народ. Контрольна функція є однією з ключових для ДЗ. Парламент здійснює політичний вплив і контроль за діяльністю уряду, забезпечуючи його політичну відповідальність перед народними представниками. Це є фундаментальним аспектом демократичної системи управління в Угорщині [37].

Згідно з нормами Основного Закону Угорщини, Уряд зобов'язаний подавати до Державних Зборів (ДЗ) законодавчі акти, які забезпечують діяльність цього законодавчого органу. Виконавча влада також має забезпечувати виконання законів та звітувати про свою діяльність перед ДЗ. В Угорщині існує розгалужена система парламентського контролю за виконавчою владою. Вона включає попередні

комітетські слухання, запитання та інтерпеляції під час засідань ДЗ, доповіді, звіти та брифінги прем'єр-міністра і міністрів, а також аудиторську діяльність. Основний Закон наділяє ДЗ повноваженнями ратифікувати міжнародні договори та розпускати органи місцевого самоврядування, які порушують конституційні принципи (за поданням Уряду та після отримання висновку Конституційного Суду). ДЗ також виконують додаткові завдання, визначені Основним Законом та іншими законодавчими актами, відіграють важливу роль у питаннях територіального устрою та проведення референдумів.

У грудні 2011 року був ухвалений Закон ССІШ про вибори депутатів ДЗ. Згідно з цим законом, починаючи з виборів 2014 року, кількість депутатів ДЗ становить 199, з яких 106 обираються в окремих виборчих округах, а 93 - за національним списком. Детальні правила щодо організації та діяльності парламенту в рамках Основного Закону викладені в Правилах внутрішнього розпорядку. Ці положення забезпечують ефективне функціонування ДЗ як ключового органу законодавчої влади та контролю за виконавчою гілкою влади в Угорщині [38].

Згідно до ОЗ, кожен повнолітній громадянин країни має право голосувати та бути кандидатом на виборах до Державних Зборів (ДЗ). Основні принципи правового статусу депутатів парламенту визначені в Основному Законі, тоді як детальні правила викладені в окремому документі під назвою "Права, обов'язки та оплата праці депутатів". Основний Закон утверджує принцип рівних і вільних повноважень депутатів. Це означає, що всі депутати мають рівні права та обов'язки, здійснюють свою діяльність в інтересах суспільства і не можуть отримувати вказівки щодо виконання своїх функцій від будь-кого. Таким чином, депутат ДЗ має незалежний мандат, що є фундаментальним принципом парламентської демократії. Це забезпечує свободу депутатів у прийнятті рішень та захищає їх від неправомірного впливу, дозволяючи їм діяти виключно в інтересах виборців та держави в цілому. Ця система гарантує, що депутати можуть ефективно представляти інтереси своїх виборців та брати участь у законотворчому процесі, не будучи обмеженими зовнішнім тиском чи вказівками. Водночас, вона покладає на депутатів високу відповідальність перед суспільством за їхні дії та рішення.

Основний Закон Угорщини чітко окреслює ключові права та

обов'язки депутатів Державних Зборів (ДЗ). Згідно з цим документом, депутати мають не лише право, але й обов'язок активно брати участь у роботі парламенту та сприяти його ефективному функціонуванню. До основних обов'язків депутата належить:

1. Участь у пленарних засіданнях парламенту.

2. Присутність на засіданнях парламентських комітетів, до яких він входить.

3. Участь у голосуваннях, що проводяться в ДЗ.

Водночас, депутати наділені низкою важливих прав:

1. Можливість обіймати відповідні посади в структурі ДЗ.

2. Право виступу на засіданнях парламенту.

3. Право вносити пропозиції та законопроекти.

4. Право запитувати інформацію від державних органів.

Ці положення Основного Закону забезпечують баланс між правами та обов'язками депутатів, створюючи умови для їх ефективної роботи як представників народу. Вони гарантують, що депутати мають необхідні інструменти для виконання своїх функцій, одночасно підкреслюючи їхню відповідальність перед виборцями та державою в цілому. Така система прав та обов'язків спрямована на забезпечення активної участі депутатів у законотворчому процесі та контролі за діяльністю виконавчої влади, що є ключовими аспектами парламентської демократії.

Державні Збори обирають зі своїх членів голову, віце-голову та секретарів, обрання посадових осіб відбувається на установчій сесії парламенту. Голова Державних Зборів Угорщини відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування парламенту. Його обов'язки та повноваження охоплюють широкий спектр організаційних та процедурних питань. Основні функції Голови включають:

1. Реалізацію прав Державних Зборів та організацію їхньої діяльності.

2. Відкриття, ведення та, за необхідності, відкладення засідань парламенту.

3. Забезпечення неупередженого керівництва засіданнями.

4. Контроль за дотриманням Правил внутрішнього розпорядку.

5. Оголошення результатів голосувань.

6. Координацію роботи парламентських комітетів.

Голова також має повноваження вносити пропозиції щодо структури та складу комітетів, зокрема: назви комітетів, сфери їхніх повноважень, кількісного складу, призначення голів комітетів та їхніх заступників, визначення членів комітетів. Важливо зазначити, що кількість заступників голови та членів комітетів не є фіксованою в законодавстві. Відповідно до парламентської традиції, ці питання вирішуються шляхом політичних домовленостей між партіями, представленими в парламенті, після кожних виборів. Така гнучка система дозволяє адаптувати структуру парламенту до поточного політичного ландшафту та забезпечувати ефективне представництво різних політичних сил у роботі законодавчого органу.

Роботою законодавчого органу країни керує президія, обрана Державними Зборами 4 липня 2022 року, до складу якої входять:

Голова: Балла Міхай (Фідес - УГС) Перший заступник голови: Бартош Моніка (Фідес - УГС) Заступники голови:

- д-р Латорцаї Янош (Християнсько-демократична народна партія);
- д-р Шімічко Іштван (Християнсько-демократична народна партія);
- Тороцкаї Ласло (Наша Батьківщина).

До 31 грудня 2023 року:

- д-р Вадаї Агнеш (Демократична коаліція).

З 1 січня по 30 червня 2024 року:

- Сабо Тімеа (Діалог).

З 1 липня по 31 грудня 2024 року:

- Бедьо Давід (Моментум).

З 1 січня по 31 грудня 2025 року:

- д-р Хіллер Іштван (УСП).

З 1 січня 2026 року:

- д-р Бреннер Коломан (Рух за кращу Угорщину).

Секретар: Шомфайне Адам Каталін професійний радник, керівник Секретаріату МПС, Управління закордонних справ Офісу Державних Зборів [39].

У ДЗ комітети відповідають за розробку законів у конкретних сферах суспільного життя та контроль за діяльністю виконавчої влади. Члени комітетів також інформують громадськість через ЗМІ про свою діяльність. ДЗ визначають кількість комітетів, їх чисельний

склад та процедуру, яка забезпечує представництво всіх фракцій у кожному комітеті. Така структура забезпечує ефективну організацію роботи парламенту, представництво різних політичних сил та їх участь у законотворчому процесі та контролі за виконавчою владою.

Державні Збори створюють систему постійних комітетів на установчому засіданні і в рамках цього вирішують, скільки комітетів буде створено, з якими назвами та - починаючи з циклу 2022 року - з якими повноваженнями, а також з якою кількістю членів та посадових осіб вони будуть функціонувати.

Закон про Державні Збори передбачає обов'язкове створення Комітету з питань імунітету, несумісності, дисципліни та перевірки мандатів (далі - Комітет з питань імунітету), а також постійних комітетів, що займаються питаннями конституції, бюджету, закордонних справ, справ Європейського Союзу, оборони, національної безпеки та національної політики.

Повноваження постійних комітетів відповідають урядовим завданням, але система комітетів не у всіх аспектах відповідає структурі міністерств: повноваження деяких комітетів стосуються кількох міністерств, тоді як завдання окремих міністерств можуть належати до повноважень кількох комітетів. Крім того, є постійні комітети, які Державні Збори створюють для вирішення питань, пов'язаних з внутрішнім функціонуванням або статусом депутатів. (Таким є Комітет з питань імунітету.)

У 1990 році на установчому засіданні Державні Збори створили 14 постійних комітетів, а наприкінці циклу працювало 18 комітетів. У циклі 1994-98 років після установчого засідання працювало 17 постійних комітетів, а наприкінці циклу вже 19. У циклі 1998-2002 років було створено 22 постійних комітети, і їх кількість зросла до 23 протягом циклу. Між 2002 і 2006 роками працювало більше постійних комітетів, ніж будь-коли раніше - всього 25. У циклі 2006-2010 років Державні Збори створили простішу та більш економну систему комітетів з 18 постійними комітетами. У циклі 2010-2014 років на початку циклу було створено 19 постійних комітетів, а до кінця циклу їх кількість зросла до 20. У циклах 2014-2018 та 2018-2022 років працювало 14 постійних комітетів, і Державні Збори на установчому засіданні 2022 року знову вирішили створити 14 постійних комітетів. Однак на 08.2024 у ДЗ створено 17 постійних

комітетів.

Постійні комітети є органами Державних Зборів, що ініціюють, пропонують, висловлюють думки, приймають рішення у випадках, визначених законом та положеннями Регламенту, а також беруть участь у контролі за роботою уряду.

Завданням постійних комітетів є постійно допомагати Державним Зборам у їх законодавчій та контрольній діяльності, сприяти ефективності обговорень у Державних Зборах. Роль постійних комітетів у законодавчому процесі є дуже важливою, оскільки з 2014 року детальне обговорення проводиться не на пленарних, а на комітетських засіданнях. Крім того, комітети займаються всіма питаннями, які входять до компетенції Державних Зборів, і навіть за власною ініціативою можуть розглядати всі питання, які вони вважають фундаментально важливими у даній сфері державного та суспільного життя, що стосується їх повноважень. Постійні комітети - в деяких випадках діючи як комітети з висування кандидатур - відіграють важливу роль у виборах або призначенні деяких посадових осіб публічного права шляхом висування кандидатур або заслуховування кандидатів.

Діяльність постійних комітетів пов'язана з основними функціями Державних Зборів. Однак у роботі окремих постійних комітетів участь у законотворчій роботі та контроль за роботою уряду мають різну вагу.

Постійні комітети можуть створювати підкомітети зі своїх членів для виконання окремих завдань. Створення підкомітету для моніторингу виконання законів, що належать до сфери компетенції даного комітету, їх соціального та економічного впливу, а також процесів дерегуляції є обов'язковим для всіх постійних комітетів.

Членами постійних комітетів можуть бути лише депутати Державних Зборів. У роботі постійного комітету як члени комітету можуть брати участь депутати від усіх фракцій, по можливості в кількості, що відповідає пропорції між фракціями. Отже, в цих комітетах депутати від урядових партій мають більшість відповідно до парламентських пропорцій. За винятком членів Уряду, політичного директора прем'єр-міністра та державних секретарів, для кожного депутата - включаючи незалежних депутатів - має бути забезпечена можливість брати участь у роботі принаймні одного постійного

комітету або законодавчого комітету.

Однак Державні Збори можуть також вирішити, що до певного постійного комітету урядові та опозиційні фракції разом повинні призначити однакову кількість членів. Згідно з положеннями Закону про Державні Збори 2012 року № XXXVI паритетним постійним комітетом є Комітет з питань імунітету.

Більшість комітетів - відповідно до парламентських пропорцій - має голову від урядових партій. Згідно з положеннями закону, Комітет з національної безпеки, а також, відповідно до парламентського звичаєвого права, Комітет з бюджету очолюються головою від опозиції, враховуючи, що в цих сферах контроль над Урядом має особливе значення. Крім цього, у циклі 2018-2022 років, а також з 2022 року, право на заповнення посади голови Комітету зі сталого розвитку, Комітету з народного добробуту та Комітету з розвитку підприємництва також належить опозиційним фракціям.

Голова Палати вносить пропозиції Державним Зборам щодо обрання посадових осіб та членів комітетів, змін у їх складі та заповнення вакантних місць, враховуючи пропозиції лідерів фракцій, які також беруть до уваги думки зацікавлених незалежних депутатів [42].

З 2014 року - поряд з постійними комітетами - згідно з новими положеннями Регламенту, Державні Збори повинні створити законодавчий комітет та комітет, що представляє національності, які виконують особливі завдання, відмінні від постійних комітетів [43].

Законодавчий комітет є органом Державних Зборів, що діє під час їх законодавчої діяльності, пропонує, висловлює думки та приймає рішення у випадках, визначених законом та положеннями Регламенту. Значимість законодавчого комітету підкреслюється тим, що його голова є одночасно заступником голови Державних Зборів, відповідальним за законотворчість.

Законодавчий комітет вирішує - на прохання лідера відповідної фракції або незалежного депутата - про включення до порядку денного законопроекту, відхиленого комітетом, призначеним для включення до порядку денного.

Законодавчий комітет приймає рішення щодо запиту про включення до порядку денного протягом тридцяти днів після його подання, про що письмово повідомляє Голову Палати.

Законодавчий комітет обговорює, оцінює та займає позицію щодо пропозицій комітетів про внесення змін після завершення детального обговорення. Однак за відсутності пропозицій комітетів про внесення змін після завершення детального обговорення, законодавчий комітет не розглядає законопроект і не може вносити пропозиції про внесення змін до нього, за винятком випадків, коли ініціатор або - якщо ініціатором є не Уряд - Уряд ініціює процедуру законодавчого комітету.

Законодавчий комітет об'єднує в одну пропозицію, підсумкову пропозицію про внесення змін, подані розглядаючими комітетами та підтримані ним пропозиції комітетів про внесення змін після завершення детального обговорення, зміни, які містяться в пропозиціях комітетів про внесення змін після завершення детального обговорення, які не були підтримані, але комітет вважає необхідним зберегти, а також зміни, сформульовані самим комітетом. Якщо законопроект не відповідає змістовним та формальним вимогам, що випливають з Основного закону, не вписується в єдність правової системи, не відповідає зобов'язанням, що випливають з міжнародного права та права Європейського Союзу, або не відповідає професійним вимогам законотворчості, тоді законодавчий комітет включає до підсумкової пропозиції про внесення змін також зміну, необхідну для виконання вищезазначених вимог. Законодавчий комітет подає підсумковий звіт про завершення розгляду пропозицій комітетів про внесення змін після завершення детального обговорення та про свою позицію щодо пропозицій про внесення змін, або про завершення своєї процедури, ініційованої ініціатором або - якщо ініціатором є не Уряд - Урядом.

Після цього пленарне засідання Державних Зборів проводить дебати щодо звітів комітетів та підсумкового звіту, а також щодо підсумкової пропозиції про внесення змін, про прийняття якої - за відсутності вимоги про збереження пропозиції про внесення змін або окреме голосування щодо якогось пункту підсумкової пропозиції про внесення змін - вирішує одним голосуванням. Таким чином, законодавчий комітет має в цьому відношенні право приймати рішення, оскільки комітет вирішує, про які пропозиції про внесення змін буде голосувати Державні Збори.

Комітет, що представляє національності, є органом Державних

Зборів, що ініціює, пропонує, висловлює думки та бере участь у контролі за роботою уряду щодо інтересів та прав національностей. Цей комітет займає позицію щодо звіту про становище національностей, підготовленого Урядом, а також щодо річного звіту Уповноваженого з основних прав.

Голова комітету, що представляє національності, може ініціювати, щоб Комітет з питань Регламенту визначив певний пункт порядку денного як такий, що стосується інтересів та прав національностей, в обговоренні якого може брати участь і представник національності. Членами комітету, що представляє національності, є депутат, який отримав мандат за національним списком (далі - депутат від національності), та представник національності. У парламентському циклі 2014-2018 років комітет, що представляє національності, складався виключно з представників 13 національностей, які, хоча й не є депутатами, мають право голосу в цьому комітеті - на відміну від пленарного засідання. Однак у 2018 та 2022 роках німецький національний список отримав пільговий мандат на парламентських виборах і провів депутата від національності до Державних Зборів, тому в нинішньому парламентському циклі 2022-2026 років знову є член - депутат від національності, чий статус ідентичний статусу депутатів Державних Зборів - поряд з представниками національностей. Державні Збори з 2014 року створюють комітет, що представляє національності, під назвою Комітет національностей Угорщини.

Державні Збори можуть створювати тимчасові комітети для вирішення питань, зазначених у рішенні про їх створення, на період, визначений у цьому рішенні, зазвичай для вирішення якогось актуального питання. Такими були, наприклад, у попередніх циклах підготовка національної кінної програми, сприяння звільненню від амброзії, контроль за процедурою тендеру щодо розповсюдження програм та цифрового переходу, інновації та розвиток, а також підготовка нової конституції. Завдання, назву, кількість членів та обсяг повноважень тимчасового комітету Державні Збори визначають при його створенні.

Державні Збори можуть створити слідчу комісію для розслідування будь-якого питання, що виникає в рамках контрольних функцій Державних Зборів, що становить суспільний інтерес і не може

бути з'ясоване за допомогою інтерпеляції чи запитання (термінового запитання). Однак таке розслідування має кілька обмежень: не може бути створена слідча комісія для встановлення індивідуальної юридичної відповідальності, а також у справах, що належать до компетенції Конституційного Суду, Державної рахункової палати чи органів місцевого самоврядування. Розслідування не може поширюватися на справу, яка перебуває на стадії підготовки рішення. Крім того, розслідування не може поширюватися на розгляд справи, яка є предметом поточного кримінального, адміністративного, цивільного чи офіційного провадження.

Розгляд пропозицій про рішення щодо створення тимчасових комітетів відбувається, як правило, за загальною процедурою, яка дозволяє детально обговорити завдання, склад та обсяг повноважень комітету.

Створення слідчої комісії може ініціювати одна п'ята частина депутатів, про її створення, формування та термін повноважень вирішують Державні Збори. Слідча комісія є паритетним комітетом.

Завдання тимчасових комітетів та слідчих комісій визначаються постановою Державних Зборів про їх створення. Посадовою особою чи членом слідчої комісії може бути лише депутат, тоді як до половини членів тимчасового комітету - за винятком голови та заступника голови - можуть бути особами, які не є депутатами, однак члени, які не є депутатами, не мають права голосу.

Слідча комісія подає звіт про результати своєї роботи Державним Зборам, які обговорюють його на пленарному засіданні, а потім приймають рішення про прийняття чи відхилення звіту.

Важлива роль у координації діяльності комітетів, узгодженні та вирішенні спірних питань, пов'язаних з функціонуванням комітетів, а також у наданні висновків щодо пропозицій, що стосуються функціонування комітетів, належить нараді голів комітетів, яка проводиться за необхідності. Її головою є Голова Палати, членами - голови постійних комітетів Державних Зборів, голова законодавчого комітету та голова комітету, що представляє національність. Наряду скликає та веде Голова Палати. Будь-який член наради може ініціювати у Голови Палати скликання засідання наради.

Правила створення та функціонування комітетів встановлюються Законом про Державні Збори та постановою Державних Зборів про

окремі положення Регламенту. Комітети самі визначають порядок своєї роботи в цих рамках. Якщо положення Регламенту або - якщо комітет прийняв регламент - регламент комітету не містять спеціальних положень щодо функціонування комітету, під час обговорення в комітеті слід відповідно застосовувати положення, що стосуються пленарного засідання Державних Зборів.

Під час сесії Державних Зборів комітети регулярно засідають, однак під час пленарних засідань комітети - як правило - не можуть проводити засідання. Засідання скликає голова комітету (у разі перешкод - заступник голови), порядок денний засідання затверджується після відкриття засідання. Для кворуму необхідна присутність більше половини членів. Закон про Державні Збори дозволяє відсутньому члену комітету доручити іншому члену комітету заміщати його.

3 квітня 2012 року на засіданнях комітетів можуть бути присутніми не лише представники преси, а й - у кількості, визначеній головою комітету - запрошені. Комітет може призначити закриті засідання для захисту секретної інформації, персональних даних, комерційної таємниці чи іншої інформації, захищеної законом. (Зазвичай на закритому засіданні засідають, наприклад, Комітет з національної безпеки та Комітет з питань імунітету.) Про засідання комітету складається стенографічний протокол, який - за винятком протоколів закритих засідань - доступний для всіх зацікавлених на веб-сайті Державних Зборів.

Таблиця 1.

Комітети Державних Зборів скликання 2022 року

№ № п/п	Комітет	Дата створення	Голова комітету	Партія
1	Комітет з законодавства	02.05.2022	Генде Чаба	Фідес - УГС
2	Комітет з економіки	02.05.2022	Банкі Ерік	Фідес - УГС
3	Комітет з культури	02.05.2022	Д-р Пошан Ласло	Фідес - УГС
4	Комітет з бюджету	02.05.2022	Вайда Золтан	УСП
5	Комітет з соціального забезпечення	02.05.2022	Варга Золтан	Демократична коаліція

№ № п/п	Комітет	Дата створення	Голова комітету	Партія
6	Комітет з сільського господарства	02.05.2022	Фонт Шандор	Фідес - УГС
7	Комітет з юстиції	02.05.2022	Д-р Вейкеї Імре	Християнсько-демократична народна партія
8	Комітет з закордонних справ	02.05.2022	Немет Жолт	Фідес - УГС
9	Комітет з європейських справ	02.05.2022	Тешелі Золтан	Фідес - УГС
10	Комітет зі сталого розвитку	02.05.2022	Д-р Керестеш Ласло Лорант	Політика може бути іншою
11	Комітет з розвитку підприємництва	02.05.2022	Д-р Апати Іштван	Наша Батьківщина
12	Комітет з оборони та правоохоронних органів	02.05.2022	Коша Лайош	Фідес - УГС
13	Комітет з національної єдності	02.05.2022	Панцель Карой	Фідес - УГС
14	Комітет з питань імунітету	02.05.2022	Д-р Гаргітаї Янош	Християнсько-демократична народна партія
15	Комітет з національної безпеки	02.05.2022	Шаш Золтан	Рух за кращу Угорщину
16	Комітет з питань національностей Угорщини	02.05.2022	Ріттер Імре	представник нацменшин
17	Тимчасовий комітет з призначення голови Державної рахункової палати	21.06.2022	Банкі Ерік	Фідес - УГС

Складено автором. Джерело [44].

Отже Комітети Державних зборів поділені таким чином: Фідес – УГС - 9, Християнсько-демократична народна партія – 2, УСП, Демократична коаліція, Політика може бути іншою, Наша Батьківщина, Рух за кращу Угорщину, представник національних меншин – по одному.

В Державних зборах функціонує комітет з питань Регламенту, який є найважливішим органом загальної компетенції Державних Зборів, діяльність якого пов'язана з організацією роботи Палати. Його головою є Голова Державних Зборів, членами - заступники голови та керівники всіх парламентських фракцій. Правила, що стосуються комітету з питань регламенту, містяться в розділі II Закону про Державні Збори.

У параграфі 11. 1, говориться проте, що Комітет з питань Регламенту в рамках своєї компетенції:

а) приймає позицію щодо робочого порядку Державних Зборів на сесію та в межах сесії;

б) готує пропозиції щодо порядку денного та тривалості засідань, визначає пункти порядку денного, що стосуються інтересів і прав національностей та питань Європейського Союзу;

с) обговорює самостійні пропозиції, що стосуються функціонування Державних Зборів, і приймає щодо них позицію;

д) узгоджує спірні питання, пов'язані з функціонуванням Державних Зборів;

е) може вносити пропозиції щодо організації міжнародних зв'язків, готує урочисті події;

ф) приймає позицію щодо питань публічності роботи Державних Зборів у пресі;

г) заслуховує осіб, яких Голова Палати має намір призначити, а також особу, висунуту на посаду квестора, яка не має депутатського мандата;

h) визначає випадки, в яких вимогу письмової форми згідно з положеннями Регламенту можна або потрібно виконати шляхом електронного подання, і визначає умови електронного подання;

і) на прохання Голови Палати обговорює значні подання, петиції, звернення, відкриті листи, отримані Державними Зборами або їх посадовими особами, а також висловлює думку щодо можливих заходів, пов'язаних з ними;

ј) приймає позицію щодо порядку заслуховування осіб, запропонованих на посаду міністра, перед призначенням у комітетах;

к) дає рекомендацію щодо визнання недійсною рекомендації щодо висунення кандидата на посаду Президента Республіки;

т) вносить пропозицію щодо звільнення заступника голови або

секретаря;

п) у пропозиції щодо порядку денного засідання Державних Зборів пропонує час для інтерпеляцій та запитань;

о) вирішує питання про дозвіл на протокольні виступи поза порядком денним, а також виступи лідерів фракцій у зв'язку з виступом Президента Республіки поза порядком денним;

р) забезпечує місця для сидіння на галереї - залежно від наявності місць - для слухачів;

q) обговорює інші питання, представлені членами Комітету з питань Регламенту;

г) виконує інші завдання, які закон або постанова Регламенту відносить до його компетенції.

У параграфі 12. 1, говориться проте, що Комітет з питань Регламенту є органом підготовки рішень Державних Зборів. Головою Комітету з питань Регламенту є Голова Палати, членами - заступники голови, лідери фракцій та квестор.

12. 2. Комітет з питань Регламенту формується шляхом оголошення імен лідерів фракцій, а також обрання Голови Палати та заступників голови.

У параграфі 13. 1, говориться проте, що у Комітеті з питань Регламенту право голосу має лише лідер фракції - у разі перешкод його представник.

13. 2. На засіданні Комітету з питань Регламенту - за винятком випадків, визначених у пунктах (2а) та (3) - можуть брати участь лише члени Комітету з питань Регламенту та особи, запрошені Головою Палати.

13. 2. Голова комітету, що представляє національності - у разі перешкод заступник голови комітету, якого він призначив - може брати участь у засіданні Комітету з питань Регламенту.

13. 3. Представник Уряду та генеральний директор можуть брати участь у засіданні Комітету з питань Регламенту як постійні запрошені з правом дорадчого голосу.

13. 4. Засідання Комітету з питань Регламенту скликає та веде Голова Палати. Під час засідання Державних Зборів головуючий може скликати засідання Комітету з питань Регламенту.

13. 5. Комітет з питань Регламенту повинен бути скликаний, якщо цього вимагає лідер будь-якої фракції. Якщо скликання Комітету з

питань Регламенту вимагається під час засідання Державних Зборів, засідання Комітету з питань Регламенту має бути скликане не пізніше кінця того засідання, на якому було ініційовано скликання.

13. 5а. Голова комітету, що представляє національності, може ініціювати у Голови Палати скликання Комітету з питань Регламенту з метою визначення Комітетом з питань Регламенту певного пункту порядку денного як такого, що стосується інтересів і прав національностей. Про скликання Комітету з питань Регламенту вирішує Голова Палати.

13. 6. Комітет з питань Регламенту приймає свої рішення одногосним голосуванням усіх членів, які мають право голосу, за відсутності цього щодо питань, зазначених у пункті а) частини 1 § 11, рішення приймає Державні Збори без обговорення, з інших питань вирішує Голова Палати.

13. 7. Комітет з питань Регламенту сам визначає порядок своєї роботи з урахуванням положень Регламенту.

У цьому комітеті право голосу мають лише лідери фракцій. Цей орган ДЗ має бути скликаний, якщо цього вимагає будь-який лідер фракції, а також Голова Державних Зборів. Рішення приймаються одногосно, за відсутності цього деякі рішення можуть бути прийняті Державними Зборами, інші його Головою. Основна функція комітету з питань регламенту - пошук консенсусу, щоб під час пленарного засідання не виникало суперечок між фракціями. Найважливіші повноваження комітету з питань регламенту пов'язані з робочим порядком Державних Зборів, порядком денним, встановленням часових рамок для виступів, узгодженням спірних питань щодо функціонування, кадровими рішеннями, що належать до компетенції Голови ДЗ, та іншими питаннями, представленими членами комітету з питань регламенту [45.С.26].

Іншим неспеціалізованим форумом Державних Зборів є засідання голів комітетів, яке регулюється § 27 Регламенту. Головою засідання голів комітетів також є Голова ДЗ, а членами - голови постійних комітетів та голова комітету, що представляє національності. Засідання голів комітетів подає пропозиції комітету з питань регламенту щодо робочого порядку Державних Зборів, порядку денного засідань, а також Голові ДЗ щодо призначення комітету, який готує пропозицію рішення або рекомендацію комітету. На засіданні голів комітетів

рішення приймаються більшістю голосів, право голосу мають голови комітетів [46].

Повноваження Державних Зборів починаються з установчої сесії і тривають до наступної установчої сесії парламенту. Установчі збори скликає Президент Республіки протягом тридцяти днів після виборів. ДЗ можуть оголосити про свій розпуск або Президент Республіки може також їх розпустити, призначивши нові вибори одночасно. Останнє відбувається у тому випадку якщо особа, запропонована Президентом на посаду Прем'єр-міністра, не буде обрана ДЗ протягом сорока днів з дня першого подання, або ДЗ не ухвалюють центральний бюджет на відповідний рік до 31 березня.

До обрання посадових осіб Державних Зборів урочисте установче засідання веде головуєчий, якому допомагають у роботі секретарі. На установчих зборах, депутати після перевірки їх повноважень складають присягу, після чого вони можуть брати участь у роботі ДЗ. Далі формуються депутатські групи, обраються посадові особи та створюються постійні комісії. Як правило, чотирирічний цикл парламенту складається з двох чергових сесій на рік, а сесії складаються із сесій і сесійних днів. Відповідно до Основного Закону засідання ДЗ є відкритими. На вимогу Уряду чи будь-якого депутата державні Збори можуть прийняти рішення про проведення закритого засідання двома третинами голосів депутатів. Державні Збори є правомочними, якщо на них присутні більше половини депутатів. Якщо Основним Законом не передбачено інше, рішення ДЗ приймаються більш ніж половиною присутніх депутатів, а також в особливих випадках можуть вимагати прийняття певних рішень кваліфікованою більшістю. Детальні правила щодо пропозицій, які можуть бути включені як самостійні пункти порядку денного ДЗ, містяться в їх Регламенті.

Депутат може звернутися із запитанням до Уповноваженого з основних прав, Голови Державної контрольно-ревізійної служби, Генерального прокурора та Президента Угорського національного банку з будь-якого питання, яке входить до сфери його повноважень. Депутати Державних Зборів Угорщини мають важливі інструменти для здійснення парламентського контролю над виконавчою владою. Ключовими серед них є право на інтерпеляції та запитання до Уряду та його членів з питань, що входять до їхньої компетенції. Ці

механізми є особливо цінними для опозиційних депутатів, оскільки дозволяють їм вимагати пояснень щодо питань суспільного інтересу та встановлювати політичну відповідальність урядовців. Процедура інтерпеляції регламентована чіткими часовими рамками: депутат має 3 хвилини для подання інтерпеляції, адресат отримує 4 хвилини для відповіді, а депутат має 1 хвилину для заяви про прийняття чи неприйняття відповіді. У разі, якщо депутат не задоволений відповіддю, питання виноситься на голосування Державних Зборів. Якщо парламент також відхиляє відповідь, запит передається до відповідного парламентського комітету для подальшого розгляду. Така процедура забезпечує ефективний механізм парламентського контролю, створюючи можливості для публічного обговорення важливих питань та підзвітності уряду перед законодавчим органом. Це сприяє прозорості управління та зміцнює демократичні принципи в системі державного управління Угорщини.

Надзвичайно важливу роль в угорському парламенті відіграють партійні фракції, діяльність яких визначається постановою ДЗ про Регламент (46/1994.IX.30). Світова практика свідчить, що більшість депутатів у парламентах демократичних країн пов'язані партійною дисципліною, рішеннями фракцій, які визначають позицію парламентарія з обговорюваних у парламенті питань. Дисциплінованість і стабільність парламентських фракцій полегшує роботу парламенту, робить її передбачуваною, але система фракційного підкорення іноді змушує депутата голосувати всупереч своїм переконанням і навіть може призвести до невідповідності рішення парламенту позиції його більшості [40].

Саме через свої фракції в Державних Зборах партії можуть ефективно виконувати свою конституційну роль посередників волі народу. Фракції є інструментами формування політичних думок та колективного представлення поглядів. Вони дозволяють представити єдину позицію замість розрізнених, індивідуальних думок депутатів та зіткнутися в парламентських дебатах. Таким чином, організація фракцій значно підвищує ефективність та стабільність роботи парламенту.

Згідно з Основним законом, депутати Державних Зборів можуть формувати фракції для координації своєї діяльності відповідно до умов, визначених у регламенті.

Фракцію можуть створити депутати, що належать до тієї самої партії, яка висувала загальнонаціональний партійний список на попередніх загальних виборах і отримала мандати. Депутати, що належать до партій, які висували спільний загальнонаціональний список на попередніх загальних виборах і отримали мандати, мають право створювати спільну або окрему фракцію. Парламентська практика розглядає фракції партій, що формують уряд, як урядові фракції, а фракції партій, що не беруть участі в управлінні, - як опозиційні фракції.

До парламентських виборів 2014 року в Державних Зборах, що склалися з 386 депутатів, кількість депутатів, необхідна для формування фракції, змінювалася від 5 до 15 за різних скликань. У ДЗ, за новим Основним Законом, із 199 членів фракцію може створити щонайменше п'ять депутатів. Фракцію можуть створити також щонайменше три депутати, що належать до тієї самої партії, якщо вони отримали свої мандати за незалежним загальнонаціональним партійним списком.

Депутат може бути членом лише однієї фракції, і депутати, що належать до тієї самої партії, можуть створити лише одну фракцію. Депутат може вийти з фракції, а фракція також може вирішити виключити когось зі своїх членів. Депутат, який вийшов або був виключений, стає незалежним. Незалежний депутат та депутат, який став незалежним, не може брати участі у створенні фракції та не може приєднатися до фракції протягом терміну своїх повноважень. Член фракції, що складається з депутатів, які належать до партій, що висували спільний загальнонаціональний список і отримали мандати, може приєднатися до будь-якої фракції, сформованої з депутатів, що належать до партії, яка була у спільному загальнонаціональному списку, якщо ця фракція прийняла його приєднання. З приєднанням попереднє членство депутата у фракції припиняється.

Метою створення фракцій є координація парламентської діяльності депутатів. Завдання фракцій також в основному служать цій меті.

У пленарних дебатах фракції зазвичай виступають політично єдино. Фракції займають позицію щодо підтримки чи відхилення законопроектів та інших пропозицій і зазвичай очікують від своїх членів відповідного голосування. Фракції та їх лідери відіграють

вирішальну роль у багатьох важливих питаннях парламентської роботи. Це, наприклад, висування кандидатур на парламентські посади та членів комітетів, формування порядку денного пленарних засідань. Депутати, що належать до певної фракції, беруть участь у роботі парламентських комітетів як "делегати" фракцій.

Завданням лідера фракції є координація роботи фракції, представлення думки фракції на різних форумах, представлення позиції фракції з важливих питань на пленарних засіданнях та загалом ведення справ фракції.

Регламент надає лідерам фракцій значні повноваження. Наприклад, вони є членами Комітету з питань Регламенту з правом голосу, можуть пропонувати Законодавчому комітету включити до порядку денного пропозиції, не включені комітетами, можуть призначати депутатів, які ставлять термінові питання тощо. Згідно з Основним законом, перед розпуском Державних Зборів Президент Республіки повинен також запитати думку лідерів фракцій.

Положення Регламенту щодо фракцій стосуються лише найважливіших питань, таких як створення фракції, її функціонування, управління та розпуск. Вони також передбачають, що фракція обирає лідера зі своїх членів, а також може обирати заступників лідера та інших посадових осіб. Якщо лідер фракції не може виконувати свої обов'язки, його права здійснює його заступник.

Детальні правила організації та функціонування фракцій визначаються Статутом або Регламентом, прийнятим фракцією. Це не юридичні норми, але оскільки вони визначають функціонування та організацію фракцій, вони впливають на здійснення прав та можливості членів фракції.

На відміну від пленарних засідань та засідань комітетів, фракції проводять свої засідання за закритими дверима. На засіданнях фракцій готуються до пленарних засідань, визначають свою позицію з різних парламентських тем та обговорюють організаційні та кадрові питання.

Фракції між 1990 та 2022 роками. На установчому засіданні парламентського циклу 1990-1994 років про своє утворення оголосили шість фракцій (Угорський демократичний форум, Союз вільних демократів, Незалежна партія дрібних землевласників, сільськогосподарських робітників та громадян, Угорська соціалістична партія,

Союз молодих демократів та Християнсько-демократична народна партія), пізніше фракція НПДЗ розділилася (одна з фракцій згодом припинила існування), а наприкінці циклу Партія угорської справедливості та життя створила нову фракцію.

У циклі 1994-1998 років роботу в парламенті знову розпочали шість фракцій (MSZP, SZDSZ, MDF, FKgP, KDNP, Fidesz, пізніше перейменованій на Fidesz–Угорська громадянська партія), потім від MDF відокремилася фракція Угорської демократичної народної партії, а наприкінці циклу припинила існування фракція KDNP.

На установчому засіданні циклу 1998-2002 років про своє утворення знову оголосили шість фракцій (Fidesz, MSZP, FKgP, SZDSZ, MDF, MIÉP), і вперше з 1990 року цей розподіл фракцій зберігся до кінця циклу. Нові фракції не утворювалися і не припиняли існування, хоча фракція FKgP (через виключення або вихід) втратила значну частину своїх членів. Спроби утворити фракції з двох або трьох осіб не мали успіху, нових фракцій не було створено.

На установчому засіданні циклу 2002-2006 років про своє утворення оголосили вже тільки чотири фракції (урядові MSZP та SZDSZ, а також опозиційні Fidesz та MDF), і хоча були виходи та виключення, ці чотири фракції діяли до кінця циклу.

На установчому засіданні циклу 2006-2010 років про своє утворення оголосили п'ять фракцій, дві урядові (MSZP, SZDSZ) та три опозиційні (Fidesz, KDNP, MDF). (Хоча KDNP на виборах висувала спільних кандидатів та спільний список з Fidesz, але в Державних Зборах утворила окрему фракцію.) 30 квітня 2008 року SZDSZ вийшла з уряду, тому її фракція стала опозиційною. У березні 2009 року припинила існування фракція MDF, яка безперервно діяла з 1990 року. У цьому циклі депутати не робили спроб утворити нові фракції.

На установчому засіданні Державних Зборів циклу 2010-2014 років про своє утворення оголосили п'ять фракцій, дві урядові (Fidesz та KDNP) та три опозиційні фракції (MSZP, Jobbik, LMP). Fidesz та KDNP утворили фракційний союз. Спроба 10 депутатів, які вийшли з фракції MSZP, утворити фракцію (Демократична коаліція) не мала успіху. У лютому 2013 року 8 депутатів вийшли з фракції LMP, тому фракція припинила існування. На підставі зміни положень Регламенту 7 депутатів LMP у вересні 2012 року знову утворили свою фракцію.

На установчому засіданні циклу 2014-2018 років про своє утворення оголосили п'ять фракцій, з яких дві урядові (Fidesz та KDNP) і три опозиційні (MSZP, Jobbik, LMP).

На установчому засіданні циклу 2018-2022 років про своє утворення оголосили сім фракцій, з яких дві урядові (Fidesz та KDNP) і п'ять опозиційних (Jobbik, MSZP, DK, Párbeszéd, LMP).

На установчому засіданні циклу 2022-2026 років про своє утворення оголосили дев'ять фракцій, з яких дві урядові (Fidesz та KDNP) і сім опозиційних (DK, Jobbik, Momentum, MSZP, Mi Hazánk, Párbeszéd, LMP) [41].

Історично сформованим дуже давно і найважливішим завданням парламентів є законотворчість. Це особливо стосувалося Державних Зборів, що сформувалися 2 травня 1990 року. Історичне завдання зміни системи, створення та зміцнення інституційної системи правової держави та ринкової економіки, перебудова всієї правової системи на нових засадах та її постійна трансформація підвищили цінність і висунули на перший план законотворчість. Державні Збори стали справжнім законодавчим органом.

Основний Закон, згідно з угорської правової традиції, передбачає прийняття кардинальних законів. Кардинальні закони відрізняються від інших законів двома важливими характеристиками. По-перше, Основний Закон визначає ті сфери, які можуть регулюватися лише кардинальними законами. На даний момент Основний Закон визначає 35 таких сфер. По-друге, їх особливістю є те, що вони можуть бути прийняті лише двома третинами голосів присутніх депутатів Державних Зборів. Лише кардинальним законом можна регулювати конституційні основні права, а також основні інститути державного устрою. До кардинальних законів також застосовується вимога, що вони не можуть суперечити Основному Закону, ці закони також повинні створюватися відповідно до нього та в його дусі.

Однак більшу частину законів Державні Збори приймають простою більшістю, голосами більшості присутніх депутатів.

Законотворчість є таким інструментом Державних Зборів, за допомогою якого вони також закладають основу для виконання інших своїх завдань. Так, наприклад, створення та реформування урядової системи також вимагає законотворчості (див., наприклад, сам Основний Закон або закони про Конституційний Суд та про

перелік міністерств). Завдання, пов'язані із зовнішніми справами та обороною, також здебільшого реалізуються шляхом законотворчості. Парламент також створює необхідні рамки для контролю над урядом шляхом законотворчості. Законом Державні Збори створили свої власні контрольні органи, такі як Державна рахункова палата, закон регулює завдання та повноваження Уповноваженого з основних прав людини, а також звітування різних органів перед Державними Зборами та їх обов'язок подавати звіти.

Через прийняття законів Державні Збори надають права громадянам і також накладають на них обов'язки. Депутатів-законотворців обирають виборці. Через це також важливо, щоб громадяни могли ознайомитися з процесом підготовки та прийняття законів. Сьогодні ці вимоги найширше можна задовольнити через інтернет. Міністерства зобов'язані законом оприлюднювати на своїх веб-сайтах проекти законів, які вони розробили, але ще не подали до Державних Зборів. Підсилюючи положення попереднього Регламенту, Закон про Державні Збори окремо регулює публічність законотворчості. Згідно з цим, на веб-сайті Державних Зборів одразу після подання мають бути опубліковані законопроекти, пропозиції щодо змін та всі інші документи, пов'язані із законопроектами. Через протоколи засідань комітетів та пленарних засідань, доступні на веб-сайті, а також через трансляцію пленарних засідань можна стежити за процесом законотворчості та участю депутатів у ньому.

Парламентський процес законотворчості, пов'язані з цим права та обов'язки закріплені в Основному Законі, законі про законотворчість і найдетальніше - в положеннях Регламенту. Згідно з Основним Законом, закон може ініціювати Президент Республіки, уряд, парламентський комітет та депутат.

Ініціювання закону означає, що уповноважені особи подають до Державних Зборів письмово сформульований законопроект з обґрунтуванням. Більшість законопроектів (близько 55-60%) подає уряд, потім за частотою йдуть депутати та комітети. Президент Республіки дуже рідко користувався своїм правом ініціювати закони. Це було лише в циклі 1990-1994 років. Щодо прийнятих законів, частка уряду вже перевищує 90%. Провідну роль уряду в законотворчості, крім права ініціювати закони, забезпечують численні права, закріплені в положеннях Регламенту. Уряд через

свою піврічну законодавчу програму в основному визначає теми та "графік" законотворчості, а через урядову більшість забезпечує включення до порядку денного, терміновий розгляд, винесення на детальне обговорення та прийняття законопроектів.

Визначальна роль уряду в законотворчості вважається характерною парламентською моделлю в Європі, і це зрозуміло, оскільки уряд може реалізувати цілі, сформульовані у своїй програмі, здебільшого через законодавство, або ж законотворчість створює умови для цього. З 1990 року Державні Збори в середньому приймали 140 законів на рік, однак у циклі 2010-2014 років значно більше - в середньому 215 на рік. Протягом наступних циклів середньорічна кількість прийнятих законів знову знизилася до менше 200.

У процесі законотворчості пленарні та комітетські етапи обговорення слідує один за одним у визначеному порядку.

Згідно з положеннями Основного Закону, закон, прийнятий Державними Зборами, підписується Головою Державних Зборів протягом 5 днів і надсилається Президенту Республіки для оприлюднення. Президент Республіки підписує закон протягом 5 днів і наказує його оприлюднення в Офіційному віснику Угорщини.

Якщо Президент Республіки не погоджується із законом (або якоюсь його частиною), він повертає закон - зі своїми зауваженнями - до Державних Зборів. Д З повторно розглядають закон і знову приймають рішення про його прийняття з поправками або без них. Якщо Президент Республіки вважає закон (або якусь його частину) таким, що суперечить Основному Закону, він надсилає його на розгляд до Конституційного Суду. Якщо Конституційний Суд встановлює невідповідність Основному Закону, Державні Збори повторно розглядають закон для усунення невідповідності Основному Закону. Якщо Державні Збори приймають закон, повернутий Президентом Республіки через незгоду, без змін, Президент Республіки може ще раз запросити перевірку відповідності Основному Закону.

Завдання Державних Зборів з приєднанням до Європейського Союзу - як і парламентів інших держав-членів - частково змінилися. З одного боку, змінився характер та пропорції законодавчої діяльності, з іншого боку, повноваження Державних Зборів розширилися новими елементами.

Порядок розгляду законопроектів

№ п/п	Етапи розгляду	Місце проведення
1	Підготовчий етап. Ініціатор прийняття закону або постанови ДЗ готує проект відповідного нормативно-правового акту	На розсуд ініціатора
2	Внесення проекту до ДЗ.	Законопроект реєструється в Секретаріаті ДЗ
3	Реєстрація проекту.	Законопроект реєструється в Секретаріаті ДЗ
4	Розгляд проекту головою ДЗ і направлення його у відповідний комітет, де вирішується терміновість розгляду запропонованого документа.	Законопроект реєструється в Секретаріаті голови ДЗ
5	Розгляд проекту в комітеті ДЗ. Комітет на своєму засіданні розглядає проект та виносить рішення щодо доцільності його слухання на пленарному засіданні ДЗ.	На засіданні комітету ДЗ
6	Внесення проекту на розгляд пленарного засідання ДЗ. З урахуванням думки комітету Парламентський комітет з питань регламенту ухвалює попереднє рішення про внесення проекту до порядку денного сесії.	На пленарному засіданні ДЗ
7	Внесення до порядку денного. ДЗ на пленарному засіданні голосуванням приймають рішення щодо внесення до порядку денного сесії питання про розгляд відповідного проекту законодавчого акту.	На пленарному засіданні ДЗ
8	Читання законопроекту. Відповідно до порядку денного проект розглядається у першому читанні з доповіддю ініціатора, співдоповіддю, загальними дебатами по законопроекту. Далі, якщо законопроект не приймається, його повертають на доопрацювання у відповідний комітет. Комітет знову розглядає проект, вносить відповідні поправки, залучаючи Уряд, незалежних експертів тощо. Після цього законопроект знову виноситься на сесію та ухвалюється	На пленарному засіданні ДЗ

№ п/п	Етапи розгляду	Місце проведення
9	Закон, прийнятий парламентом, підписує голова та передає президентові республіки.	Закон направляється в Секретаріаті голови ДЗ
10	Розгляд закону Президентом.	Закон направляється в Секретаріаті Президента
11	Оприлюднення в Офіційному віснику Угорщини.	Секретаріат ДЗ

Складено автором. Джерело:[47]

З приєднанням до ЄС насамперед змінилося здійснення повноважень (законодавчих), що базуються на національному суверенітеті. Згідно з Основним Законом, Державні Збори зберегли свою функцію як найвищого законодавчого органу, що є носієм народного суверенітету, однак деякі законодавчі повноваження перейшли до інституцій Європейського Союзу (Європейський Парламент, Європейська Комісія, Рада). Ця передача повноважень означає не відмову від прав, а спільне здійснення цих прав з іншими державами-членами через інституції Європейського Союзу.

Значна частина правових норм, що застосовуються в Угорщині, була прийнята інституціями Союзу. Правовий доробок Європейського Союзу став частиною угорської правової системи з 1 травня 2004 року, і право Спільноти має перевагу над угорським законодавством. Первинне право Спільноти складають установчі договори, а вторинні джерела права - це правові акти, що виникають у результаті законодавчої діяльності інституцій Союзу. У тих сферах, які вичерпно регулюються правом Спільноти або де Союз має виключну компетенцію, немає можливості для національного регулювання. Винятки з цього існують лише в межах, дозволених правом Спільноти. У сферах, що належать до спільної або національної компетенції, національний парламент частково або повністю зберігає законодавчі повноваження.

Членство в ЄС також передбачає нові завдання. У рамках спеціальної процедури Державні Збори опосередковано залучаються до прийняття рішень в ЄС, і в певних межах уряд та Державні Збори спільно формують угорську позицію щодо проектів законодавства Спільноти (так звана процедура узгодження). Співпраця між

Державними Зборами та урядом у справах Європейського Союзу регулюється Законом про Державні Збори. Більш детальні правила містяться в положеннях Регламенту.

Додатковим завданням є імплементація директив у національну правову систему. Директива зобов'язує державу-члена щодо досягнення мети, але залишає державі-члену вибір способу реалізації, включення у власну правову систему. Це також може означати законодавче завдання. Після вступу Угорщини до Європейського Союзу законодавча діяльність Державних Зборів країни зазнала суттєвих змін. Значна частина законотворчої роботи була спрямована на приведення національного законодавства у відповідність до норм та стандартів ЄС. Державні Збори Угорщини зосередили свої зусилля на ухваленні законопроектів, які сприяли гармонізації угорського правового поля з європейським. Це охоплювало різні сфери - від економіки та торгівлі до соціальної політики та охорони довкілля. Такий підхід був необхідним для забезпечення повноцінної інтеграції Угорщини в європейські структури та ефективного функціонування країни в рамках ЄС. Гармонізація законодавства дозволила Угорщині адаптувати свою правову систему до вимог Євросоюзу, що сприяло більш тісній співпраці з іншими країнами-членами та участі у спільних європейських проектах та ініціативах. Іншим обов'язковим джерелом права Спільноти є регламент. Оскільки цей правовий акт застосовується безпосередньо, він не покладає на національний парламент додаткових законодавчих завдань. Однак обов'язкове рішення може створити для парламенту законодавче зобов'язання.

Державні Збори як законодавчий орган не лише приймають закони, але й ухвалюють нормативні постанови. Постанова Державних Зборів не є законодавчим актом, тобто не може надавати права громадянам і не може покладати на них обов'язки. Державні Збори є законодавчим органом, але деякі свої повноваження, завдання здійснюють шляхом прийняття постанов. (Більшість постанов Державних Зборів, до речі, є не нормативними, а індивідуальними постановами, що стосуються обрання різних посадових осіб або членів комітетів, або прийняття звітів.) Більшість нормативних постанов Державних Зборів стосується прийняття різних, як правило, довгострокових концепцій, програм, стратегій. (Такими є, наприклад, постанови Державних Зборів про Національну програму охорони навколишнього середовища,

Національну програму розвитку охорони здоров'я, Національну концепцію розвитку територій, національну стратегію запобігання злочинності або про довгострокові напрямки розвитку Угорських збройних сил.) У своїх постановах Державні Збори найчастіше просять уряд розробити та подати законопроекти або концепції. Водночас Державні Збори іноді встановлюють завдання для уряду або визначають урядові заходи, які вважають необхідними.

Характерно, що в роки проведення виборів законодавча активність різко спадає, що пояснюється підвищеною увагою депутатів до виборчої кампанії.

Протягом усього періоду розбудови нового суспільства в Угорщині Державні Збори (ДЗ) відігравали і продовжують відігравати ключову консолідуючу роль. Впроваджена практика формування парламентської більшості, яка, в свою чергу, створює уряд більшості, ефективно вирішує проблему протистояння між гілками влади і створює сприятливі умови для конструктивної та продуктивної співпраці. Ефективність парламентської більшості забезпечується укладанням коаліційної угоди. Цей документ об'єднує програмні положення, з якими партії йшли на вибори. Така угода стає фундаментом для розробки та подальшого прийняття парламентом програми діяльності коаліційного уряду. Цей механізм має кілька важливих переваг:

1. Забезпечує політичну стабільність, оскільки уряд спирається на стійку парламентську більшість.

2. Сприяє узгодженості дій законодавчої та виконавчої гілок влади.

3. Дозволяє ефективно реалізовувати передвиборчі обіцянки партій, що входять до коаліції.

4. Створює передбачуване політичне середовище, що важливо для економічного розвитку та соціальної стабільності.

5. Зменшує ризик політичних криз та дострокових виборів.

Таким чином, ДЗ Угорщини не лише виконують законодавчі функції, але й відіграють ключову роль у забезпеченні політичної стабільності та ефективного управління країною, сприяючи консолідації суспільства та демократичному розвитку держави. Натомість, спочатку приймається програма, під яку формується уряд, що потім розробляє на її основі програму своєї діяльності та

затверджує її у парламенті.

І це логічно. Якщо, наприклад, майбутній міністр сільського господарства поділяє позицію програми щодо приватизації землі, то він і буде втілювати її у життя. Якщо ж ні, то не дасть згоди на своє призначення на посаду міністра. За дев'ять скликань Державні Збори формували дев'ять урядів, вісім з яких відпрацювали повний виборний цикл, дев'ятий діє зараз.

Угорський парламент активно провадить власну міжнародну діяльність. На початку 90-х років Угорщина стала членом Міжпарламентської унії, створила в Державних Зборах спеціальний підрозділ, який опікується проблемами співробітництва в рамках цієї організації. Всі ці роки в парламенті діють депутатські групи зі зав'язків з тією чи іншою країною. На початку 90-х було створено угорсько-українську депутатську групу, у різні роки до неї входило від 10 до 24 депутатів. Особливо активно ця група працювала в середині 90-х років, тоді ж було створенню спільно з українськими депутатами ще дві депутатські групи із захисту прав національних меншин та економічної співпраці. Парламенти України та Угорщини часто обмінювалися делегаціями на чолі з головами ДЗ та ВР, головами комітетів і фракцій, а також депутатськими групами. За оцінкою З. Галя (Голови ДЗ 1994–1998 рр.), у цей період співробітництво парламентів двох країн було зразком для всіх інших сусідніх країн. На жаль, в останні роки ця співпраця практично була зупинена.

Зміна політичної системи потребувала від парламенту Угорщини величезної роботи щодо законодавчого забезпечення подальшого розвитку адміністративної реформи. ДЗ прийняли ряд законів стосовно діяльності уряду, державної служби, органів місцевого самоврядування. Окремої уваги потребувало також реформування нормативно-правової бази функціонування судової системи — від Конституційного до місцевих судів.

В Угорщині з початку процесу трансформації суспільства було докладено значних зусиль для формування позитивного іміджу Державних Зборів (ДЗ), інституту депутатів та державних діячів. Це сприяло створенню атмосфери довіри до тих, кому виборці надали право вирішувати ключові питання розвитку країни. Безумовно, критика на адресу ДЗ та окремих депутатів присутня в засобах масової інформації та серед громадськості. Це природне явище для

демократичного суспільства, де існує свобода слова та плюралізм думок. Однак, на відміну від ситуації в Україні, в Угорщині не спостерігається тенденція до демонізації парламенту чи створення з нього образу "ворога народу". Ключові відмінності угорського підходу:

1. Збалансоване висвітлення діяльності парламенту в ЗМІ, з акцентом не лише на проблемах, але й на досягненнях.
2. Розуміння суспільством ролі парламенту як ключового демократичного інституту.
3. Відсутність практики перекладання всієї відповідальності за проблеми в державі виключно на парламент.
4. Підтримка конструктивного діалогу між парламентом та суспільством.
5. Визнання важливості парламентської діяльності для розвитку країни.

Такий підхід сприяє збереженню авторитету законодавчого органу, підтримує стабільність політичної системи та зміцнює демократичні засади суспільства. Це дозволяє парламенту ефективніше виконувати свої функції, зберігаючи довіру громадян та легітимність своїх рішень.

На нашу думку, на основі проведеного дослідження доцільним є порівняння розвитку парламентаризму в Угорщині і Україні, виокремити основні загальні та відмінні тенденції. Обидві країни відмовилися від монопольного статусу комуністичних партій, визнали ідеологію плюралізму, створили умови для запровадження основ багатопартійної системи. В обох країнах конституційно забезпечено концепцію поділу функцій влади, оновлено виборчу систему, запроваджено посаду президента — одноособового глави держави, сформовано вищий орган конституційної юстиції. Загальним для конституцій обох країн став принцип верховенства закону і права. І якщо конституційний процес в Угорщині відбувався цивілізовано та спокійно, в Україні він викликав різке протистояння як всередині парламенту, так і між Верховною Радою з Президентом та урядом. Політичні системи обох країн конституційно оформлені відповідно до моделей парламентарних принципів державного права. Проте в українській практиці існують значні відхилення від проголошених конституційних засад, а також тенденції до персоналізації влади. На

певних проміжках реформування суспільства такі тенденції були властиві й угорському суспільству (уряди Й. Анталла, Д. Хорна, В. Орбана). Нарешті, слід зауважити, що немає безпосереднього зв'язку між наявністю нових конституцій та економічними успіхами в країнах. Незважаючи на те, що в Угорщині діє новий Основний Закон з 2011 р., економіка країни розвивається стабільно у регіоні ЦСЄ.

За майже тридцять чотири роки реформ політична трансформація в Угорщині досягла значних успіхів. Сьогодні можна впевнено стверджувати, що країна успішно перейшла до нової політичної системи, де парламент - Державні Збори - став справді ключовим інструментом управління суспільними процесами. Таким чином, Державні Збори Угорщини стали не просто законодавчим органом, а справжнім центром політичного життя країни, який ефективно виконує функції представництва інтересів громадян, законотворчості та контролю за виконавчою владою. Це свідчить про успішність політичної трансформації Угорщини та її рух у напрямку зрілої парламентської демократії.

Однак і у цій стабільній демократичній системі була закладена міна уповільненої дії. Політичний ландшафт Угорщини зазнав суттєвих змін у 2010 році, коли коаліція ФІДЕС-УГС-ХДНП здобула конституційну більшість у Державних Зборах. Ця правоконсервативна коаліція розпочала впровадження своєї ідеології, що характеризувалася активним просуванням консервативних цінностей, вмилім управлінням громадською думкою, проведенням економічних реформ, посиленням централізації державного управління та відродженням консервативних традицій угорської державності. Однак, ці зміни супроводжувалися обмеженням демократичних принципів та посиленням авторитарних тенденцій в управлінні країною. Успіх цієї стратегії підтвердився перемогами коаліції на виборах 2014, 2018 та 2022 років.

В результаті, багатопартійна система, яка була створена як альтернатива однопартійному тоталітарному режиму, трансформувалася у двополюсну систему з домінуванням ФІДЕС-УГС-ХДНП. Ці процеси призвели до суттєвої зміни політичного устрою Угорщини. Країна, яка раніше славилася своїми демократичними традиціями, поступово перетворилася на державу з авторитарними тенденціями. Центральною фігурою цієї системи став прем'єр-міністр Віктор Ор-

бан, чий стиль правління викликає критику в Європейському Союзі, де його часто характеризують як диктатора. Така трансформація політичної системи Угорщини викликає занепокоєння щодо майбутнього демократії в країні та її відносин з європейськими партнерами. Тому багато політологів в Україні та Угорщині, були упевнені, що ця політична сила, на чолі з В.Орбаном, буде знаходитися при владі ще довгий час, оскільки реальної, сильної опозиції в країні не існує.

Однак, події початку 2024 року продемонстрували зовсім інше. На угорській політичній арені з'явився новий актор, з новою політичною партією, які дали надію на можливе усунення авторитарного режиму Орбана від влади. Цією надією став Петер Мадяр — угорський політик та юрист, який привернув значну увагу як один із головних опонентів Віктора Орбана. На виборах до Європарламенту у 2024 році партія "Повага і свобода -Тиса" під керівництвом Петера Мадяра здобула значний успіх, отримавши 30% голосів і 7 місць у Європейському парламенті. Цей результат став показником зростаючого впливу опозиції в Угорщині та свідченням значного розчарування серед виборців політикою Віктора Орбана.

З огляду на вищезазначене, є підстави вважати, що парламентська система влади, яка є панівною в Угорщині таки зможе демократичним шляхом прибрати з керівництва країни авторитарну владу.

Узагальнюючи викладене, маємо підстави стверджувати, що парламентаризму в Україні за роки незалежності є складним і багатогранним питанням. Верховна Рада пройшла шлях від радянської моделі до сучасного парламенту, відбулася трансформація від однопартійної системи до багатопартійності. Прийняття Конституції 1996 року закріпило роль парламенту. Зміни 2004, 2010 та 2014 років впливали на баланс влади між парламентом і президентом. З роки незалежності ВР прийнято тисячі законів, що сформували правову систему сучасної України. У той же час, якість законодавства часто критикувалася за непослідовність та лобізм.

Щодо політичної культури, то тут спостерігалися випадки фізичного протистояння та блокування трибуни. Поступово формувалася культура парламентських дебатів. За ці роки були спроби експериментування з різними виборчими системами (мажоритарна, пропорційна, змішана). Водночас відмічались проблеми з прозорістю фінансування партій та виборчих кампаній. Потрібно підкреслити

збільшення ролі жінок у парламенті, хоча гендерний баланс все ще не досягнутий. Актуальним залишається питання представництва національних меншин.

Залишається актуальним питання підвищення прозорості роботи парламенту, особливо з розвитком сучасних технологій, у тому числі впровадження електронного декларування для всіх без винятку депутатів. Великі завдання стоять і у організації міжнародної співпраці, а саме: активна участь у міжпарламентських асамблеях, ратифікація міжнародних договорів, зокрема пов'язаних з європейською інтеграцією.

Чинна Верховна Рада постала перед низкою наступних складних питань. Проблеми з дотриманням регламенту та дисципліною. Питання недоторканності депутатів та її обмеження. Вплив олігархічних груп на законодавчий процес. Для цього потрібно здійснити наступні реформи. Спроби модернізації роботи парламенту, впровадження електронного документообігу. Зміни в системі комітетів та їх повноваженнях.

На особливу увагу заслуговує робота Верховної Ради України під час війни. Парламент продовжив функціонувати, незважаючи на воєнний стан.

Засідання проводяться з урахуванням безпекових вимог. Планово здійснювалася законодавча діяльність. Була прийнята низка законів, спрямованих на підтримку обороноздатності країни. Ухвалено змін до бюджету для забезпечення фінансування армії та критичних потреб.

Активною була і парламентська дипломатія для підтримки України. Ратифікація міжнародних угод, пов'язаних з військовою та фінансовою допомогою.

Політичні сили, представлені в Парламенті прагнули до консолідації. Відмічалася більша єдність між фракціями у питаннях національної безпеки, зменшення внутрішньополітичних конфліктів. Були зроблені спроби для адаптація до військового стану регламенту, впровадження дистанційних форм роботи для комітетів, оптимізація процедур для швидкого реагування на виклики воєнного часу. Посилення парламентського контролю за використанням військової допомоги. Заслуховування звітів військового керівництва та уряду.

Позитивні зміни відбулися і в інформаційній політиці. Підвищена

роль Парламенту в протидії російській пропаганді, посилилась комунікація з міжнародними партнерами щодо ситуації в Україні.

Законодавче забезпечення відновлення країни. Прийняття законів, спрямованих на післявоєнну відбудову України. Адаптація законодавства до вимог ЄС у контексті євроінтеграції.

Законодавчий орган України під час війни має подолати такі перешкоди. Забезпечення безперервності роботи. Організація роботи в умовах можливих обстрілів та повітряних тривог. Потребує розробки спеціальних протоколів безпеки та можливо, створення альтернативних місць для проведення засідань. Оперативність прийняття рішень, а саме необхідність швидкого реагування на мінливу ситуацію на фронті та в країні, може вимагати спрощення деяких законодавчих процедур, що водночас несе ризики для демократичного процесу. Перерозподіл ресурсів на військові потреби за умови підтримки критичної цивільної інфраструктури. Потребує ретельного балансування між різними сферами, щоб забезпечити як оборону, так і функціонування держави. Адаптація законодавства до умов війни, що вимагає ретельного перегляду існуючих законів та розробки нових, з урахуванням міжнародного гуманітарного права. Забезпечення безпеки народних депутатів та працівників апарату.

Отже, можна дійти висновку, що Верховна Рада України продемонструвала здатність адаптуватися до умов воєнного часу, зберігаючи свою роль як ключового законодавчого органу. Парламент став більш консолідованим та ефективним у прийнятті рішень, необхідних для захисту країни та підтримки її міжнародної позиції. Водночас, війна поставила перед Верховною Радою нові виклики, пов'язані з безпекою, оперативністю роботи та необхідністю балансувати між воєнними потребами та збереженням демократичних принципів.

Розділ 3. Інститут Президентства в Угорщині: пошуки та здобутки

3.1. Загальні положення

Голову держави кожна країна наділяє різними завданнями та повноваженнями, які залежать від політичного устрою даної держави. Щодо форми правління, Угорщина є республікою, отже, посаду глави держави обіймає президент республіки, який присутній як нейтральна влада, і його правовий статус визначається літературою та нашою Конституцією як охоронець демократичного державного устрою. У своєму дослідженні я хочу зосередитися на тих повноваженнях та пов'язаних з ними обов'язках угорського глави держави, президента республіки, які існують під час особливого правового режиму.

Коріння інституту Президента республіки в угорській правовій історії сягають 1945 року [48]. Тимчасові Національні Збори створили тимчасовий орган глави держави під назвою Національна Верховна Рада. Посада Президента республіки була нарешті кодифікована в 1946 році з прийняттям Закону 1946 про форму державного правління Угорщини. Закон визначав завдання та повноваження глави держави, які були подібні до чинного регулювання, що актуально для теми: він міг оголошувати війну, проголошувати стан війни та мав право укладати мир, але міг робити це лише з попереднього дозволу тодішніх Державних Зборів [49]. Закон про форму державного правління не знав поняття особливого правового режиму, тому й не регулював його. Закон XX 1949 року скасував цей інститут, і його замінила Президентська Рада, яка діяла як колективний орган глави держави. Вищезгадані повноваження здійснювали Державні Збори, хоча вони значно зменшилися [50]. Президентська Рада Народної Республіки існувала до зміни режиму, потім Закон XXXI 1989 року змінив попередню Конституцію і відновив посаду Президента республіки. Однак ті повноваження, які належать Президенту республіки під час особливого правового режиму, були знайдені не в частині, що стосується глави держави, а в розділі про Державні Збори [51]. Попередня Конституція встановлювала, що у випадку надзвичайного, воєнного чи стану небезпеки президент республіки може здійснювати

певні права, якщо Державні Збори не можуть діяти, тобто не здатні приймати рішення в цій сфері. Верховний законодавчий орган країни вважався неспроможними приймати вищезгадані рішення, якщо вони " не проводять засідань, і їх скликання у найближчій перспективі є неможливим. Ця ситуація виникла внаслідок обставин, пов'язаних з воєнним станом, надзвичайним станом або станом небезпеки. Перешкоди для проведення засідань парламенту є настільки серйозними, що їх подолання в короткостроковій перспективі видається нереальним." [52] Якщо це мало місце, Президент республіки мав право оголосити надзвичайний стан або стан небезпеки, створити Раду оборони, оголосити стан війни. Під час надзвичайного стану Рада оборони вирішувала питання про мобілізацію збройних сил країни та вжиття надзвичайних заходів, в якому органі глава держави обіймав посаду голови. Під час стану небезпеки глава держави міг вирішувати про застосування збройних сил, а також вводити надзвичайні заходи шляхом указу. Виданий таким чином указ втрачав чинність через тридцять днів, крім того, Президент республіки мав негайно інформувати голову Державних Зборів про вжиті заходи [53].

Посаду Президента республіки сьогодні встановлює Основний Закон, отже, він займає особливу публічно-правову посаду, першу серед п'яти найвищих публічно-правових посад [54] Однак, через устрій парламентської демократії, посада глави держави та виконуваним ним обов'язки та повноваження мають переважно представницьке, символічне значення. На символічне значення вказує сам Основний Закон у статті 9 (1): "Главою держави Угорщини є президент республіки, який виражає єдність нації та стежить за демократичним функціонуванням державного устрою." Крім того, резиденція президента республіки, Палац Шандора та почесна варта Канцелярії Президента Республіки також відображають символічне значення його посади [55]. Сюди можна віднести і функцію президента республіки як верховного головнокомандувача Угорських збройних сил. Однак, Основний Закон, крім представницьких функцій, наділяє главу держави кількома важливими повноваженнями [56]. Найважливіші положення щодо обов'язків та повноважень президента республіки ми знаходимо в статтях 9-14 Основного Закону, однак сам Основний Закон уповноважує Державні Збори встановлювати додаткові правила

щодо глави держави шляхом прийняття кардинального закону. Відповідно, окремий закон встановлює, наприклад, детальні правила щодо правового статусу та винагороди президента республіки, а також деякі рішення президента республіки, які не потребують контрасигнації.

Обов'язки та повноваження глави держави можна розділити на три великі групи за їх функціями: класичні повноваження глави держави, повноваження, пов'язані з парламентом, та інші повноваження, віднесені до його компетенції Основним Законом.

Класичні повноваження глави держави. Згідно з пунктом а) частини (3) статті 9 Основного Закону, Президент республіки представляє Угорщину. У вузькому розумінні, в ситуаціях, коли угорську державу потрібно представляти в якомусь міжнародному відношенні, завданням президента республіки є бути присутнім від імені угорської держави. У ширшому розумінні, будь-яку поведінку президента республіки під час представництва - незалежно від того, закордонну чи внутрішню - слід захищати державі. До цих повноважень належить, але Основний Закон окремо називає здійснення дипломатичних відносин, прийняття та призначення послів, а також визнання обов'язкової сили міжнародних договорів як обов'язки глави держави. Слід також згадати про право призначення Президента республіки, яке є одним з найважливіших повноважень глави держави. Особа може отримати призначення на певну посаду від глави держави двома способами: з контрасигнацією або без контрасигнації.

Основний Закон вичерпно перераховує ці посади і також встановлює, для яких посад потрібна контрасигнація при призначенні. Одним з найсимволічніших повноважень глави держави є нагородження, суть якого полягає в тому, щоб публічно виразити визнання держави та суспільства як цілого щодо певної особи. У рамках цих повноважень президент республіки може присуджувати визначені нагороди, премії та звання, а також дозволяти носіння іноземних нагород. Крім вищезазначеного, до цієї групи належить також право помилування президента республіки, яке він може здійснювати в окремих випадках на власний розсуд [57].

Повноваження президента республіки, пов'язані з Державними Зборами, здебільшого походять з вимоги "нагляду за демократією".

Глава держави може виступати на засіданнях Державних Зборів у надзвичайних справах, навіть поза порядком денним, на його вимогу має бути скликане засідання, він може відкласти засідання Державних Зборів, брати участь у закритих засіданнях, вносити проекти постанов, брати участь у засіданнях постійних комітетів з правом дорадчого голосу. Крім того, він відіграє важливу роль у законотворчості та конституційному процесі. Він може вносити пропозиції щодо прийняття та зміни Основного Закону, має право законодавчої ініціативи, а щодо законів, прийнятих Державними Зборами, здійснює право перегляду.

У рамках цього він може застосувати вето щодо прийнятого закону, яке проявляється у формі конституційного або політичного вето, тягнучи за собою різні правові наслідки. На думку Лоранта Чінка, через вищезгадані повноваження президент республіки служить своєрідним політичним та публічно-правовим противагом у конституційній демократії. Крім вищезазначеного, слід згадати про промульгацію, яка означає санкціонування прийнятого закону та розпорядження про його оприлюднення главою держави. Водночас до цієї категорії належить діяльність Президента республіки, що замінює Державні Збори, яку він здійснює під час особливого правового режиму, однак оскільки це є головною темою нашого дослідження, обговорення цих повноважень відбудеться в окремому підрозділі [58].

Інші повноваження. До цієї групи можна віднести різноманітні повноваження, такі як призначення виборів до місцевих органів самоврядування та парламентських виборів, ініціювання та призначення референдуму, призначення виборів до Європейського парламенту, справи щодо набуття та припинення громадянства або деякі справи щодо організації територій. Крім того, будь-які обов'язки та повноваження, які закон відносить до компетенції глави держави.

Підсумовуючи, можна сказати, що Президент республіки згідно з чинним законодавством призначений для виконання протокольних завдань. Саме тому ми погоджуємося з твердженням Чаби Червака, що через цю функцію глава держави може бути названий "тихим партнером", оскільки він може втручатися в роботу адміністративного та прийняття рішень механізму лише у виняткових випадках, в межах обмежень або взагалі не може втручатися [59].

Поняття особливого правового режиму включає ті ситуації та надзвичайні правила, що стосуються їх, які набувають чинності, коли в державі з якоїсь причини порушується раніше існуюча рівновага громадського порядку. Особливості правового режиму базується на тому, що держава не здатна впоратися з ситуацією або ситуаціями, які спричиняють підвищену загрозу, за допомогою регулювання, що застосовується у мирний час.

До цієї категорії належать різні особливі ситуації, визначені в Основному Законі. Це такі: надзвичайний стан, стан небезпеки, стан превентивного захисту, несподіваний напад та надзвичайна ситуація.

Поняття надзвичайного стану закріплене в пункті а) частини (1) статті 48 Основного Закону: "Державні Збори оголошують надзвичайний стан у разі оголошення стану війни або безпосередньої загрози збройного нападу іноземної держави (загрози війни)." Причиною для оголошення стану війни можуть бути: надсилання оголошення війни, зазнання зовнішнього нападу, здійснення права на колективну самооборону. Загроза війни існує, коли напад ще не відбувся, але його реальне та безпосереднє настання очікується. Обидва поняття включають дії, які порушують або загрожують територіальній цілісності, суверенітету Угорщини. Для оголошення потрібні голоси двох третин депутатів парламенту. З конституційного регулювання випливає, що оголошення може відбутися у разі оголошення стану війни або загрози війни. Державні Збори приймають рішення про оголошення надзвичайного стану, потім це рішення має бути оприлюднене [60].

Загалом, надзвичайний стан можна вважати базовим випадком періодів особливого правового режиму, адже, як ми бачили в історичному огляді, попередні конституції також регулювали його, щоправда, під назвою стану війни, але фактично з тим самим значенням, що й чинне поняття.

Стан небезпеки Поняття стану небезпеки Основний Закон також регулює в статті 48, оскільки тут він встановлює спільні правила для двох форм правового режиму. На цій основі поняття виглядає наступним чином: "збройні дії, спрямовані на повалення законного порядку або на виключне захоплення влади, а також серйозні, насильницькі дії, вчинені зі зброєю або озброєними особами, які масово загрожують життю та безпеці майна" Під це поняття

підпадають дії, які мають не зовнішнє, а внутрішнє походження, цілеспрямовано спрямовані на насильницьку зміну існуючого порядку або значно загрожують життю населення та безпеці їхнього майна. У першому випадку збройні дії повинні бути такого масштабу, щоб призвести до оголошення стану особливого правового режиму. Стан небезпеки за другим пунктом може бути оголошений, якщо насильницькі дії загрожують настільки широко, що це не може бути усунено при нормальному функціонуванні держави. Правила оголошення такі ж, як описані щодо надзвичайного стану [61].

Стан превентивного захисту, несподіваний напад, надзвичайна ситуація, ситуація терористичної загрози У цих формах особливого правового режиму Президент не має значних повноважень.

Стан превентивного захисту може бути оголошений на визначений час у разі загрози зовнішнього збройного нападу або для виконання союзницьких зобов'язань. Поняття відносно нове, воно було внесено до Конституції Законом СІV 2004 року. Введення нового кваліфікованого періоду було обґрунтовано тим, що не було такої форми особливого правового режиму, яку можна було б ввести у разі загрози нападу, що не є безпосереднім. Адже основа запобігання в цьому контексті полягає в тому, щоб стало можливим уникнути таких нападів, які не загрожують державі безпосередньо, але мають достатню силу та серйозність - судячи з обставин - для оголошення особливого правового режиму. Для оголошення потрібні голоси двох третин присутніх депутатів Державних Зборів.

"Несподіване вторгнення зовнішніх збройних груп на територію Угорщини" кваліфікується як несподіваний напад. Вторгненням вважається будь-яка дія, що призводить до перетину державного кордону ззовні. За характером вторгнення може бути наземним або повітряним. Важливо, що умовою встановлення цієї форми особливого правового режиму є напад зовнішньої збройної групи (наприклад, партизанської групи), яка не кваліфікується як іноземна держава. У разі нападу іноземної обґрунтованим є оголошення надзвичайного стану. У разі несподіваного нападу Уряд зобов'язаний вжити негайних заходів. Основний Закон по суті розуміє під зобов'язанням вжити заходів здійснення контрудару. Заходи повинні вживатися до прийняття рішення про оголошення надзвичайного стану або стану небезпеки [62].

Права та обов'язки Президента республіки під час особливого правового режиму. Серед окремих кваліфікованих періодів він має значні обов'язки та повноваження під час надзвичайного стану та стану небезпеки, тому вони будуть представлені більш детально. В інших випадках до президента республіки відносяться формальні положення, тому я коротко опишу їх.

Одночасно з оголошенням надзвичайного стану Державні Збори створюють Раду оборони. Особовий склад Ради оборони визначається частиною (1) статті 49 Основного Закону встановлює, таким чином, він формується наступним чином: президент республіки є головою Ради оборони, до складу членів входять голова Державних Зборів, лідери парламентських фракцій, прем'єр-міністр та міністри, а також начальник Генерального штабу збройних сил з правом дорадчого голосу. Рада оборони в цей період є одним з головних органів прийняття рішень, оскільки вона здійснює деякі права, передані їй Державними Зборами, права глави держави та права Уряду.

Ці повноваження фактично впливають з особового складу, і це вірно і навпаки, повноваження членів та голови, які можуть здійснюватися під час нормального функціонування держави, переходять до компетенції Ради оборони під час надзвичайного стану. Крім вищезазначеного, Рада оборони може приймати рішення про введення надзвичайних заходів, застосування та розміщення іноземних збройних сил, а також розпоряджається діяльністю Угорських збройних сил. Вона може видавати постанови для прийняття інших надзвичайних заходів, призупинення застосування деяких законів, а також відхилення від положень закону. Постанова має пріоритет протягом її дії, однак не може суперечити Основному Закону. Постанову підписують голова Ради оборони, тобто президент республіки, та прем'єр-міністр, після чого вона може бути оприлюднена. Перераховані повноваження Рада оборони здійснює як колегіальний орган під керівництвом голови.

На підставі зазначеного, Президент республіки відіграє визначальну роль у функціонуванні Ради оборони, тим самим у прийнятті рішень та управлінні, які були викликані до життя під час надзвичайного стану.

3.2. Президентство Арпада Гьонца

Угорські вчені - політологи та історики, які вивчають сучасну історію Угорщини, особистість Арпада Гьонца, його авторитет та харизма стали головним фактором у становленні інституту президентства в країні. Незважаючи на конституційні обмеження політичних повноважень, Гьонц за десять років свого президентства зумів створити угорський аналог "британського монарха" - фігуру, яка символічно очолює державу, але не керує нею безпосередньо. Така модель відповідала задуму творців сучасного угорського державного устрою. Вони прагнули створити демократичне суспільство, де народ є джерелом влади, яка реалізується через парламент. Водночас, ця модель враховувала історичне минуле Угорщини, де протягом тисячоліття монархи уособлювали єдність нації. Гьонц, будучи відомим політиком правоцентристського, національного спрямування та учасником революції 1956 року, на посаді президента демонстрував надпартійність та неупередженість. Він ніколи не втручався у внутрішньополітичну боротьбу і не висловлював особистих політичних симпатій.

Це було особливо помітно у 1994 році, коли до влади прийшла УСП. Глава держави А. Гьонц зробив все можливе для того щоб консолідувати суспільство, долаючи політичні, релігійні та світоглядні розбіжності між громадянами. Створити атмосферу єдності та взаєморозуміння, де кожен член спільноти, незважаючи на свої особисті погляди та вірування, відчуває себе невід'ємною частиною національної спільноти. Така позиція сприяла формуванню позитивного іміджу Угорщини як всередині країни, так і на міжнародній арені. Таким чином, Арпад Гьонц зумів наповнити реальним змістом роль президента як символу національної єдності та гаранта демократичного розвитку країни, створивши важливий прецедент для своїх наступників. [63, с. 203].

Арпад Гьонц, перший Президент Угорщини після падіння комуністичного режиму, виступив ключовим ініціатором та модератором "круглих столів" - важливого механізму політичного діалогу в країні. Ці зустрічі стали платформою для конструктивного обговорення та пошуку консенсусу між різними політичними силами. Яскравим прикладом такої діяльності став "круглий стіл"

на початку 2000 року, де всі шість парламентських партій досягли спільної позиції щодо об'єднання зусиль для європейської інтеграції Угорщини. Ця ініціатива отримала схвальні відгуки як в угорському суспільстві, так і від міжнародної спільноти, особливо від структур Європейського Союзу.

На міжнародній арені діяльність А. Гьонца сприяла зростанню авторитету Угорщини. Він здійснив численні офіційні візити до країн Європи, Америки, Австралії, Азії та Африки. Його дипломатичний стиль, доброзичливість під час офіційних зустрічей та відкритість у спілкуванні з пресою значно посилили позитивний імідж Угорщини у 90-х роках ХХ століття.

Особливу увагу Президент Гьонц приділяв розвитку відносин з країнами ЦСЄ, насамперед із сусідніми державами. Він був одним з ініціаторів створення Вишеградської четвірки (Угорщина, Словаччина, Чехія і Польща), названої за місцем першої зустрічі президентів цих країн у угорському місті Вишеград. Ця форма співробітництва стала ключовою у процесі євроінтеграції цих держав. Таким чином, діяльність Президента Гьонца як на внутрішньополітичній арені, так і в міжнародних відносинах, сприяла консолідації угорського суспільства, зміцненню демократичних інститутів та підвищенню міжнародного престижу Угорщини, особливо в контексті її євроінтеграційних прагнень [64].

Роль Арпада Гьонца у зміцненні міжнародного авторитету України заслуговує особливої уваги. Його візит до України у вересні 1990 року, ще за часів існування СРСР, мав історичне значення. Це був не транзитний візит через Київ після відвідин Москви, а цілеспрямована офіційна поїздка глави іноземної держави безпосередньо до України. Переговори з українським керівництвом, парламентаріями та очільниками Закарпатської області пройшли у дружній та конструктивній атмосфері. Цей візит став важливим кроком у визнанні України як окремого суб'єкта міжнародних відносин. Продовження діалогу відбулося у травні-червні 1991 року, коли Будапешт приймав офіційну делегацію з України на чолі з Головою Верховної Ради Леонідом Кравчуком. Під час цієї зустрічі Арпад Гьонц знову продемонстрував теплоту та дружнє ставлення до української сторони. Вже тоді угорський Президент наголошував на важливості для України проводити самостійну зовнішню

політику та пропонував свою підтримку. Ці заяви не були порожніми обіцянками - після проголошення незалежності України Угорщина на чолі з Гьонцом активно підтримувала молоду українську державу на міжнародній арені. Така послідовна підтримка з боку Арпада Гьонца та Угорщини відіграла важливу роль у становленні України як незалежної держави та її інтеграції до міжнародної спільноти [65].

Його підтримка України проявлялася в різних аспектах, зокрема у сприянні вступу українського президента до неформального Клубу президентів Центральної та Східної Європи. Завдяки зусиллям Гьонца та президента Словенії Йозефа Кучана, Україна не лише стала членом цього престижного клубу, але й отримала честь приймати одне з його чергових засідань у Львові. Це стало важливим кроком у зміцненні міжнародного авторитету України та її інтеграції до європейського політичного простору.

Свідченням глибокої поваги до Гьонца як в Угорщині, так і за її межами, стало святкування його 80-річчя 10 лютого 2002 року, коли він вже перебував на пенсії. Для угорців, які сприймали Гьонца як "батька нації", ця дата стала нагодою висловити вдячність за його величезний внесок у формування сучасної демократичної Угорщини. Показово, що лідери багатьох країн світу надіслали свої привітання Гьонцу, незважаючи на те, що він вже не обіймав державної посади. Це демонструє не лише його особистий авторитет, але й повагу до його ролі у становленні демократичної Угорщини та зміцненні міжнародних відносин у регіоні. Таким чином, діяльність Арпада Гьонца як президента мала довготривалий вплив на розвиток Угорщини та її міжнародні відносини, особливо з сусідніми країнами, включаючи Україну. Його підтримка української незалежності та європейської інтеграції залишається важливим аспектом угорсько-українських відносин [66].

Вмер А.Гьонц 06.10.2015 року у віці 93 років. Автор цих рядків написав некролог з цього приводу, а Володимир Огрязко Міністр закордонних справ України (2007 - 2009 рр.) надрукував його в Українській правді 15 жовтня 2015. Далі приводимо витримки з цієї статті.

В Україні небагато дипломатів мали можливість неформального спілкування з президентами країн, де вони працювали. Одним з таких винятків є Дмитро Ткач, Надзвичайний і Повноважний Посол

України в Угорщині. З нагоди сумної події - відходу у вічність видатного угорського діяча Арпада Гьонца - Дмитро Ткач поділився своїми спогадами та роздумами. Арпад Гьонц, який помер 6 жовтня на 94-му році життя, був Президентом Угорщини з 1990 по 2000 рік. Його життєвий шлях був насичений драматичними подіями та значними досягненнями. Народжений у 1922 році, Гьонц здобув юридичну освіту. За участь у революції 1956 року він був спочатку засуджений до смертної кари, яку згодом замінили на довічне ув'язнення. У 1963 році Гьонца амністували. У 1980-1990 роках він присвятив себе літературній діяльності та перекладам. З 1989 по 1990 рік Гьонц очолював Спілку письменників Угорщини, а потім став її почесним головою. Політична кар'єра Гьонца стрімко розвивалася у 1990 році: з травня по вересень він був депутатом парламенту, з травня по серпень - головою Державних Зборів, а з серпня того ж року обійняв посаду президента Угорської Республіки. Ця стаття Дмитра Ткача є важливим свідченням про визначну постать в історії сучасної Угорщини та її вплив на розвиток угорсько-українських відносин.

Восени 1991 року відбулася визначна культурна подія в угорсько-українських відносинах. Міністр культури України Лариса Хоролець привезла до Будапешта моновиставу "Угорська Медея", автором якої був Арпад Гьонц, на той час президент Угорщини. Вистава відбулася у присутності високоповажних гостей, включаючи самого президента Гьонца та угорського міністра культури. Головну і єдину роль у виставі виконувала Лідія Яремчук, акторка київського Театру імені Лесі Українки. Виступ Лідії Яремчук був надзвичайно вражаючим. Вона вклала у свою гру стільки емоцій, болю та глибоких людських почуттів, що зал був буквально зачарований її талантом. Після завершення вистави глядачі вибухнули оваціями, віддаючи належне майстерності акторки. Особливо зворушливим моментом стала реакція самого Арпада Гьонца. Він підійшов до Лідії Яремчук, поцілував її і зізнався, що саме такий образ жінки він уявляв, коли писав цю п'єсу. Це визнання автора стало найвищою оцінкою майстерності української акторки. Ця подія стала яскравим прикладом культурного обміну між Україною та Угорщиною, демонструючи, як мистецтво може долати мовні та культурні бар'єри, створюючи глибокі емоційні зв'язки між народами.

Мені пощастило мати численні зустрічі та спілкування з Арпадом Гьонцем. Його особистість залишила незабутнє враження своєю простотою, людяністю та вмінням знаходити спільну мову зі співрозмовником. Гьонц мав рідкісний таланти чітко пояснювати свою позицію та щиро прагнув зрозуміти думку інших. Його турбота про простих людей була вражаючою. Неодноразово він особисто звертався до мене з проханням допомогти жителям Закарпаття, які шукали підтримки. Після надання допомоги Гьонц завжди знаходив час, щоб подякувати. Коли я завершив роботу над монографією "Сучасна Угорщина у контексті суспільних трансформацій", то звернувся до Гьонца з проханням написати передмову. Він зустрів мене надзвичайно тепло, по-батьківськи. Після розмови про моє життя та політичну ситуацію в Україні, Гьонц погодився написати передмову, незважаючи на те, що зазвичай відмовляв іншим авторам. Він продиктував текст секретарю, уважно вислухавши мою розповідь про зміст книги. Під час мого другого терміну на посаді посла наші стосунки стали ще ближчими. Гьонц запропонував перейти на "ти", що свідчило про високий рівень довіри та дружби між нами. Ці особисті спогади демонструють не лише людяність та доброту Арпада Гьонца як державного діяча, але й його шире зацікавлення у розвитку українсько-угорських відносин на всіх рівнях.

Не хочеться вірити, що цього Великого Угорця не стало. Угорському народу, надзвичайно пощастило, що у доленосний період життя Угорщини у них був саме такий Президент. Пам'ять про цю Велику Людину я збережу через все своє життя. Він був, є і залишається моїм наставником, духовним Батьком, просто другом. Мир Духу його.

Надзвичайний та Повноважний Посол України в Угорщині у 1992-1998 р.р. та 2005-2010 р.р. Дмитро Ткач [67].

3.3. Президентство Ференц Мадла

На початку червня 2000 року ДЗ обрали другим Президентом демократичної Угорщини Ференца Мадла, відомого вченого, доктора юридичних наук та члена семи іноземних академій наук. Мадл мав значний досвід як у науковій, так і в політичній сфері, зокрема працював у першому демократичному уряді Анталла з 1990 до 1993 року. Вступ Мадла на посаду глави держави супроводжувався певними викликами, головним з яких був величезний авторитет його попередника, Арпада Гьонца. Порівняння з Гьонцом було неминучим як серед політологів та політиків, так і серед пересічних громадян. Проте Мадл мав свої сильні сторони: високий авторитет у європейських та світових наукових колах, глибокі знання в різних галузях права, особливо державного. Його належність до європейської наукової еліти забезпечувала йому безпосередні контакти з іноземними колегами.

Мадл неодноразово наголошував на важливості інтеграції Угорщини до "великої Європи". Однак Мадлу довелося боротися з іміджем ставленика прем'єр-міністра Віктора Орбана, оскільки його кандидатура була висунута депутатами урядової партії СМД-УГС і схвалена парламентом лише з третьої спроби, на відміну від Гьонца, який обирався переважною більшістю голосів у першому турі. Якщо Гьонц сприймався як "батько нації", то Мадл більше відповідав образу "вчителя нації". Це було пов'язано не лише з його багаторічною викладацькою діяльністю, але й з тим фактом, що багато членів уряду Орбана, включаючи самого прем'єр-міністра, були колишніми студентами Мадла на юридичному факультеті Будапештського університету. Ференц Мадл помер 29 травня 2011 року у віці 80 років, залишивши по собі спадщину видатного науковця та державного діяча.

3.4. Президентство Ласло Шойома

Ласло Шойом обійняв посаду Президента Угорщини 5 серпня 2005 року і виконував свої обов'язки до 2010 року. До свого президентства він був визнаним юристом та першим головою Конституційного суду Угорщини, де працював з 1990 по 1998 рік. Цей досвід суттєво вплинув на його діяльність на посаді глави держави. Шойом здобув репутацію політично незалежного лідера. Він не вагався критикувати уряд та парламент, коли вважав, що їхні дії не відповідають конституції або демократичним принципам. Ця принципова позиція відрізняла його від багатьох інших політиків. Особливу увагу Шойом приділяв питанням екології та сталого розвитку, ставши активним захисником навколишнього середовища. Він запровадив інноваційну практику "зелених президентських візитів", під час яких подорожував пішки або на велосипеді. Ці акції мали на меті підкреслити важливість екологічно чистого транспорту та привернути увагу до екологічних проблем.

Таким чином, президентство Ласло Шойома характеризувалося поєднанням глибокого розуміння конституційного права, політичної незалежності та активної позиції щодо захисту навколишнього середовища. Його діяльність сприяла зміцненню демократичних інститутів в Угорщині та підвищенню уваги до екологічних питань на найвищому державному рівні.

Він прагнув покращити відносини з сусідніми країнами, особливо з тими, де проживають етнічні угорці. Шойом часто використовував своє право повертати закони до парламенту для перегляду або звертатися до Конституційного суду для перевірки їх конституційності [69].

Підтримував розвиток громадянського суспільства і часто зустрічався з представниками неурядових організацій. Його незалежна позиція часто призводила до конфліктів з урядом, особливо щодо призначень на високі посади. Шойом був активним захисником прав людини і часто виступав з цих питань. Він намагався надати президентству більше інтелектуального змісту, часто виступаючи з лекціями та публікуючи статті на важливі суспільні теми.

Загалом, президентство Ласло Шойома характеризувалося активною, незалежною позицією, з особливим акцентом на

конституційності, екології та правах людини. Його діяльність часто виходила за рамки традиційної церемоніальної ролі президента в парламентській системі Угорщини.

У той же час Л. Шойом залишив не дуже гарні спогади, щодо його ролі в українсько – угорських відносинах. Мова йде про ситуацію, яка склалася при відкритті на Верецькому перевалі пам'ятного знаку на честь того, що тисячу сто років тому через ці краї угорські племена перейшли у Придунайську низовину та віднайшли свою батьківщину. Історія цієї споруди була наступна. Коли у 1896 році угорці відзначали тисячоріччя винайдення батьківщини вони установили на цьому перевалі поминальний стовп на якому було написано на честь якої події зроблено цей пам'ятний знак. Під час перебування Закарпаття у складі Чехословаччини Пам'ятний знак було демонтовано у 1934 р.

І ось коли угорці збиралися відзначати у 1996 році вже річницю у тисячу сто років до мене звернувся голова Товариства угорської культури Закарпаття Шандор Фодо з проханням добитися дозволу у МЗС України на відновлення цього знаку на тому ж місці. Я написав листа тодішньому міністру закордонних справ Г.Й. Удовенку у якому виклав зміст проблеми та запропонував підтримати пропозицію угорської громади. Геннадій Йосипович дав згоду і робота закипіла. Але у цю справу втрутилися певні політичні сили Львівської області оскільки вони побачили у цьому бажання угорців отримати назад Закарпаття, ще одним із аргументів проти було те що у 1939 році угорці передавали на цьому перевалі полякам декілька сотень січових стрільців, яких тут же жовнежі і розстріляли. Логіка у цьому випадку відпочиває але галас, який вони підняли дійшов до Києва і там було прийняте рішення призупинити будівництво.

Коли їхав другий раз до Будапешта мав твердий намір допомогти угорцям закінчити будівництво пам'ятника. Коли у Будапешт приїхав у липні 2007 року В.А. Ющенко то я йому розказав, що таке Верецький перевал та яке значення для угорської нації він має. Доповів також ситуацію яка, склалася із спорудженням пам'ятного знаку. Віктор Андрійович переговорив по телефону із О.А. Хаваші, тодішнім головою обласної адміністрації, який сказав , що не бачить проблеми у цьому питанні для області і прийняв рішення підтримати ідею завершення будівництва цієї споруди. Про що було поінформовано угорського президента Ласло Шойома під час переговорів. Більш

того, два президента домовилися спільно відкрити цей пам'ятний знак.

Для того, щоб зняти протистояння певних львівських політичних сил керівництво області прийняло рішення спорудження на Верецькому перевалі також пам'ятного знаку січовим стрільцям, які загинули тут у 1939 році. Робота закипіла. Потрібно було закінчити ці два об'єкта до липня 2008 року, для того, щоб під час державного візиту президента Угорщини Л.Шойома урочисто їх відкрити. І тоді розпочалися проблеми вже із угорського боку.

Мене викликали до секретаріату президента Угорщини і повідомили, що якщо це буде відкриття двох пам'ятних знаків то Л. Шойом туди не поїде. Причина відмови була та, що історично не доказано, що поляки розстріляли на цьому місці українських партизан. Я вернувся у посольство, та дав завдання одному із дипломатів поїхати на гору Гелерт, що у Будапешті та переписати той надпис, який там є на колишньому пам'ятнику радянським воїнам, які загинули за звільнення Угорщини під час другої світової війни. Там було написано: «Всім тим героям, які віддали своє життя за свободу, незалежність та процвітання Угорщини» Я передзвонив О. Хаваші та запропонував використати цей текст замінивши Угорщину на Україну. Олег погодився. І уже на другий день я був у секретаріаті угорського президента із цією звісткою. Але навіть це не вплинуло на позицію угорців [70].

Візит угорського президента до Києва був спалюваний ситуацією, що склалася навколо пам'ятних знаків. В.А. Ющенко півгодини переконував свого колегу поїхати разом та урочисто відкрити пам'ятні знаки – все марно. Було досягнуто домовленості, що ці знаки відкриють послі. Так і сталося але мені стало відомо, що угорський посол також відмовляється покласти квіти до українського пам'ятного знаку. Тоді я звернувся до свого давнього друга Міклоша Суної, одного із засновників товариства імені графа Сечені з проханням допомогти у покладанні до українського пам'ятного знаку квітів від угорців. І він це зробив. Квіти таки поклали депутат Державних Зборів Угорщини Андраш Тот, угорський граф Сечені, виконавчий директор Наукового товариства ім. Сечені М. Сунаї.

Про цю подію повідомили тільки ЗМІ Закарпаття та радіо Свобода. Угорські ЗМІ, як і офіційна влада практично проігнорували

цю подію. Так завершилась епопея із встановленням на Верецькому перевалі пам'ятних знаків. Звичайно жаль, що так, але із іншого боку в рік це місце відвідують тисячі угорських, українських туристів, біля цих споруд завжди є віночки та живі квіти. І не важливо, що чиновник навіть самого високого рангу проігнорував урочисте відкриття, хай йому Бог простить, головне, що історична справедливість була поновлена і це з дякою сприймають як прості угорці, так і прості українці [71].

Одним з найважливіших проектів, який мені вдалося втілити в життя, стало створення меморіалу в місті Брянка Луганської області. Цей меморіал був присвячений угорським військовополоненим та інтернованим громадянам, які загинули в таборах НКВС у період з 1944 по 1950 рік. Початок цієї історії припадає на час підготовки до державного візиту президента Віктора Ющенка до Угорщини в липні 2007 року. У процесі організації візиту виникла необхідність наповнити змістового його наповнення. Ця ситуація стала поштовхом для розробки ідеї меморіалу. Проект не лише мав важливе історичне та гуманітарне значення, але й став символічним жестом у контексті українсько-угорських відносин. Він демонстрував готовність України визнати трагічні сторінки спільної історії та вшанувати пам'ять жертв тоталітарного режиму.

Реалізація цього проекту вимагала значних зусиль, включаючи дипломатичні переговори, роботу з архівними документами, координацію між різними державними органами та місцевою владою. Проте результат - створення меморіалу - став важливим кроком у процесі історичного примирення між Україною та Угорщиною, а також свідченням поваги до загальнолюдських цінностей та пам'яті про жертви війни та репресій.

Щодо ще більш змістовного наповнення візиту В. Ющенко, то автор запропонував підписати Декларацію під назвою "Спільна Європа – спільна пам'ять". Ця ініціатива була пов'язана з передачею Україною Угорщині раніше засекречених списків угорських військовополонених та інтернованих громадян, які загинули в таборах НКВС на території України у 1944-1950 роках. Декларація охоплювала кілька ключових аспектів:

1. Визнання значних втрат Європи у Другій світовій війні та змін, що відбулися за 60 років після її закінчення.

2. Підкреслення важливості миру в Європі протягом останніх півстоліття, досягнутого завдяки Європейському Союзу та демократичним перетворенням у країнах регіону.

3. Заклик до збереження пам'яті про загиблих та догляду за їхніми могилами в дусі порозуміння і примирення.

4. Зобов'язання спільно працювати над виявленням загиблих угорців в Україні та українців в Угорщині, визначенням місць їх поховань та гідним вшануванням їхньої пам'яті.

5. Наголос на тому, що така діяльність сприяє поглибленню єднання народів Європи та зміцненню спільної пам'яті.

6. Твердження, що повага до пам'яті загиблих є однією з основних цінностей, на яких базується успішний розвиток Європи.

Секретаріат президента Угорщини категорично відмовився підписувати будь яку декларацію. Я попросився на зустріч до керівника міжнародної служби Л. Шойома посла А. Гуяша і детально пояснив ситуацію. На наступний день угорці дали згоду але вирішили цей документ ніяк не називати. Тільки під час переговорів президенту України вдалося переконати свого угорського колегу у том, що потрібно декларацію назвати. Угорці запропонували назву «Спільна пам'ять в ім'я майбутніх поколінь» ми погодилися і декларація була підписана у місті. Будапешт, 10 липня 2007 року президентами обох країн.

Я вивчив список місць де були угорські поховання і зупинився на місті Бранка. По перше там було найбільше поховано угорців 494 чоловіка, по друге це була моя рідна Луганська область і на кінець біля цього міста за декілька кілометрів розташований Алчевський металургійний комбінат, який належить ІСД. Саме цей комбінат і у першу чергу його директор Шевченко Тарас Григорович надали велику допомогу у спорудженні цього меморіалу.

З дозволу міністра я поїхав на Луганщину. У першу чергу відвідав голову обласної адміністрації Антипова Олександра Миколайовича, розповів йому про наші плани щодо будівництва меморіалу у Бранці. Він цю інформацію сприйняв позитивно і пообіцяв допомогу. Потім поїхав у Бранку там мене прийняло все керівництво міста на чолі із главою адміністрації Н.С Грязевим. Проінформував їх про бажання угорців спорудити меморіал у їхньому місті. Всі присутні підтримали цю ідею. Залишилося тільки відвідати місце захоронення, а ним

виявилось чисте поле на якому де не де були горбики від старих могил. І тільки одна металева табличка із прізвиськом німця, яку тут встановив його син декілька років назад.

Робота була дуже складна. Потрібно було збудувати три кілометра дороги до меморіалу, спланувати саму площадку під меморіал виконати всі будівельні роботи, виготовити та встановити сам пам'ятник та гранітні плити із іменами загиблих.

Проект меморіалу розробив Інститут воєнної історії та музей Міністерства оборони Угорщини, пам'ятник і гранітні плити знову допоміг виготовити Повзик А.І., всі будівельні роботи були виконані Алчевським металургійним заводом під особистим контролем генерального директора Т.Г.Шевченко, а дорогу побудувала місцева влада. Весь процес створення меморіалу ускладнювався тим, що терміни його відкриття не давали часу на розкачку. Планувалося, що меморіал відкриють два президенти у березні, під час державного візиту Л.Шойома до України. Люди працювали взимку при 15 градусному морозі, але вже на початку березня 2008 року все було готово.

І знову розпочалися непорозуміння. Я уже писав про пам'ятник на Верецькому перевалі. Так ось, у березні він ще не був готовий. І українська сторона запропонувала під час візиту урочисто відкрити меморіал у Бранці, а у червні вже відкрити пам'ятник на перевалі. Угорці категорично відмовили та запропонували перенести візит на липень 2008 року. Звичайно ми погодилися. Але і у липні президент Угорщини з невідомих мені причин не погодився їхати у Брянку. Я відчував себе дуже незручно перед моїми земляками. І єдине що міг зробити домовитися із Ю.І. Єхануровим, який на той час був міністром оборони України, що він разом із своїм угорським колегою відкриє цей меморіал.

Так і трапилося 7 листопада 2008 року у ході дводенного візиту Міністра оборони Угорської Республіки І. Секереша до України угорський міністр разом зі своїм українським колегою Ю. Єхануровим відкрили у м. Брянка Луганської області пам'ятний знак військовополоненим та інтернованим громадянам Угорщини, які загинули у таборах НКВС на території України протягом 1944-1950 рр.

У своїй промові на церемонії відкриття угорський Міністр

зауважив, що з часу підписання між Україною і Угорщиною у 1996 році міжурядової Угоди стосовно взаємного догляду за військовими кладовищами угорські військові могили в Україні стали відчутно доглянутими, а поруч з ними збудовані пам'ятники, яких раніше не вистачало. На сьогодні, підкреслив він, відомо, що в Україні на 372 кладовищах, де поховані військовополонені, спочивають останки 13819 угорців.

На думку Ю. Єханурова, починання, подібні брянківському, дуже важливі з точки зору відносин між двома країнами. При цьому український міністр зауважив, що про трагічне минуле обов'язково треба згадувати, щоб воно ніколи не змогло повторитися.

Відкриття меморіалу отримало широке висвітлення в угорських засобах масової інформації. Телебачення транслювало кілька репортажів про цю подію, що свідчило про її важливість для угорської громадськості. Після церемонії я повертався разом з угорським міністром на їхньому літаку. Коли літак набрав висоту, міністр І. Секереш, з яким ми сиділи за одним столом, запропонував мені келих чудового угорського червоного вина. Я з вдячністю прийняв пропозицію. Підіймаючи келих, угорський міністр виголосив тост на мою честь. Його слова були надзвичайно зворушливими та значущими. Він сказав: "Якби не ви, пане посол, цього меморіалу ніколи б не було". Ця щира оцінка мого внеску у реалізацію проекту від високопосадовця угорського уряду була не лише особистим компліментом, але й визнанням важливості дипломатичної роботи у зміцненні двосторонніх відносин та вирішенні складних історичних питань. Цей момент став для мене одним з найбільш пам'ятних у моїй дипломатичній кар'єрі, підкресливши значущість нашої спільної роботи у справі історичного примирення та вшанування пам'яті жертв минулого.

Але не дивлячись на ці непорозуміння, коли у мене закінчилася каденція посла в Угорщині 5 червня 2010 року мене прийняв у зв'язку із від'їздом на Батьківщину Президент Угорщини Ласло Шойом. Церемонія передбачала його виступ. Приймав мене Глава угорської держави у своїй резиденції « Шандор палата» у дзеркальній залі, із всіма військовими почестями. У своєму виступі він сказав наступне. «Шановний Пане Посол! Пані та Панове!

Наближається до успішного завершення дипломатична діяль-

ність Дмитра Ткача на посаді Надзвичайного і Повноважного Посла України в Угорщині, яка у значній мірі сприяла розвитку відносин між Угорською Республікою та Україною, поглибленню співробітництва.

У Вашій професійній діяльності Угорщина протягом десятиліть є пріоритетом: Ви тричі перебували у довгостроковому закордонному відрядженні у Будапешті, двічі – на посаді Посла.

Завдяки Вашим великим професійним та особистим контактам Ви і під час свого другого відрядження зробили значний внесок у розвиток міждержавних, торгівельно-економічних зв'язків, зростання інвестицій між нашими країнами, полегшення угорсько-українських транскордонних зв'язків, укладенню угоди про правила місцевого прикордонного руху. Значних успіхів Ви досягли у тому, що під час Вашої каденції відбувся ряд зустрічей президентів двох країн, а також зустріч глав урядів у Будапешті.

Ваша активність, ініціативність сприяли тому, що у м.Брянка Луганської області завдяки об'єднанню угорсько-українських зусиль був встановлений пам'ятний знак військовополоненим та інтернованим громадянам Угорщини, які загинули у таборах НКВС на території України протягом 1944-1950 рр. Ви активно долучилися до підготовки до встановлення у Будапешті пам'ятника Т.Шевченку, пам'ятного знаку жертвам Голодомору 1932-33 рр. в Україні, а також сприяли встановленню у Кисві у грудні 2009 року пам'ятника Шандору Петефі. Ви також взяли участь у відкритті пам'ятного знаку на честь переходу угорцями Карпат на Верецькому перевалі, та відіграли важливу роль у тому, щоб у м.Варпалота був відкритий перший в Угорщині Регіональний український центр культури та документації.

Шановний пане Посол!

Ми високо цінуємо Вашу діяльність в Угорщині. Я радий, що особисто можу вручити Вам високу нагороду Угорської Республіки ».

Після завершення свого президентського терміну в 2010 році, Шойом повернувся до академічної діяльності та продовжував брати участь у суспільних дискусіях, особливо з питань права, конституції та екології. Він часто виступав з лекціями, давав інтерв'ю та публікував статті на різні теми, пов'язані з політикою, правом та екологією.

Вмер Ласло Шойом 8 жовтня 2023 р. після тривалої хвороби[72].

3.5. Президентство Пал Шмітта

Четвертий Президент Угорщини Пал Шмітт був обраний 29 червня 2010 року, вступив на посаду 6 серпня 2010 року, був главою держави з 2010 по 2012 рік. До політики Шмітт був відомим спортсменом, двічі олімпійським чемпіоном з фехтування (1968, 1972). Член партії Фідес і близький соратник прем'єр-міністра Віктора Орбана [73]. Його президентство тривало менше двох років, що є найкоротшим терміном серед усіх президентів посткомуністичної Угорщини. На відміну від свого попередника, Шмітт в основному дотримувався церемоніальної ролі президента, практично не критикуючи уряд, а навпаки активно підтримував політику уряду Орбана, що викликало гостру критику з боку опозиції. Його президентство завершилося скандалом, коли виявилось, що значна частина його докторської дисертації була плагіатом. Шмітт подав у відставку 2 квітня 2012 року після того, як Університет Земмельвейса позбавив його докторського ступеня.

Загалом, президентство Пала Шмітта було відзначене тісною співпрацею з урядом Орбана, але закінчилося передчасно через академічний скандал. Його термін на посаді часто розглядається як період, коли роль президента була менш незалежною та впливовою порівняно з його попередниками.

3.6. Президентство Янош Адера

Янош Адер був обраний президентом Угорщини 2 травня 2012 року, він вступив на посаду 10 травня 2012 року і займав цю посаду до 10 травня 2022 року, відслуживши два п'ятирічних терміни [74].

До президентства Адер був досвідченим політиком. Він був одним із засновників партії Фідес і близьким союзником прем'єр-міністра Віктора Орбана. Адер має юридичну освіту, що вплинуло на його підхід до президентства. Він відомий своєю активною позицією щодо захисту навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату. Адер дотримувався консервативних політичних поглядів, що відповідало загальній політиці уряду Фідес. Однозначно підтримував політичний курс прем'єр-міністра Віктора Орбана, що іноді викликало критику з боку опозиції. Його президентство характеризувалося відносною політичною стабільністю в Угорщині. Як і більшість президентів у парламентських республіках, Адер виконував переважно церемоніальну роль, хоча іноді використовував свої повноваження для повернення законів на повторний розгляд парламенту.

Адер залишив посаду президента після завершення свого другого терміну в 2022 році, залишившись в пам'яті угорського народу, як вірний прибічник політики В. Орбана.

3.7. Президентство Каталін Новак

Каталін Новак стала президентом Угорщини 10 травня 2022 року, вона була обрана парламентом Угорщини 10 березня 2022 року і офіційно вступила на посаду у травні. Вона стала першою жінкою, яка зайняла цю посаду в історії країни. До свого обрання на пост президента Новак мала багатий досвід у політиці, особливо в питаннях сім'ї та соціальної політики.

Вона народилася 6 вересня 1977 року в м. Сегед. Отримала вищу освіту, вивчаючи економіку та право в Будапештському університеті (ELTE) та Університеті Париж-Декарт. Після закінчення університету Новак працювала в угорському Міністерстві закордонних справ. Вона також була радником у справах Європейського Союзу. З 2012 року вона стала віце-державним секретарем з питань сімейної та молодіжної політики в Міністерстві людських ресурсів. У 2014 році її було підвищено до державного секретаря з питань сім'ї та молоді. У 2020 році Каталін Новак обійняла посаду міністра у справах сім'ї, де вона зосередилася на підтримці сімей, підвищенні народжуваності та захисті традиційних сімейних цінностей.

Новак є членом партії «Фідес» і вірною прихильницею політики прем'єр-міністра Віктора Орбана. Вона виступала за традиційні сімейні цінності, зростання народжуваності в країні, підтримку багатодітних сімей та політику, спрямовану на зміцнення інституту сім'ї. Вона також активно просувала програми, спрямовані на покращення умов для сімей, включаючи податкові пільги, доступ до житла і підтримку молодих матерів.

Каталін Новак одружена, має трьох дітей. Вона відома як релігійна людина, прихильниця християнських цінностей, що також відображається в її політичній діяльності.

Каталін Новак є впливовою постаттю в угорській політиці, відомою своєю відданістю традиційним сімейним цінностям та політиці, спрямованій на підтримку родин. Її обрання президентом знаменувало новий етап у політичному житті Угорщини, підкреслюючи важливість питань сім'ї та соціальної політики в державному управлінні. Вона залишається вірною союзницею Віктора Орбана і його політичного курсу, активно підтримуючи політику, яка зосереджена на збереженні національної ідентичності

та соціальної стабільності в Угорщині.

На момент вступу на посаду їй було 44 роки, що зробило її наймолодшим президентом в історії Угорщини та першою жінкою на цій посаді. Дотримується консервативних політичних та соціальних поглядів, що відповідає загальній лінії партії Фідес. Приділяє особливу увагу питанням, пов'язаним з молоддю та демографічною політикою.

10 лютого 2023 року Вона подала у відставку після скандалу, що розгорівся на тлі її помилування звинувачуваного у покриванні сексуального насильства над дітьми у дитячому будинку [75].

3.8. Президентство Тамаш Шуйока

Наступним Президентом Угорщини став Тамаш Шуйок (угорською Sulyok Tamás) - це угорський юрист і політик, який обіймає цю посаду з 2 травня 2023 року [76]. Народився 23 березня 1956 року в місті Кішварда, Угорщина. Закінчив юридичний факультет Університету Сегеда у 1980 році. З 1990 по 2000 рік працював адвокатом. У 2000-2013 роках був суддею Конституційного суду Угорщини. З 2013 по 2023 рік обіймав посаду голови Конституційного суду Угорщини. 27 лютого 2023 року був обраний Національними зборами Угорщини на посаду Президента Угорщини. Він вважається близьким до правлячої партії "Фідес" та прем'єр-міністра Віктора Орбана.

Тамаш Шуйок характеризується як досвідчений юрист з глибокими знаннями в галузі конституційного права, що підтверджується його тривалою кар'єрою в Конституційному суді Угорщини. На посадах він намагається зберігати політичну нейтральність, хоча його часто пов'язують з правлячою партією "Фідес". Його правові погляди та рішення зазвичай відображають консервативний підхід, що відповідає загальній політичній атмосфері в сучасній Угорщині. Як президент, Шуйок демонструє дипломатичність, вміло балансує між різними політичними силами та інтересами.

Значний академічний досвід Шуйока проявляється в його аналітичному підході до вирішення складних правових та політичних питань. У публічних виступах він відзначається стриманістю та обережністю у висловлюваннях, що відповідає його ролі глави держави. Протягом своєї кар'єри Шуйок послідовно відстоює важливість конституційних норм та верховенства права, демонструючи сильну прихильність до державних інституцій. У своїх рішеннях та заявах він часто шукає компромісні рішення, уникаючи радикальних позицій.

Висновки до розділу 3

Таким чином за період існування нової Угорщини із шести президентів, тільки перші три були незалежними від урядової коаліції і дійсно виконували роль верховного арбітра нації. Останні три були вірними прихильниками Орбана і чітко відпрацьовували наданий їм мандат, дозволяючи урядовій коаліції приймати Основний закон,

законодавчі акти, які викликають гостру критику з боку демократичної європейської спільноти.

Досвід Угорщини у функціонуванні інституту президентства для України, яка перебуває на етапі формування свого політичного устрою, є надзвичайно цінним. Аналіз становлення та функціонування президентства в Угорщині дозволяє провести паралелі з українською практикою та зробити важливі висновки.

По-перше, Угорщина створила правову базу для парламентської республіки, де Президент відіграє ключову роль. Глава держави виступає гарантом Конституції та символом національної єдності. Незважаючи на те, що повноваження Президента обмежені, а обрання відбувається парламентом, розвинені демократичні інститути дозволяють йому ефективно виконувати свої функції та впливати на політичні процеси в країні. Цей досвід може бути корисним для України в контексті пошуку оптимальної моделі державного управління, яка б забезпечувала баланс між різними гілками влади та ефективне функціонування інституту президентства в рамках парламентсько-президентської системи. Вивчення угорського досвіду може допомогти Україні у вдосконаленні власної системи державного управління, зокрема у визначенні ролі та повноважень Президента, механізмів його взаємодії з парламентом та урядом, а також у розвитку демократичних інститутів, які забезпечують ефективне функціонування всієї системи державної влади.

Однак в результаті панування у Державних Зборах коаліції «ФІДЕС»-УГС - ХДНП, посада Президента перетворилася у ще один інструмент для отримання абсолютної влади В.Орбана, а демократія, яка була притаманна Угорщині до 2010 року перетворилася в автократію.

В Україні існує президентсько-парламентська форма правління. Це означає, що президент має значні повноваження поряд з парламентом, але їхній розподіл і взаємодія залишаються предметом правової дискусії та реформ. Законодавча база для цієї форми правління ще розвивається, що означає можливість подальших змін і уточнень в майбутньому.

По-друге, По-друге, процес формування конституційно-правового статусу Президента Угорщини все ще триває, проте мова не йде про кардинальні зміни. Скоріше, це можна охарактеризувати

як поступове вдосконалення та адаптацію існуючої системи до нових реалій. Ці зміни спрямовані на уточнення окремих аспектів президентських повноважень та механізмів взаємодії з іншими гілками влади. Вони не передбачають радикальної перебудови інституту президентства, а скоріше націлені на підвищення його ефективності в рамках існуючої парламентської системи. Такий еволюційний підхід до розвитку інституту президентства свідчить про стабільність політичної системи Угорщини та її здатність до самовдосконалення без різких змін конституційного ладу. Це може бути цінним уроком для України, де питання балансу влади та ролі президента часто стають предметом гострих політичних дискусій. Досвід Угорщини показує, що навіть в умовах сталої демократії можливе поступове коригування конституційно-правового статусу глави держави для кращого відповідання потребам суспільства та держави.

По-третє, угорський досвід становлення інституту Президентства свідчить, що навіть з наявності політичної структуризації суспільства, чітким розподілом функцій між усіма гілками влади у демократичному суспільстві можливо сповзання до автократії при певних умовах, які складаються коли одна політична сила або лідер починає акумулювати надмірну владу, контролюючи не лише виконавчу, але й законодавчу та судову гілки.

Якщо механізми, призначені для обмеження влади окремих інституцій, стають неефективними. Через внесення змін до конституції, які розширюють повноваження певних органів влади за рахунок інших. Через зміни у виборчому законодавстві, які дають перевагу правлячій партії. Коли незалежні медіа опиняються під тиском або контролем влади. У результаті обмеження діяльності громадянського суспільства, неурядових організацій та активістів. Коли бізнес стає залежним від політичних зв'язків з правлячою елітою. Використання популістської риторики для мобілізації підтримки та придушення опозиції. Геополітичні фактори можуть сприяти посиленню автократичних тенденцій. Специфіка політичної культури та історичного досвіду може впливати на схильність суспільства до авторитарних тенденцій.

Економічні, соціальні чи безпекові кризи можуть використовуватися для виправдання концентрації влади.

Угорський приклад показує, що демократичні інститути потребують постійного захисту та зміцнення, а також активної участі громадянського суспільства для запобігання авторитарним тенденціям. Важливо також враховувати роль міжнародних організацій та спільнот у підтримці демократичних процесів та протидії автократичним тенденціям.

Політична структуризація українського суспільства є надзвичайно важливою для створення дієздатної більшості у Верховній Раді. Це одне з найактуальніших завдань сьогодення для політичних і владних структур, які прагнуть конструктивної співпраці та подальшого розвитку демократії в Україні.

Розділ 4. Модернізація функцій уряду Угорської Республіки

4.1. Загальні положення

Парламентська система влади, що діє в Угорщині, надає уряду надзвичайно великі повноваження і робить його відповідальним за створення необхідних умов для економічного процвітання і демократичного розвитку країни.

Повна зміна загального вектора суспільного, політичного, економічного розвитку означало для Угорщини повернення до свого досоціалістичного минулого з його розмаїттям суспільних традицій і структур, але з урахуванням того досвіду, який за ці роки здобули Європейські держави, що йшли іншим шляхом суспільно-політичного розвитку. Парадигмою державотворення в Угорщині було визначено організацію влади за схемою: громадянин — суспільство — держава. Саме реалізація цієї схеми викликала й викликає суперечки серед провідних політичних партій Угорщини. Не просто було знайти і баланс різних гілок влади як головного гаранта демократії. В результаті довготривалих дискусій угорці відмовилися від інституту “сильного” Президента і створили біполярну систему влади, в якій провідні ролі відіграють парламент і виконавча влада при певному контролі за дотриманням Конституції з боку Президента та Конституційного Суду.

Вищий орган виконавчої влади в Угорщині формується на парламентських засадах і створюється з представників однієї або кількох партій, які мають більшість у парламенті. Такий уряд відповідальний перед парламентом і може бути відправлений ним у відставку. Парламент не тільки творить закони і приймає бюджет, а й спрямовує та контролює діяльність уряду. Виконавча влада може належати міцному уряду тієї партії, що має більшість у парламенті (50 % + один депутат), або коаліційному уряду парламентської більшості, яка складається з парламентських партійних фракцій (також 50 % + один депутат).

В Угорщині формування уряду базується на парламентських принципах, що передбачає відображення партійної структури

парламенту в складі виконавчої влади. До уряду входять представники партії або партій, що складають парламентську більшість. Ці представники, керуючись партійною дисципліною, реалізують волю своїх фракцій. У разі вотуму недовіри з боку парламенту, уряд або йде у відставку, або парламент розпускається, що призводить до дострокових виборів. Важливо зазначити, що урядові та парламентські кризи можуть виникати навіть за умови парламентської рівноваги. Уряд, спираючись на підтримку парламентської більшості, має можливість впливати на законодавчий орган та управління державними справами. Це створює систему взаємного контролю та балансу між законодавчою та виконавчою гілками влади.

Особливістю угорського парламентаризму є домінуюча роль прем'єр-міністра в системі виконавчої влади. Прем'єр-міністром стає лідер партії-переможця виборів. Його кандидатура подається Президентом країни та затверджується парламентом одночасно зі схваленням програми уряду. Така система забезпечує тісний зв'язок між парламентом та урядом, сприяє політичній стабільності та ефективності управління, а також дозволяє реалізовувати політичний курс, підтриманий більшістю виборців.

Після парламентських виборів 2010 року в Угорщині було розпочато процес розробки нової Конституції, результатом якого стало створення нового Основного закону, а також прийняття пов'язаних з ним кардинальних законів. Основний закон, продовжуючи традицію останніх двадцяти років, забезпечує спадковість у питанні конституційного статусу виконавчої влади та уряду. Державний устрій Угорщини як і раніше характеризується парламентською формою правління, в якій виконавча влада відповідальна перед Державним Зборами. На відміну від попередньої Конституції, стаття 15 Основного закону визначає позицію та функцію Уряду в рамках всієї конституційної системи. Це є значним кроком вперед порівняно з попередньою Конституцією, оскільки закріплює конституційну роль уряду, хоча Основний Закон не вдається до детального визначення виконавчої влади, наприклад, не уточнює класичні завдання та повноваження з виконання законів, оскільки це впливає з функції Уряду.

Важливість виконавчої влади підкреслюється основним законом через виділення урядових функцій. Управління державою

є здійсненням влади та політичною діяльністю в найширшому сенсі, тому це набагато більше, ніж просто «найвища керівництво» адміністрацією. Уряд має вирішальну роль у визначенні державних завдань, а також напрямків і змісту державної діяльності. Він відіграє визначальну роль у формуванні роботи Державних Зборів. Через підготовку та ініціювання законопроектів уряд значною мірою впливає на питання, які розглядає парламент [77].

Представляючи річний бюджет, уряд визначає пріоритети розподілу доступних ресурсів і головні напрями державної політики. Потреба у «доброму управлінні» виникла через зміну державних функцій під впливом глобальних викликів і вимог забезпечення суспільного блага. Сучасна урядова діяльність, здійснення державної влади все більше пов'язується з функціями управління громадськими послугами та державними установами. У правовому сенсі уряд, як вершина виконавчої влади, є найвищим носієм державного управління, з широким простором для маневрування перед Державними Зборами, які його обирають, і судовою владою.

Глобальні, соціальні та фінансові виклики, а також звуження національного простору вимагали зміцнення урядової діяльності з урахуванням національних стратегічних цілей. У «мережевому» світі фінансові, економічні та політичні кризи виникають надзвичайно швидко, що робить необхідним здатність урядів швидко реагувати та діяти. Ці процеси підкреслили важливість швидкості прийняття рішень та ефективності урядових центрів. Медійний світ змінив повсякденну роботу уряду, де поряд з ухваленням правильних рішень все більш важливим стало їх прийняття суспільством, не лише з парламентами, але й з громадськістю. Проактивна комунікація стала невід'ємною частиною урядової діяльності, а регулярна присутність у медіа стала основною вимогою до політиків [78].

У парламентських урядових системах ми стали свідками все більшого зближення законодавчої та виконавчої влади. Депутати правлячих партій, які дотримувалися суворої партійної дисципліни, все менше могли виконувати роль демократичного контролю, стаючи скоріше некритичними прихильниками урядових ініціатив, так званими «машинами для голосування». Персоналізація політики (коли особистість політика виходить на перший план) і медіатизація політики (коли політика «продається» через медіа) ще більше

посилили процеси, що ведуть до президенталізації виконавчої влади [79].

На рівні виконавчої влади, на нашу думку, президенталізація політики означає посилення влади прем'єр-міністра та ослаблення колективного характеру уряду. Зростання влади прем'єр-міністрів призводить до збільшення кількості сфер, які вони особисто контролюють, а також до посилення їхньої здатності успішно протистояти політичним гравцям, які представляють відмінні погляди.

Зростання ролі прем'єр-міністра та урядового центру супроводжувалося ослабленням колективного характеру уряду та збільшенням його впливу на парламент. Поряд з президенталізацією відбувалися гострі дискусії щодо аутсорсингу та комерціалізації окремих урядових функцій, а також щодо необхідності зміцнення держави.

Цифровізація суспільно-економічних процесів та інформаційна революція, яка радикально змінює повсякденне життя, зробили неминучою електронізацію державних послуг (e-government). Без розгляду та оцінки всіх цих розробок аналіз конституційної ролі уряду був би неповним.

Основний закон чітко визначає, що під час висунення кандидатури прем'єр-міністра президент не зобов'язаний заздалегідь консультуватися з лідерами політичних партій, що пройшли до парламенту. Президент, відповідно до свого обов'язку наглядати за демократичним функціонуванням державної системи, зацікавлений у висуненні такого кандидата на посаду прем'єр-міністра, який буде обраний парламентською більшістю, точніше, абсолютною більшістю депутатів.

Відповідно до Закону XXXVI від 2012 року про Державні Збори, за винятком прем'єр-міністра, всіх інших посадових осіб обирають таємним голосуванням, тоді як за прем'єр-міністра голосують відкрито. Основний закон зберігає попередні правила щодо часових рамок висунення кандидатури прем'єр-міністра президентом і встановлює нові, коротші строки [42].

Основний закон приніс важливі зміни щодо припинення мандату прем'єр-міністра. Попередня Конституція фіксувала випадки припинення повноважень Уряду, тоді як нове регулювання,

підкреслюючи особливий правовий статус прем'єр-міністра, прямо говорить про припинення мандату прем'єр-міністра, що водночас означає припинення мандату Уряду (стаття 20). Ситуація також стала ясною щодо дій після втрати вотуму довіри. На відміну від попередніх правил, після втрати вотуму довіри уряд і прем'єр-міністр не зобов'язані подавати у відставку, їхній мандат автоматично припиняється.

Якщо мандат прем'єр-міністра припиняється через формування новообраних Державних Зборів, президент повинен висунути нового кандидата на установчому засіданні нових ДЗ. Якщо мандат прем'єр-міністра припиняється через відставку, смерть, встановлення несумісності, відсутність необхідних умов для обрання або внаслідок висловлення парламентом недовіри, президент повинен висунути кандидата протягом п'ятнадцяти днів після припинення мандату. Якщо запропонована особа не обрана Зборами, президент висуває нову кандидатуру також протягом п'ятнадцяти днів. Якщо протягом сорока днів після першої пропозиції парламент не обирає прем'єр-міністра, президент має право розпустити ДЗ.

Різні випадки припинення мандату прем'єр-міністра мають різні наслідки щодо виконання його повноважень. Якщо мандат прем'єр-міністра припиняється через формування нових Державних Зборів, до обрання нового прем'єр-міністра повноваження виконує виконувач обов'язків прем'єр-міністра, який має обмежені правові можливості: не може звільняти міністрів або призначати нових, і може видавати укази тільки на підставі закону та в невідкладних випадках. У всіх інших випадках припинення мандату, крім конструктивного вотуму недовіри, повноваження прем'єр-міністра до обрання нового виконує віце-прем'єр з вищезазначеними обмеженнями.

Правовий і політичний характер інституту прем'єр-міністра формують не лише загальні функції керування та визначення політики, а й інші положення Основного закону. Прем'єр-міністр є ключовою фігурою в Уряді, але також має незалежні повноваження, які він здійснює на власну відповідальність. Вибір загального політичного курсу значною мірою впливає на процес рекрутингу та відбору міністрів. Хоча зміна складу Уряду може стикатися з політичними обмеженнями, з правової точки зору немає перешкод для звільнення міністрів та призначення нових. Основний закон

наділяє прем'єр-міністра багатьма завданнями та повноваженнями. Новим елементом порівняно з попереднім регулюванням є те, що він має право визначати завдання для міністрів, а також вимагати від них інформацію [80].

Зростання президенталізації політики безсумнівно впливає на подальше посилення ролі угорського прем'єр-міністра в межах уряду (домінування канцлерського принципу). Серед причин, які спричиняють президенталізацію політики на міжнародному рівні, окрім ослаблення традиційних соціальних розломів, переосмислення ролі держави, глобалізації політики, найважливішу роль відіграла політична значущість засобів масової комунікації. Багато дослідників вважають, що президенталізація політики виникає лише в парламентських системах, тоді як інші вважають, що це може статися в будь-якій урядовій системі, включаючи президентські або напівпрезидентські системи.

У парламентських демократіях статус прем'єр-міністра значною мірою визначається співвідношенням між виконавчою та законодавчою владою, формальним та неформальним співвідношенням сил прем'єр-міністра в уряді, а також становищем правових інституцій, які здатні виконувати функцію стримувань і противаг [81].

Уконституційній системі Угорщини правові норми (повноваження щодо прийняття рішень, форми політичної відповідальності) роблять прем'єр-міністра центральною фігурою в управлінні державою. Угорська парламентська система найбільше схожа на німецьку модель «середньо сильної» прем'єрської влади. Основний закон не лише зберігає роль прем'єр-міністра, але й посилює централізовану модель управління, орієнтовану на прем'єр-міністра (канцлерський тип). Визначення загальної політики уряду стає правом і обов'язком прем'єр-міністра згідно з Основним законом, що формально виділяє його серед осіб, відповідальних за урядову політику.

Основний закон змінив попереднє конституційне регулювання, за яким парламент спочатку голосував за кандидатуру прем'єр-міністра і одночасно за урядову програму, яку він представляв. За новим конституційним порядком формування уряду починається з обрання прем'єр-міністра; фактично уряд отримує довіру і мандат на здійснення своєї діяльності від парламентської більшості через обрання прем'єр-міністра. Без підтримки більшості в парламенті

прем'єр-міністр не може сформувати уряд і визначити загальну політику уряду.

На відміну від попереднього регулювання, Основний Закон не пов'язує обрання прем'єр-міністра з прийняттям урядової програми і не визначає зміст того, що слід розуміти під загальною політикою уряду. В Основному Законі також немає правил, які б регулювали, коли і в якій формі прем'єр-міністр повинен оприлюднити загальну урядову політику. Таким чином, Основний Закон, скасувавши обов'язкове голосування за урядову програму, надає прем'єр-міністру широкі повноваження щодо змістовного і формального визначення загальної політики уряду. Прем'єр-міністр отримав значну юридичну підтримку для того, щоб стати політичним лідером уряду, виступати від його імені, представляти уряд перед громадськістю та закордонними партнерами. Як голова виконавчої влади, прем'єр-міністр втілює в собі урядову політику і має значний вплив на функціонування державної адміністрації [82. С.84–94.].

Однією з найважливіших характеристик канцлерської моделі уряду і джерелом влади прем'єр-міністра є його дискреційне право на вибір міністрів. Тому можна сказати, що не уряд має голову, а прем'єр-міністр має уряд. Вибір і звільнення міністрів є виключною прерогативою прем'єр-міністра з юридичної точки зору – звісно, з урахуванням ролі президента та політичного розподілу сил. Різниця в політичній відповідальності прем'єр-міністра і міністрів є однією з складових широкого простору для маневрування прем'єр-міністра у виборі та звільненні членів уряду. Звісно, простір для маневрування прем'єр-міністра тісно пов'язаний з його політичною підтримкою з боку партії та коаліційним складом уряду.

Вага прем'єр-міністра в уряді зростає завдяки впровадженню конструктивного вотуму недовіри, подібного до німецької моделі, а також через відсутність вотуму недовіри до міністрів. Стаття 18, пункт 4 Основного Закону закріплює відповідальність членів уряду перед Державними Зборами та прем'єр-міністром. На відміну від класичних правил парламентаризму, міністри несуть політичну відповідальність тільки перед прем'єр-міністром, яка може включати їх звільнення. Для реалізації відповідальності міністрів перед парламентом депутати мають у своєму розпорядженні лише слабші інструменти, такі як запити, інтерпеляції, звіти та слухання. Таким

чином, парламент може звільнити міністрів лише разом з урядом, що ще більше посилює позицію прем'єр-міністра щодо парламенту [83].

Зміна режиму в Угорщині встановила парламентську систему правління, в якій основним правовим принципом є те, що уряд залежить від довіри більшості Державних Зборів і несе відповідальність перед ними. Відповідно до угорських і континентальних традицій, відповідальність виконавчої влади перед парламентом, який є основним носієм народного суверенітету, забезпечує демократичну легітимність уряду. У парламентських політичних системах уряд формується партіями, що мають більшість у парламенті, а тісна співпраця між правлячими партіями та виконавчою владою забезпечує стабільність уряду.

Ключовим елементом відносин між урядом і парламентом є політична довіра. Ерозія політичної довіри може призвести до краху урядових ініціатив і низки урядових криз, тоді як її наявність забезпечує керованість та ефективність уряду. У парламентських системах найважливішим інструментом парламентського контролю над виконавчою владою є вотум недовіри. Вотум недовіри до уряду є найсильнішим правовим інструментом Державних Зборів для контролю над виконавчою владою.

З конструкції Основного Закону чітко випливає, що довіра Державних Зборів до уряду пов'язана з прем'єр-міністром. Це проявляється в тому, що парламент висловлює довіру під час обрання прем'єр-міністра, і якщо він втрачає цю довіру, це призводить до падіння уряду. Вотум довіри є чіткою політичною заявою, підтримкою та мандатом для прем'єр-міністра, який представляє урядові наміри, на формування уряду та визначення політичного курсу.

Основний Закон дозволяє парламенту висловити недовіру уряду лише через конструктивний вотум недовіри, зберігаючи концепцію попереднього конституційного регулювання. Це найсильніший санкціонує інструмент парламенту, введений ще Законом XL від 1990 року [84]. За останні роки конструктивний вотум недовіри сприяв стабільності урядів після зміни режиму, запобігаючи утворенню тимчасових політичних коаліцій, які могли б призвести до затяжних урядових криз.

На відміну від вотуму недовіри, вотум довіри не є інструментом контролю парламенту над урядом, а, навпаки, є інструментом

домінування уряду над парламентом. Він використовується переважно для укріплення дисципліни членів правлячої партії, які не підтримали урядові ініціативи. Його функція полягає не в реалізації політичної відповідальності, а в забезпеченні управління в ситуаціях, коли необхідна підтримка тієї чи іншої ініціативи або потрібно відновити довіру до уряду.

Прем'єр-міністр може ініціювати вотум довіри у двох формах. У першому випадку прем'єр-міністр пропонує парламенту провести окреме голосування щодо довіри. Це зазвичай відбувається, коли прем'єр-міністр відчуває зниження підтримки з боку парламентської більшості і хоче оцінити наявність або відсутність довіри. Якщо більшість депутатів підтримують прем'єр-міністра і його уряд, він виграє голосування і продовжує свою роботу.

У другому випадку прем'єр-міністр може поєднати вотум довіри з голосуванням щодо конкретної урядової ініціативи (так званий «поєднаний вотум довіри»). Необхідна більшість для виграшу залежить від характеру пропозиції. Якщо для прийняття пропозиції потрібна проста більшість, то для збереження довіри також потрібна проста більшість. Якщо ж уряд пов'язує вотум довіри з ініціативою, що вимагає двох третин голосів (що трапляється рідко), то уникнути відставки уряду можна лише отримавши підтримку двох третин депутатів [85].

Якщо парламент не підтримує уряд на ініційованому прем'єр-міністром голосуванні про довіру, прем'єр-міністр і його уряд повинні піти у відставку.

Коли парламент висловлює недовіру прем'єр-міністру, це автоматично призводить до припинення мандата уряду разом з мандатом прем'єр-міністра.

Зміни у діяльності уряду (впливи президенталізації, персоніфікації та медіатизації) призвели до зниження колегіального характеру уряду. Основний закон приніс зміни і в правовому сенсі, оскільки попереднє конституційне регулювання визначало засідання уряду як форум для прийняття рішень, тоді як Основний закон більше не містить поняття засідання уряду і навіть не згадує про нього. Колегіальний характер діяльності уряду, який раніше був конституційною вимогою, замінено на рівень урядового рішення, що закріплено в регламенті.

Зростання влади прем'єр-міністра на противагу колегіальному характеру уряду підтверджується і тим, що згідно з регламентом, у винятково обґрунтованих випадках прем'єр-міністр має право самостійно видавати урядові постанови та розпорядження між засіданнями уряду. Крім правових змін, на зменшення колегіального характеру уряду вказує зниження кількості формальних засідань уряду та зростання кількості неформальних консультацій і неформальних засідань уряду [86].

З метою сприяння загальній урядовій діяльності особливого значення набуває Канцелярія прем'єр-міністра, яка тепер піднята до рівня міністерства, що відповідає за урядову координацію. У попередні періоди Канцелярія прем'єр-міністра виконувала функції робочого органу прем'єр-міністра і дедалі більше займалася урядовою координацією, а в останні роки її місце зайняло Міністерство державного управління та юстиції, яке було перетворено на "суперканцелярію". Після зміни уряду в 2010 році Канцелярія прем'єр-міністра, яка раніше функціонувала як урядовий орган, була ліквідована, і значна частина її функцій була передана новоствореному Міністерству Канцелярії прем'єр-міністра. Після парламентських виборів 2014 року функції юстиції були відокремлені, і було створено новий урядовий координаційний орган у формі міністерства, яким керує міністр на рівні міністра кабінету.

Засновницький документ Канцелярії прем'єр-міністра визначає 17 завдань, які входять до обов'язків міністра, що очолює цей орган. Статут визначає Канцелярію прем'єр-міністра як робочий орган міністра, який перебуває під керівництвом уряду і виконує особливі адміністративні функції. Нове регулювання значно змінило попередній правовий статус Канцелярії прем'єр-міністра, а також її завдання та повноваження. Закон, що перераховує міністерства, виділяє цей орган із числа спеціалізованих міністерств, визначаючи його як міністерство, відповідальне головним чином за урядову координацію.

У період з 2010 по 2014 рік Канцелярія прем'єр-міністра була робочим органом прем'єр-міністра, під керівництвом державного секретаря, основним завданням якого було сприяння діяльності прем'єр-міністра і допомога в розробці загальної урядової політики. Згідно з новим Статутом, Канцелярія прем'єр-міністра більше не

є робочим органом прем'єр-міністра, хоча все ще перебуває під його безпосереднім керівництвом. Серед її численних функцій, що включають численні завдання у сфері політики, ключовими залишаються координація урядової політики та стратегічне управління державною адміністрацією.

Аналізуючи Статут і Регламент, а також детальні правила Регламенту, стає зрозуміло, що Канцелярія прем'єр-міністра фактично є робочим органом прем'єр-міністра в широкому розумінні. У Канцелярії прем'єр-міністра працюють дев'ять державних секретарів, включаючи одного державного адміністративного секретаря, і близько тридцяти заступників державних секретарів, які допомагають у роботі уряду. Розглядаючи склад професійного портфеля Канцелярії прем'єр-міністра і її новий статус головного міністерства, можна побачити, що вона має найсильніші правові та політично-владні позиції серед усіх своїх попередників. Канцелярія прем'єр-міністра надає прем'єр-міністру широкий професійний апарат для визначення загального політичного курсу уряду.

У законі XX від 2014 року про перелік міністерств Угорщини, чітко відображає пріоритети тогочасної урядової політики, підкреслюючи важливість окремих сфер діяльності. У стабільних політичних умовах опозиція зазвичай не заперечує право урядової більшості адаптувати структуру уряду до власних політичних уявлень [87].

З 2010 року урядова структура в Угорщині зазнала найбільш радикальних змін за останні двадцять років. У рамках угорського конституційного ладу прем'єр-міністр має широкі повноваження щодо визначення структури міністерств, особливо якщо немає політичної необхідності у коаліційних компромісах. Основний закон чітко встановлює, що міністерство може бути створене лише на підставі закону, для прийняття якого достатньо простої більшості в парламенті.

Канцелярія прем'єр-міністра, яка стала ключовим урядовим органом із широкими повноваженнями, зараз інтегрує низку стратегічно важливих сфер політики (сільське господарство та розвиток сільських територій, розвиток Європейського Союзу, національні фінансові послуги та поштові справи, територіальне управління), що фактично перетворює її на «уряд у середині уряду». Таким чином, у функціях Канцелярії прем'єр-міністра відбувся

певний зсув: з робочого органу прем'єр-міністра вона перетворилася на потужний центр урядової влади, який став опорою централізованої влади прем'єр-міністра. Основний Закон, який посилив владу прем'єр-міністра, підтримується інституційною структурою, що містить в собі потенціал для переходу до президентської системи.

У підготовці урядових рішень і координації роботи державного управління ключову роль відіграє Адміністративна державна рада (угорською - КАТ). КАТ є загальним дорадчим органом уряду, на якому обговорюються всі пропозиції та звіти, що подаються на розгляд уряду. Зустрічі КАТ скликає і веде адміністративний державний секретар Канцелярії прем'єр-міністра, який також формує порядок денний.

У період з 2010 по 2014 рік, зі зниженням координаційної ролі Міністерства державного управління та юстиції, роль КАТ у підготовці рішень також зменшилася. У багатьох випадках форумом для обговорення ключових політичних питань стало відроджене Політичне державне засідання, яке проводив політичний державний секретар Канцелярії прем'єр-міністра. Проте з новою роллю Канцелярії прем'єр-міністра, яка була визначена після парламентських виборів, роль КАТ як традиційного адміністративно-професійного дорадчого органу може знову зрости.

Міністерська структура, встановлена Законом про урядові органи, зазнала лише незначних змін, зберігши основні риси урядової реформи, проведеної чотирма роками раніше. Закон робить відмінність між Канцелярією прем'єр-міністра, яка в основному відповідає за урядову координацію, та міністерствами, що займаються реалізацією окремих політичних напрямів. Зміни в назвах чотирьох міністерств (Міністерство людських ресурсів, Міністерство сільського господарства, Міністерство юстиції, Міністерство зовнішньої торгівлі та закордонних справ) частково пов'язані зі зміною їхніх функцій, а частково з бажанням надати міністерським профілям більш виразний характер [88].

Хоча створення Міністерства юстиції та уточнення профілю Міністерства сільського господарства порушило структуру «мегаміністерств», базова модель великих інтегрованих міністерств не змінилася. «Суперканцелярія» Канцелярії прем'єр-міністра в усіх відношеннях піднялася над структурою галузевих міністерств.

Правовою основою для регулювання діяльності міністерств є Закон про структуру уряду, який визначає не лише організаційну структуру міністерств, але й вперше дає визначення міністерства. Міністерство, як робочий орган міністра, є спеціалізованим державним адміністративним органом під керівництвом уряду, наділеним владними повноваженнями, який належить до центральної організаційної системи державного управління і займається постійним веденням державних справ у визначених сферах діяльності.

Міністр і державний секретар є політиками, і в цій якості вони формують урядову політику, беруть участь у прийнятті політичних рішень, роблячи свій вибір серед професійних альтернатив з урахуванням політичних факторів. На практиці професійні позиції часто стають політизованими, і політизація державного управління є глобальним явищем, тому зміни уряду часто зачіпають значно ширше коло посадових осіб, ніж просто політичні призначенці [89].

Міністр наділений детальними завданнями та повноваженнями, визначеними в постанові уряду, яка видається в рамках законодавчих повноважень уряду. Ця посада є не лише державною посадою, але й політичним статусом, в якому політична довіра та відповідальність відіграють вирішальну роль. Діяльність міністра, крім професійних досягнень, оцінюється також з політичної точки зору під час його виступів перед Державними Зборами.

Зростання адміністративної ролі незалежних регулюючих органів пов'язане зі збільшенням економічної ролі держави. Сучасне державне управління часто виходить за межі традиційної правозастосовної діяльності і бере на себе функції законодавчого регулювання. Ця нова роль порушує традиційну логіку поділу влади, оскільки центральний адміністративний орган, віднесений до виконавчої влади, також наділяється законодавчими повноваженнями, а його рішення, як правило, не підлягають адміністративному оскарженню, хоча судовий перегляд залишається можливим. Незалежні регулюючі органи здійснюють свою діяльність незалежно від керівників виконавчої влади, і їхня діяльність здебільшого регулюється законами. Керівників цих органів зазвичай призначає прем'єр-міністр або президент на визначений термін, і їхнє призначення не може бути відкликано. Незалежні регулюючі органи або автономні державні адміністративні органи найчастіше діють у фінансовій адміністрації,

медіа-управлінні та енергетичному секторі.

Стаття 23 Основного Закону, на відміну від попереднього конституційного регулювання, підняла автономні регулюючі органи до конституційного рівня. Правила щодо відповідальності та призначення також підсилюють незалежність цих органів. У системах парламентських демократій автономні регулюючі органи виступають як обмеження централізації урядової влади, звужуючи простір для маневру уряду в деяких сферах.

Отже, новий Основний Закон Угорщини не приніс істотних змін у становище уряду в державній системі: форма правління Угорщини залишилася парламентською республікою. Проте піднесення принципу поділу влади до конституційного рівня, а також структурні та політичні зміни, що відбулися з моменту зміни режиму, змінили структуру, природу та функціонування виконавчої влади, ще більше посиливши роль прем'єр-міністра. Орбан вважаючи, що посада прем'єр – міністра йому надана на все життя законодавчо закріпив централізацію влади. Основний Закон Угорщини та інші законодавчі зміни зміцнили роль прем'єр-міністра як центральної фігури виконавчої влади. Це дозволило Орбану контролювати основні напрямки державної політики і мати вирішальний вплив на діяльність уряду.

Створення так званої «суперканцелярії», яка підпорядкована безпосередньо прем'єр-міністру, надало Орбану можливість контролювати урядову координацію та інтегрувати в свою структуру низку стратегічно важливих сфер політики, таких як розвиток сільських територій, управління фондами ЄС, національні фінансові послуги та територіальне управління.

Орбан встановив значний контроль над засобами масової інформації через створення та зміцнення незалежних регулюючих органів, таких як Національна медіа рада, яка контролює медіапростір країни. Це дозволило уряду впливати на інформаційний контент і забезпечувати сприятливу для себе медіаобстановку [90. С.191].

Адміністрація Орбана здійснила зміни в судовій системі, що призвело до обмеження незалежності судів. Це було зроблено через призначення лояльних до уряду суддів і зміну правил призначення керівників судів.

Внесення змін до виборчої системи, включаючи перерозподіл

виборчих округів, сприяло закріпленню влади Орбана та його партії «Фідес» на довготривалій період. Створення та зміцнення незалежних регулюючих органів, таких як фінансові та енергетичні регулятори, які підпорядковані уряду, дозволило Орбану впливати на ключові економічні та соціальні сектори. Прийняття законів, які обмежують діяльність неурядових організацій та громадських рухів, що критикують уряд. Це зменшило простір для опозиційних голосів і активізму в країні. Ці елементи разом створили систему, в якій значна частина влади концентрується в руках прем'єр-міністра та його найближчого оточення, що значно обмежило можливості для політичного та громадського плюралізму в Угорщині.

4.2. Уряд Йозефа Анталла

У результаті політичної угоди між УДФ та СВД напередодні виборів 1990 року до Конституції Угорщини було внесено ряд важливих поправок. Найсуттєвішою з них стало запровадження принципу конструктивного вотуму недовіри. Він може бути винесений лише прем'єр-міністру, а не окремим членам кабінету. Одночасно з винесенням питання про вотум недовіри повинна пропонуватися нова кандидатура на посаду прем'єр-міністра, що дає змогу забезпечити стабільність у діяльності уряду. Відкликання прем'єра між виборами до парламенту дуже складне. Після перших демократичних виборів до Державних Зборів в Угорщині у березні 1990 р. перемогу одержали правоконсервативні, націоналістичні сили, які свою передвиборну програму побудували на несамовитій критиці соціалістичного ладу та діяльності УСРП. Оскільки жодна партія не отримала абсолютної більшості, то був сформований коаліційний правоконсервативний уряд з представників партій християнсько-національної орієнтації (УДФ, ХДНП, НПДГ) на чолі з Й. Анталлом.

Йозеф Анталл народився 1932 р. в родині впливового чиновника хортистської Угорщини. Йозеф Анталл походив з родини з глибокими політичними традиціями. Його батько відігравав значну роль у політичному житті Угорщини: у 1939-1944 роках він був радником Міністерства внутрішніх справ та урядовим уповноваженим у справах біженців, а в 1945-1946 роках - депутатом парламенту від Незалежної партії дрібних господарів (НПДГ), яка тоді була при владі, та міністром у двох перших післявоєнних коаліційних урядах. Родинне середовище Анталла було пронизане духом відданості національно-християнським та консервативним цінностям довоєнної Угорщини. Сам Йозеф Анталл в одному з інтерв'ю 1989 року підкреслював значний вплив батька на формування його політичного світогляду та особистості. Політична діяльність Анталла мала свої злети і падіння. За участь у подіях 1956 року йому було заборонено викладати в гімназії з 1959 до 1962 року. З 1964 року і до свого обрання прем'єр-міністром у 1990 році він працював в архіві та бібліотеці музею історії медицини імені Земельвейса, певний час обіймаючи посаду директора. Під впливом сімейних традицій Анталл спочатку був близький до НПДГ та Християнсько-демократичної

народної партії (ХДНП), сприяючи їх відродженню. Однак у 1988 році він приєднався до Угорського демократичного форуму, що стало поворотним моментом у його політичній кар'єрі. Ця біографія демонструє, як сімейні традиції, особистий досвід та історичні обставини сформували Йожефа Анталла як політика, який згодом відіграв ключову роль у демократичному переході Угорщини [91].

Перший прем'єр – міністр Угорщини безперечно був харизматичною особистістю з яскравою вираженою індивідуальністю. Його відрізняла здатність не лише розробляти та приймати рішення, але й ефективно втілювати їх у життя. Своїм світоглядом, системою цінностей та культурою він значно вирізнявся серед свого оточення, належаючи до тієї нечисленної групи людей, які мають власне, унікальне бачення світу. Анталл запровадив нові правила взаємодії між владою та суспільством, які кардинально відрізнялися від тих, що існували за часів Яноша Кадара. Це свідчило про його прагнення до глибоких змін у політичній культурі Угорщини.

Однак, жорсткий стиль керівництва Анталла створював певні проблеми. Це було зумовлено двома протилежними факторами. З одного боку, перехідне угорське суспільство потребувало рішучого лідера, з яким пов'язувало надії на вихід з кризової ситуації. З іншого боку, реальні можливості прем'єр-міністра були обмежені інституційними та політичними рамками. Така дихотомія між очікуваннями суспільства та реальними повноваженнями створювала напругу, яку Анталлу доводилося постійно балансувати. Його лідерство було спробою знайти компроміс між необхідністю рішучих дій для проведення реформ та потребою дотримуватися демократичних процедур у молодій демократії.

Таким чином, Йожеф Анталл постає як складна і неоднозначна фігура перехідного періоду Угорщини, чие лідерство було позначене як значними досягненнями, так і викликами, характерними для часу глибоких суспільних трансформацій. Складна ситуація в країні пояснювалася кількома факторами. Економіка перебувала у глибокій кризі, а система управління на всіх рівнях проходила процес трансформації. Старі кадри залишили свої посади, а нові ще не набули достатнього досвіду в керуванні державою. Авторитарний стиль керівництва Йожефа Анталла та його схильність до одноосібного прийняття рішень у різних сферах без узгодження з коаліційними

партнерами викликали невдоволення як серед союзників, так і опозиції.

Незважаючи на це, Й. Анталл був досвідченим політиком з власним баченням розвитку країни. Він вирізнявся реалістичним підходом та вмінням вести конструктивний діалог. Анталл прагнув досягти компромісу з різними політичними силами як всередині Угорщини, так і на міжнародній арені. Він активно підтримував ідею швидкої інтеграції Східної Європи до європейських структур. Головною метою Анталла була мирна трансформація державного устрою та створення правової держави на засадах парламентської демократії. Він також докладав зусиль для консолідації партій зі схожими ідеологічними принципами, розуміючи важливість політичної стабільності для успішного проведення реформ.

Це свідчило про його намагання створити стабільну політичну систему в умовах перехідного періоду. Однак, його погляд на владу був досить прагматичним: він розглядав її як інструмент для винагородження прихильників і покарання опонентів. Анталл вважав, що представники бізнесу та керівники підприємств повинні служити владі, а не навпаки, що відображало його бачення ієрархії в суспільстві. Критики зазначали, що Анталл не приділяв достатньої уваги проблемам пересічних громадян, зосереджуючись на масштабних державних справах. Це створювало певний розрив між його політикою та потребами найбільш вразливих верств населення. У своєму баченні політичного ландшафту Угорщини Анталл виділяв три основні напрями: національно-консервативний, соціал-демократичний та ліберальний. Він вважав, що ці сили можуть як протистояти одна одній, так і консолідуватися за певних умов.

У зовнішній політиці Анталл надавав пріоритет принципам національного самовизначення та рівності всіх народів, незалежно від їх розміру. Він розглядав міжнародні відносини крізь призму взаємодії різних цивілізацій, кожна з яких має свою національну, релігійну та культурну самобутність. Таке бачення Анталла формувало його підхід до внутрішньої та зовнішньої політики Угорщини в період її демократичної трансформації, відображаючи як прогресивні ідеї, так і певні консервативні погляди.

Йожеф Анталл сконцентрував у своїх руках значні владні повноваження. У політичній системі того часу не існувало сил,

здатних ефективно протистояти прем'єр-міністру. Всі ключові рішення проходили через нього, однак для їх розробки та реалізації бракувало професійного адміністративного апарату. На початку свого правління Анталл не мав власної адміністрації, оскільки існуюча структура була орієнтована на обслуговування уряду в цілому, а не особисто прем'єр-міністра. Команда, яку він сформував, страждала від непрофесіоналізму та надмірної політизації, що негативно впливало на ефективність управління. Масштабні кадрові чистки в міністерствах і відомствах, які торкнулися навіть рівня виконавців, призвели до відтоку кваліфікованих фахівців з державної служби. Багато досвідчених спеціалістів перейшли у приватний сектор, що ще більше ускладнило процес управління державою. Така ситуація створювала серйозні виклики для ефективного функціонування державного апарату та реалізації необхідних реформ. Концентрація влади в руках прем'єр-міністра без відповідного професійного забезпечення призводила до дисбалансу в системі управління та ускладнювала процес прийняття та виконання рішень.

Ще з осені 1990 року Йозеф Анталл передбачав розпад Радянського Союзу і пильно стежив за політичними процесами в Україні. Його метою було встановлення дружніх добросусідських відносин з Україною одразу після здобуття нею незалежності. Це свідчило про далекоглядність Анталла у зовнішній політиці та його розуміння геополітичних змін, що відбувалися в регіоні.

Йозеф Анталл помер у листопаді 1993 року, перебуваючи на посаді прем'єр-міністра. Його похорони були надзвичайно урочисті, на них прибули провідні світові політики та президенти сусідніх держав, включаючи Президента України Леоніда Кравчука. Угорщина прощалася з Анталлом як з першим прем'єр-міністром нової демократичної епохи. Його вшановували як людину, яка все своє життя присвятила боротьбі за вільну та незалежну Угорщину. Ця подія символізувала не лише завершення життєвого шляху видатного політика, але й певний етап у становленні нової угорської державності. Смерть Анталла на посаді прем'єр-міністра підкреслила його відданість справі розбудови демократичної Угорщини до останніх днів життя. Його спадщина залишила глибокий слід в угорській політиці та суспільстві, визначивши багато аспектів подальшого розвитку країни.

Той факт, що сучасна угорська структура управління базується на владі прем'єр-міністра, став, в основному, результатом внутрішньої ситуації у правлячій коаліції, у якій УДФ був домінуючою партією. Партнерами Форуму були Партія дрібних сільських господарів і Християнська демократична народна партія (ХДНП). Після утворення коаліції партіям-членам не вдалося укласти угоду про пріоритети діяльності уряду, в результаті чого прем'єр-міністр, який також обіймав посаду голови УДФ, став фактично ключовою фігурою в урядовій політиці. Відсутність угоди члени коаліції пояснювали тим, що ідеологічна ідентичність їхніх партійних програм створює можливість керуватися в діяльності адміністративної та інших гілок влади національними, консервативними та антикомуністичними ідеологічними цінностями.

Ця ілюзія була посилена підходами, які залишилися від соціалістичного минулого, — ленінський підхід також полягав у змішуванні політики з ідеологією. У той час як комуністи безапеляційно проголошували абсолютну цінність своєї ідеології, засновану на волі народу, їхня занадто централізована державна структура приймала свої рішення без урахування думки громадян. В умовах нової Угорщини ситуація була досить схожа на соціалістичну. Прем'єр-міністр, маючи всю повноту виконавчої влади, використовував її для того, щоб втілювати в життя ідеологічні установки своєї партії, перетворюючи їх на конкретні політичні справи. Водночас гомогенна та організаційна адміністративна сфера потребувала не політичних декларацій чи ідеологічних установок, а конкретних рішень, що ґрунтуються на професіоналізмі та компетентності, а також дисциплінованої координації. Це завдання для уряду прем'єр-міністра Й. Анталла виявилось не під силу.

Окремим фактором виникнення “прем'єр-міністрівської” влади в Угорщині було те, що Й. Анталл, як про це вже згадувалося, сам по собі був непересічною особистістю серед недосвідчених і часто некваліфікованих членів кабінету. Широко визнаний авторитет прем'єр-міністра призвів до виникнення суто централізованого та авторитарного стилю роботи уряду. Щоправда, ця ситуація сприяла стабільності уряду, а також забезпечувала управління в умовах кризової ситуації, в якій перебувала країна, що потребувало прийняття принципово важливих рішень. Безперечним є також той

факт, що політичне, соціальне напруження, яким супроводжувалися політичні зміни, а також політична нестабільність у сусідніх країнах потребували стабільності уряду в Угорщині.

Стосовно структури угорського уряду, то вона була закладена ще урядом М. Неймета (комуністи-реформатори) наприкінці 80-х років. Уже тоді в Угорщині активно точилась розмова про перехід на засади ринкової економіки і відповідно до цього йшла перебудова як народного господарства країни, так і державного управління. Саме М. Неймет запропонував перехід від системи галузевих міністерств до функціональних.

Цю ідею вдалося втілити тільки уряду Й. Антала, та й то наприкінці правління. І хоча із самого початку правління Й. Антал скоротив кількість міністерств з 18-ти до 13-ти, суто кількісне скорочення не спричинило перебудови їх роботи за функціональним принципом. Це зумовлювалося насамперед відсутністю відповідної правової та економічної бази для формування ринку. Склалася ситуація, коли галузеві міністерства перестали існувати, а функціональні, ще не маючи досвіду роботи в нових умовах, практично не змогли виконувати свої завдання повною мірою. Тільки наприкінці 1993 р. розпочалися реальні реформи і відчувався вплив уряду на процеси в країні. Разом з тим уряд Й. Антала на початку своєї діяльності, скорочуючи кількість міністерств, скоротив і апарат їхніх працівників, а під кінець свого правління збільшив держапарат до таких розмірів, які майже удвічі перевищували кількість службовців при М. Нейметі.

Правоцентристський, націоналістично-консервативний уряд з приходом до влади почав насильно впроваджувати ідеологічні цінності хортистської Угорщини, що панували в країні до 1945 р. Період соціалістичного будівництва зазнав жорсткої критики. Однак це не завадило Й. Анталу взяти за основу своєї економічної політики антикризову програму, запропоновану парламенту ще останнім соціалістичним урядом М. Неймета, який завдяки своїй політичній незаангажованості і високому професіоналізмові дістав в Угорщині та на Заході назву уряду експертів. Ця програма відображала не лише офіційні погляди УСРП, а й підходи опозиційних партій. Власне в цій програмі були сформульовані основні напрями економічної трансформації. Вони зводилися до такого: активна лібералізація механізмів регулювання імпорту, цін і заробітної плати, різке звуження

державного втручання в господарську сферу; заохочення приватного підприємництва, широка приватизація державної власності; розвиток і зміцнення інститутів ринку (бірж, комерційних банків, цінних паперів, антимонопольних заходів тощо); рішуче скорочення державних витрат, відновлення збалансованості держбюджету, насамперед за рахунок практично повної ліквідації дотацій нерентабельним підприємствам, а також дотацій до роздрібних цін; радикальна перебудова зовнішньоекономічних зв'язків країни в інтересах поступового підключення до інтеграційних процесів у Західній Європі; залучення іноземного капіталу в економіку.

У цій програмі, по суті, було викладено план подальшого перетворення економіки країни на ринкових засадах. “Програма національного оновлення”, прийнята правоконсервативним урядом у вересні 1990 р., і “Програма перебудови угорської економіки (Стабілізація і конвертованість)”, що була прийнята у квітні 1991 р., стали ніби продовженням наведених тез антикризової програми Й. Неймета. Крім того, в останньому документі фігурувало завдання здійснення конвертованості форинта (спочатку планувалося здійснити її вже на початку 1993 р., але погіршення стану зовнішньої збалансованості змусило відкласти вирішення цього завдання до 1996 р.), було сформульовано основні стабілізаційні заходи: скорочення темпів інфляції і припинення спаду суспільного виробництва протягом 1991 р., відновлення рівноваги платіжного балансу.

Перші два роки (1991–1992) уряд вважав основним завданням, поряд із покращенням рівноваги і скороченням дефіциту платіжного балансу, боротьбу з інфляцією. В інтересах цього було намічено всебічне витіснення монополізму, розширення конкуренції, проведення політики валютного курсу, що сприятиме захисту національної валюти [92, с. 192-193].

Аграрна політика уряду носила ідеологічний характер і була суперечливою. Уряд прагнув до розширення компенсації, у той же час виробники постали перед труднощами збуту готової продукції, рецесії, інфляції, високими банківськими відсотками. Було зруйновано кооперативну організацію сільськогосподарського виробництва, внаслідок чого процвітаюче до того угорське сільське господарство, що перебувало на одному з перших місць у світі за виробництвом сільськогосподарської продукції на душу населення,

опинилося в глибокій кризі [92, с. 211]. Суб'єктивні прорахунки доповнилися об'єктивними труднощами. В економіці відбувся значний спад виробництва, що було пов'язано з трансформаційними труднощами і втратою традиційних ринків.

З 1993 р. знову почала посилюватися незбалансованість внутрішнього і зовнішнього економічного розвитку, збільшувалися дефіцит державного бюджету, зовнішньоторговельного і платіжного балансів, зовнішня заборгованість країни, падав рівень життя населення.

Одночасно відбувалося інтенсивне зміцнення правових основ ринкового господарства, що почалося ще до зміни системи влади наприкінці 80-х років, активно відбувалася приватизація, утверджувалася нова політична система. Уряд ініціював створення в парламенті інституціональної системи та правової бази для становлення ринкового господарства. Це стало надзвичайно

важливим етапом, який визначив з боку держави правила гри у розвитку трансформаційного процесу. Немало угорських економістів на початку 90-х років наголошували, що, незважаючи на значне, порівняно з іншими країнами регіону, просування Угорщини до ринку, її перехід до ринкового господарства не може бути здійснений шляхом “великого стрибка”, що для цього процесу необхідні економічні й інституціональні передумови. Тоді такої ж думки дотримувалися

багато західних економістів, наляканих руйнівними наслідками надмірно радикальних заходів у деяких країнах Східної Європи та в Росії. Зокрема, Ж. Атталі, тодішній Президент Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР), у березні 1992 р. заявив: “Потрібно змусити східноєвропейські країни зрозуміти, що реформи неможливо здійснити наскоком. Спочатку слід створити необхідну інституціональну систему, що й робилося в Угорщині з 1968 р.” [93].

Одним з основних завдань, що для себе визначив уряд Й. Анталла, було здійснення приватизації. До середини 1994 р. рівень приватизації досяг близько 50 %, причому частка національної приватної власності становила вже 25–30 %, а іноземної — 15–20 % [94].

Того ж року приватизаційний процес уповільнився, оскільки на руках у держави залишалися в основному підприємства провідних сфері угорської економіки (енергетика, металургія, важка хімія, монополії в сфері транспорту) і великі банки, приватизація яких

була не під силу вітчизняним підприємцям через відсутність у них достатніх капіталів. Подальше здійснення приватизації потребувало серйозних політичних кроків.

Трансформаційна криза в 1991–1993 рр. призвела до значного спаду виробництва в країні. Ситуація загострилася з прийняттям 1991 р. трьох досить жорстких законів, що торкнулися банківської сфери: про фінансові інститути, про банкрутство і про звітність. В цей період було ліквідовано майже 1500 підприємств, близько 8500 підприємств збанкрутіли. Наслідки трансформаційної кризи і дія зазначених законів призвели до різкого зростання неплатоспроможних підприємств і як наслідок цього — до кризи банківської системи. Необхідне було термінове втручання держави.

3 грудня 1992 р. почалася реструктуризація угорської банківської системи, що супроводжувалася значним вливанням державних коштів у проблемні, насамперед великі, а й також і середні банки. Цей процес називався в Угорщині консолідацією банківської системи, що затяглася на кілька років. Консолідація складалася з кількох етапів і відрізнялася методами реалізації, але суть їх полягала в тому, що вони були розроблені державою, здійснювалися за рахунок коштів держави і під її контролем.

У сфері зовнішньої політики уряд Й. Анталла визначив три основні напрями: інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури, встановлення добросусідських відносин з прикордонними державами та захист прав угорської національної меншини в сусідніх державах. 3 жовтня 1990 р. Угорщина першою серед країн ЦСЄ стала повноправним членом Ради Європи, з 1994 р. вона подала заяву про вступ до Євросоюзу. У 1991 р. угорці офіційно заявили про своє бажання приєднатися до НАТО. Й. Анталл особисто зробив дуже багато для налагодження добрих стосунків з Україною, тому що бачив у цьому певну протизагрозу Росії, хоча ставився до нашої молоді держави завжди застережливо. Досить суттєвим фактором у цьому контексті залишалися спогади про Радянську імперію та її залишки в українській політиці та практиці. З іншого боку, Й. Анталл рішуче виступив проти спроб деяких політичних сил у парламенті заблокувати ратифікацію українсько-угорського базового договору, тим самим підтвердив своє позитивне ставлення до України. Водночас угорський уряд, його прем'єр, який оголосив

себе прем'єром 15 мільйонів угорців, зробили багато невиважених кроків як у здійсненні політики щодо угорців, які проживають за кордоном, так і до самих сусідніх держав. У результаті відносини з Югославією, Румунією та Словаччиною не тільки не покращилися, а значно погіршилися. Не було суттєвих результатів і в просуванні шляхом інтеграції у європейські структури.

Після смерті Йозефа Анталла, який був прем'єр-міністром Угорщини, його наступником на посаді прем'єр-міністра став Петер Борош. Він обіймав посаду тимчасового прем'єр-міністра з грудня 1993 року до липня 1994 року, завершивши термін Анталла.

Петер Борош народився 27 серпня 1928 року в селі Нодьбаїом, Угорщина. Він здобув юридичну освіту в Будапештському університеті, який закінчив у 1951 році. Після навчання Борош працював у різних сферах, включаючи адміністрацію в промисловості та охорону здоров'я. У період Угорської революції 1956 року Борош підтримував демократичні перетворення, але після придушення повстання відійшов від політичної діяльності та зосередився на економіці та управлінні.

Після падіння комуністичного режиму в Угорщині, Борош приєднався до Угорського демократичного форуму (MDF), який став однією з провідних політичних сил у країні. У 1990 році після перемоги MDF на перших вільних виборах, Борош був призначений міністром без портфеля в уряді Йозефа Антала. Його основною відповідальністю була національна безпека [95].

Після призначення прем'єр-міністром Угорщини, він продовжив політику свого попередника. Його прем'єрство тривало менше року, і під час цього періоду він зосередився на стабілізації економіки та просуванні реформ, необхідних для переходу Угорщини до ринкової економіки.

Його уряд також продовжував працювати над інтеграцією Угорщини в європейські структури, включаючи Європейський Союз та НАТО. Однак, зіткнувшись зі зростаючими економічними викликами та політичною напругою, УДФ зазнав поразки на виборах 1994 року, після чого Борош залишив посаду прем'єр-міністра.

Після завершення свого прем'єрства Петер Борош залишив активну політику, хоча й залишався впливовою фігурою в угорському політичному житті. Він продовжував брати участь у політичних та

громадських дебатах, підтримуючи консервативні цінності та ідеї.

Борош відомий своїми консервативними поглядами та прагненням зберегти національну ідентичність Угорщини. Він виступав за сильну державну владу, яка повинна забезпечувати порядок і стабільність у суспільстві. Його політичні рішення завжди були спрямовані на збереження традиційних угорських цінностей і посилення ролі держави в економічному житті країни.

Петер Борош залишається важливою постаттю в сучасній історії Угорщини, яка відіграла важливу роль у стабілізації та розвитку держави після падіння комунізму. Його діяльність як прем'єр-міністра і надалі впливає на політичний ландшафт Угорщини, а також на процеси демократизації та інтеграції країни в європейські та міжнародні структури.

Потрібно зазначити, що соціальна ціна зміни системи виявилася високою. Так, якщо 1990 р. в економіці було зайнято близько 5 млн. осіб, то в перші роки трансформації чисельність зайнятих скоротилася на 1,5 млн. Безробіття в лютому 1993 р. досягло 13,6 %. Доходи на душу населення і реальна заробітна плата падали аж до 1994 р. [80, с.84]. В цілому, оцінюючи баланс досягнень і невдач коаліційного уряду Й. Анталла на чолі з УДФ, слід визначити, що цей баланс, особливо перед виборами навесні 1994 р., був негативний, що й підтвердили результати голосування. Більшість виборців проголосувала за Угорську соціалістичну партію.

4.3. Уряд Дюли Хорна

Хоч соціалісти і мали більшість у парламенті (52,4 %), однак вони вирішили створити коаліцію з ліберальною партією — Союзом вільних демократів (СВД). Це давало їм можливість без проблем проводити через парламент будь-які рішення. Прем'єр-міністром Угорщини став лідер УСП Д. Хорн, лідер СВД Г. Кунце посів друге місце в уряді, ставши міністром внутрішніх справ.

Дюла Хорн, народжений у 1932 році в сім'ї робітників, пройшов шлях від простого походження до вершин політичної влади в Угорщині. Його соціальне коріння значною мірою вплинуло на його життєвий та професійний шлях у післявоєнний період. Як перспективний представник робітничої молоді, Хорн отримав можливість навчатися в СРСР. У 1954 році він завершив навчання в Ростовському економічному інституті, після чого розпочав кар'єру в Міністерстві фінансів Угорщини. Згодом він захистив кандидатську дисертацію з економіки, що свідчить про його академічні амбіції та здібності. Під час революційних подій 1956 року Хорн підтримав комуністичну сторону. Після формування уряду Яноша Кадара в 1957 році, він короткий час служив у підрозділі МВС, відповідальному за підтримку правопорядку. З 1959 року Дюла Хорн перейшов на дипломатичну роботу. Протягом 1969-1985 років він працював у міжнародному відділі ЦК Угорської соціалістичної робітничої партії (УСРП), що дало йому цінний досвід у сфері міжнародних відносин. У 1985 році він став першим заступником міністра закордонних справ, а в період 1989-1990 років обіймав посаду міністра закордонних справ в уряді Міклоша Немета. У 1989 році Д. Хорн та М. Немет ухвалили доленосне рішення, яке мало значний вплив на хід європейської історії. Вони дозволили тисячам громадян Німецької Демократичної Республіки, які скупчилися на австрійсько-угорському кордоні, вільно перетнути його і потрапити до Австрії. Це рішення було надзвичайно сміливим і ризикованим, враховуючи тогочасну політичну ситуацію в Європі. Воно фактично означало порушення угод між країнами Варшавського договору і стало одним з перших кроків до руйнування "залізної завіси". Дозвіл на перетин кордону дав можливість громадянам НДР вільно виїхати на Захід, що раніше було практично неможливим. Це спричинило масовий відтік

населення з НДР і стало одним з ключових факторів, які призвели до падіння Берлінської стіни та подальшого об'єднання Німеччини. Таким чином, це рішення угорських лідерів не лише змінило долі тисяч людей, але й стало каталізатором глобальних геополітичних змін у Центральній та Східній Європі, символізуючи початок кінця комуністичної ери в регіоні. Це рішення стало одним з каталізаторів падіння Берлінської стіни.

Хорн також був першим серед угорських лідерів, хто ще в 1989 році висловив ідею про можливість членства Угорщини в НАТО, що свідчило про його далекоглядність у зовнішній політиці. Хорн належав до реформаторського крила колишньої Угорської соціалістичної робітничої партії (УСРП) і очолив новостворену Угорську соціалістичну партію (УСП) після розколу УСРП в 1989 році. Незважаючи на нищівну поразку соціалістів у 1990 році та подальшу антисоціалістичну кампанію, він зумів зберегти і зміцнити партію, привівши її до перемоги на виборах 1994 року.

На відміну від свого харизматичного попередника, Хорн був майстром політичної інтриги та стратегічного планування. Його політичний стиль характеризувався об'єктивною оцінкою опонентів, вмінням використовувати їхні помилки та перетворювати супротивників на союзників. Хорну були притаманні хитрість, цілеспрямованість та ставка на політику сили. Оточення Хорна відзначало його твердість, нещадність, а часом грубість, які поєднувалися з зовнішньою привітністю та прихованими намірами. Його життєве кредо - "У цьому світі ти тільки тоді чогось вартий, якщо ти сильніший чи хитріший за інших" - відображало його прагматичний підхід до політики, сформований складним життєвим досвідом. Така комбінація якостей створила цілісний образ Дюли Хорна як політика та урядовця, який зміг ефективно діяти в складних умовах перехідного періоду Угорщини [97, с. 461].

На відміну від Й. Анталла, Д. Хорн розумів проблеми маленької людини. І справді, у Хорні прості виборці побачили себе: не красень, трошки кострубатий, так само некомфортно відчувається в оточенні інтелігенції, говорить просто й зрозуміло, не пересипає виступ цитатами та зарозумілими сентенціями.

Досягнення домовленості між Угорською соціалістичною партією (УСП) та Союзом вільних демократів (СВД) про коаліційну

угоду яскраво демонструє політичну майстерність Дюли Хорна. Це було особливо вражаючим, враховуючи, що СВД традиційно займав жорстку антисоціалістичну позицію. Хорн, ретельно проаналізувавши політичну ситуацію та потенціал партнерів, прийняв стратегічне рішення про створення коаліції УСП-СВД. Він також врахував значний авторитет вільних демократів у Європі. Ця компромісна угода мала для Хорна багатогранне значення:

1. Зовнішньополітичний аспект: можливість домовленості із Заходом, прагнення інтегрувати Угорщину в західний світ.

2. Регіональна політика: історичне примирення з сусідами, що відкривало шлях до європейської інтеграції.

3. Економічна стратегія: залучення західного капіталу через демонстрацію стабільності та домовленість з внутрішнім великим капіталом.

4. Соціальна політика: досягнення компромісу з профспілками та робітниками, а також з "малою людиною", пояснюючи тимчасові труднощі перехідного періоду.

5. Регіональний розвиток: забезпечення підтримки регіонів в обмін на їхню лояльність.

6. Політична консолідація: прагнення до пакту з опозицією щодо стратегічного розвитку країни.

Хорн виступав за консолідацію всіх політичних сил навколо ідеї побудови демократичного суспільства з ринковою економікою. Ця стратегія демонструвала його прагматичний підхід до управління країною в складний перехідний період, поєднуючи різні інтереси для досягнення спільної мети розвитку Угорщини [98].

Принципом політики Д. Хорна став відомий вислів періоду Я. Кадара: хто не проти нас, той — з нами, на відміну від періоду Й. Анталла, коли визначальним було: хто не з нами, той проти нас.

Структура уряду Д. Хорна (1994–1998) хоч і зазнала певних змін, проте ґрунтувалася на засадах уряду Й. Анталла. Уряд складався з 12 міністерств (внутрішніх справ, оборони, закордонних справ, землеробства, юстиції; промисловості та торгівлі; охорони навколишнього природного середовища та розвитку територій; транспорту, зв'язку та водного господарства; праці; народного добробуту; культури та освіти; фінансів).

Міністерства очолювали міністри, які у правовому плані

повністю відповідали за діяльність своїх відомств, їх заступниками були два державних секретарі — політичний і адміністративний. Посаду політичного держсекретаря обіймав представник однієї з партій урядової коаліції (практично своєрідний партійний комісар у міністерстві). Він також виконував функцію зв'язку міністерства з парламентом і представляв відомство на засіданнях Державних Зборів.

Повсякденною роботою міністерства керував адміністративний держсекретар, який, як правило, був професіоналом. У кожному міністерстві були заступники адміністративного секретаря, які опікувалися відповідними напрямками роботи чи кількома управліннями. У більшості міністерств їх було чотири. Так, у міністерстві транспорту, зв'язку та водного господарства кожний заступник держсекретаря керував, відповідно, управлінням транспорту, водного господарства та зв'язку.

Для уряду Д. Хорна було характерне те, що міністерства переважно стали функціональними. Так, роль Міністерства культури та освіти зводилася у сфері освіти виключно до розробки концепції реформи освіти, проектів необхідних законодавчих актів, фінансування окремих програм, призначення голів державних екзаменаційних комісій, розробки та впровадження національного мінімуму знань. У повсякденну роботу навчальних закладів, кадрові питання міністерство не втручалось [99].

Показовим є також приклад Міністерства внутрішніх справ. Воно стало виключно цивільною організацією, яка сприяла законодавчому забезпеченню роботи служб, що входили до його складу, здійснювало координацію їх діяльності, розробку та реалізацію національних програм. Водночас міністерство не мало права втручатися в оперативну роботу Головного управління поліції, Головного управління прикордонної охорони, Головного управління пожежної охорони, які входили до його складу, але голів яких призначав Президент республіки. Названі головні управління мали свій відокремлений бюджет і користувалися широкою автономією.

Адміністрація прем'єр-міністра Угорщини була робочим органом глави уряду, на який покладалося також виконання завдань, пов'язаних з діяльністю уряду як єдиного найвищого органу виконавчої влади. Очолював адміністрацію адміністративний державний секретар, який

представляв уряд на засіданнях парламентських комісій, відповідав за реалізацію викладених у програмі уряду принципів, а також здійснював керівництво адміністрацією. У структурі адміністрації прем'єр-міністра працювали, виконуючи покладені на них специфічні функції, секретаріати двох міністрів без портфеля (один з них опікувався діяльністю цивільних спецслужб, другий — процесом приватизації); політичний державний секретар, відповідальний за питання національних меншин в Угорщині та угорських меншин за кордоном, і політичний секретар, що відповідав за виконання урядової програми розвитку озера Балатон, а також їх секретаріати; Кабінет і Секретаріат прем'єр-міністра; секретаріати уповноваженого уряду з питань удосконалення структури державного управління та уповноваженого уряду з питань реорганізації Боршодського сталеливарного комплексу; секретаріат титулярного державного секретаря — голови Координаційної ради з питань дітей та молоді, а також секретаріат титулярного державного секретаря з питань відносин між державою та церквою.

Адміністрація прем'єр-міністра забезпечувала розробку проектів рішень і постанов уряду, офіційне видання “Угорського вісника”, здійснювала підготовку питань до засідань уряду, інформацій для парламенту, контроль за дотриманням строків виконання урядових рішень, а також відповідей на депутатські запити, кадрову політику в межах своєї компетенції.

З метою вирішення конкретно визначеного кола завдань уряд мав можливість прийняти рішення про створення державного кабінету, урядової комісії, колегії, дорадчого органу, експертної комісії, призначати уповноваженого уряду.

Уряд збирався на засідання, як правило, раз на тиждень. У засіданні уряду, крім прем'єр-міністра та міністрів, постійно брали участь адміністративний держсекретар адміністрації прем'єр-міністра, глава Кабінету прем'єр-міністра, заступник держсекретаря із загальних питань адміністрації прем'єр-міністра, прес-секретар уряду, голова Центрального статистичного управління. У разі неможливості участі глави уряду в засіданні Кабінету його заміняв міністр внутрішніх справ. Члени уряду були зобов'язані брати участь у засіданнях уряду.

За наявності поважних причин прем'єр-міністр міг дозволити

членові уряду бути відсутнім. У такому разі в засіданні з правом дорадчого голосу брав участь політичний державний секретар відповідного міністерства. Всі члени уряду мали рівні голоси. Якщо голоси розподілялися порівну, вирішальним був голос прем'єр-міністра. Після кожного засідання уряду готувалося повідомлення для преси.

Для оперативного вирішення поточних питань внутрішньої та зовнішньої політики, підготовки рішень принципового значення було створено також очолюваний прем'єр-міністром урядовий Кабінет у складі міністрів внутрішніх і закордонних справ, а також міністра фінансів. Працювали також Кабінет у справах європейської інтеграції (члени — міністри внутрішніх і закордонних справ, міністр юстиції, міністр фінансів, міністр промисловості, торгівлі та туризму), Економічний кабінет на чолі з міністром фінансів (члени — міністри сільського господарства, промисловості, торгівлі та туризму, охорони навколишнього природного середовища та розвитку територій, праці, соціального забезпечення, транспорту, зв'язку та водного господарства, міністр без портфеля відповідальний за приватизацію), Кабінет національної безпеки на чолі з міністром внутрішніх справ (члени — міністри оборони та закордонних справ, міністр без портфеля відповідальний за роботу цивільних спецслужб).

На початку кожного півріччя уряд затверджував робочий план-графік із помісячною розбивкою завдань. Цей документ при підготовці узгоджувався з планом законодавчих ініціатив уряду.

Загалом можна зробити висновок, за час правління уряду Д. Хорна урядова структура набула подальшого розвитку, в ній вдалося вміло поєднати політичні інтереси та фахові вимоги, досвід попереднього уряду та новації, викликані вимогами часу.

Програма економічної діяльності, яку запровадив Дьюла Хорн під час свого прем'єрства, називалася "Програма Бокроша" (угорською "Bokros-csomag"), на ім'я міністра фінансів Лайоша Бокроша, який був основним архітектором цієї програми. Програма була запроваджена в березні 1995 року і стала відповіддю на серйозну економічну кризу, яка загрожувала фінансовій стабільності Угорщини [100].

Основний зміст "Програми Бокроша" наступний. Фіскальна консолідація. Програма передбачала суворі заходи щодо скорочення бюджетного дефіциту, зокрема скорочення державних витрат,

включаючи зменшення субсидій і соціальних виплат. Це було зроблено для того, щоб знизити рівень державного боргу та зупинити зростання дефіциту. Девальвація національної валюти. Бокрошова програма включала девальвацію форинта, щоб зробити угорські товари більш конкурентоспроможними на міжнародних ринках і поліпшити стан платіжного балансу країни.

Реформа соціальної сфери. Було введено реформи, спрямовані на скорочення витрат у системі соціального забезпечення, включаючи охорону здоров'я, освіту та пенсійне забезпечення. Це включало зниження соціальних виплат і підвищення пенсійного віку. Приватизація. У рамках програми було продовжено процес приватизації державних підприємств, з метою залучення іноземних інвестицій та підвищення ефективності економіки. Приватизація була одним із головних джерел доходів для зменшення бюджетного дефіциту. Лібералізація та дерегуляція. Програма передбачала заходи для лібералізації економіки та зменшення державного втручання в ринкові процеси. Це включало зменшення регуляторних бар'єрів і відкриття економіки для іноземних інвесторів.

"Програма Бокроша" була надзвичайно непопулярною серед населення через її жорсткість і соціальні наслідки. Вона призвела до значного скорочення рівня життя багатьох угорців, але водночас стабілізувала економіку країни і дозволила уникнути фінансової кризи. У довгостроковій перспективі програма сприяла макроекономічній стабільності та поліпшенню фінансових показників Угорщини.

Уряд Д. Хорна власне вивів країну з кризи, завершивши до 1998 р. економічну стабілізацію і перейшовши до політики економічного зростання, завершив масову приватизацію за активного залучення іноземного капіталу, поліпшив зовнішню і внутрішню збалансованість, скоротив заборгованість. У 1997–1998 рр. почалося помітне зростання життєвого рівня народу. Однак у боротьбі за стабілізацію уряд змушений був вживати вкрай непопулярних заходів, внаслідок чого УСП як правляча партія зміцнила становище країни і вивела її з кризи, а як політична партія втратила свій імідж захисниці соціальних пріоритетів та інтересів народу. Аналіз діяльності угорського уряду з літа 1994 до літа 1998 р., коли в ньому переважали соціалісти, свідчить про те, що і програму цього уряду, і практику її здійснення важко назвати соціал-демократичними в

традиційному розумінні.

У ці роки спостерігався прискорений процес приватизації за активної участі іноземного капіталу, але зі збереженням пільг для вітчизняного менеджменту та працівників. Законом про приватизацію, прийнятим у травні 1995 р., визначалися завдання, умови та механізм приватизації. Ставилася мета, щоб іноземні інвестори, як правило, транснаціональні компанії, вкладали додаткові кошти у приватизовані підприємства та банки. Почався процес приватизації енергетичного комплексу, телекомунікаційного концерну та найбільших комерційних банків.

Прибутки від приватизації стали найважливішим джерелом поповнення державної скарбниці і були спрямовані на вирішення найважливіших народногосподарських завдань. Так, тільки за один рекордний в історії угорської приватизації 1995 р. держава одержала близько 4,5 млрд дол. США, що пішли на скорочення зовнішнього боргу, який був зашморгом на економіці країни.

У 1997 р. масова приватизація в основному була завершена. З двох тисяч досить значних підприємств на кінець 1998 р. на балансі держави залишилося лише 218, що характерно для умов глобалізації. Від продажу своєї власності держава одержала близько 11 млрд дол. Повністю були приватизовані такі галузі, як фармацевтична, хімічна, тютюнова, підприємства з транспортування нафти й газу, роздрібна торгівля, харчова промисловість [101].

У цей період триває процес зміцнення основ ринкової економіки, формування нового класу підприємців, радикальна переорієнтація зовнішніх зв'язків на Захід — інтеграція до євроатлантичних структур, вживаються практичні заходи щодо вступу країни до НАТО та ЄС.

Не спостерігалось в період правління Д. Хорна і посилення регулюючої ролі держави, зокрема активізації державної промислової політики, яку активно провадили раніше соціалісти. Відбувалося звуження сфери соціального захисту населення, збільшення участі іноземного капіталу в процесі приватизації.

Про труднощі, з якими соціалістична партія зіштовхувалася, прийшовши до влади 1994 р. в умовах трансформації, лідер УСП Д. Хорн в одному зі своїх інтерв'ю ще напередодні 1994 р. зазначав: суть виклику полягає в тому, що в Угорщині, де власне відбувається будівництво капіталізму з усіма супутніми явищами, “завдання дня”

неминуче заходять у суперечність з основними цінностями лівої партії і традиційними завданнями соціал-демократії.

Вмер Дюла Хорн 19 червня 2013 року у віці 81 рік.

Класична ж соціал-демократія на Заході в умовах уже розвиненого цивілізованого капіталізму бореться за соціальний захист трудящих, більш справедливий розподіл доходів і податкового тягаря, тобто прагне вносити в існуючу систему соціальні елементи. На тій стадії розвитку, на якій перебувала Угорщина, соціалісти, владу, були змушені здійснювати “завдання капіталістичного будівництва”. Через реальне економічне становище країни вони не могли підтримати навіть того рівня соціальної захищеності трудящих, що існував раніше. УСП поплатилася за це на виборах 1998 р., коли праві опозиційні партії виступили проти неї з лівих популістських позицій. При цьому сама УСП настільки була впевнена у своїй перемозі, що не вважала за потрібне вести активну передвиборну кампанію. У результаті УСП, здобувши більше голосів, ніж будь-яка інша партія, програла вибори об'єднаній опозиції на чолі з Фідес–УГП, прем'єр-міністром став її лідер В. Орбан.

4.4. Уряд Віктора Орбана

Віктор Орбан представляє нову генерацію угорських політиків. Віктор Орбан народився в 1963 році у містечку Алксутдоберете за годину їзди на захід від Будапешта. Він був старшим із трьох синів, чий батько був інженером-аграрником і членом Комуністичної партії, а мати - вчителем дітей з особливими потребами.

Дитинство Орбана пройшло в цьому сільському середовищі, що часто згадується як фактор, який вплинув на формування його світогляду та політичних поглядів. Зокрема, його часто описують як політика, який добре розуміє настрої сільського населення Угорщини. Пізніше сім'я Орбана переїхала до міста Секешфехервар, де він закінчив середню школу, перш ніж продовжити навчання в Будапешті.

У інтерв'ю 1989 року він поділився спогадами про своє дитинство, зокрема про складні стосунки з батьком Гьозо. За його словами, батько був суворою людиною і двічі на рік вдавався до фізичних покарань. Ці моменти залишилися в його пам'яті як негативний досвід, особливо враховуючи, що побиття супроводжувалося криками. Його юність не давала підстав припускати, що він стане опонентом комуністичного режиму. Під час навчання в гімназії він був членом Ліги комуністичної молоді, що було типовим для того часу. Футбол відігравав значну роль у його житті з раннього віку. Він грав за місцевий клуб FC Felcsut і зберіг любов до цього виду спорту до сьогодні. Його захоплення футболом проявилось і в дорослому житті: десять років тому він урочисто відкрив новий стадіон у Фельчуті під назвою Pancho Arena. На цьому стадіоні зараз грає команда вищого дивізіону Puskas Akademia, хоча матчі зазвичай відвідують лише кілька сотень глядачів.

За кілька місяців до вступу в університет Віктор Орбан проходив військову службу. Під час служби, за його словами, він відмовився від пропозиції комуністичних спецслужб стати їхнім інформатором, що свідчить про його принциповість та незалежність. У 23 роки Орбан одружився зі своєю однокурсницею Аніко Леваї. Подружжя виховує п'ятьох дітей: чотирьох доньок та сина Гаспара, який пройшов навчання у британській армії в Сандхерсті і зараз служить офіцером угорської армії в Чаді.

Після свого виступу на площі Героїв у 1989 році Орбан отримав можливість вивчати ліберальну політичну філософію в Оксфорді. Його навчання фінансувалося Джорджем Соросом, філантропом угорського походження, проти якого Орбан пізніше виступить у своїй політичній кар'єрі. Однак, Орбан достроково припинив навчання в Оксфорді, щоб взяти участь у передвиборчій кампанії 1990 року. На цих виборах партія Фідес, яку він очолював, отримала 22 місця в парламенті. Важливо відзначити, що друзі Орбана зі студентських років стали ключовими членами партії Фідес. Зокрема, Іштван Штумпф, директор його коледжу, пізніше обійняв посаду керівника апарату під час першого прем'єрства Орбана у 1998-2002 роках. Ці факти демонструють, як особисті зв'язки та ранній політичний досвід Орбана вплинули на формування його політичної кар'єри та команди, з якою він працював у подальшому.

Віктор Орбан розпочав свою політичну кар'єру як молодий депутат, і вже в 1992 році він разом зі своєю партією Фідес приєднався до глобального Ліберального інтернаціоналу, що свідчило про початкову ліберальну орієнтацію партії. Орбан відіграв ключову роль у заснуванні Фідес та був активним учасником переговорів "круглого столу" з опозиційними партіями. Він зробив значний внесок у розробку пропозицій щодо конституційних змін, демонструючи свою залученість у процес демократичних перетворень в Угорщині. Його політична кар'єра швидко розвивалася. Орбан тричі обирався до парламенту за списком Фідес (у 1990, 1994 та 1998 роках). З 1990 по 1994 рік він очолював парламентську фракцію своєї партії, а в 1993 році став її головою, що свідчить про його зростаючий вплив та авторитет у партійних колах. Як політик, Орбан вирізняється своїми видатними ораторськими здібностями та вмінням вести полеміку. Він має особливий талант привертати та утримувати увагу аудиторії, а також переконувати її у своїх поглядах. Ці якості, поєднані з його політичним досвідом та лідерськими здібностями, зробили його не лише визнаним лідером Фідес, але й однією з найвпливовіших фігур в угорській політиці. Така комбінація політичного досвіду, ораторського таланту та лідерських якостей дозволила Орбану стати центральною фігурою в політичному житті Угорщини, здатною формувати політичний порядок денний та впливати на ключові рішення в країні [102].

На той час В. Орбан мав багато спільного з Д. Хорном. Обидва не боялися труднощів, могли поразку перетворити на перемогу, піднятися з колін і досягти олімпу, твердо й наполегливо йшли до своєї мети. Хорн і Орбан були націлені на прийняття рішень і реалізацію влади. Обидва нікому не довіряли, вважали, що існує лише одна система стосунків, у центрі якої їх особистість і лише від них залежать будь-які рішення, справи в державі, вони вважали політику боротьбою особистостей, а не ідей.

Водночас між В. Орбаном і Д. Хорном існують значні розбіжності. На відміну від свого попередника, який керувався бажаннями, Віктор Орбан у своїй політиці орієнтується на інтереси. Його стиль управління характеризується категоричністю та безкомпромісністю. Орбан відомий своєю жорсткістю у прийнятті рішень та схильністю до активних, рішучих дій. Основні принципи його правління можна описати як "напад, швидкість і рішучість". Хоча Орбан декларує підтримку двополюсної політичної системи (праві та ліві), на практиці він прагне до однополярності, дотримуючись принципу "або вони, або ми". Політична стратегія Орбана відзначається раціональністю та логічністю. Він виступає за створення сильної централізованої держави, яка базується на національній самосвідомості та гордості. У зовнішній політиці Орбан демонструє скептицизм щодо Європи та Заходу в цілому. Він розглядає міжнародну арену як поле для власної політичної боротьби, де, на його думку, необхідно діяти рішуче та безапеляційно. Такий підхід Орбана до внутрішньої та зовнішньої політики відображає його прагнення до утвердження сильної національної держави та захисту її інтересів на міжнародній арені, часто навіть всупереч загальноєвропейським тенденціям [103, с. 464].

Віктор Орбан відзначається ретельною підготовкою до кожних переговорів, де кожен його жест є добре продуманим. Навіть його помилки часто виявляються частиною стратегії. На відміну від своїх попередників, які або дружили, або конфліктували з пресою, Орбан навчився ефективно використовувати медіа. Він майстерно контролює свій образ під час інтерв'ю, вміло обираючи між посмішкою та серйозністю залежно від ситуації. Орбан усвідомлює, що роль прем'єр-міністра вимагає не лише формального статусу, але й відповідної поведінки. Незважаючи на молодий вік, стиль

керівництва Орбана характеризується надзвичайною жорсткістю, яка часом межує з диктатом. Це призвело до того, що багато його колишніх соратників по партії та члени коаліції залишили уряд. Орбан також відомий своєю надмірною самовпевненістю, що негативно вплинуло на виконання ним важливих державних функцій. Ця риса стала перешкодою у його відносинах з лідерами провідних країн світу, багато з яких не сприймали молодого прем'єр-міністра серйозно. Таким чином, політичний стиль Орбана поєднує в собі ретельну підготовку, медіа-грамотність та жорсткий підхід до управління, але його надмірна самовпевненість часто створює проблеми як у внутрішній, так і в зовнішній політиці.

Уряд В. Орбана приступив до виконання своїх обов'язків у липні 1998 р. Цьому передували такі події. 24 червня 1998 р. Союз молодих демократів — Угорська громадянська партія та Незалежна партія дрібних господарів підписали двосторонній коаліційний договір. Напередодні, 22 червня, молоді демократи уклали угоду про спільне правління та співробітництво з Угорським демократичним форумом. Таким чином, уряд Угорщини в період з 1998 до 2002 р. здійснював свою діяльність на тристоронній коаліційній основі між Фідес – УГС і НПДГ та Фідес – УГС і УДФ.

Аналіз структури нового коаліційного уряду свідчив про певні її зміни порівняно з попередньою. Так, кількість міністерських постів збільшилася з 12 до 17. На базі Міністерства землеробства і виведених зі складу Міністерства розвитку територій та охорони навколишнього середовища управління розвитку територій, управління планування територій, управління упорядкування територій та управління адміністративного будівництва створено Міністерство землеробства та розвитку територій. Управління охорони навколишнього середовища Міністерства розвитку територій та охорони навколишнього середовища дістало статус самостійного міністерства. Міністерство розвитку територій та охорони навколишнього середовища було ліквідоване.

На теренах Міністерства промисловості, торгівлі та туризму було засновано Міністерство економіки, якому делегувалась частина функцій Міністерства фінансів і міністерства транспорту.

Міністерство культури та освіти ліквідоване, а натомість створено Міністерство національної культурної спадщини та Міністерство

освіти.

Реформоване Міністерство праці започаткувало Міністерство соціальної політики, сім'ї та праці. Також сформоване (з 1 січня 1999 р.) самостійне Міністерство у справах молоді та спорту.

Запроваджено нову посаду міністра без портфеля, відповідального за розподіл коштів, що надходять в Угорщину з фондів PHARE. Посаду міністра без портфеля з питань приватизації скасовано.

Коаліційні партії домовилися, що державними секретарями призначатимуться представники тих партій, чий кандидат здобув призначення на міністерський пост. Це давало можливість кожній з коаліційних партій проводити самостійну політику згідно зі своїми програмними положеннями й відповідати за діяльність того міністерства, яке очолюють її представники.

Підвищилася роль Адміністрації (канцелярії) прем'єр-міністра. Замість попереднього держсекретаря її почав очолювати міністр, який відповідав за формування кваліфікованої думки з усіх важливих напрямів діяльності уряду відповідно до чинного законодавства.

Уряд розробив і затвердив у Державних Зборах “Основні положення програми діяльності коаліційного уряду на період 1998–2002 рр.” Цей документ охоплював практично всі сторони життя угорського суспільства, його розробники мали досить амбітні плани щодо реалізації програми.

Так, зовнішньополітичні орієнтири нового керівництва країни залишилися незмінними: євроатлантична інтеграція, розвиток співробітництва із сусідніми державами та забезпечення прав угорців, які проживають за кордоном. Ці три напрями визначалися як взаємозалежні та рівнозначні.

Уряд Республіки виходив з того, що Угорська держава і угорська нація не є тотожними поняттями. За мету було поставлено однаково захищати як інтереси держави, так і інтереси нації. Тому було заявлено, що угорська меншина за кордоном відіграє важливу роль у зміцненні стабільності та економічного розвитку східноєвропейського регіону, що розвиток добросусідських відносин і захист прав угорської закордонної меншини мають не протиставлятися один одному, а узгоджуватися між собою. Уряд особливого значення надавав підтримці постійного діалогу між Угорською державою та організаціями закордонних угорців. Для узгодження спільних справ

уряд організував регулярні зустрічі з представниками угорців за кордоном. Це, на думку урядовців, гарантувало залучення легітимних представників угорської меншини до процесу підготовки та прийняття внутрішніх законів, укладення двосторонніх міждержавних угод стосовно інтересів угорської спільноти.

Уряд також обіцяв сприяти реалізації цілей легітимних організацій закордонних угорців. Офіційно було заявлено, що угорський уряд сприятиме бажанню цих організацій виявити свою політичну і демократичну волю в рамках автономії. Підтримка надаватиметься відповідно до угорської Конституції та міжнародного права.

Особливу увагу уряд зобов'язався приділяти вивченню угорською меншиною рідної мови, культурної спадщини, віросповідання. Уряд задекларував за необхідне створити автономну систему виховання та навчання підростаючого покоління від дитячого садка до університету, що значною мірою сприятиме зміцненню угорського суспільства, а також забезпечуватиме процес поповнення елітної інтелігенції. Однак на практиці цього досягти не вдалося. Мало того, В. Орбан і члени його уряду почали проводити таку політику щодо угорської нацменшини за кордоном, що призвело до погіршення відносин з більшістю сусідніх країн.

Йдеться насамперед про прийняття Державними Зборами Закону УР № LXII від 2001 р. “Про угорців, які проживають у сусідніх країнах” [104, с.15–28].

Щодо інтеграційної політики, то уряд Угорщини запланував ні мало ні багато як приєднатися до ЄС і набути з 2002 р. повноправного членства в цій організації. Тим часом на переговорах про приєднання потрібно було розв'язати серйозні економічні розбіжності і насамперед в економічній та правовій галузі.

Було задекларовано:

- основною метою Угорщини є те, щоб переговорний процес не затягнувся, а приєднання відбулося за найбільш сприятливих для країни умов;

- уряд особливу увагу приділятиме тій частині переговорів, основним завданням яких є не просто визнання загальних правил Євросоюзу, а створення у процесі переговорів прийнятних для обох сторін умов приєднання. До кола цих питань належить підтримка в галузі сільського господарства, охорони навколишнього середовища,

розбудови транспортної інфраструктури, а також участь Угорщини у формуванні спільного бюджету ЄС;

- результатом переговорів має стати отримання угорськими товаровиробниками таких самих пільг і підтримки, які надаються виробникам у країнах Євросоюзу. Угорщина прагнучиме, щоб підтримка, яка надаватиметься країні, була не меншою ніж та, яку сьогодні отримують найменш розвинені країни ЄС;

- коаліційний уряд усвідомлює, що зі вступом до ЄС необхідно прийняти умови візового режиму, надання притулку та міграційної політики. Уряд намагатиметься досягти безперешкодних зв'язків із сусідніми країнами, особливо з огляду на угорську меншину, яка проживає в цих державах, і водночас уникнути до спаду у відносинах Угорщини із сусідами;

- Угорщина підтримує економічну і фінансову політику ЄС, однак усвідомлює, що з набуттям нею повноправного членства в цій організації ще не зможе приєднатися до валютного союзу. Уряд працюватиме над виробленням програми, яка дасть можливість прилучитися Угорщині до цього союзу в майбутньому;

- уряд працюватиме над створенням системи закладів і механізмів для ефективного використання допомоги, що надаватиметься Європейським союзом як до приєднання, так і після завершення цього процесу. Угорський уряд упевнений, що Центральна Європа, у тому числі й Угорщина, спочатку як країна-кандидат, а згодом як повноправний член ЄС, сприятиме створенню єдиної Європи як з політичного, так і з економічного погляду [237].

Проте одна річ задекларувати і запланувати, а інша — виконати, та ще коли процес приєднання до ЄС не є одностороннім, простим і легким. Досить проблематичним для Угорщини було і виконання принципових вимог Євросоюзу до своїх майбутніх членів. Так, вимога дозволити продавати іноземцям землю викликала однозначно негативну реакцію в угорському суспільстві, 80 % опитаних висловилися категорично проти такого дозволу. Водночас, попри те, що закон забороняє продаж землі, згідно з даними Міністерства землеробства, 30 % угідь на заході країни вже перебуває в руках чужинців, переважно австрійців. Для цього послуговуються різними схемами в рамках чинного законодавства (довгострокова оренда, застава тощо). В. Орбан, як завжди, емоційно прореагував

на цю ситуацію, яка для нього була несподіваною. Він заявив, що уряд вживатиме суворих заходів, аби повернути відчужені землі угорцям. Заява викликала паніку серед австрійців, які вже кілька років господарюють на території Угорщини. В результаті виникло напруження в австро-угорських відносинах. Відповідні роз'яснення угорцям було зроблено і в ЄС [105]. Таким чином, уряду В. Орбана так і не вдалося виконати своїх обіцянок щодо інтеграції Угорщини в Євросоюз.

Інакша ситуація склалася з членством країни в НАТО, але не завдяки якимось особливим заслугам уряду, просто попередній уряд Д. Хорна зробив практично все можливе для інтеграції Угорщини в Євроатлантичний альянс, а В. Орбану зажив слави переможця.

Щодо економіки, то молодим демократам дісталася досить солідна спадщина, яку не вдалося зруйнувати навіть тим дилетантам-урядовцям, які прийшли до влади в економічній сфері управління. Ринкові важелі були вже запущені на повну потужність, і вплив держави на результати діяльності господарського комплексу був мінімальний.

Варта уваги спроба В. Орбана зробити свій внесок у процес приватизації в країні. Як відомо, соціал-ліберальний уряд Д. Хорна вважав, що приватизація в основному завершена. Прийшовши до влади навесні 1998 р., уряд В. Орбана прийняв рішення про її продовження. У 2000 р. держава розраховувала одержати від приватизації доходи в розмірі 100–140 млрд форинтів. Хоча державний сектор 2000 р. був у багато разів меншим, ніж десять років тому, його роль була ще досить значна. В руках держави перебували такі важливі фірми, як монопольне підприємство в галузі енергетики “МВМ”, Угорська пошта, залізниця “МАВ”, Пакштка АЕС, Угорське річкове пароплавання “Махарт”, найбільша нафтогазова фірма “Мол”, авіаційна фірма “Малев”, деякі підприємства хімічної та оборонної промисловості, аграрні об'єднання, лісові господарства, науково-дослідні інститути та ін. Однак, незважаючи на те, що уряд В. Орбана проголосив продовження приватизації, процес практично припинився. Підготовка до приватизації перерахованих фірм йшла повільно, при цьому експерти наголошували на відсутності у держави дієвих механізмів контролю за ефективним керуванням держактивами, тобто за рентабельною діяльністю держпідприємств.

Тож і приватизацію складно зарахувати до активів уряду В. Орбана [106, с. 89].

Таким чином, уряд В. Орбана не виконав більшості своїх передвиборних обіцянок, а програма його діяльності так і залишилася на рівні декларації. Незважаючи на коаліційну більшість, кадровий потенціал (новий уряд мав змогу використати кадри, що пройшли підготовку у кращих навчальних закладах Заходу) у парламенті, коаліційному уряду за роки правління не вдалося досягти помітних результатів, а в самому уряді частина міністрів, висловлюючи свою незгоду з непослідовним курсом В. Орбана, подала у відставку. Загострилася ситуація і в самій коаліції через те, що керівництво НПДГ незадовільно сприймало авторитарні методи прем'єр-міністра, який ніколи не погоджував своїх рішень принципового характеру не тільки з партнерами по коаліції, а й усередині своєї партії.

Тож не випадково, що на виборах до парламенту у квітні 2002 р. перемогла Угорська соціалістична партія, яка разом із Союзом вільних демократів утворила парламентську більшість і сформувала коаліційний уряд на чолі з П. Меддеші.

4.5. Уряд Петра Меддеші

Новий прем'єр-міністр коаліційного уряду Петер Меддеші розпочав свою діяльність після парламентських виборів навесні 2002 р. Петер Меддеші народився у 1942 році в Будапешті, походючи з роду трансільванського дворянства. Його сімейна історія багата на цікаві факти: дід був священником, а один з предків навчався при дворі трансільванського князя Габора Бетлена. Родина Меддеші переїхала до Будапешта з Трансільванії у 1940 році, коли його батько отримав посаду в Міністерстві постачання. У 1947 році сім'я переїхала до Бухареста, де батько Петера працював торговим радником. Цей період життя дозволив молодому Меддеші опанувати румунську та французьку мови. Освіту Петер Меддеші здобув у Будапештському економічному університеті імені Карла Маркса, закінчивши факультет теоретичної політекономії у 1966 році. Він не лише отримав диплом, але й захистив кандидатську дисертацію, що свідчить про його академічні амбіції та здібності.

Професійну кар'єру Меддеші розпочав у Міністерстві фінансів, де працював з 1966 по 1986 рік. За цей час він обіймав різні посади в ключових управліннях міністерства, зокрема в головному управлінні економіки, головному управлінні цінової політики та головному управлінні міжнародних фінансових справ, згодом – заступник міністра фінансів. 1987 р. в уряді Кароя Гроса він був міністром фінансів. З 1988 до 1990 р. в уряді Міклоша Немета — віце-прем'єр-міністр, відповідальний за економічні питання. Саме тоді він подав свій перший великий проект — нову стратегію оподаткування, що лягла в основу тактики переходу Угорщини до ринкової економіки. Запроваджена тоді система ПДВ і податку на прибуток працює дотепер. Меддеші також розробляє програму лібералізації угорської економіки. За його словами, це був найкращий період його життя і він пишається тим, що відіграв значну роль в економічній підготовці зміни політичного устрою. У цей час Угорщина приєдналася до Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Адже саме Угорщина була першою з постсоціалістичних країн, яка прилучилася до цих міжнародних фінансових організацій.

Петер Меддеші народився у столиці Угорщини в 1942 році. Він походить з трансільванського дворянського роду, його дід був

священиком, а один з предків навчався при дворі трансільванського князя Габора Бетлена. У 1940 році його сім'я переїхала з Трансільванії до Будапешта, а в 1947 році - до Бухареста, де Меддеші вивчив румунську та французьку мови. У 1966 році Меддеші закінчив факультет теоретичної політекономії Будапештського економічного університету імені Карла Маркса, отримав диплом і захистив кандидатську дисертацію. Його кар'єра розпочалася в Міністерстві фінансів, де він працював з 1966 по 1986 рік на різних посадах. У 1987 році Меддеші став міністром фінансів в уряді Кароя Гроса, а з 1988 по 1990 рік обіймав посаду віце-прем'єр-міністра з економічних питань в уряді М. Немета. В цей період він розробив нову стратегію оподаткування, яка стала основою переходу Угорщини до ринкової економіки. Запроваджена ним система ПДВ і податку на прибуток діє до сьогодні. Меддеші також розробив програму лібералізації угорської економіки. Він вважає цей період найкращим у своєму житті і пишається своєю роллю в економічній підготовці до зміни політичного устрою. За його участі Угорщина стала першою з постсоціалістичних країн, яка приєдналася до Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Таким чином, Петер Меддеші відіграв ключову роль у трансформації угорської економіки під час переходу від соціалізму до ринкової системи, заклавши основи для подальшого економічного розвитку країни [107].

У своїх виступах Меддеші згадує цей період з романтичним забарвленням, мовляв, підготовку вступу до СБ та МВФ у міністерстві здійснювали жєстами, побоюючись підслуховування КДБ, оскільки СРСР дипломатичними каналами перешкоджав інкорпорації Угорщини до цих структур. Проте у ті часи він більше боявся прем'єр-міністра К. Гроса, ніж КДБ, тому що саме тоді він прийняв досить спірне у своєму житті рішення — ліквідував Інститут фінансових досліджень. Тодішні публікації з питань фінансових досліджень, особливо під назвою “Поворот і реформи”, були для керівництва Угорської соціалістичної робітничої партії занадто опозиційними. Якраз саме з цим і пов'язують особисте прохання К. Гроса розформувати названу установу. Серед працівників інституту було багато таких особистостей, які й після зміни політичного устрою відігравали значну роль у суспільстві. Серед них — Міхай Купа, Дьордь Матольчі, Дьордь Шурані, Лайош Бокрош, Ласло

Лендел. Сам П. Меддеші про ліквідування Інституту неодноразово висловлювався, що “зробив дурницю”. Це єдиний крок у житті, про який П. Меддеші згадує із соромом, і один з небагатьох випадків, коли не було знайдено вдалого компромісу в складній ситуації. Пізніше Меддеші визнав, що здійснив політичне рішення, але тоді пояснив це раціоналізацією апарату. Якби він не виконав прохання Гроса, його власна партійна кар’єра скінчилася б.

Прем’єрство Міклоша Немета, з особистих причин, не викликало у Меддеші позитивних емоцій, оскільки він також був можливим кандидатом на цю посаду. Незважаючи на це, Меддеші імпонував уряд Немета – найкращий, за його словами, уряд Угорщини за останні 50 років. Разом з тим у Меддеші виникли два серйозних конфлікти з М. Неметом.

П. Меддеші рішуче виступав проти масової видачі закордонних паспортів громадянам, оскільки вважав, що із загальнодоступним виїздом з країни буде вивезено багато валюти. І хоча тоді Меддеші навіть погрожував своєю відставкою, проте публічно, у звичній для нього манері, обережно формулював свою позицію щодо цього конфлікту: “В Неметі сильніше говорить політик, а в мені — економічний фахівець”.

Другий конфлікт стався під час будівництва дамби біля міста Надьмарош, коли Меддеші знову виявився більше фінансовим фахівцем, ніж політиком. Незважаючи на протести по всій країні, він вважав за необхідне продовжити будівництво, оскільки, на його думку, консервація будівництва коштуватиме занадто дорого.

У результаті цих конфліктів, а також того, що М. Немету здавалося, ніби ідеї популярного економіста “надто прозахідні”, Меддеші змушений піти з великої політики і цілком присвятити себе банківській і науковій діяльності. З 1990 до 1994 р. він був Президентом — генеральним директором АТ Парібас Банк, потім до 1996 р. головою — генеральним директором державного Угорського банку інвестицій та розвитку.

У середині 90-х років уряд очолював Дьюла Хорн. Колись Хорн і Меддеші — обоє соціалісти — були суперниками в дискусіях про шляхи подальшого розвитку Угорщини. Д. Хорн орієнтувався на Захід. Прем’єр згадав Меддеші і попросив очолити Міністерство фінансів. Той погодився і з властивою для нього енергією взявся

за нову програму реформ державного бюджету. Але, як і минулого разу, справу до кінця довести не вдалося, правда, тепер уже з іншої причини. На виборах 1998 р. соціалісти зазнали поразки. Довелося знову повернутися до наукової діяльності і зайнятися бізнесом. П. Меддеші виступає з лекціями в Зальцбургу, Парижі, Лондоні. З 1998 до 2001 р. він очолював банк “Інтер-Європа”, створив кілька приватних фірм [240], 15 років викладав в Інституті фінансів та бухгалтерського обліку, був Президентом Угорського економічного товариства, членом президії Угорського банківського союзу, радником Давоського всесвітнього економічного форуму. 1965 р., ще студентом П. Меддеші вступив до Угорської соціалістичної робітничої партії. У 1999 р. він це пояснив тим, що вірив: систему, яка працює погано, можна виправити зсередини. Залишався членом партії до її розпуску, а наприкінці 80-х років навіть став членом Центрального Комітету УСРП. Через останнє він мав причетність до процесу за законом про люстрацію, оскільки за своєю посадою міг мати доступ до звітів таємного управління МВС (політичної поліції). Проте Меддеші стверджує, що його ніколи не цікавили такі документи і він їх не читав.

За оцінками угорських та інших зарубіжних політологів, П. Меддеші на посаді прем'єр-міністра від УСРП міг би досягти значних успіхів у своїй діяльності. Петер Меддеші вирізнявся винятковим талантом досягнення компромісів та здатністю знаходити спільну мову навіть з тими, хто мав протилежні ідеологічні погляди. Його політичний стиль характеризувався особливою тактикою: він умів зберігати певну дистанцію від сил, які його підтримували, створюючи враження незалежного гравця. Ця стратегія дозволяла йому маневрувати між різними політичними групами, не ототожнюючи себе повністю з жодною з них. Найяскравішим прикладом такого підходу є його відносини з Угорською соціалістичною партією (УСРП). Незважаючи на те, що Меддеші ніколи не був членом УСРП, він зумів отримати їхню підтримку для призначення на високі державні посади. Завдяки цій підтримці, але без формального членства в партії, Меддеші досяг вершин політичної кар'єри. Він обіймав посаду міністра фінансів, а згодом став прем'єр-міністром Угорщини. Ця здатність отримувати підтримку політичних сил, залишаючись формально незалежним, демонструє його виняткове

політичне чуття та вміння балансувати між різними інтересами. Такий підхід дозволяв Меддеші зберігати гнучкість у прийнятті рішень та уникати жорсткої прив'язки до партійної лінії, що, в свою чергу, розширювало його можливості для політичного маневрування та досягнення компромісів у складних ситуаціях.

Після зміни політичного устрою в Угорщині, Петер Меддеші зайняв унікальну позицію в політичному ландшафті країни. Він балансував на межі між активною участю в політиці та дистанціюванням від неї. Меддеші постійно підтримував свою присутність у політичному просторі, забезпечуючи, щоб з його думкою рахувалися. Однак, він уникав безпосереднього втручання у повсякденні політичні справи та проблеми. Така стратегія дозволяла йому зберігати вплив, не беручи на себе відповідальність за поточні політичні рішення. Характерною рисою його підходу було неодноразове відхилення пропозицій щодо депутатства. Меддеші погоджувався лише на ті позиції, які гарантували йому значущий результат. Це свідчило про його прагматичний підхід до політичної діяльності.

Паралельно з цим, Меддеші зберігав міцні позиції в приватному секторі економіки. Це забезпечувало йому "запасний вихід" і можливість у будь-який момент відійти від політики. Така стратегія дозволяла йому зберігати незалежність та гнучкість у своїх політичних рішеннях. Двічі, у 1989 та 1998 роках, Меддеші публічно заявляв про свій остаточний вихід з політики. Однак, ці заяви виявилися тимчасовими, що підкреслює його складні відносини з політичною сферою. Така тактика "балансування" між політикою та бізнесом дозволила Меддеші зберегти вплив на політичні процеси в Угорщині, одночасно уникаючи ризиків, пов'язаних з повним зануренням у політичне життя.

Одним з надійних методів П. Меддеші на шляху до влади було те, що він дуже рідко висловлює однозначну думку про будь-що. Завжди формулював її обережно, шукаючи "золоту середину". Наприклад, коли журналісти запитали про його позицію щодо глобалізації, він зазначив, що потрібно йти працювати за великі гроші до мультинаціональних компаній, але обідати слід не в Макдональдсі, а в маленьких рестораниках, що зберігають національні традиції.

Він не був вождем мас і ніколи не прагнув того, щоб його особистість була прапором у боротьбі за депутатські місця в

парламенті. Він був прихильником організаційної, апаратної роботи й робив це із задоволенням.

Характерною рисою професійного підходу Петера Меддеші було те, що він завжди висував власні умови перед тим, як прийняти нову посаду. Це демонструвало його прагнення до контролю над ситуацією та бажання забезпечити собі максимально сприятливе середовище для роботи. Особливо показовими були випадки, коли Меддеші обіймав посаду міністра фінансів. В обох ситуаціях він наполягав на праві самостійно формувати свою команду. Ця вимога щодо особистого добору кадрів була для нього принциповою. Така позиція Меддеші свідчила про:

1. Його впевненість у власному баченні роботи міністерства.
2. Прагнення створити ефективну команду однодумців.
3. Бажання мати повний контроль над реалізацією своїх ідей та планів.
4. Розуміння важливості людського фактору в управлінні.

Цей підхід дозволяв Меддеші створювати навколо себе команду професіоналів, яким він довіряв, що, в свою чергу, підвищувало ефективність його роботи на посаді міністра фінансів. Така стратегія також демонструвала його як сильного лідера, здатного відстоювати свої принципи та бачення навіть на етапі переговорів про призначення.

Під час висування своєї кандидатури на посаду прем'єр-міністра, він висунув ряд вимог, які демонстрували його прагнення до автономії та ефективного управління. Зокрема, він наполягав на створенні власного виборчого штабу та передачі йому частини повноважень голови партії. Ця вимога щодо формування власної команди не була випадковою. Вона ґрунтувалася на його багаторічному досвіді роботи в Міністерстві фінансів, де він усвідомив ключову роль ефективної організації роботи та налагодження тісних зв'язків з адміністративним апаратом. Він був переконаний, що наявність надійної та лояльної команди є запорукою успішного керівництва. Ця команда мала забезпечити не лише ефективну організацію виборчої кампанії, але й стати основою для подальшої роботи на посаді прем'єр-міністра. Такий підхід свідчив про його стратегічне мислення та розуміння важливості кадрової політики у державному управлінні. Він прагнув створити структуру, яка б дозволила йому ефективно реалізовувати свою політику, маючи підтримку професійної та відданої команди.

У 1994–1996 рр. П. Меддеші очолив Угорський банк розвитку і торгівлі. В банку він хотів здійснити серйозні реформи. Зокрема, розділити сферу приватизації і питання розвитку регіонів. Проте справа не була доведена до кінця, оскільки 1996 р. після відставки міністра фінансів Л. Бокроша П. Меддеші обійняв його посаду.

Вартий уваги той факт, що прем'єр-міністр Д. Хорн побоювався запрошувати Меддеші на цю посаду, оскільки вважав, що той, ображений на нього, одразу ж відкине пропозицію. Тому голова УСП Л. Ковач сам взявся запросити П. Меддеші. Мало того, саме Ковач запевнив Хорна, що тільки Меддеші може стати гідним спадкоємцем Бокроша. Зрештою Хорн зупинився на Меддеші як на найкращому варіанті. Цей вибір був правильним, бо з трьох міністрів фінансів урядового циклу найменше конфліктів у Хорна було з Меддеші. Він поводився з прем'єр-міністром як розумний тактик. Якщо було потрібно, відмовлявся від своїх рішень і не ображався на критичні заяви Хорна. Коли, наприклад, той публічно пообіцяв безкоштовний проїзд для громадян, які досягли віку 65 років, Меддеші три місяці уникав ситуацій, за яких ця тема могла б виникнути в обговоренні чи заявах. Врешті-решт, Меддеші погодився з цим рішенням. Щодо своїх керівників Меддеші завжди був обережний, чого не можна сказати про ті випадки, коли він сам був керівником. Тут він завжди залишається рішучим. Наприклад, у 1996–1998 рр. не дозволив своєму державному секретареві виступати за себе на засіданнях уряду, хоча це є загальною практикою.

П. Меддеші з гордістю згадує своє перебування на посаді міністра фінансів. Найважливішим результатом своєї роботи вважає те, що йому вдалося знизити інфляцію з 28 % до 14 %, що за тих часів з'явилася законодавча основа для запровадження окремих видів пенсійного страхування.

1998 р. П. Меддеші знову заявив, що залишає політику. Тоді йшлося, ніби він повернеться до Угорського банку розвитку і торгівлі, але, зважаючи на можливість його відставки там новим урядом Орбана, Меддеші знов обирає приватну сферу. Він стає генеральним директором банку “Інтеревропа” і разом зі своєю дружиною створює консультаційну фірму.

Наприкінці 1999 р. П. Меддеші знову прорікав, що не займатиметься політикою, проте регулярно робив політичні заяви,

намагався залишатися завжди виваженим і щоразу наголошував на “золотій середині” та обережності. За його словами, діяльність уряду В. Орбана розглядав з позиції: “Ні зліва, ні справа, а об’єктивно — як такий, що припускається помилок, але й має правильні рішення також”. Стосовно радикальних партій висловився, що і в Партії справедливості та життя (лідер — І. Чурка), так і в Робітничій партії (лідер — Д. Тюрмер) є цінні люди.

7 червня 2001 року відбулося публічне висунення Петера Меддеші на політичну посаду. Відповідно до попередніх домовленостей, він сформував власну команду, але при цьому не вступив до жодної політичної партії. Цим кроком Меддеші підкреслював свій статус незалежного політика, що було характерною рисою його політичного стилю. Одночасно з цим, Меддеші відмовився від посади голови банку "Інтерєвропа". Однак, він зберіг діяльність своєї консалтингової фірми. Така стратегія демонструвала його прагнення до збереження фінансової та професійної незалежності. Ці дії Меддеші відображали його послідовність у дотриманні власних принципів:

1. Він не залишав жодного аспекту своєї діяльності без уваги, ретельно контролюючи всі сфери свого впливу.

2. Зберігав можливість у будь-який момент знову вийти з активної політики.

3. Підтримував баланс між політичною діяльністю та бізнес-інтересами.

Така тактика забезпечувала Меддеші гнучкість у прийнятті рішень та незалежність від політичної кон’юнктури. Вона також демонструвала його прагматичний підхід до політики, де він завжди залишав для себе "запасний вихід", що дозволяло йому зберігати автономію в прийнятті рішень та уникати повної залежності від політичних структур.

Новий уряд, до складу якого ввійшли 15 міністрів (11 від УСП та 4 від СВД), розробив програму роботи на перші сто днів, а також документ під назвою “Програма уряду Меддеші”.

Програма перших ста днів складалася з 13 пунктів і переважно була розрахована на покращення соціального становища населення країни. Практично всі положення, закладені в програмі, уряд виконав. На 20 % було збільшено розмір пенсій, на 50 % підвищено заробітну плату працівникам сфери освіти та охорони здоров’я, на 30 %

збільшено стипендії студентам вищих навчальних учбових закладів. Впроваджено ряд заходів, спрямованих на поліпшення становища в сільськогосподарському виробництві. Збережено пільги для молодих сімей, у тому числі субсидії на будівництво житла. Скасовано абонентну плату за користування телевізійними програмами. Було також ініційовано заходи щодо демократичного життя, а саме: започатковано переговори між профспілками, громадськими організаціями та роботодавцями, поновлено тижневі засідання парламенту, а також телевізійні та радіопрограми, незаангажовані на ту чи іншу політичну силу [241]. Виконання цих життєво важливих для угорського суспільства зобов'язань значно підвищили авторитет уряду П. Меддеші.

Що ж до програми на більш віддалену перспективу, то в ній також значну увагу приділено посиленню допомоги соціально незахищеним верствам населення. Вже протягом найближчих півтора років уряд обіцяє створити у промисловості понад 400 тисяч нових робочих місць, хоча рівень безробіття у країні в умовах глобалізації, за мірками Євросоюзу, і нині невисокий — близько 6 %. Окрім того, використовуючи більшість у парламенті, уряд має намір прийняти ряд законів для підтримки багатодітних сімей та сімей, у яких є студенти, а також суттєво полегшити податкову політику щодо дрібних фермерів.

Для реалізації тільки цієї амбітної й водночас актуальної програми владі було потрібно 800 млн. євро. На думку П. Меддеші, який двічі протягом останніх 15 років обіймав в уряді посаду міністра фінансів, з бюджету цілком реально виділити ці кошти. Прем'єр вірив у подальше посилення й нині гарних темпів зростання угорської економіки.

Однак життя внесло свої корективи в ці плани угорського уряду. Друга половина 2002 р. та перша 2003 р. виявилися для економіки Угорщини несприятливими через негативні процеси, які відбувалися у цій сфері в країнах ЄС. Саме на ці держави припадає лівова частка угорського зовнішньоекономічного товарообігу, тож зниження виробництва, попиту на товари та послуги в країнах Євросоюзу зумовили уповільнення росту відповідних показників і в Угорщині. Тому ті кошти, які держава витратила на покращення ситуації в соціальній сфері, не було з чого відшкодувати.

Так, до кінця 2002 року, дефіцит держбюджету досяг рекордної відмітки 1659 млрд. угорських форинтів (близько 7,5 млрд. доларів США), тобто - 8,5% валового внутрішнього продукту (ВВП). Крім зростання незбалансованості, причиною погіршення показників конкурентоздатності угорської економіки стало і значне підвищення зарплат. Зокрема, у 2002 році ріст реальної заробітної плати в країні склав 13,6 %, у 2001-2002 р. - 20,8 %, водночас ВВП за цей період зріс лише на 7,2 %.

Зазначені негативні тенденції мали відповідний вплив на соціально-економічний розвиток країни 2003 р. Приріст ВВП в Угорщині склав 2,9 % (Уряд прагнув добитися 4 % приросту ВВП). Угорський національний банк прогнозував на 2003 рік 4,5% інфляції, однак, згідно з даними Міністерства економіки та торгівлі Угорщини показник інфляції склав 4,7%, а дефіцит Держбюджету досягне рівня 5,6 % від ВВП, тобто перевищив суму 750 мільярдів форинтів (3,7 млрд. доларів США).

У той же час промислове виробництво зросло на 6,4%. В другому півріччі 2003 р. розпочався підйом у переробній промисловості, його зростання перевищило 4%. За дев'ять місяців 2003 р. капіталовкладення зросли на 1,9 %. При цьому домінували інвестиції у переробну сферу промисловості.

За дев'ять місяців 2003 р. споживчі ціни в Угорщині зросли на 4,9 %. За даними ЦСУ Угорщини, в цей період бруutto-заробітна плата в країні збільшилася на 18 %, а реальні доходи населення - на 13,2 %.

У 2003 року рівень безробіття склав 5,7 відсотка. Безробіття серед молодих людей віком до 24 років зросло до 13,4%. Причина цього процесу в тому, що окремі мультинаціональні компанії згорнули чи скоротили своє виробництво в країні, а інші великі підприємства в Угорщині не поспішають розширювати залучення робітників на виробництво, що пов'язано з невизначеністю ринкової кон'юнктури та збільшенням мінімальної заробітної плати. Вказана ситуація також є причиною того, що зростає число угорських громадян, які виїжджають на роботу за кордом, переважно в країни ЄС. На початок 2004 р., за даними ЦСУ УР, за кордоном працює понад 60 тисяч громадян Угорщини.

В інвестиційній сфері у другій половині 2003 року спостерігалось

деяке пожвавлення. Негативні тенденції у цій сфері в 2002 р. та в першій половині 2003 року, а саме - зміцнення форинта та скасування пільг для інвесторів у зв'язку з вступом УР в ЄС, змусило згорнути чи скоротити своє виробництво в Угорщині окремих мультинаціональних компаній, зокрема, - Елекстронікс, Ауді та інших. Однак вигідне географічне положення країни залишається основним фактором її інвестиційної привабливості. Тому у 2003 р. динаміка надходження інвестицій в країну залишилася сталою. При цьому західні інвестори зосереджувалися на реалізації інвестиційних проектів, пов'язаних з такими галузями, як переробна промисловість та створення в країні інформаційних, технологічних та логістичних центрів.

Одночасно, аналітики вказують на те, що важливим чинником стимулювання інвестиційних процесів у країні є участь УР в значних проектах Євросоюзу. Зокрема, у 2003 році керівництво ЄС прийняло рішення про початок реалізації на території Угорщини 3-х довгострокових проектів, що стосуються розвитку транспортної сфери, загальною вартістю понад 90 млрд. євро.

Згідно із заявою угорського керівництва, УР з 1 січня 2008 року планує вступити до зони євро. Однак, умовою такого вступу є виконання вимог Маастріхтських Угод, що передбачає збалансованість економіки, зокрема, рівень інфляції та дефіцит держбюджету не повинні перевищувати 3%. Тому угорський уряд вже у 2003 році розпочав реалізацію ряду програм, які покликані стабілізувати бюджетну та макроекономічну ситуацію УР. Зокрема, для зменшення бюджетних видатків у невиробничу сферу в 2003 році скорочені державні пільги і кредити на житлове будівництво, а також прийнято рішення про скорочення видатків на окремі державні сфери, зокрема, військову та утримання апарату державного управління.

Зважаючи на вимоги Євросоюзу, повномасштабним членом якого Будапешт став у травні 2004 р., уряд має намір істотно переглянув стан справ у фінансовій і податковій сферах, зробивши їх максимально прозорими, а також детально розібрався з приватизаційним процесом останніх місяців, коли, мабуть, передбачаючи свою поразку на виборах, уряд В. Орбана поспіхом розпродував своїм прихильникам держпідприємства, що залишилися, і десятки тисяч гектарів сільгоспугідь [108].

У сфері зовнішньої політики уряд, як і обіцяв, перейшов від

односторонньої орієнтації на Захід до налагодження відносин не тільки з ЄС і НАТО, а й з Україною та Росією. Таким чином, прихід до влади уряду П. Меддеші — уряду професіоналів — значно збільшив шанси Угорщини щодо подальшого просування шляхом економічних і політичних перетворень.

Петер Меддеші пішов у відставку 19 серпня 2004 року. Головною причиною відставки стали розбіжності всередині правлячої Угорської соціалістичної партії. Значна частина партії втратила довіру до Меддеші.

Угорщина зіткнулася з економічними труднощами, включаючи зростання бюджетного дефіциту, що викликало критику уряду Меддеші. Партнери соціалістів по коаліції, Альянс вільних демократів, також висловлювали невдоволення політикою Меддеші. Рейтинги Меддеші та його уряду значно знизилися протягом його перебування на посаді. Декілька скандалів, пов'язаних з урядом, також підірвали довіру до прем'єр-міністра.

Відставка Меддеші стала важливим моментом в політичній історії сучасної Угорщини, демонструючи нестабільність коаліційних урядів та внутрішньопартійні конфлікти, які характеризували угорську політику в той період.

Новим прем'єр-міністром Угорщини став Ференц Дюрчань. Він народився 4 червня 1961 року в місті Папа. Вчився в Університеті Януса Паноніуса в місті Печ, з 1980 по 1984 рік на педагогічному факультеті, потім, з 1984 по 1990 рік – на економічному. Був останнім президентом національного комітету комсомолу Угорщини. Після падіння комуністичного режиму зайнявся бізнесом. Операції на ринку нерухомості і участь в приватизації державної власності зробили Дюрчаня мультимільйонером і одним із найбагатших людей Угорщини. Після приходу до влади наступників компартії – Угорської соціалістичної партії (MSZP), Дюрчань повернувся в політику. Із 2002 по 2003 рік займав посаду старшого радника в апараті прем'єр-міністра Петера Меддеші. З травня 2003 по вересень 2004 року був міністром у справах дітей, молоді і спорту. У 2003 році увійшов до складу національного виконавчого комітету MSZP, в 2004 році очолював відділення партії в області Дьєр-Мошон-Шопрон. У жовтні 2004 року стає прем'єр-міністром [109]. Новий керівник уряду проявив незвичайні здібності лідера і за популярністю перевершив

харизматичного главу Fidesz В. Орбана. У результаті соціалістам вдалося отримати перемогу на загальних виборах 2006 року [110].

Дюрчань характеризувався надзвичайною впевненістю у своїй компетентності, таланті, обдарованості. Він керувався суто внутрішніми чинниками – надання собі ролі доленосця, переконаного у власній геніальності. Його самозакоханість деколи межувала з фарсом. Так, автор цих рядків брав участь у зустрічі Дюрчаня з керівниками дипкорпусу, присвяченій подіям осені 2006 року. Події, які ледь не вилилися в криваві сутички демонстрантів із поліцією. Прем'єр-міністр перетворив цю зустріч в театр одного актора, паузи по декілька хвилин, заочування очей, зітхання і ойкання. Більшість послів цю поведінку не сприйняли і в кулуарах навіть сміялися з артистичних здібностей керівника угорського уряду.

Ференц Дюрчань відрізнявся авторитарним стилем керівництва у взаємодії з своєю командою. Його лідерство характеризувалося наступними ключовими аспектами:

1. Централізація прийняття рішень: Дюрчань одноосібно визначав процес та результати прийняття рішень, не залишаючи простору для колективного обговорення чи альтернативних думок.

2. Вимога абсолютної покори: Від підлеглих очікувалося повне та беззаперечне підпорядкування його волі, без можливості висловлення власної позиції.

3. Жорстка реакція на незгоду: Будь-які прояви супротиву чи незгоди з його рішеннями зустрічали різку критику.

4. Суворі санкції: У випадках серйозних розбіжностей Дюрчань не вагався застосовувати крайні заходи, включаючи звільнення з посади. Це стосувалося навіть високопоставлених членів коаліційного уряду.

5. Обмеження автономії: Рівень самостійності членів Кабінету Міністрів був зведений практично до нуля, що позбавляло їх можливості проявляти ініціативу чи впливати на процес прийняття рішень.

Такий стиль керівництва створював атмосферу страху та підпорядкування, де особиста лояльність та згода з лідером цінувалися вище, ніж професійна компетентність чи інноваційні ідеї. Це могло призводити до зниження ефективності роботи уряду, придушення ініціативи та креативності, а також до потенційних конфліктів всередині коаліції.

Стиль керівництва цього політика характеризувався суб'єктивним підходом до оцінки своїх колег в уряді. Він більше покладався на особисті симпатії, ніж на об'єктивні показники ефективності роботи міністрів. Це створювало атмосферу, де лояльність та особисті стосунки могли переважати над професіоналізмом та результатами діяльності. Спостерігачі часто відмічали його схильність до різких та необдуманих висловлювань. Ця риса неодноразово ставала причиною політичних скандалів та напруження у відносинах з опонентами та громадськістю.

Найбільш резонансний випадок стався 17 вересня 2006 року, коли в Інтернеті з'явився запис його виступу на закритому засіданні уряду. У цьому виступі він зробив шокуєче зізнання: керівництво країни свідомо вводило громадян в оману з метою перемоги на виборах. Більше того, він визнав, що уряд приховував реальну інформацію про стан угорської економіки. Промова супроводжувалася нецензурною лайкою і грубими словами.

Ця подія стала переломним моментом у його політичній кар'єрі та викликала глибоку кризу довіри до уряду. Вона не лише підірвала його особистий авторитет, але й поставила під сумнів легітимність всього політичного процесу в країні. А сам випадок яскраво продемонстрував небезпеку необережних висловлювань у політиці та важливість прозорості у відносинах між владою та суспільством.

Реакція опозиції на дії Дюрчяна була бурхливою: масові протести та заворушення супроводжувалися вимогами його відставки. Однак прем'єр-міністр спочатку відмовлявся залишити посаду. Зрештою, у березні 2009 року він був змушений піти у відставку, відчуваючи образ на всіх, особливо на угорський народ, який, на його думку, не оцінив його роль "рятівника нації".

У квітні 2009 року парламент Угорщини обрав нового прем'єр-міністра - 41-річного Гордона Байнаї, який до цього обіймав посаду міністра національного розвитку і економіки. Г. Байнаї народився 5 березня 1968 року в місті Сегед. Його політична кар'єра почалася ще в студентські роки. У 1987 році він вступив на факультет міжнародних відносин Будапештського університету економічних наук імені Карла Маркса. Хоча Байнаї не був комсомольським активістом, він брав активну участь у молодіжній політиці, очолюючи студентську організацію "Незалежне студентське відділення". Саме в університеті

Байнаї познайомився з Ференцем Дюрчанем, це знайомство згодом відіграло важливу роль у його політичній кар'єрі. У 1991 році Байнаї закінчив університет, отримавши ступінь з економіки. Це стало початком його професійної кар'єри, яка згодом привела його до вищих ешелонів угорської політики. Байнаї працював разом з Дюрчанем у фінансових компаніях CREDITUM Financial Consultant, а після стажування у Європейському банку реконструкції та розвитку в 1993 році – у компанії EUROCORP International Financial Inc. Потім протягом тринадцяти років Байнаї працював у різних бізнесових структурах, де проявив непересічні здібності менеджера та організатора. Хоча Байнаї був безпартійним, в липні 2006 року прем'єр-міністр від Соціалістичної партії Ференц Дюрчань призначив його головою угорського Національного агентства з розвитку. Байнаї став одним з авторів відхиленого проекту реформ, запропонованих Дюрчанем.

У червні 2007 року Байнаї отримав портфель міністра місцевого самоврядування та регіонального розвитку, ставши одним із наймолодших членів Кабінету Міністрів Угорщини. У 2008 році, після того як ліберальна партія «Вільних демократів» вийшла з коаліції з соціалістами, Байнаї залишився в уряді. Його відомство було перейменоване на міністерство національного розвитку і економіки, основним завданням якого залишився розподіл коштів, виділених Євросоюзом на інвестиційні проекти всередині країни. Через проблеми в економіці, викликані світовою економічною кризою, Угорщина була змушена взяти позику в розмірі 25 мільярдів доларів у Міжнародного валютного фонду. Рейтинг Дюрчаня на початку 2009 року виявився рекордно низьким і змусив його в березні оголосити про відставку з посади голови соціалістів і прем'єр-міністра країни.

Соціалісти і «Вільні демократи» погодилися на кандидатуру Байнаї як наступника Дюрчаня. Він вступив на цю посаду 14 квітня 2009 року після голосування про недовіру Дюрчаню. Після призначення Байнаї призначив собі символічну зарплату в 1 форинт (близько однієї копійки). На відміну від свого попередника, Байнаї відрізнявся скромністю та виваженістю. У нього домінував інтерес не до самого себе, а до країни, бажання виправити помилки свого попередника як у політичній, так і в економічній сфері. Коли Байнаї говорив «моя робота», це означало «моя місія у житті». Дихотомії

«робота – задоволення» для нього не існувало. Він більше був занепокоєний роботою, що повинна бути зроблена, ніж собою. Відомі угорські психологи виділяли низку позитивних психологічних рис Гордона Байнаї як політичного лідера. Серед них:

1. Порядність та чесність.
2. Доброта.
3. Рішучість.
4. Здатність переконувати.
5. Сильна воля.
6. Високі організаторські здібності.

Однак, на відміну від багатьох політиків, Байнаї не демонстрував значних політичних амбіцій. Він чітко усвідомлював свою роль як антикризового менеджера і відкрито заявляв про це. Байнаї одразу дав зрозуміти, що прийшов на посаду в кризовий період і не має намірів претендувати ні на лідерство в партії, ні на посаду прем'єр-міністра в майбутньому. Ця позиція залишилася незмінною і в подальшому. Під час парламентських виборів у квітні 2010 року Байнаї відмовився висувати свою кандидатуру на посаду прем'єр-міністра від Соціалістичної партії. Це рішення він прийняв, незважаючи на те, що за період його керівництва спостерігалось значне покращення економічної ситуації в країні та підвищення авторитету Угорської соціалістичної партії. Така поведінка Байнаї демонструє його відданість принципам та відсутність особистих політичних амбіцій, що є рідкісним явищем у сучасній політиці. Його підхід до керівництва країною в кризовий період та подальша відмова від боротьби за владу свідчать про пріоритет державних інтересів над особистими у його політичній діяльності [111].

Таким чином за період з 2002 року до 2010 року, коли соціалісти правили в країні змінилося три прем'єр – міністри. Самий потужний із них був П. Меддеші, але чвари всередині коаліції да і в самій УСП не дали йому реалізувати свій потенціал і як результат соціалісти програли молодим демократам на виборах.

4.6. Уряди Віктора Орбана

Після перемоги на виборах до ДЗ у 2010 році В. Орбан знову очолює уряд. Про нього ми вже писали у підрозділі 4.4. Але враховуючи, що він вже чотирнадцять років керує урядом Угорщини варто детально проаналізувати його політико-психологічний портрет.

Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, є однією з найбільш суперечливих фігур сучасної європейської політики. Його політична кар'єра почалася з ліберальних позицій, але з часом він перетворився на авторитарного популіста. Угорський політолог Балінт Мадяр у своєму дослідженні висвітлює еволюцію Віктора Орбана від ліберального демократа до авторитарного популіста. Мадяр зазначає, що на початку своєї кар'єри Орбан підтримував ліберальні цінності, але поступово почав зміщуватися в бік популізму та авторитаризму, що було обумовлено його прагненням до максимізації політичної влади. Це дослідження підкреслює важливість розуміння внутрішніх мотивацій Орбана і його здатності до політичної адаптації [112].

Інший угорський політолог Андраш Боднар у своєму аналізі політичних рішень Орбана фокусується на його протистоянні з західними ліберальними цінностями. Боднар зазначає, що Орбан використовує риторику захисту "традиційних цінностей" для виправдання обмежень прав ЛГБТ-спільноти, мігрантів і меншин, що дозволяє йому зміцнювати свою базу підтримки серед консервативно налаштованого електорату [113].

Дослідження Політологічного інституту Будапешту показує, що політика Орбана спрямована на зближення з авторитарними режимами, зокрема з Росією. Це дослідження аналізує його стратегію щодо зменшення залежності від Європейського Союзу і підвищення ролі національного суверенітету. Висновки дослідження свідчать про те, що така політика підсилює його позиції всередині країни, але викликає занепокоєння серед західних партнерів [114].

Звіт Transparency International детально розглядає звинувачення в корупції та непотизмі в уряді Орбана. Організація вказує на численні випадки корупційних скандалів і використання державних ресурсів для зміцнення особистої влади та економічних інтересів близьких до Орбана осіб. Це підриває довіру до уряду як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Аналіз економічних реформ під керівництвом Орбана, проведений економічним інститутом в Будапешті, показує, що його політика призвела до значних змін у державному управлінні. Створення суперміністерств і централізація влади дозволили Орбану зміцнити контроль над економічною та соціальною сферою, але також призвели до концентрації влади в руках вузького кола осіб [115].

Політолог Золтан Лакнер вважає, що Віктор Орбан змінив ідеологію у другій половині 1990-х років. Оскільки Угорщиною керувала ліберально-соціалістична коаліція, він усвідомив, "щоб досягти політичного успіху, він повинен відвернутися від лібералізму і перетворити свою партію на націоналістичну, антиліберальну політичну силу" [116].

Можливо, зерна цього розвороту вже були посіяні в Оксфорді. За кілька місяців навчання у коледжі Пембрук він подружився з консервативним філософом Роджером Скрутоном.

Віктор Орбан очолив партію Фідес у 1993 році, спрямовуючи її до правоцентристської позиції. Це співпало з втратою влади консервативною партією Угорський демократичний форум у 1994 році, що дозволило Фідес зайняти нішу ослаблених консерваторів. Пітер Рона, економіст з Оксфорду і колишній кандидат у президенти Угорщини, згадує зустріч з Орбаном на початку 1990-х, де той висловив намір створити "сучасну консервативну партію". На застереження Рони про можливість відмови від "сучасності" під тиском обставин, Орбан відповів: "Тоді нехай буде так", демонструючи свою готовність до політичного прагматизму. У 1998 році, у віці 35 років, Орбан став наймолодшим прем'єр-міністром Європи, привівши Фідес до перемоги на виборах. Наступного року під його керівництвом Угорщина вступила до НАТО.

Однак, поразки на виборах 2002 і 2006 років змусили його переосмислити свою стратегію. Після поразки 2002 року він заявив: "Націю неможливо перемогти", намагаючись мобілізувати своїх прихильників. Ще з 1993 року Орбан почав вводити своїх депутатів до Державних Зборів. Після 2002 року він зблизився з Арпадом Хабоні, інструктором бойових мистецтв і бізнесменом, який став його особистим радником. Хабоні залишається впливовою фігурою в оточенні Орбана та частиною бізнес-структур, пов'язаних з Фідес, хоча рідко з'являється на публіці. Ці факти демонструють еволюцію

політичної стратегії Орбана, його здатність адаптуватися до змін та формувати потужну мережу підтримки для своєї партії.

Орбан повернувся на посаду прем'єр – міністра під час світової економічної кризи у 2010 році і з того часу ще три рази перемагав на виборах до Державних зборів, отримавши конституційну більшість у законодавчому органі Угорщини.

Орбан є центральною постаттю угорської політики з 2010 року, коли він вдруге став прем'єр-міністром. Під його керівництвом Угорщина перейшла від ліберальної демократії до того, що сам Орбан називає "іліберальною демократією". Він значно посилив виконавчу владу, змінивши конституцію та ключові інститути. Впровадив "орбаноміку" - економічну політику, що поєднує елементи націоналізму та державного втручання. Просуває консервативні, християнські цінності та "традиційну" угорську культуру.

Його політика часто розглядається як загроза принципам ЄС щодо верховенства права та демократії. Став моделлю для інших популістських і націоналістичних лідерів у Європі. При його правлінні Угорщина постійно конфліктує з інституціями ЄС щодо питань міграції, свободи ЗМІ та незалежності судової системи. Підтримує тісні відносини з Росією та Китаєм, що впливає на зовнішню політику ЄС. Виступає за "Європу націй" замість більш інтегрованого ЄС.

Орбан став символічною фігурою в дебатах про майбутнє європейської демократії та інтеграції, представляючи альтернативний, більш націоналістичний погляд на європейську політику.

Трансформація Віктора Орбана від ліберала до консерватора є одним з найбільш цікавих аспектів його політичної кар'єри. У ранній період (1980-ті - початок 1990-х) він починав як ліберальний антикомуніст. Виступив співзасновником ліберальної молодіжної організації "Фідес" (Альянс молодих демократів). Виступав за демократію західного зразка та вільний ринок.

Перехідний період його політичної кар'єри випав на середину-кінець 1990-х. Він поступово відходить від ліберальних позицій, у його промовах зростає націоналістична риторика, відбувається зближення з консервативними ідеями. І уже на кінці 1990-х, початку 2000-х років він перетворює "Фідес" на консервативну партію. Робить акцент на традиційні цінності та національній ідентичності.

Виступає з критикою глобалізації та ліберального інтернаціоналізму. З 2010-ї - теперішній час займається закріпленням консервативних позицій. Проголошення "іліберальної демократії", сильна анти-іммігрантська позиція, підтримка "християнських цінностей" в політиці.

Причинами цієї трансформації стали політична прагматичність: консервативні погляди виявилися більш популярними серед угорських виборців. Особисте його розчарування в ліберальній політиці та її результатах в Угорщині. Вплив глобальних подій, таких як фінансова криза 2008 року та європейська міграційна криза.

Наслідки трансформації Орбана від ліберала до консерватора були значними як для Угорщини, так і для нього особисто. Для країни вони визначалися посиленням виконавчої влади, обмеженням незалежності судової системи та ЗМІ, зміни в конституції та виборчій системі на користь правлячої партії Фідес – УГС. Все це супроводжувалося поляризацією суспільства, посиленням націоналістичних настроїв, зростанням ксенофобії та антиіммігрантських настроїв.

Під час правління Орбана значні проблеми виникли в економіці країни. Відмічається впровадження "орбаноміки" з елементами державного втручання. Зростання корупції та кумівства. Конфлікти з іноземними інвесторами. Напруженість у відносинах з ЄС, зближення з Росією та Китаєм, значне погіршення стосунків з Україною. Ізоляція від ліберальних демократій Заходу.

Що стосується Орбана особисто, то тут слід відмітити його політичний успіх. Тривале перебування при владі (з 2010 року по теперішній час). Створення сильної політичної бази підтримки. Становлення як впливового лідера в регіоні. Визнання як лідера консервативного руху в Європі. Зростання впливу в ЄС, особливо серед країн Вишеградської групи. Критика та осуд з боку ліберальних лідерів та інституцій. Позиціонування себе як захисника традиційних цінностей, захисником концепції "іліберальної демократії".

Для нього характерна концентрація значної особистої влади, контроль над ключовими секторами економіки та медіа, створення кола лояльних олігархів та політиків. У той же час, зростає гостра критика Орбана з боку міжнародної спільноти, звинувачення в авторитаризмі та корупції, погіршення іміджу серед ліберальних демократій.

Ця трансформація дозволила Орбану створити потужну політичну систему навколо себе, але також призвела до значних змін у внутрішній та зовнішній політиці Угорщини, викликавши занепокоєння щодо стану демократії в країні.

Цікаво також відслідкувати як особистісні риси, мотивації та амбіції вплинули на формування Орбана як політика. Орбану притаманні два типи мотивації. Для першого характерне панування над іншими, завоювання в особистих стосунках. Задоволення йому дає усвідомлення того, що він створює зовнішні події. Початкове (молодіжне) грубе насильство з часом замінюється переконанням, маніпуляцією, тактикою, впевненими діями, якими він може контролювати і впливати на інших. Такі люди завжди хочуть перемагати і підкорювати. Ці риси неважко розпізнати як у колишньому, так і в нинішньому Вікторі Орбані.

Для другого характерно те, що джерелом його владного задоволення є приналежність до ширшої системи влади, політичних та інших організацій. Він здатний на жорстокі та нелюдські вчинки. В цьому випадку Орбан посилається на якусь вищу ідею (християнство, служіння нації тощо). Це робиться не тільки для пояснення своєї поведінки зовнішнього світу, а й для власного заспокоєння.

Саме цим пояснюється його десятилітнє протистояння з "Брюсселем". Навіть інтернет-меми зобразили його на кордоні Угорщини як давньоугорського воїна, який героїчно зупиняє коронавірус, стріляючи з лука назад. Більш серйозним (хоча й лише для його непохитних прихильників) є те, що він здатен описувати свою участь у російсько-українській війні лише в термінах війни. Чи то він керує прийомом українських біженців з "фронту" в Дебрецені, чи то він спілкується (і обідає в їдальні) з угорськими солдатами по цей бік кордону.

Ми не знаємо, коли, як і під яким впливом сформувалася ця риса його особистості, яка інтерпретує все в рамках боротьби. Але ми знаємо, що вона поступово посилювалася і зафіксувалася в нього протягом останнього десятиліття.

Йому також характерні агресивність, бажання завоювати, ведення боїв не на життя, а на смерть. Він хоче перемагати за будь-яку ціну і розглядає своїх підлеглих як шахові фігури, які можна замінити в будь-який момент. Він працює не на благо інших, а для реалізації

власних особистих інтересів.

Антисоціальні прояви є також рисою його особистості. Давайте проясним поняття. У великій політиці, як і в повсякденному житті, є багато людей, які байдужі до своїх ближніх, яким не вистачає емпатії, яких не цікавлять жодні соціальні чи емоційні аспекти. Їх називають асоціальними. Набагато менше тих, хто не байдужий, а навмисно завдає шкоди, не має моральних гальм, хто топче все і всіх. Вони антисоціальні. Коли Орбан приймає рішення, через які маси людей голодують або втрачають житло (з нової Конституції було вилучено право на житло), не можуть доглядати за своїми родичами, які є безпорадними з фізичних чи психічних причин, коли він екзистенційно унеможливує тих (людей, організації), хто протистоїть йому - цю антисоціальна поведінка називається злом.

У теорії особистості всесвітньо відомого Ліпота Сонді, угорця за походженням, є окрема категорія, так звана его-діастола, або розширення его. Це - дещо спрощено - властивість особи, яка в своїй уяві прагне до все більшого і більшого[118]. Ця риса особистості, безсумнівно, спостерігається в Орбана. Ми не можемо знати, коли і що він уявляв про себе, але в його промовах і діях ми можемо знайти все більш посилене розширення его. Спочатку він досяг незаперечного лідерства у своїй партії. Пізніше він виступив як головний керівник угорської нації, Угорщини; навіть якщо лише трохи більше половини виборців кілька разів уповноважували його на це.

Наступні кроки вже вийшли за межі Угорщини. Він виступав як неформальна провідна сила Вишеградської четвірки. Під час об'єднання авторитарних пострадянських центральноазійських держав, які він називав кипчаками, він давав їм інструкції щодо того, як укладати договори з пост-брекзитною Великою Британією. Він представлявся як одна з найважливіших фігур Європейського Союзу та Європейської народної партії, яка впливає на кожне рішення і без якої нічого важливого не може статися в ЄС.

Нарешті, згадаємо його зустріч з Володимиром Путіним у Москві 1 лютого 2022 року, яку він назвав переможною мирною місією. Проурядові ЗМІ прокоментували це так, ніби перший домовився з другим: напружені російсько-українські відносини нарешті перетворюються на тривалий мир. Насправді цього не сталося.

Відмітимо також його параноїдальну секретність, тобто маячні

ідеї переслідування - так звані доказми. Той факт, що режим Орбана також засекречує так багато речей (від даних про Пакш II до засідання, що обговорює російсько-українську війну), є ознакою параноїдального страху. І тут ми бачимо, що психічні проблеми частковоперекриваються з певними особистісними характеристиками. Це також вказує на згадану раніше рису особистості - розширення его, і за цим може ховатися те, що він ототожнює свою загрозу з обґрунтовано захищеними лідерами набагато більших країн (США, Німеччина, Ізраїль).

Також на психічні проблеми Орбана вказує часта поява так званих неологізмів (або, іншими професійними термінами, неофразій, новомови). Радники і спічрайтери прем'єр-міністра в наші дні рідко дозволяють неофразам проникати в його пишномовні, місцями жартівливі, популістські фрази. Раніше це було не так. У промові, виголошеній кілька років тому з нагоди 15 березня, можна знайти такі справжні неологізми, як: "катартичний відбиток", "екзистенційна заповідь угорської історії", "момент фенікса", "зоряне поле наших великих", "сакральні сходи", "парна провідна зірка" [119].

Прихильники Орбана вважають його сміливим, як героя народної казки, який сам не боїться протистояти світові. Це не сміливість, а скоріше безрозсудність і биття себе в груди. Цікаві етологічні паралелі цієї поведінки. Згідно з дослідженнями тваринної психології, наприклад, горила б'є себе в груди, коли боїться. У людини подібний механізм: биття себе в груди - це ознака страху. На прем'єр-міністрі також видно його некультурність, як він стоїть з руками в кишенях, лузає насіння, нервово застібає піджак. Коли інші говорять до нього, він робить нотатки, ніби йому важливо, що говорять. Одного разу під час телетрансляції показали зверху, що він написав на папері: безглузді, хаотичні каракулі.

Орбан виглядає набагато старшим за свій вік, він зношується під тягарем своїх обов'язків. Під час свого першого правління він ще спирався на незалежно мислячих людей. Сьогодні він оточує себе фігурами, від Сіларда Немета, уповноваженого з питань комунальних послуг, до Лайоша Коші - угорського політика, який є значною фігурою в партії Фідес та в угорській політиці в цілому. Був залучений до кількох політичних скандалів, включаючи звинувачення в корупції. У 2018 році опинився в центрі уваги через сумнівну

фінансову операцію, пов'язану з його матір'ю.. Неймовірний масштаб інтелектуального занепаду та раболіпства. Орбан керує своїми підданими як деспотичний самодержець. Якість цих стосунків іноді розкривається на публіці. Наприклад, під час виборів Національна виборча комісія оштрафувала Орбана за те, що він агітував з дітьми без дозволу їхніх батьків. Потім на одному заході прем'єр-міністр зустрівся з Андрашем Паті, головою Національної виборчої комісії, і сказав йому: "Я чув, Паті, що ви мене оштрафували!" На що голова, червоніючи, вибачився перед прем'єр-міністром, який порушив закон. І в Угорщині ці лакейські відносини абсолютно нормальні.

Чим довше триває кар'єра політика, особливо прем'єр-міністра, тим більше він втрачає здатність до самопізнання, самокритики, самоаналізу – це напряду стосується Орбана. Проблема з ним як із «забетонованим політиком» полягає в тому, що з плином часу вони він все більше втрачає відчуття реальності, критичності, необхідні для підготовки своїх рішень, самоаналіз власної діяльності та вчинків. У ієрархічній системі це посилюється його підлеглими та нібито незалежними, але все ж залежними від нього експертами, які все менше наважуються критикувати дурниці чи, можливо, нав'язливі ідеї боса. На основі його публічних виступів протягом кількох десятиліть ми можемо припустити, що - у нього немає розуміння хвороби. Для нього характерні ознаки нарцисичного розладу особистості, патологічних реакцій та маніпулятивного, позбавленого емпатії макіавеллізму. Як би ми це не називали, вищезазначене можна помітити у нього. Навіть якщо ми не можемо розплутати: наскільки в його рішеннях відіграє роль його ізоляція, яку також підтримує його оточення, його помилкова оцінка фактів, його відомі чи маловідомі мотивації інтересів - окрім темної тріади - нарцисизм: надмірна самозакоханість та потреба в захопленні, макіавеллізм: схильність до маніпуляцій та експлуатації інших, психопатія: відсутність емпатії та антисоціальна поведінка.

"Праотцем" тренінгів з розвитку, групового коучингу та подібних процедур, які сьогодні поширені і у нас, був психолог Курт Левін, який після Другої світової війни створив ті принципи та методи, які з численними відгалуженнями та подальшим розвитком і сьогодні керують нашою діяльністю, яку також називають прикладною соціальною психологією. Одним з таких принципів, а також методів і

технік є так званий зворотний зв'язок (feedback), який ми отримуємо від наших товаришів по групі, колег, які спостерігають за нашою діяльністю. Без нього ми потонемо у власному суб'єктивному світі, оскільки дуже важко або навіть неможливо об'єктивно усвідомити, що ми зробили доцільно, а де помилилися [120].

Але де ми бачимо в наші дні, щоб уряд, проурядові політики не те що просили, а взагалі терпіли критичний зворотний зв'язок? У радикально розділеному суспільстві будь-який прояв, що відхиляється від офіційної лінії, клеймується як ворожий. Той факт, що до проурядових угорських ЗМІ майже не допускають непроурядових публічних фігур (принаймні до політичних програм), вказує на те, що навіть місця для критичних слів - іншими словами, для зворотного зв'язку - не може бути.

Одним з відомих методів розвитку людських ресурсів є так званий 360-градусний зворотний зв'язок. У цьому випадку дана особа (керівник, підлеглий, експерт, оператор, ІТ-спеціаліст тощо) отримує зворотний зв'язок не тільки від свого начальника, але і від інших, як показує назва методу, з усіх напрямків: і холодний, і теплий. Професійне використання цього методу служить розвитку будь-якої організації. Чи можемо ми уявити, що угорські проурядові політики, керівники державного управління чи навіть сам прем'єр-міністр готові просити і отримувати зворотний зв'язок про свою роботу від свого оточення, а тим більше від незалежних осіб? Ну, добре, це було риторичне питання: давайте погодимося, що зворотний зв'язок становить 0 градусів.

Результат: самовихваляння, самообман, самозакоханість, відсутність самопізнання і самоаналізу, а також ізоляція - частково або повністю - від повсякденної реальності.

Режим Орбана з самого початку будується на цій парадигмі: тих, хто лояльний, вірний нам, хто співає нашу пісню і виконує наші накази, ми щедро винагороджуємо. А тих, хто не лояльний, вірний іншим ідеям і теоріям, хто висловлює думку, відмінну від нашої, ми караємо.

На щоденному рівні часто згадують так званий когнітивний дисонанс у зв'язку з режимом Орбана. Концепція була створена американським психологом Леоном Фестінгером у другій половині 1950-х років. Суть полягає в тому, що якесь наше переконання і наші

дії або дії інших суперечать одне одному, тобто між ними виникає дисонанс - і напруга всередині нас [121]. Існує кілька способів зменшити дисонанс, проте більшість людей вибирає лише те, щоб переступити через свої переконання і переконати себе в чистоті і моральності своїх дій.

Отже, є два важливі фактори зменшення дисонансу: схильність даної особи до самообману, самообману, а також сила впливу, впливовість, харизматичність особи, яка впливає на неї. Останнє діє тільки тоді, коли особа, на яку впливають, вірить в неї, ідеалізує її, навіть захоплюється нею.

Давайте тепер перенесемо це на угорську авторитарну систему. Визнана підлеглими харизматичність, видатність особи, яка стоїть на вершині ієрархії, тобто Віктора Орбана, необхідна для того, щоб останні переконали себе на всіх рівнях: що б вони не робили (за наказом, за бажанням), це морально, чесно, робить всіх щасливими. Навіть якщо вони постійно і регулярно брешуть, це теж абсолютно чесно.

І це лише ієрархічно організований апарат. Але є близько трьох мільйонів відданих виборців, які голосують за нього в будь-яку погоду. Переважна більшість з них - в основному порядні люди, яких би турбувало розкрадання країни, раптове збагачення родичів і друзів Фідес, підтримка Росії, яка раніше пригнічувала угорців. Але це не турбує, тому що вони вірять, що улюблений лідер - найбільший з усіх лідерів, який працює (більше того: бореться) за них день і ніч, який завжди говорить правду, коли дивиться їм в очі по телевізору і говорить все як є. Тому вони переконують себе, що крадіжка - це не крадіжка, необґрунтоване збагачення засноване на заслугах, пригноблююча і розв'язуюча війну Росія насправді є жертвою інакше занепадаючого Заходу - і так далі без кінця.

Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, має складний політико-психологічний портрет. Він починав як проєвропейський ліберальний демократ, але з часом перейшов до авторитарного популізму, що стало помітно після 2010 року, коли він знову став прем'єр-міністром.

На початку своєї кар'єри Орбан був активним прихильником євроатлантичної інтеграції Угорщини. У 1998 році він став наймолодшим прем'єр-міністром в Європі і відіграв важливу роль у вступі країни до НАТО . З часом, однак, його політичні погляди

змінилися, і він почав просувати ідеї, що суперечать західним ліберальним цінностям.

Сучасний Орбан відомий своєю підтримкою "традиційних цінностей", які він використовує для виправдання обмежень прав ЛГБТ-спільноти, мігрантів і релігійних меншин. Його політика часто звинувачується у корупції та непотизмі, що додає до його одіозного образу на міжнародній арені.

Орбан також підтримує тісні стосунки з такими лідерами, як Володимир Путін і Дональд Трамп, що підсилює його репутацію як опонента ліберальної демократії і прихильника авторитарних режимів. Його останні миротворчі ініціативи щодо України розглядаються як частина ширшої стратегії впливу, що узгоджується з інтересами Кремля.

4.7. Уряд Угорщини в період з 2010 по 2014 роки

Другий уряд Орбана, сформований влітку 2010 року, розпочав свою діяльність після величезного виборчого успіху: партійний союз «Фідес–ХДНП» здобув дві третини місць у парламенті. Таким чином, у період урядування 2010-2014 років відбувалося управління з конституційною більшістю голосів у Державних Зборах, тоді як опозиція залишилася дуже слабкою, розділеною як з правого, так і з лівого боку. Раніше правлячий ліво-ліберальний блок зазнав катастрофічної поразки та був розколотий зсередини. Таким чином, протягом цього урядового циклу в уряді Орбана не було значного внутрішньополітичного опонента, і вони могли робити що заманеться. Це безпрецедентний, дуже значний політичний успіх. Управління також було полегшене тим, що на місцевих виборах партійний союз, який позиціонував себе як правий, здобув переконливі перемоги, тобто управління здійснювалося за підтримки місцевих органів влади.

Використовуючи парламентську більшість другий уряд Орбана швидко та масштабно перебудував угорську державу, економічний та соціальний лад країни. Було прийнято новий Основний закон - Конституцію та створено цілу низку кардинальних законів. У межах так званої неортодоксальної економічної політики уряд втрутився в економічне життя, коригуючи ринкову економіку та здійснюючи перерозподіл благ. У багатьох аспектах уряд відійшов від попередніх ліберальних принципів організації суспільства і здійснив основоположні зміни в ідеології та культурному житті.

Діяльність уряду Орбана можна назвати націоналістичним управлінням, пов'язане із захистом національних інтересів у їх розумінні, що, викликало численні конфлікти як у міжнародній політиці, так і в рамках Європейського Союзу та відносин із сусідніми країнами.

Уряд здійснив значно сильніше державне втручання в ринкову економіку, у порівнянні з попередніми періодами. Хоча, він не створив державного капіталізму, але наблизився до особливої напівринкової–напівдержавної економіки (непропорційно високі спеціальні податки, ре-націоналізації, перерозподіл ринків тощо). Такі ж процеси спостерігалися і в багатьох інших сферах суспільного

та культурного життя – у сфері освіти, охорони здоров'я. Спорт, у свою чергу, уряд зробив пріоритетним напрямком національної стратегії, використовуючи для цього великі державні бюджетні кошти (кампанія зі зведення стадіонів тощо). Що дозволило Угорщині зайняти високе 14 місце на олімпіаді 2024 року в Франції.

Уряд здійснив сильну централізацію в державному управлінні та в системі державних установ, фактично створивши де-факто прем'єр-міністерське правління (так звана «вождистська демократія»). Окрім офіційного уряду, Віктор Орбан керував також через більшість у ДЗ («фракційне управління») і твердо контролював централізований партійний апарат. Він максимально використовував переваги так званого канцлерського управління, інтегруючи міністерства під загальні урядові інтереси, підпорядковуючи їх галузеві інтереси. Що стало радикально новим: було ліквідовано «республіку» з 3200 місцевих самоврядувань і створено інститути територіального управління (обласні урядові управління – райони). У сфері державних установ також була здійснена значна централізація, створено чимало центральних керівних органів.

Віктор Орбан чітко виступав за пріоритет політичного елемента управління над адміністративним та управлінським елементами в державних установах. Він реалізував це на практиці. На його думку, «експертність» повинна служити політиці, і якщо професійні та політичні міркування вступають у конфлікт, політика повинна мати пріоритет. Законодавство також розглядається лише як інструмент для досягнення політичних цілей, і право не повинно перешкоджати будівництву політичної влади, не може бути самостійною цінністю, яка є самоціллю.

Відповідно до вищезгаданого, уряд суттєво змінив своє розуміння верховенства права. Принцип верховенства права залишився в Основному законі, але уряд Orbana інтерпретує його не так, як це зазвичай роблять у Європейському Союзі на основі ліберального Римського договору. Угорський уряд, виходячи з принципу верховенства народного суверенітету, вважає, що Державні збори є найвищим державним органом, і тому, хоча й визнає існування інших незалежних гілок державної влади поза парламентом і урядом (згідно з Основним законом), він заперечує їхню функцію як протизваги і намагається обмежити такі можливості (наприклад, через значне

обмеження повноважень Конституційного суду в економічних питаннях).

Закон не повинен перешкоджати ефективності управління, а навпаки, має сприяти швидкому і рішучому досягненню політичних цілей, які слугують суспільному благу. Якщо це необхідно для досягнення цих цілей, закони можуть прийматися навіть з ретроактивною силою. Правова безпека не була абсолютною цінністю для уряду, він не прагнув забезпечити передбачуваність для учасників економіки. Через це розуміння під час чотирирічного правління уряд постійно стикався з конфліктами з Європейським Союзом, який дотримується класичних принципів верховенства права, і наприкінці цього періоду угорські економічні групи також почали все більше виступати проти постійної нестабільності та менталітету «визвольної боротьби», вимагаючи більшої стабільності.

Уряд виходив з того, що трансформація країни не дозволяє залучення громадських організацій до управління. Переговори та домовленості (які неминуче передбачають компроміси) в такому підході вважаються ознакою слабкості. Немає часу на ретельні обговорення, потрібно приймати рішення швидко і рішуче їх виконувати. Якщо необхідно, можна запитати думку громадських організацій, але рішення приймаємо ми. Ми – у душі популістського управління – в першу чергу питаємо думку у народу, у людей (створення системи так званих керованих суспільних консультацій).

Управління стало надмірно залежним від масових комунікацій, що є частиною глобальної тенденції. Основна увага була зосереджена на впливі на маси виборців, часто без реального змістовного управлінського продукту. Уряд досяг значного контролю над ЗМІ і активно використовував її. Гасло першого уряду Орбана про "цивільну Угорщину" поступово перетворилося на гасло "держави, яка піклується про простих людей" (плебейське управління).

Уряд постійно демонстрував гіперактивність, прагнення до боротьби і бажання перемагати. Значним проявом цього став "законодавчий вал", який не зменшився навіть після прийняття Основного закону та кардинальних законів (у 2013 році було ухвалено 252 закони). Постійне бажання дії призвело до законодавства, яке було "швидшим за думку", але технічно недосконалі закони з численними внутрішніми протиріччями постійно вимагали внесення

змін і коригувань. (Близько половини з 252 законів, ухвалених у 2013 році, були поправками до законів, прийнятих після 2010 року, і навіть Основний закон не уникнув змін). Велика кількість ad hoc урядових рішень природно знижувала рівень державного управління та ефективність уряду [122].

Урядовий стиль відзначався досить грубими методами. В урядових методах чітко проглядався неомакіавеллізм: мета виправдовує засоби. Було багато зайвих, образливих висловлювань, наприклад, що "ЄС керують, як провінційною лавочкою". Все це не сприяло оздоровленню суспільної атмосфери – на відміну від заключного речення Основного закону, яке закликає до миру та згоди. Проголошена "Система національної співпраці" фактично означала співпрацю лише з тими, хто погоджується з правлячими партіями, тоді як уряд не практикував жодного самообмеження і регулярно використовував свою владу проти слабкої опозиції та громадських організацій.

Другий уряд Орбана виходив з того, що основним інструментом політичного управління в конфліктній демократії більшості, яку вони вважали правильною, є сильна держава, в якій законодавча і виконавча влада діють у симбіозі. Протягом останніх чотирьох років прем'єр-міністр часто реалізовував рішення, які йому було б важче провести через свій урядовий апарат, через парламентську фракцію. Це особливо характерно для першого періоду діяльності уряду.

В першій половині урядового циклу більше половини законопроектів подавалися депутатами від урядової коаліції. Це також сприяло швидкості процесу, оскільки таким чином можна було уникнути «затяжних» консультацій та обійти потенційно неприємні дослідження впливу тощо. Фракція «Фідес», яка працювала у тісній співпраці з прем'єр-міністром і була натхнена ним, була не просто політичною опорою уряду, а часто виступала як рушійна сила урядового апарату. Це, однак, призвело до злиття законодавчої та виконавчої влади, по суті, під знаком де-факто прем'єр-міністерського одноосібного керівництва.

Структура уряду залишилася незмінною в Основному законі, і те саме стосується правового статусу прем'єр-міністра, який суттєво зміцнився завдяки зменшенню ролі інших незалежних гілок влади. Залишилася запроваджена в 1990 році так звана канцлерська

система управління: прем'єр-міністр призначає своїх міністрів, і саме прем'єр-міністр має свій уряд, якому він може навіть віддавати накази. Висловлення недовіри може бути подане лише проти прем'єр-міністра, причому у формі так званої конструктивної вотуму недовіри, яка значно зміцнює урядову позицію. Віктор Орбан вже під час свого першого терміну на посаді прем'єр-міністра намагався максимально використати можливості, що надає канцлерська система управління, і тепер, спираючись на дві третини парламентської більшості, він ще більше посилив цей підхід, досягнувши фактично максимального використання можливостей цієї системи.

Без сумніву, якби він хотів, Орбан після величезних перемог на виборах 2010 та 2014 років міг би перевести угорську форму правління від парламентської до напівпрезидентської системи французького типу. Однак він не вважав це за доцільне, оскільки «вождистська демократія» виявилася ефективною і без цього.

Основною структурною особливістю уряду, створеного у 2010 році, стало створення Канцелярії прем'єр-міністра, яка спочатку була органом координації уряду, але після 2012 року все більше перетворювалася на урядовий верховний орган. Замість більш командного гравця Міхая Варги на посаду керівника було призначено Яноша Лазара, який був більш придатний для прийняття рішень, і під його керівництвом повноваження Канцелярії прем'єр-міністра постійно розширювалися до кінця циклу, і до 2014 року Канцелярія прем'єр-міністра фактично стала вище за міністерства. Легітимізація цього процесу відбулася лише за третього уряду Orbana: Канцелярія прем'єр-міністра стала особливим міністерством, а її керівник – міністром, і деякі експерти навіть припустили, що керівник Канцелярії прем'єр-міністра може стати віцепрем'єр-міністром.

Відновлення інституту віцепрем'єр-міністра також дозволило Орбану піднятися над власним урядом, а також, якщо він бачив у цьому політичну необхідність – наприклад, у співпраці з фракцією – переглядав рішення власного уряду.

Ще до ухвалення Основного закону в уряді було відновлено посаду віце-прем'єр-міністра. Один із них став уже згаданим міністром адміністрації та юстиції (Наврачич Тібор), а інший – президентом ХДНП, як союзна партія, який став віце-прем'єр-міністром у ролі міністра без портфеля, відповідального за національну політику

(Шем'єн Жолт). Незважаючи на призначення Шем'єна на посаду віце-прем'єр-міністра, було підкреслено, що уряд Орбана не є коаліційним.

Для структури уряду були характерні такі риси, як пріоритет політичного елемента, забезпечення пріоритету загальноурядових інтересів, обмеження можливостей для відстоювання галузевих інтересів і централізація. З точки зору професіоналізму, характерною є суміш міністерської структури, що до цього часу ґрунтувалася на суто німецькій моделі, з елементами, запозиченими з англійської та французької урядових структур. Наприклад, адміністративна централізація нагадує французьке рішення, а інтеграція політичних держсекретарів у ролі молодших міністрів в інтегровані міністерства нагадує англійське рішення.

Організаційно-кадрову структуру уряду під час цього циклу характеризувала висока стабільність – у соціалістично-ліберальних урядах 2002-2010 років міністерства та їхні керівники часто змінювалися. На старті Віктор Орбан зі значними змінами запровадив міністерську організацію згідно з законом XLII 2010 року (це було значним ризиком, оскільки новостворений апарат мав почати працювати 1 січня 2011 року, коли Угорщина мала очолити ЄС), а потім було прийнято закон XLIII 2010 року про центральне державне управління та правовий статус міністрів і держсекретарів (так званий статусний закон). Після цього протягом усього циклу структура міністерств залишалася незмінною, за винятком кількох незначних внутрішніх змін і кількох заміन міністрів [123].

Основною характеристикою структури уряду стало створення інтегрованих міністерств. Це не було просто об'єднанням існуючих органів. У складі уряду залишилося лише вісім міністерств. Уряд складався з прем'єр-міністра, міністра без портфеля (віце-прем'єр-міністра) та восьми міністрів, тобто загалом із десяти членів, що робило його найменшим урядом з 1945 року. (У 2011 році для переговорів з МВФ та ЄС було створено ще одну посаду міністра без портфеля, але це тривало лише близько півтора року). Тому другий уряд Орбана можна вважати типовим кабінетом. (В уряді також існував внутрішній кабінет з національної безпеки, який мав численних членів, що не були міністрами, а також діяли постійні та ad hoc урядові комітети).

З восьми так званих профільних міністерств лише два залишилися

традиційними міністерствами: Міністерство закордонних справ та Міністерство оборони. Було створено п'ять інтегрованих міністерств, а саме: Міністерство державного управління та юстиції, Міністерство національної економіки, Міністерство національного розвитку, Міністерство сільського господарства (як міністерство природних ресурсів) та Міністерство людських ресурсів (спочатку воно мало іншу назву, яка також включала слово "національне"). Шостим міністерством стало Міністерство внутрішніх справ, яке можна вважати перехідним між традиційними та новими типами міністерств, оскільки воно вже раніше поділялося на дві великі частини: правоохоронну та цивільну, але обидві частини значно розширилися та трансформувалися в рамках другого уряду Орбана [124].

У структурі інтегрованих міністерств для правлячих партій виникли три принципові питання:

а) Відновлення раніше ослабленого і роздрібленого Міністерства внутрішніх справ. Уряд, через анархістські явища, що виникли за попередніх урядів, оголосив програму наведення порядку, для чого потрібне було підсилене Міністерство внутрішніх справ, яке очолювали генерали поліції. Завдяки своїй ефективності, Міністерство також отримало такі завдання, як управління водними ресурсами та реалізація програми громадських робіт.

б) Експерти з державного управління у «Фідес» давно критикували роль Міністерства фінансів як головного міністерства в угорському уряді. Логічним наслідком після приходу до влади стало створення єдиного міністерства економічної стратегії та фінансів замість попереднього домінуючого міністерства, хоча в цьому рішенні, особливо з огляду на значний бюджетний дефіцит країни та високий рівень заборгованості, були й залишаються значні ризики.

с) Для великої трансформації країни, запланованої коаліцією, було необхідно суттєво реформувати угорську центральну державну адміністрацію. Саме тому було створено інтегроване Міністерство державного управління та юстиції, основним завданням якого була реалізація так званого плану Магарі, забезпечення загальноурядового політичного підходу та формування територіального управління.

Підсумовуючи, можна сказати, що ця структура інтегрованих міністерств, всупереч очікуванням, залишалася стабільною до кінця

циклу, і після початкових труднощів апарати звикли до неї, тому ця інтегрована структура міністерств плавно перейшла до третього уряду Орбана. Міністерства не диктували уряду, а прем'єр-міністр і Канцелярія прем'єр-міністра диктували міністерствам. Конфлікти інтересів між різними секторами не досягали рівня уряду, а мали вирішуватися всередині міністерств. Проте до кінця циклу постійно виникали паралельні процеси, внутрішні конфлікти (наприклад, у місцевому самоврядуванні та питаннях громадянського суспільства) та недоліки.

Ось часткове пояснення того, що протягом циклу:

а) Постійно зростали центральні офіси міністерств (наприклад, у третьому уряді Орбана були вже скасовані Плановий та Трудовий офіси);

б) Також збільшилася кількість автономних регулюючих органів, незалежних від уряду (наприклад, енергетичний та комунальний регулюючий орган);

с) Стало звичним призначення урядових уповноважених, прем'єр-міністерських уповноважених, міністерських уповноважених на завдання, які або виходили за межі міністерств, або ставали більш значущими (на мою думку, у значно більшій кількості, ніж необхідно);

д) Значно зросла кількість квазідержавних організацій, що виконують державні функції, таких як змішані громадські та державні гібридні організації. Наприклад, Угорський олімпійський комітет взяв на себе значну частину державного фінансування спорту (без належного апарату);

е) Знову почали зростати урядові допоміжні установи, які раніше були значно скорочені. Переважно вони були створені в рамках урядової ідеологічної офензиви, зокрема в галузі переписування історії, паралельно з Угорською академією наук, та включали інститути історії та мовної стратегії, що були пов'язані з прем'єрським офісом.

Нарешті, слід зазначити, що уряд зберіг розрізнення між урядовими офісами та центральними офісами міністерств, запроваджене у 2006 році. Співвідношення між ними дещо змінилося на користь урядових офісів. Серед них особливо виділявся єдиний посилений та розширений центральний податковий та митний офіс, основним завданням якого було зменшення тіньової економіки та запобігання

ухиленню від сплати податків (з помірним успіхом) [125].

Другий уряд Орбана, що діяв у 2010–2014 роках, здебільшого досягнув поставлених перед собою політичних цілей. Успіх його політики підтвердився черговою перемогою на виборах 2014 року, де було здобуто дві третини голосів, і стрімкі зміни в країні не похитнули уряд. Водночас в адміністративному та управлінському аспектах діяльності уряду було виявлено чимало помилок, а урядова техніка була досить низького рівня.

У цьому урядовому циклі було реалізовано зовсім інший тип управління, ніж у попередні двадцять років. Ця нова система управління мала свої переваги та недоліки і ще не усталилася, знаходиться в процесі становлення. Тому залишається під питанням, наскільки вона буде (або може бути) успішною в довгостроковій перспективі з огляду на реальні інтереси країни.

4.8. Уряд Угорщини в період з 2014 по 2018 роки

Коаліція Фідес – УГС – ХДНП втретє здобула перемогу на виборах до Державних зборів Угорщини 6 квітня 2014 року. Це дозволило Віктору Орбану знову очолити уряд Угорщини на третій термін. Прем'єр – міністр продовжував активно зміцнювати контроль над усіма аспектами державного управління. Використовуючи дві третини парламентської більшості, Орбан зміг проводити масштабні законодавчі зміни без значного спротиву опозиції. Це дозволило йому сконцентрувати владу в руках уряду та прем'єр-міністра, послабивши вплив опозиційних партій та інших інституцій.

Про що конкретно йде мова. Було внесено кілька поправок до Основного Закону Угорщини. Зокрема, ці поправки ще більше посилили роль виконавчої влади та обмежили повноваження Конституційного суду. Наприклад, обмежено можливість судового контролю над урядовими рішеннями, зокрема щодо питань, що стосуються бюджету та податків.

Змінено процедури призначення суддів, що дозволило уряду посилити свій вплив на судову систему. Наприклад, уряд зміцнив контроль над Вищою радою суддів, що вплинуло на незалежність суддівської гілки влади. Прийняті закони посилили контроль уряду над засобами масової інформації. Створено нові регуляторні органи, підконтрольні уряду, які мали широкі повноваження щодо накладення штрафів на медіа і навіть припинення їхньої діяльності. Це обмежило незалежність ЗМІ та свободу слова. Уряд Орбана зменшив автономію місцевих органів влади, передавши багато їхніх функцій на національний рівень. Це призвело до централізації влади і підвищення контролю центрального уряду над регіонами.

Прийнято закон, який вимагав від неурядових організацій, що отримують фінансування з-за кордону, реєструватися як такі, що отримують "іноземну підтримку". Це ускладнило діяльність багатьох правозахисних організацій в Угорщині. Введено нові вимоги до університетів, які фактично спрямовувалися проти Центральноєвропейського університету (ЦЕУ) в Будапешті, що фінансувався Джорджем Соросом. Закон вимагав від іноземних університетів мати кампус і в своїй країні походження, що створювало значні проблеми для ЦЕУ. Був прийнятий Закон про

працевлаштування (так званий "рабський закон"). Цей закон збільшив максимальну кількість годин понаднормової роботи до 400 на рік, що викликало широке невдоволення серед робітників та призвело до протестів по всій країні [126].

Ці зміни були спрямовані на зміцнення влади Орбана і його уряду, а також на зменшення впливу опозиційних сил і критиків уряду.

Одним із найбільш значущих напрямів діяльності уряду Орбана було встановлення контролю над медіа. Протягом цього періоду влада здійснила низку кроків, спрямованих на централізацію медіа-ресурсів та підпорядкування їх урядовій пропаганді. Це включало як придбання незалежних медіа-організацій через лояльних бізнесменів, так і введення законодавчих норм, які обмежували свободу преси. Цій темі буде присвячений розділ у цій монографії, тому у цій її частині обмежимося лише згадкою про цю проблему.

Уряд Орбана вніс зміни до виборчої системи, що ускладнили діяльність опозиції, а саме провів реформу виборчих округів, яка призвела до їхнього перекроювання. Ця зміна була спрямована на створення більш вигідних для партії "Фідес" умов на виборах. Це включало об'єднання або розділення округів таким чином, щоб збільшити кількість місць у парламенті, які могли б отримати представники правлячої партії. Ці зміни критикувалися за те, що вони були зроблені без належного обговорення та консультацій з опозиційними партіями.

Уряд Орбана прийняв законодавство, яке змінило правила фінансування політичних партій та виборчих кампаній. Нові правила суттєво обмежили доступ опозиційних партій до фінансових ресурсів, зокрема через обмеження на отримання фінансування з-за кордону та жорсткіше регулювання внутрішніх джерел фінансування. Ці зміни також включали збільшення державного фінансування для правлячої партії та її коаліційних партнерів, що додатково зміцнило їхні позиції на політичній арені.

Ці дії були спрямовані на зміцнення позицій правлячої партії "Фідес" і створення нерівних умов для участі в політичній боротьбі для опозиційних сил. Як результат, на виборах 2018 року «Фідес» знову здобув дві третини місць у парламенті, що підтвердило ефективність цих змін.

Урядова коаліція продовжувала політику націоналізації страте-

гічних секторів економіки. Це включало викуп акцій великих енергетичних компаній, повернення під державний контроль банків та інших фінансових установ. Така політика була спрямована на посилення ролі держави в економіці та зменшення впливу іноземного капіталу [127].

Ось конкретні приклади цієї роботи. У 2011 році уряд Угорщини викупив у російської компанії "Сургутнафтогаз" 21,2% акцій угорської нафтогазової компанії MOL, що дозволило державі збільшити свій контроль над енергетичним сектором.

У 2013 році було викуплено у німецької компанії E.ON її газорозподільні мережі та підземні газосховища, тим самим повернувши під державний контроль важливі частини енергетичної інфраструктури. У 2014 році урядом був націоналізований MKB Bank, один із найбільших комерційних банків країни, викупивши його у німецької BayernLB. Це було частиною ширшої стратегії зі зменшення іноземного впливу в банківському секторі.

У 2015 році був викуплений Budapest Bank у американської компанії GE Capital, повернувши банк під державний контроль.

У 2011 році завершено процес націоналізації приватних пенсійних фондів, який розпочався ще в 2010 році. Це означало, що активи, накопичені в приватних пенсійних фондах, були переведені до державного пенсійного фонду. Таким чином, уряд отримав контроль над значною частиною фінансових ресурсів громадян. У 2015 році прийнятий закон, який обмежував можливості іноземців та юридичних осіб купувати землю в Угорщині. Це рішення значно зміцнило державний контроль над угорськими сільськогосподарськими землями, оскільки воно передбачало пріоритетну купівлю землі угорськими громадянами та державою.

У 2017 році розпочався процес централізації системи охорони здоров'я, зокрема шляхом створення державного агентства, яке контролювало б усі медичні послуги в країні. Це включало централізоване управління лікарнями та контроль за фінансуванням медичних послуг, що дозволило уряду збільшити вплив на цей сектор.

У 2016 році була здійснена централізація системи освіти, коли всі школи були передані під управління державного агентства під назвою "Центр управління закладами освіти імені Клебельсберга". (угорською Klebelsberg Intézményfenntartó Központ). Це агентство

отримало контроль над бюджетами, управлінням та кадрами шкіл, що значно знизило вплив місцевих органів влади на освітню систему [128].

Ці приклади свідчать про те, як уряд Орбана активно використовував державні ресурси та законодавчі інструменти для посилення державного контролю над ключовими секторами економіки та суспільства.

Однією з головних цілей уряду було зниження бюджетного дефіциту та державного боргу. Уряд реалізував жорстку податкову політику, зокрема запровадження податків на банки, телекомунікаційні компанії та інші великі підприємства. Уряд Орбана в період 2014-2018 років запровадив низку специфічних податків, спрямованих на великі підприємства. Банківський податок – спеціальний податок на банки та інші фінансові установи, який був уведений для зменшення дефіциту державного бюджету. Податок на телекомунікації – податок, який стягувався з телекомунікаційних компаній за кожну хвилину розмови та за кожне SMS-повідомлення. Податок на рекламу – податок, який запроваджено для компаній, що займаються рекламою, зокрема на медіа та рекламні агентства. Податок на енергетичні компанії – додатковий податок на енергетичні компанії, що стосується як державних, так і приватних енергетичних підприємств.

Ці податки були частиною ширшої стратегії уряду Орбана щодо фінансового зміцнення країни, проте викликали значну критику з боку бізнес-спільноти та міжнародних організацій. Це дозволило знизити бюджетний дефіцит і вивести країну з-під процедури надмірного дефіциту ЄС.

Уряд активно інвестував у великі інфраструктурні проекти, зокрема у розвиток дорожньої інфраструктури та будівництво нових об'єктів. Уряд Орбана в період 2014-2018 років активно реалізовував кілька великих інфраструктурних проектів. Ось деякі з них:

1. Будівництво нових автомагістралей - Було збудовано і модернізовано кілька важливих автомагістралей, зокрема M85 і M86, які з'єднують західну Угорщину з іншими частинами країни.

2. Реконструкція і розширення автомагістралі M4 - Цей проект включав будівництво нових ділянок автомагістралі, що покращило сполучення між Будапештом і Східною Угорщиною.

3. Розвиток залізничної інфраструктури - Модернізація заліз-

ничних ліній, зокрема проект з реконструкції залізничної лінії Будапешт-Балатон, що спрямований на покращення сполучення з популярним туристичним регіоном.

4. Будівництво нових спортивних об'єктів - Зокрема, будівництво нових стадіонів, таких як Groupama Aréna в Будапешті та Puskás Aréna, що стали важливими центрами для проведення міжнародних спортивних заходів.

5. Реконструкція та розширення міжнародного аеропорту Будапешта - Проекти з модернізації та розширення інфраструктури аеропорту для збільшення його пропускної здатності та покращення умов для пасажирів [129]. Ці проекти були частиною урядової стратегії розвитку інфраструктури для стимулювання економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності Угорщини на міжнародній арені. Однак вони часто піддавалися критиці через корупцію та неефективність використання бюджетних коштів.

Окремою частиною економічної політики стало співробітництво з Росією у сфері енергетики, зокрема проект розширення АЕС «Пакш». Розширення цієї електростанції стало одним з ключових проектів у сфері енергетики в період уряду Орбана. Це співробітництво між Угорщиною та Росією викликало багато суперечок і стало важливим елементом економічної та зовнішньої політики Угорщини.

У січні 2014 року Угорщина і Росія підписали угоду про розширення АЕС «Пакш». Проект передбачав будівництво двох нових енергоблоків на додаток до чотирьох уже діючих. Це мало збільшити потужність станції вдвічі, забезпечивши Угорщину додатковою електроенергією.

Будівництво мало фінансуватися за рахунок російського кредиту у розмірі 10 мільярдів євро, який покривав 80% загальної вартості проекту. Інші 20% мала покрити угорська сторона [130].

Основна мета проекту полягала в забезпеченні енергетичної незалежності Угорщини, зменшенні залежності від імпортного газу та стабілізації цін на електроенергію. Окрім того, уряд Орбана позиціонував проект як частину своєї стратегії модернізації інфраструктури країни та зміцнення економічного суверенітету.

Співробітництво з Росією у сфері енергетики викликало занепокоєння серед країн Європейського Союзу, оскільки воно могло збільшити політичний вплив Росії в Угорщині та посилити

залежність країни від російських енергетичних ресурсів.

Проект також став приводом для критики з боку опозиції та громадських організацій в Угорщині, які вказували на можливі ризики екологічного та фінансового характеру.

Реалізація проекту призвела до тіснішого співробітництва між Угорщиною та Росією, що відобразилося на політичних відносинах між Будапештом та Брюсселем. Розширення АЕС «Пакш» стало важливим елементом у внутрішній політиці уряду Орбана, який підкреслював необхідність проекту для забезпечення економічного зростання та енергетичної безпеки країни.

На момент завершення періоду 2014-2018 років, проект все ще перебував у стадії підготовки, зокрема через складності з отриманням необхідних дозволів та узгодженнями з регулюючими органами Європейського Союзу. Незважаючи на це, уряд Орбана продовжував просувати проект, заявляючи про його важливість для майбутнього енергетичного сектора Угорщини.

Уряд Віктора Орбана реалізував кілька заходів для підтримки родин з дітьми, які стали ключовими елементами його соціальної політики. Запроваджено податкових пільг для родин з дітьми, що дозволяє батькам отримувати значні податкові знижки залежно від кількості дітей. Цей кредит поступово збільшувався з кожним додатковим дитиною, стимулюючи народжуваність. Уведено в дію програму «Сімейний житловий капітал» (CSOK). Програма надання субсидій на купівлю житла для родин з дітьми. Родини могли отримати значні фінансові ресурси на придбання або будівництво житла, причому сума субсидії залежала від кількості дітей [131].

Розширення програми безкоштовного харчування для дітей у школах та дитячих садках. Це забезпечило безкоштовне харчування дітям з родин із низькими доходами. Уряд запровадив програму забезпечення безкоштовними підручниками дітей у початкових школах, що зменшило фінансове навантаження на родини. Були введені додаткові фінансові виплати та пільги для багатодітних родин, включаючи знижки на транспорт та комунальні послуги, а також безвідсотковий кредит для жінок віком до 40 років, які виходять заміж вперше. Цей кредит стає частково або повністю безповоротним залежно від кількості дітей, народжених у родині.

Впроваджено низькопроцентні кредити для молодих родин, які

планують або вже мають дітей, з метою придбання житла або іншого майна.

Ці заходи стали частиною ширшої стратегії уряду Орбана з підтримки родин, спрямованої на покращення демографічної ситуації в країні та зміцнення соціальної стабільності.

У 2015 році Угорщина опинилася в центрі міграційної кризи. У відповідь на масовий наплив біженців з Близького Сходу уряд Орбана прийняв рішення про будівництво прикордонного паркану. Угорщина збудувала 175-кілометровий паркан на кордоні з Сербією, а пізніше і з Хорватією, щоб перешкоджати незаконному перетину кордону. Паркан складався з кількох шарів колючого дроту та був оснащений системами відеоспостереження та сигналізації. Було введено нове законодавство, яке криміналізувало незаконний перетин кордону, передбачаючи до кількох років ув'язнення або депортацію для порушників. Ці закони значно ускладнили процедуру подання заявок на отримання притулку в Угорщині [132].

Для контролю та забезпечення безпеки кордону уряд направив додаткові сили поліції та військових на південні кордони країни. Вони мали завдання контролювати кордон і забезпечувати дотримання нових правил.

Угорщина відмовилася брати участь у програмі розподілу біженців, запропонованій Європейським Союзом, і рішуче виступала проти квот на розподіл мігрантів серед країн-членів ЄС.

В країні розпочалася масова пропагандистська кампанія, що акцентувала на небезпеках міграції та необхідності захисту національних кордонів. Ця кампанія включала плакати, телерекламу та публічні виступи, які спрямовувалися на мобілізацію громадської підтримки антимигрантської політики. Було закрито більшість таборів для біженців, що існували на території країни, перемістивши біженців до транзитних зон на кордоні або депортувавши їх.

Ці заходи викликали значну критику з боку міжнародної спільноти, зокрема Європейського Союзу та правозахисних організацій, але забезпечили популярність Орбана серед виборців, які підтримували його жорстку позицію щодо міграції.

У період з 2014 по 2018 роки відносини між урядом Віктора Орбана та Європейським Союзом залишалися напруженими з кількох головних причин та подій. Позиція угорського прем'єр –

міністра щодо "неліберальної демократії" та його намір створити нову модель держави, яка відхиляється від західних ліберальних цінностей, викликали серйозні занепокоєння в ЄС. Зокрема, Орбан називав Росію, Туреччину та Китай прикладами для наслідування, що суперечило демократичним принципам, на яких базується ЄС. Він впровадив низку законодавчих змін, які посилили контроль уряду над судовою системою, медіа та громадськими організаціями. Це викликало критику з боку ЄС, який вважав ці зміни такими, що підривають верховенство права і демократичні інститути.

Міграційна криза 2015 року про яку вже йшла мова вище. Угорський лідер ввів закони, які вимагали від неурядових організацій, що отримують фінансування з-за кордону, реєструватися як "іноземні агенти". Це викликало обурення в ЄС, оскільки такі закони обмежували діяльність громадянського суспільства. Був прийнятий закон, який фактично змусив Центральноевропейський університет (CEU) переїхати з Угорщини. CEU був заснований Джорджем Соросом, і цей закон розглядався як частина кампанії Орбана проти впливу Сороса і його фондів. ЄС розглядав це як напад на академічну свободу.

У 2018 році Європейський парламент запустив процедуру статті 7 проти Угорщини, яка передбачає можливість санкцій, включаючи позбавлення права голосу в Раді ЄС, через загрози верховенству права. Це стало кульмінацією накопичених претензій до політики уряду Орбана.

Ці події і причини створили постійне напруження у відносинах між урядом Орбана та Європейським Союзом, підриваючи довіру до Угорщини як члена ЄС і викликаючи глибокі суперечки щодо дотримання європейських цінностей.

Віктор Орбан продовжував розвивати відносини з Росією у період з 2014 по 2018 роки, що викликало неоднозначну реакцію як в Угорщині, так і в Європейському Союзі. Ми вже писали про один із найважливіших проектів угорсько-російського співробітництва стало розширення атомної електростанції "Пакш". Угорщина продовжувала купувати природний газ у Росії, що зберігало залежність країни від російських енергоресурсів. Орбан неодноразово виступав за довгострокові контракти на постачання газу, підкреслюючи стратегічне значення Росії для енергетичної безпеки Угорщини. У

період, коли Європейський Союз вводив санкції проти Росії через анексію Криму та конфлікт на сході України, Орбан зайняв помірковану позицію щодо санкцій, виступаючи за їх перегляд і висловлюючи сумніви щодо їх ефективності. Орбан і Путін регулярно зустрічалися на двосторонніх переговорах. Ці зустрічі підкреслювали важливість угорсько-російських відносин і демонстрували політичну близькість між лідерами двох країн.

Ці приклади ілюструють прагнення Орбана підтримувати та розвивати стратегічні відносини з Росією, незважаючи на критику з боку партнерів по ЄС і зростаючу напругу між Заходом і Москвою.

Уряд Віктора Орбана активно розвивав співпрацю з Китаєм у період з 2014 по 2018 роки, прагнучий залучити інвестиції в інфраструктурні проекти.

Одним із найбільших інфраструктурних проектів, що фінансується за участю китайських інвестицій, стало будівництво швидкісної залізниці між Будапештом і Белградом. Цей проект є частиною китайської ініціативи "Один пояс, один шлях" і передбачає модернізацію залізничного сполучення між Угорщиною та Сербією для покращення логістичного зв'язку між Китаєм і Європою. Угорщина стала однією з головних точок входу китайського капіталу в Центральну та Східну Європу. Угорський уряд активно залучав китайські інвестиції, пропонуючи вигідні умови для ведення бізнесу. Кілька китайських компаній, зокрема Huawei, значно розширили свою присутність в Угорщині. У 2015 році Банк Китаю (Bank of China) відкрив свій перший європейський розрахунковий центр у Будапешті. Це стало значним кроком у розвитку фінансового співробітництва між Угорщиною та Китаєм і підкреслило роль Угорщини як регіонального центру китайського бізнесу в Європі. Під час візитів високого рівня угорське та китайське керівництво підписували різні угоди про співпрацю в галузі культури, освіти та науки. Це сприяло зміцненню політичних і культурних зв'язків між двома країнами.

Ці приклади свідчать про те, що уряд Орбана активно працював над зміцненням відносин з Китаєм, роблячи ставку на економічну співпрацю та інвестиції в стратегічно важливі для країни проекти.

Уряд Орбана продовжив вносити зміни до Основного Закону, які посилили його владу. Було змінено межі виборчих округів та

введено нові правила фінансування політичних партій. Ці зміни сприяли зміцненню позицій партії Фідес і ускладнили можливості для опозиційних сил на рівних умовах брати участь у виборах. Було прийнято кілька поправок, які значно обмежили повноваження Конституційного суду, зокрема, його здатність переглядати законодавчі акти, які мають фінансовий вплив. Це зменшило можливості суду для контролю над урядовою політикою. Було змінено процедури призначення суддів та створено новий орган — Національну судову службу, керівник якої має великі повноваження у призначенні суддів. Це викликало занепокоєння щодо незалежності судової влади. Введено нову систему адміністративних судів, які мають розглядати справи проти державних установ. Критики побоюються, що ця система може бути використана для контролю над рішеннями, які можуть бути невідповідними уряду.

Внесення поправок, які дозволили уряду приймати рішення в певних сферах без погодження з парламентом, зокрема, у питаннях національної безпеки та міграційної політики.

Ці зміни викликали значну критику як з боку внутрішньої опозиції, так і з боку міжнародної спільноти, зокрема Європейського Союзу, який неодноразово висловлював стурбованість щодо порушення принципів правової держави та демократії в Угорщині.

1. Уряд також вживав заходів для обмеження прав і свобод громадян. Закон "Про неурядові організації" (NGO Law, 2017):

- Уряд прийняв закон, який вимагав від неурядових організацій, що отримують понад 7,2 мільйона форинтів (близько 24 тисяч євро) на рік від іноземних джерел, реєструватися як "організації, що отримують іноземне фінансування". Цей закон викликав критику за те, що він дискредитував роботу громадських організацій і створив негативний клімат для їх діяльності.

2. Закон "Проти Сороса" (Stop Soros Law, 2018):

- Прийняття закону, який вводив кримінальну відповідальність за надання допомоги нелегальним мігрантам та за сприяння їхнім заявам на отримання притулку. Цей закон був спрямований проти організацій, які надавали допомогу біженцям і мігрантам, і був названий на честь фінансиста Джорджа Сороса, якого уряд звинувачував у підтримці міграції до Європи.

3. Зміни до закону про свободу ЗМІ:

- Прийнято поправки до закону про засоби масової інформації, які значно посилили державний контроль над медіа-сектором. Було створено новий наглядовий орган—Національну медіакомунікаційну раду, яка отримала широкі повноваження з регулювання контенту, ліцензування та штрафування медіа. Ці зміни викликали побоювання щодо обмеження свободи слова та незалежності журналістів.

4. Закон про обмеження права на страйк:

- Уряд прийняв законодавство, яке обмежувало можливості працівників на організацію страйків, зокрема, в стратегічно важливих секторах, таких як транспорт та енергетика. Це ускладнило роботу профспілок і обмежило право на протест.

5. Зміни до Конституції, що стосуються релігійних свобод:

- Внесено поправки до Конституції, які обмежували кількість релігійних організацій, що мають офіційний статус в Угорщині. Ці зміни викликали критику за порушення права на свободу віросповідання.

Уряд Віктора Орбана в період з 2014 по 2018 роки здійснював політику, спрямовану на подальшу централізацію влади, зміцнення державного контролю над економікою та обмеження прав і свобод громадян. Ця політика, хоч і забезпечила уряду політичну стабільність та економічне зростання, супроводжувалася серйозними критичними зауваженнями з боку міжнародної спільноти та всередині країни щодо дотримання демократичних норм і прав людини.

4.9. Уряд Віктора Орбана 2022 рік і по теперішній час

Аналіз діяльності уряду Віктора Орбана з 2022 року і до теперішнього часу, дає змогу зробити наступні узагальнення. Продовжувалася концентрація влади. Подальша реалізація низки заходів, спрямованих на посилення контролю над судовою гілкою влади. Це стосується реформи Конституційного суду, шляхом внесення додаткових поправок Основного закону, які ще більше обмежили його повноваження, зокрема в питаннях контролю за конституційністю законодавства. Це дозволило уряду Орбана мінімізувати ризики відміни законів або інших урядових рішень на конституційному рівні. Відбулися зміни в призначенні суддів саме у процедурі призначення суддів, надавши більшого впливу виконавчій владі на цей процес. Було встановлено більш жорсткі критерії для призначення суддів, які включають політичні та ідеологічні вимоги, що дозволяє уряду призначати на ключові посади осіб, лояльних до чинного режиму. Уряд створив нові адміністративні суди, які займаються питаннями, пов'язаними з діями державних органів. Ці суди, підпорядковані уряду, отримали широкі повноваження в сфері розгляду адміністративних справ, що стосуються державної влади. Це дозволило виконавчій владі безпосередньо впливати на рішення, які раніше знаходилися в компетенції незалежних суддів. Влада продовжила посилювати свій вплив на Вищу судову раду, орган, що відповідає за дисциплінарні питання та призначення суддів. Було прийнято рішення, що обмежують автономію ради, роблячи її більш залежною від політичних рішень уряду.

Керівництво країни використало надзвичайний стан, введений через пандемію COVID-19, для прийняття тимчасових, а потім і постійних змін у судовій системі, що збільшують повноваження виконавчої влади та обмежують можливості судової системи контролювати ці повноваження.

Зміни торкнулися також і судів, що займаються цивільними та комерційними справами. Уряд Орбана провів реформу, яка дозволила скоротити кількість апеляційних інстанцій і посилити контроль над суддями, що розглядають такі справи.

Ці заходи викликали занепокоєння з боку міжнародних організацій, включаючи Європейський Союз, щодо поглиблення

авторитарних тенденцій в Угорщині та порушення принципів верховенства права.

Після 2022 року урядова коаліція здійснила кілька значних змін у виборчому законодавстві, спрямованих на подальше зміцнення своїх позицій і створення перешкод для діяльності опозиційних сил. З цією метою вони перекроїли виборчі округи, які були змінені таким чином, щоб забезпечити більшу перевагу для партії "Фідес". Ці зміни часто називають "джеррімендерингом", коли кордони округів змінюють для того, щоб забезпечити максимальну кількість місць у парламенті для правлячої партії. Це дозволило партії отримувати більшість голосів у більше компактних та менш урбанізованих регіонах, де її підтримка є більшою [133].

Виборче законодавство було змінено таким чином, щоб значно ускладнити процес створення коаліцій між опозиційними партіями. Зокрема, були введені нові вимоги щодо реєстрації коаліційних угод, збільшення необхідної кількості підписів для підтримки коаліції та обмеження на фінансування спільних кампаній. Це ускладнило можливість опозиційних сил об'єднуватися проти "Фідес".

Були уведені нові правила щодо фінансування виборчих кампаній посилили контроль за джерелами фінансування політичних партій. Були введені обмеження на розміри внесків від фізичних осіб та юридичних осіб, що зменшило можливості опозиції збирати кошти на свою діяльність. Крім того, контроль за витратами партій став більш суворим, що ускладнило проведення великих кампаній для опозиційних сил.

Посилення контролю за медіа та агітацією. Було введено нові правила щодо розміщення політичної реклами та агітації в медіа. Державні та провладні медіа отримали більше можливостей для поширення своєї позиції, тоді як опозиційні партії зіткнулися з обмеженнями щодо доступу до ефіру та можливостей для агітації. Це призвело до значного перекосу у висвітленні виборчої кампанії на користь правлячої партії.

Виборче законодавство було змінено таким чином, щоб ускладнити реєстрацію нових політичних партій та їх участь у виборах. Це включало підвищення вимог до кількості зібраних підписів для реєстрації, збільшення заставних сум та інші обмеження, що ускладнили вихід нових гравців на політичну арену.

Ці заходи дозволили уряду Орбана значно зміцнити свій контроль над політичною системою, обмеживши можливості опозиційних сил ефективно конкурувати на виборах.

Після 2022 року влада продовжувала посилювати контроль над медіа, реалізуючи ряд конкретних заходів. Уряд збільшив фінансування державних медіа-організацій, що дозволило їм ще більше домінувати на медійному ринку. Державні телеканали, радіостанції та інтернет-ресурси продовжували активно підтримувати політику уряду, подаючи її в позитивному світлі та обмежуючи доступ опозиційних поглядів.

Національна рада з питань медіа та інформатики (NMNH), яка відповідає за регулювання медіа, залишалася під значним контролем уряду. Через призначення лояльних до влади осіб на ключові позиції у NMNH, влада змогла контролювати видачу ліцензій на мовлення, накладення штрафів та інші аспекти регулювання медіа.

Було запроваджено додаткові обмеження на доступ до іноземних медіа в Угорщині, через ухвалення рішення щодо посилення контролю над контентом, що імпортується з-за кордону, під приводом захисту національних інтересів. Це ускладнило роботу незалежних іноземних медіа на угорському ринку.

Продовжувався процес витіснення незалежних медіа з ринку шляхом їх поглинання компаніями, пов'язаними з урядом. Через купівлю незалежних видань або їх закриття через фінансовий тиск державне керівництво зміцнило свій контроль над медіа-ландшафтом. Наприклад, було придбано або закрито кілька впливових видань, що критику владні структури.

Значно посилилась цензура в Інтернеті. Було впроваджено нові правила, що дозволили швидко видаляти контент з інтернету, який вважається "небезпечним" або "шкідливим". Це включало і так звані "фейкові новини", визначення яких було залишене на розсуд урядових структур. Ці заходи дали владі можливість контролювати онлайн-контент і цензурувати критичні висловлювання.

Було обмежено можливості фінансування незалежних медіа, в тому числі через закриття грантових програм та заборону на отримання фінансової підтримки з-за кордону. Це призвело до подальшого ослаблення незалежних медіа, які були змушені скоротити діяльність або закритися.

Ці заходи дозволили уряду Орбана значно зміцнити свій контроль над інформаційним простором, забезпечивши перевагу своїм наративам та обмеживши можливості опозиційних сил і незалежних журналістів для впливу на громадську думку.

Щодо економічної політики після 2022 року, то тут потрібно відмітити наступне. Продовжувалась подальша співпраця з росією. У 2024 році проект розширення АЕС "Пакш" розвертається без значних затримок. Будівництво ведеться активними темпами, і на даний момент на майданчику працюють близько 900 осіб, а в пікові періоди планується збільшити кількість робітників до 8-10 тисяч.

Основні роботи включають стабілізацію ґрунту, з яких вже завершено 82% робіт. Планується завершити встановлення 76,000 палів до середини року, що забезпечить стабільність майбутніх ядерних установок. Виробництво ключових компонентів, таких як реакторний корпус та уловлювач розплаву, також перебуває на завершальному етапі.

Цей проект є надзвичайно важливим для Угорщини, оскільки після його завершення ядерна енергія буде покривати близько 70% потреб країни в електроенергії, що значно зменшить залежність від імпорту природного газу та скоротить викиди CO₂ на 17 мільйонів тонн щороку.

Проект також звільнений від санкцій ЄС, що дозволяє продовжувати роботи безперешкодно. Таким чином, розширення АЕС "Пакш" йде за планом і грає ключову роль у забезпеченні енергетичної безпеки Угорщини та збереженні низьких цін на електроенергію в країні [134].

Уряд Угорщини 29 травня 2024 року підписав угоду з Білоруссю про допомогу у будівництві другої угорської атомної електростанції. З цього приводу Петер Сійярто міністр закордонних справ Угорщини заявив: "Сьогоднішнє підписання угоди про співробітництво у сфері атомної енергетики є надзвичайно важливим кроком. Цей документ відкриває для нас можливість ефективно використати цінний досвід, набутий Білоруссю під час спорудження реакторів, що базуються на схожій технології" [135].

Окрім проекту розширення АЕС "Пакш", у співробітництві між Угорщиною та Росією в економічній сфері відбулося ще кілька важливих подій. Угорщина продовжує активно співпрацювати

з Росією в галузі постачання природного газу. У 2021 році було підписано новий довгостроковий контракт з "Газпромом", що передбачає постачання до 4,5 мільярдів кубометрів газу на рік до 2036 року. Це є ключовим елементом енергетичної безпеки Угорщини.

Росія активно інвестує в угорські інфраструктурні проекти, зокрема у сфері транспорту та логістики. Російські компанії також беруть участь у модернізації угорської залізничної системи. Угорщина залучає російські фінансові ресурси для розвитку своїх економічних проектів. Окрім кредитних угод, Росія підтримує угорські банки у фінансуванні різних ініціатив.

Ці проекти підкреслюють стратегічне партнерство між Угорщиною та Росією, яке продовжує розвиватися попри міжнародні санкції та геополітичні виклики.

- Націоналізація стратегічних секторів: Уряд Орбана продовжив політику націоналізації стратегічних секторів економіки. Зокрема, викуплено акції великих енергетичних компаній, таких як E.ON та RWE, що дало можливість повернути під контроль держави значні частини енергетичного ринку.

- Повернення під державний контроль банків: Уряд продовжив практику викупу акцій банків та фінансових установ, зокрема, було повернуто під державний контроль OTP Bank, який є найбільшим банком країни.

- Податкова політика: Запроваджено податки на банки, телекомунікаційні компанії та інші великі підприємства. Наприклад, введено "податок на солідарність" для банківського сектора, а також спеціальні податки на телекомунікаційні послуги та великі торгові мережі.

- Інфраструктурні проекти: Уряд активно інвестував у великі інфраструктурні проекти, зокрема у розвиток дорожньої інфраструктури. Було збудовано нові автомагістралі та модернізовано залізничні лінії. Також уряд підтримував проекти будівництва нових мостів та транспортних розв'язок, з метою покращення транспортної доступності регіонів.

Станом на сьогоднішній день Угорщина активно розвиває співпрацю з Китаєм у кількох ключових напрямках. Ось деякі конкретні приклади:

1. Проект "Залізнична магістраль Будапешт – Белград": Цей проект є частиною ініціативи "Один пояс, один шлях" і передбачає мо-

дернізацію залізничної лінії між Будапештом і Белградом, що має полегшити транспортування товарів між Китаєм і Європою. Китайські компанії активно беруть участь у фінансуванні та реалізації цього проекту.

2. Інвестиції у технологічний сектор: Китайські компанії, такі як Huawei, активно інвестують в угорський технологічний сектор. Наприклад, Huawei відкрила у Будапешті свій регіональний центр розробки, що став важливим вузлом для компанії у Центральній та Східній Європі.

3. Фінансове співробітництво: Китайські банки надають кредити і фінансові ресурси для реалізації спільних проектів в Угорщині. Це включає як інвестиції у великий бізнес, так і підтримку інфраструктурних проектів.

4. Співпраця у сфері освіти: Угорщина та Китай розширюють співпрацю у галузі освіти, що включає обмін студентами, відкриття навчальних програм і підтримку культурних ініціатив.

Ці приклади ілюструють широкий спектр економічного та стратегічного партнерства між Угорщиною та Китаєм, що активно розвивається і має значний вплив на економіку обох країн [136].

Після 2022 року соціальна політика уряду Віктора Орбана продовжує бути спрямованою на підтримку традиційних сімейних цінностей, стимулювання народжуваності та забезпечення економічної стабільності громадян. Влада продовжує надавати значні податкові пільги сім'ям з дітьми. Це включає зниження податку на доходи для багатодітних родин, а також інші фінансові стимули, такі як додаткові виплати на дітей. Введено пільгові кредити для молодих сімей, що бажають придбати житло. Також уряд надає допомогу у вигляді субсидій на будівництво або купівлю нового житла.

Поступово підвищується мінімальна заробітна плата, тим самим вони намагаються забезпечити гідний рівень життя для громадян. Збільшено обсяг програм громадських робіт для боротьби з безробіттям, особливо в регіонах з високим рівнем безробіття. Підвищуються пенсії, включаючи додаткові виплати для пенсіонерів перед святами. Це частина політики, спрямованої на підтримку літніх громадян.

Державне керівництво інвестує в модернізацію медичних установ і покращення умов праці для медичних працівників. Однак ці зусилля

часто критикуються за недостатність та неефективність. Продовжено підтримку програм освіти, зокрема збільшено фінансування науково-дослідних установ та університетів. Однак, зміни в управлінні університетами викликають занепокоєння щодо їх автономії.

Усі ці заходи орієнтовані на зміцнення соціальної стабільності, але разом з тим супроводжуються критикою за авторитарні тенденції, особливо в контексті обмеження прав і свобод, а також централізації влади.

У відповідь на міграційну кризу 2015 року та після неї уряд Віктора Орбана продовжив реалізовувати жорстку антиімміграційну політику. Продовжувалось зміцнення прикордонної стіни, зведеної ще в 2015 році, вздовж кордону з Сербією та Хорватією, щоб зупинити нелегальних мігрантів від перетину угорського кордону. Було додатково вдосконалено систему спостереження та охорони, включаючи встановлення камер і датчиків руху.

Було прийнято низку законів, які посилили покарання за незаконне перетинання кордону. До прикладу, незаконний перетин кордону був криміналізований, і порушникам загрожували суворі тюремні строки.

Орбан посилив політику «нульової терпимості» щодо нелегальної міграції, що включала практично автоматичне повернення всіх мігрантів, які намагалися перетнути кордон, до першої безпечної країни, з якої вони прибули. Він також організував так звані національні консультації, де громадян закликали висловити свою думку з приводу імміграції, що сприяло створенню образу масової підтримки урядової антиімміграційної політики.

Після 2022 року уряд Віктора Орбана продовжив активно засуджувати міграційну політику Європейського Союзу, зробивши кілька конкретних кроків. Угорщина продовжила подачу позовів до Суду Європейського Союзу проти рішень, які передбачали обов'язкове розподілення мігрантів між країнами-членами ЄС. Орбан аргументував це тим, що такі рішення суперечать національному суверенітету. Була пролонгована активну кампанію в медіа, спрямована на дискредитацію політики ЄС щодо міграції. Це включало висвітлення міграційних квот як загрози національній безпеці Угорщини і Європи в цілому.

Угорський очільник продовжив практику проведення

національних консультацій, під час яких громадян закликали висловити свою думку про міграцію і політику ЄС. Ці консультації використовувалися як інструмент для демонстрації широкої громадської підтримки антиімміграційної політики уряду. Угорщина разом з іншими країнами Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина) активно виступала проти міграційної політики ЄС, просуваючи альтернативні пропозиції щодо посилення охорони зовнішніх кордонів ЄС і підвищення рівня безпеки.

Ці кроки підкреслюють продовження політики конфронтації з Брюсселем у питаннях міграції та захисту національного суверенітету, що стало однією з основних тем угорської внутрішньої та зовнішньої політики.

У четверту каденцію у виконавчій владі зростала напруженість у відносинах Угорщини з ЄС. Головні причини конфліктів включали звинувачення Будапешта у порушенні принципів верховенства права, демократичних стандартів та прав людини. Європейська комісія неодноразово запускала проти Угорщини процедури за порушення принципів верховенства права, що призвело до замороження фінансової допомоги з фондів ЄС.

Право-консервативна ідеологія, якій слідує В. Орбана, вступає в протиріччя із ліберальними принципами, якими керується Європейський Союз. Ці дві ідеології мають значні розбіжності, про які потрібно сказати окремо.

Національний суверенітет проти наднаціонального управління. Право-консервативна ідеологія Угорщини. Орбан та його уряд акцентують увагу на важливості національного суверенітету. Вони вважають, що кожна держава повинна мати максимальну незалежність у прийнятті політичних, економічних та соціальних рішень. Це включає захист національної ідентичності, традицій та культури від впливу наднаціональних структур, таких як Європейський Союз. Вони виступають за те, щоб уряд Угорщини мав право відхиляти політику ЄС, якщо вона не відповідає інтересам країни.

У свою чергу ліберальна ідеологія ЄС спрямовує свої зусилля на посилення наднаціонального управління, де закони та політики ЄС мають пріоритет над національним законодавством. Вони підтримують глибоку інтеграцію між країнами-членами та вважають, що загальні європейські цінності та стандарти повинні бути керівним

принципом для всіх держав-членів. Це включає в себе єдність у таких питаннях, як права людини, демократичні принципи та економічна інтеграція.

Правосуддя, права людини та верховенство права. Право-консервативна ідеологія Угорщини вважає, що національні інтереси можуть виправдовувати обмеження деяких прав і свобод. Угорський уряд провів кілька реформ, спрямованих на посилення контролю над судовою системою, зокрема, через призначення лояльних до уряду суддів. Це створило конфлікти з ЄС, який стверджує, що такі дії підривають незалежність судової системи та верховенство права.

Ліберальна ідеологія наголошує на захисті прав людини, верховенстві права та незалежності судової влади. Вони вважають, що судова система повинна бути незалежною від політичного впливу, а права та свободи громадян повинні бути захищені від будь-яких урядових дій, які можуть їх обмежити.

Міграційна політика. Право-консервативна ідеологія Угорщини дотримується жорсткої антиімміграційної політики., про що було сказано раніше. Ліберальна ідеологія ЄС підтримує політику прийняття мігрантів та біженців, спрямовану на забезпечення гуманітарної допомоги та рівномірного розподілу біженців серед країн-членів. Вони підкреслюють необхідність міжнародної солідарності та дотримання прав людини.

Соціальна політика. Право-консервативна ідеологія Угорщини підтримує традиційні сімейні цінності, де родина та діти є основою суспільства. Вони активно впроваджують політики, спрямовані на підтримку сімей, особливо тих, хто має багато дітей. Це включає податкові пільги та інші форми державної підтримки.

Ліберальна ідеологія ЄС підкреслює рівність прав, включаючи права національних, етнічних та сексуальних меншин, гендерну рівність та право жінок на вибір. Ліберали підтримують різноманітні моделі сімей, включаючи одностатеві шлюби та рівні права для всіх громадян.

Інформаційна політика та медіа. Право-консервативна ідеологія Угорщини, влада здійснює контроль над медіа, що дозволяє йому поширювати свої погляди та ідеологію серед населення. Критики стверджують, що це обмежує свободу слова та плюралізм в Угорщині.

Ліберальна ідеологія ЄС виступає за вільні та незалежні

медіа, які є важливою складовою демократії. Вони підтримують різноманітність поглядів у засобах масової інформації та виступають проти будь-яких форм цензури або державного контролю над медіа.

Ці ідеологічні розбіжності є основою для постійної напруги між Угорщиною та Європейським Союзом, що виражається в численних конфліктах щодо політичних, економічних та соціальних питань.

Відмова Будапешта слідувати рекомендаціям офіційного Брюсселя, посилення державного управління інститутами демократії та реформа державного сектора, спрямована на централізацію, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій викликають повне несприйняття у Євроспільноті. Угорщина активно використовувала своє право вето у ЄС, блокуючи рішення, які не відповідали її національним інтересам. Це включало блокування санкційних пакетів проти Росії, а також ініціатив, пов'язаних із міграційною політикою.

Особливо загострилися ці стосунки під час головування Угорщини у Раді Є Європейського Союзу у 2024 році. Цей період відзначається значним загостренням напруженості між Угорщиною та іншими країнами-членами ЄС, особливо щодо питання війни в Україні.

Орбан, виступаючи як головуючий в Раді ЄС, запропонував президенту України Володимирі Зеленському ідею негайного припинення вогню, яка фактично відповідала інтересам Росії. Ця ініціатива викликала критику, оскільки припинення бойових дій без виведення російських військ могло лише заморозити конфлікт, не вирішуючи основної проблеми — окупації українських територій.

Дії Орбана розглядалися як спроба просувати російські інтереси в Європі. Президент Європейської Ради Шарль Мішель публічно висловив сумніви щодо того, чи зможе Угорщина відповідально виконувати свої обов'язки як головуючої країни через тісні зв'язки з Росією.

З огляду на проросійську позицію Орбана, було прийнято рішення про обмеження його впливу під час засідань Ради ЄС. Це фактично звело його роль до символічної, зменшивши можливість впливати на ухвалення рішень на рівні ЄС.

Багато країн-членів ЄС виступили проти угорських ініціатив і

висловили занепокоєння щодо того, що Угорщина, замість того, щоб сприяти європейській єдності, створює нові виклики для внутрішньої політики ЄС, особливо в контексті війни в Україні.

Ці події ще більше загострили вже існуючу напруженість між Угорщиною та іншими країнами ЄС, яка виникла через дії Орбана, спрямовані на обмеження демократичних свобод та тісну співпрацю з Росією в попередні роки.

Головування Угорщини в Раді Європейського Союзу пильно відслідковується українськими ЗМІ і у першу чергу в центрі новин та репортажів про Угорщину фігурує прем'єр-міністр, який останніми місяцями значно активізував свою міжнародну діяльність, демонструючи всьому світу бажання принести мир у українсько – російську війну. Особистість та політика Віктора Орбана незмінно домінують в українських публікаціях у статтях, що аналізують новини, пов'язані з Угорщиною.

Загальна тональність висвітлення переважно нейтральна, третина негативна, позитивних публікацій десята частина. Нейтральний тон більшості публікацій свідчить про прагнення українських ЗМІ до об'єктивності. Однак значна частка негативних матеріалів відображає напруженість у відносинах між Україною та Угорщиною. Ключовими темами є вплив на євроінтеграцію України (40% згадувань), двосторонні відносини Україна-Угорщина (30% згадувань), внутрішня політика Угорщини (20% згадувань), політика ЄС щодо Східної Європи (10% згадувань). Фокусування на євроінтеграції України підкреслює важливість цього питання для українського суспільства. Значна увага до двосторонніх відносин вказує на наявність невирішених проблем між країнами.

Кількості публікацій зросла на 40% у перший місяць головування, а потім спостерігалось поступове зниження інтересу протягом наступних місяців.

Основними наративами є: "Угорщина як перешкода євроінтеграції України", "Можливість покращення двосторонніх відносин", "Вплив внутрішньої політики Угорщини на її роль в ЄС". Ці наративи відображають комплексність сприйняття ролі Угорщини в українському медіа-просторі.

В цілому українські ЗМІ демонструють збалансований, але настороженим підхід до висвітлення головування Угорщини в

Раді ЄС. Основні побоювання пов'язані з потенційним впливом на євроінтеграційні процеси України, але також присутні сподівання на можливе покращення двосторонніх відносин.

Уряд Віктора Орбана в період з 2022 року і до теперішнього часу характеризується подальшим зміцненням виконавчої влади та контролю над ключовими державними інституціями, а також продовженням політики націоналізації стратегічних секторів економіки. Ці дії викликали серйозну критику з боку міжнародної спільноти та Європейського Союзу, але водночас сприяли консолідації влади в руках правлячої партії та забезпеченню її політичної стабільності в країні.

Висновки до 4 розділу.

Угорщина пройшла шлях від комуністичного режиму до демократичної системи, а потім до так званої "неліберальної демократії". Ця еволюція демонструє складність перехідного періоду та виклики, з якими стикаються пост-комуністичні країни.

Вступ до ЄС у 2004 році став каталізатором багатьох реформ, але також створив нові виклики для збереження національної ідентичності та суверенітету. Це призвело до певних тертів між Угорщиною та ЄС, особливо в останнє десятиліття.

Особливо під керівництвом Віктора Орбана, спостерігалася тенденція до централізації влади. Це підвищило ефективність прийняття рішень, але також викликало занепокоєння щодо демократичних принципів та розподілу влади.

Перехід від планової до ринкової економіки був складним процесом. Уряд впровадив низку реформ, включаючи приватизацію, нову податкову систему та заходи щодо залучення інвестицій. Однак, останнім часом спостерігається тенденція до більшого державного втручання в економіку.

Впровадження електронного урядування та цифровізація державних послуг значно покращили ефективність роботи уряду та доступність послуг для громадян.

Реформи останніх років, особливо в судовій системі та медіа-сфері, викликали занепокоєння щодо стану демократії в Угорщині. Це призвело до напруження у відносинах з ЄС та міжнародними партнерами.

Балансування між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями: Угорський уряд намагався знайти баланс між захистом національних інтересів та виконанням міжнародних зобов'язань, що часто призводило до суперечностей.

Спостерігається зміщення від ліберальної демократії західного зразка до більш консервативної та націоналістичної моделі управління.

Незважаючи на значні зміни та реформи, основні демократичні інституції в Угорщині продовжують функціонувати, хоча і під зростаючим тиском право – націоналістичного, консервативного уряду Орбана.

Повний вплив реформ останніх років ще належить оцінити. Їхні довгострокові наслідки для демократії, економіки та суспільства Угорщини стануть більш очевидними з часом.

Загалом, модернізація уряду Угорщини з 1990 по 2024 рік характеризується складним балансом між демократизацією, європейською інтеграцією та збереженням національної ідентичності. Ця трансформація супроводжувалася значними економічними та соціальними змінами, а також викликами для демократичних цінностей. Майбутнє покаже, як ці реформи вплинуть на довгостроковий розвиток країни та її місце в європейській спільноті.

Логіка викладеного в цьому розділі потребує певних узагальнень, зокрема й зв'язку з створенням нормативно – правової бази діяльності Уряду Угорщини та організації його роботи за роки незалежності.

Перше. Досвід постсоціалістичних трансформацій в Угорщині підкреслює важливість чіткого правового регулювання діяльності уряду та його взаємодії з парламентом і президентом. Формування уряду парламентською більшістю виявилось ключовим фактором ефективного функціонування виконавчої влади та сприяло розбудові правової держави і ринкової економіки. Цей висновок особливо актуальний для України. Однак, варто зауважити, що надмірна політизація формування уряду, коли партійна приналежність переважає над професійною компетентністю, не завжди приводить до оптимальних результатів.

Друге. Всі уряди Угорщини новітнього періоду, незалежно від їхньої ідеологічної орієнтації, послідовно працювали над утвердженням країни як європейської держави з відповідними

політичними та економічними інститутами. Попри різні підходи, всі вони дотримувалися курсу, визначеного на початку трансформаційного періоду, спрямованого на побудову демократичного суспільства з ринковою економікою. Однак коаліція Фідес -УГС – ХДНП на чолі з Віктором Орбаном розпочинаючи з 2010 року стала розбудовувати авторитарну модель управління державою, що відкинуло Угорщини від демократії до авторитаризму, а прем'єр – міністр закріпив за собою роль диктатора в середині ЄС.

Третє. У сучасній Угорщині уряди та їхні очільники наділені значними повноваженнями. Ця система, підкріплена підтримкою парламентської більшості, дозволяє їм приймати рішення, які вони вважають ключовими для економічної, соціальної та політичної сфер країни. Така модель взаємодії виконавчої та законодавчої гілок влади має свої переваги та недоліки. З одного боку, вона спрощує процес розробки та впровадження законодавчих і нормативних актів, що може прискорити реалізацію урядових ініціатив. Однак, з іншого боку, ця система створює ризик ігнорування конструктивних пропозицій опозиції. Ці пропозиції можуть бути відхилені або заблоковані з політичних міркувань, а не через їхню недоцільність. Особливо яскраво ця проблема проявилася під час правління коаліції Фідес-УГС-ХДНП. Їхня домінуюча позиція в парламенті призвела до ситуації, коли альтернативні погляди та ідеї часто залишалися без належної уваги. Це спричинило серйозні виклики для держави як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Така ситуація підкреслює важливість балансу між ефективністю урядування та необхідністю врахування різних політичних позицій. Надмірна концентрація влади, навіть якщо вона базується на демократичних виборах, може призвести до прийняття односторонніх рішень, які не враховують інтереси всіх груп суспільства. Цей досвід Угорщини демонструє необхідність пошуку механізмів, які б забезпечували ефективне урядування, але при цьому зберігали простір для конструктивного діалогу між владою та опозицією, що є ключовим елементом здорової демократичної системи.

Четверте. Всі прем'єр-міністри Угорщини демонстрували жорсткий стиль керівництва щодо свого оточення. Міністри, які висловлювали сумніви щодо політики глави уряду, часто відправлялися у відставку. Варто зазначити, що можливості кадрових

змін були обмежені, особливо для Йозефа Анталла, Віктора Орбана (у першій каденції) та Ференца Дюрчяня. Хоча перехідний період в угорському суспільстві, можливо, вимагав жорстких рішень, практика одноосібного диктату в кадрових питаннях суперечила принципам правової держави, яку Угорщина прагнула побудувати. У наступні чотири терміни правління Віктора Орбана його влада стала практично безконтрольною, що дозволяло йому приймати будь-які кадрові рішення на власний розсуд. Натомість, прем'єр-міністри, які дотримувалися демократичних принципів керівництва, такі як Петер Меддеші та Гордон Байнаї, формували потужні команди однодумців. Ця стратегія дозволяла їм досягати значних результатів у політичному та економічному житті країни. Однак, внутрішні інтриги в коаліції та опір опозиції завадили їм повністю реалізувати свої плани. Цей досвід демонструє:

1. Складність балансування між необхідністю прийняття жорстких рішень у перехідний період та дотриманням демократичних принципів.

2. Ризики надмірної концентрації влади в руках однієї особи.

3. Важливість формування команди однодумців для ефективного управління.

4. Вплив політичної нестабільності та внутрішніх конфліктів на реалізацію урядових програм.

Ці спостереження підкреслюють важливість розвитку демократичних інститутів та механізмів стримувань і противаг для забезпечення ефективного та збалансованого управління державою.

Розділ 5. Трансформація функцій органів місцевого самоврядування 1990 – 2024 роки

5.1. Еволюція повноважень та обов'язків муніципальних структур в Угорщині: від 1990-2010 р.р.

Однією з важливих складових політичної системи постсоціалістичних держав є органи місцевого самоврядування. Ці органи є ключовим елементом політичної системи постсоціалістичних країн. 34-річний досвід реформування місцевої влади в Угорщині демонструє, що цей процес є всеохоплюючим і часто непростим, а іноді навіть драматичним. Це цілком зрозуміло, адже реформи вимагали кардинальних змін у політичних механізмах, економічній системі та практиці управління на місцевому рівні. Головним завданням було створення цілісної системи інститутів та процесів, принципів та механізмів їх функціонування. Ця система мала стати інструментом для поступового розширення демократичного простору, подолання історичного розриву між державою та суспільством, а також зменшення політичного відчуження громадян від влади.

Реформування органів самоврядування в Угорщині було спрямоване на досягнення кількох ключових цілей: децентралізація влади та посилення ролі місцевих громад у прийнятті рішень; підвищення ефективності надання публічних послуг на місцевому рівні; забезпечення фінансової автономії місцевих органів влади; розвиток механізмів громадської участі у місцевому самоврядуванні; адаптація системи місцевого самоврядування до європейських стандартів. Досвід Угорщини показує, що реформування місцевого самоврядування - це тривалий та комплексний процес, який вимагає послідовних зусиль та готовності до постійних змін та адаптацій. Цей досвід може бути корисним для інших постсоціалістичних країн, які прагнуть вдосконалити свої системи місцевого самоврядування.

Реформування органів місцевого самоврядування має охоплювати такі ключові напрями:

- розширення автономії місцевої влади у вирішенні екологічних, ресурсозберігаючих, правозахисних та інших питань, надаючи їм законодавчі та практичні інструменти для самостійного прийняття

рішень;

- сприяння максимальній самодостатності місцевих громад та самоврядних структур, зокрема в економічній та фінансовій сферах;
- врахування динамічного характеру локального суспільного розвитку та зростаючої складності глобальних викликів при формуванні політики місцевого самоврядування;
- заохочення активної участі органів місцевого самоврядування в міжнародних організаціях та процесах, сприяючи інтернаціоналізації демократичних практик та подоланню ізоляціонізму;
- створення умов у місцевих самоврядних структурах для формування нової моделі державності, яка враховує регіональні та місцеві особливості, але при цьому орієнтована на об'єднанчі політичні моделі.

Ця модель має протистояти тенденціям національного та суспільного розбрату і відповідати сучасним стратегіям розвитку людської цивілізації. Ці напрями спрямовані на створення ефективної, демократичної та інтегрованої системи місцевого самоврядування, здатної відповідати на сучасні виклики та сприяти сталому розвитку громад. [136, с. 181–183].

З цього узагальнення випливає й основна суперечність у здійсненні самоврядування в постсоціалістичних країнах, а саме: взаємодія центру та периферії. Держава як централізована система влади намагається створити “керівну вертикаль”, через яку впливатиме на місцеву владу, контролюватиме дотримання законів, виконання відповідних директив. У свою чергу, органи самоврядування прагнуть отримати якомога більшу самостійність, широкі повноваження та незалежність у прийнятті рішень.

До так званої оксамитової революції органи місцевої влади в Угорщині перебували під подвійним тиском. З одного боку, на місцевому рівні ради працювали під жорстким наглядом партійних комітетів, а з іншого — під суворим контролем центральної влади через відповідну вертикаль: центр — {округ=місто} — {район} — {містечко=селище=село}. Ця схема була привнесена в Угорщину Радянським Союзом. Тому після виборів 1990 р. й проголошення новим урядом курсу на євроінтеграцію цілком зрозумілим було повернення до традиційних для угорців принципів діяльності місцевої влади, поєднання їх з вимогами Європейської хартії про

місцеве самоврядування, прийнятої Радою Європи. На початковому етапі переходу від адміністративно-командної до демократичної системи управління угорці мали бути вирішити такі питання:

- відмова від централізованої системи управління місцевими органами влади, деполітизація діяльності органів самоврядування;
- запровадження плюралістичної, демократичної системи місцевого управління, основою якого є незалежне муніципальне самоврядування;
- делегування місцевим органам влади якомога більше повноважень для вирішення питань, які належать до їх компетенції;
- створення “деконцентрованих” і “відокремлених” органів центральної влади (це органи, що діють на місцевому рівні як складові міністерств та відомств).

Реформування угорської системи місцевого самоврядування тривало упродовж 90-х років і потребувало радикального реформування інститутів і механізмів місцевої демократії. Насамперед потрібно було створити законодавчу базу для таких перетворень. Цю роботу було розпочато з внесення 1989 р. змін до Конституції. Так, у ст. 42 говориться, що об'єднання виборців у громадах, містах, столиці та її районах, а також в округах мають право на місцеве самоврядування, яке є формою незалежного і демократичного управління місцевими громадськими справами, формою здійснення місцевої влади в інтересах населення [137, с. 328].

Далі упродовж 1990 р. було прийнято ряд законів, серед яких: № LXIV “Про вибори депутатів і полгармештерів місцевих органів самоврядування”, № LXV “Про місцеве самоврядування”, № С “Про місцеві податки”. У 1991–1992 рр. було прийнято закони, які визначали місцеве самоврядування столиці та її районів, регламентували зміни прав власників, а також регулювали фінансову діяльність місцевих органів влади. Водночас у них окреслювалися повноваження та обов'язки органів державного управління на всіх рівнях.

Наступним важливим кроком у створенні законодавчої бази функціонування органів самоврядування було прийняття парламентом Закону № LXIII 1994 р., який містив серйозні поправки до Закону № LXV 1990 р. “Про місцеве самоврядування”. Не дивлячись на те, що система місцевого самоврядування за чотири роки після прийняття Закону довела на практиці свою життєздатність зокрема, в Угорщині

вдалося створити основні інститути і принципи суспільного управління, наблизити місцеву владу до простої людини. Водночас виникли і деякі проблеми, що потребували розв'язання. Реалізація законодавчої та нормативної бази щодо місцевих влад потребувала прийняття ряду рішень Конституційного Суду та інших судів, які були уважно вивчені та опрацьовані вченими. Саме цей фаховий і науково-теоретичний аналіз плюс закордонний досвід лягли в основу внесених до Закону змін.

Таким чином, подальший розвиток місцевого самоврядування вимагав розширення конституційних гарантії, усунення неузгодженостей і невідповідностей у законодавстві, які заважали нормальному функціонуванню системи місцевих влад, у той же час цю роботу потрібно було завершити ще до проведення місцевих виборів із тим, щоб нові посадовці й депутати могли розпочати свою роботу на новій законодавчій базі. Необхідно було не тільки вдосконалювати, а й розвивати систему відповідно до нових політичних, економічних умов і конституційних норм.

Відповідно до прийнятого у новій редакції Закону в усіх населених пунктах запроваджувалися прямі вибори полгармештера (так в Угорщині називають голову органу місцевого самоврядування), були розроблені заходи, які забезпечували публічність роботи органів самоврядування, чітко окреслені обов'язки депутатів місцевих органів самоврядування. Установлені функції, правовий стан і сфера діяльності округів, які одержали статус одиниць територіального місцевого самоврядування, запроваджені прямі вибори до їх представницьких органів. Було анульовано інститут уповноважених республіки, який себе не виправдав, а замість нього створено окружні й столичні адміністративні органи управління.

У подальші роки законотворчий процес у сфері місцевого самоврядування продовжувався, приймалися нові та модифікувалися прийняті закони й розпорядження уряду. Так, тільки 2003 р. Державні Збори внесли доповнення до трьох законів, які стосуються діяльності місцевих влад. І хоча в цілому цей процес не завершився, можна стверджувати, що в Угорщині створено дієву правову основу для здійснення процесу реформування інститутів і механізмів місцевої демократії.

Отже, в основі проведення реформи місцевого самоврядування

були такі основні принципи: децентралізація, незмішування компетенції, підконтрольність, деконцентрація, а основною їх, метою є максимальне наближення діяльності органів місцевої влади до потреб і проблем простого громадянина.

Нова система місцевого самоврядування згідно із вищенаведеним нормативно-правовими документами має такий вигляд: центр — {округ=муніципалітет}. Таким чином, замість трирівневої системи, яка функціонувала в Угорщині за соціалізму, утвердилася дворівнева система. Перша містить у собі центральні урядові органи і їхні місцеві й територіальні підрозділи, що підпорядковуються державній адміністрації. Друга структура складається з місцевих органів самоврядування, які діють на принципах децентралізації й автономії.

Муніципалітети створюються в селах, селищах, містах, а також у містах, які прирівнюються до округів і в плані самоврядування мають значний пріоритет порівняно з округами. У країні створено дев'ятнадцять округів та м. Будапешт, яке має особливий статус. У ст. 43 Конституції Угорщини закріплено положення про те, що муніципалітети мають рівні права [137, с. 329]. Таким чином, ці органи влади не підпорядковані округам, вони абсолютно самостійні щодо вирішення питань місцевого значення. Водночас округи вирішують питання, регіонального характеру. Така модель у науковій літературі дістала назву неінтегрованої і на практиці означає, що місцева автономія та структура надання комунальних послуг розділені [138, с. 154].

В Угорщині автономія округів має столітні витoki, тому при здійсненні реформи органів місцевого самоврядування округи у новій системі залишилися, однак їх компетенція, сфера впливу були значно змінені. Так, у Законі “Про місцеве самоврядування” 1990 р. округи були визначені як ланки місцевого самоврядування, які виконують в основному допоміжну роль у вирішенні локальних господарських завдань. Після внесення поправок до цього Закону 1994 р. округ став регіональним осередком місцевого самоврядування, у той же час його роль у вирішенні питань залишається другорядною. Округи вирішують питання, які не входять до кола діяльності муніципальних органів, проте в Законі не перелічено конкретні обов'язки округів, а скоріше описуються ситуації, за яких повноваження переходять від окружних органів до муніципальних. До повноважень округів

можуть бути передані додаткові питання місцевого значення на регіональному рівні, але для цього потрібно прийняти спеціальне рішення парламенту.

У свою чергу, муніципалітети окружних центрів за згодою органів самоврядування округів можуть надавати комунальні, соціальні послуги регіонального рівня. Якщо протягом чотирьох років жителі муніципалітету користувалися конкретним видом соціально-побутових послуг (наприклад, у сфері охорони здоров'я), то органи окружного самоврядування передають відання цими соціально-побутовими послугами муніципальним органам самоврядування.

Окружні органи самоврядування можуть здійснювати і додаткові повноваження. Окрім виконання обов'язків, передбачених законом, до відання окружних органів можуть бути віднесені питання місцевого значення, що визначені для інших органів, або вирішення яких не торкається інтересів муніципальних органів самоврядування цього округу. На практиці основною функцією окружних органів є утримання закладів, що надають соціально-побутові послуги, — лікарень, середніх шкіл, музеїв, бібліотек, театрів тощо [139, с. 417].

Водночас обидві зазначені структури відповідають за виконання обов'язків державного управління, що призводить до суперництва між органами влади на місцевому рівні за виконання цих завдань. У цьому і полягає суть конфлікту інтересів між місцевими органами самоврядування і територіальними органами державної адміністрації.

Конституція Угорщини надає муніципалітетам широкі права та покладає на них важливі обов'язки. Так, у ст. 44/А говориться, що органи місцевого самоврядування:

а) незалежно регулюють і керують муніципальними справами; їхні рішення мають бути перевірені на відповідність законодавству;

б) здійснюють право власності щодо муніципального майна, незалежно розпоряджаються доходом муніципалітету та мають право вступати в ділові стосунки на власний розсуд;

в) наділяються правом мати свій власний дохід, необхідний їм для виконання своїх функцій, як визначено законом, а також мають державну підтримку відповідно до обсягу цих функцій;

г) відповідно до законів визначають види й розміри місцевих податків;

г) відповідно до законів утворюють власну організацію та визна-

чають порядок її функціонування;

д) мають право створювати символіку місцевого характеру і встановлювати місцеві нагороди та звання;

е) мають право виступати з ініціативою щодо справ місцевої громади, звертаючись до органів, уповноважених приймати рішення;

є) мають право об'єднуватися з іншими органами місцевого самоврядування для спільного вирішення справ у межах своєї компетенції, співпрацювати з муніципалітетами в інших країнах та бути членами міжнародних організацій муніципалітетів [137, с. 328-329].

Згідно із згаданою ст. 44/А для прийняття закону про муніципалітети потрібно дві третини голосів присутніх депутатів Державних Зборів. Така сама кількість голосів необхідна для прийняття закону, що обмежує основні права муніципалітетів.

Місцеві органи самоврядування зобов'язані в межах своєї території вирішувати всі практичні громадські проблеми. Законодавець для цього надав їм обов'язкові й додаткові функції. Перші визначаються Державними Зборами, які забезпечують через державний бюджет надання коштів, необхідних для виконання цих завдань.

Закон “Про місцеве самоврядування” регламентує функції муніципалітетів у сільських і міських поселеннях. До обов'язкових функцій належать: розвиток свого регіону, землевпорядкування та землекористування, захист природного середовища та споруд, житлові проблеми, постачання чистою питною водою, каналізація стічних вод, відвід дощової води, місцевий громадський транспорт, чистота території міста (села), протипожежний захист, місцева служба громадської безпеки, організація дошкільних дитячих закладів і початкової шкільної освіти, забезпечення надання медичних і соціальних послуг, місцевого енергопостачання, утримання доріг місцевого значення й цвинтарів, бібліотек, культурних центрів, підтримка культурних і спортивних заходів, а також забезпечення прав етнічних і національних меншин [140, § 8].

Окрім обов'язкових функцій, муніципалітети можуть бути уповноважені виборним органом місцевого самоврядування вирішувати спеціальні (додаткові) питання і займатися іншими справами місцевого значення за наявності відповідних фінансових можливостей.

У реформованій системі органів самоврядування значно

розширена база для надання комунальних послуг населенню. Так, місцеві органи влади виконують свої завдання з урахуванням потреб місцевого населення через свої бюджетні органи, вони також можуть заключати угоди на виконання тих чи інших робіт і надання послуг із приватними організаціями, акціонерними товариствами, державними підприємствами та компаніями тощо. Органи влади на місцях самі вирішують, з ким і в якій формі співпрацювати у цій сфері. Єдиною умовою є максимальна прозорість і публічність результатів діяльності.

Першу форму послуг, які фінансуються з місцевого бюджету, засновує місцевий орган самоуправління або його бюджетні установи. Крім того, місцеві органи влади можуть залучити до цієї роботи підприємства, які підпорядковані, але самофінансуються. У разі коли надання комунальних послуг не забезпечується існуючою інфраструктурою, представницькі органи мають право самостійно створювати муніципальні установи, підприємства й інші організації (у тому числі й комерційні підприємства тільки у формі бізнес-асоціацій або кооперативів), призначати їх керівників. Така практика найбільш поширена, наприклад, у сфері управління власністю, утримання парків, муніципальних цвинтарів і забезпечення громадської санітарії.

Друга форма послуг забезпечується через укладання угод місцевого органу влади з приватними компаніями або підприємцями, в окремих випадках з державними компаніями, підпорядкованими центру. Прикладами послуг, наданих таким чином, є водопостачання, постачання газу і громадський транспорт.

Третя форма послуг надається через асоціації органів самоврядування або інші муніципалітети. Такий спосіб застосовують тільки в управлінні водними ресурсами і, за винятком в експлуатації смітників.

Закон № XVI від 1991 р. “Про концесії” дозволяє місцевим органам влади послуговуватись ще однією формою надання договірних послуг, заснованою на праві використання своїх основних фондів для одержання прибутку, особливо шляхом передачі їх в оренду, тимчасову експлуатацію тощо. До послуг, наданих на основі концесії, належить експлуатація місцевих доріг і використання комунальних споруд (наприклад, водогони, каналізації, електромережі, газові

мережі, центральне опалення й телекомунікації). Водночас ця форма застосовується досить обмежено, адже більшість місцевих комунальних споруд є частиною значних регіональних або національних систем, що підлягають державній концесії. На практиці місцеві органи влади здійснюють концесії тільки у сфері водопостачання, каналізації і місцевого радіомовлення.

Столиця Угорщини має особливе значення. Тут проживає кожен п'ятий мешканець країни. У ст. 74 Конституції УР зазначається, що столицею Республіки Угорщина є місто Будапешт. Основний Закон країни регламентує її поділ на райони, а також те, що об'єднання виборців у Будапешті та його районах мають право на самоврядування [137, с.338]. Після зміни державного устрою, враховуючи важливість столиці, 1991 р. був прийнятий Закон № XXIV “Про органи самоврядування столиці”, але, зважаючи на провідну ідеєю демократизації системи місцевого самоврядування, що всі муніципалітети мають рівні права, прийнято рішення скасувати цей Закон, а основні його положення внести в гл. VII Закону “Про місцеві органи влади” (1994).

Згідно з цим нормативним актом, система самоврядування столиці складається з двох рівнів: столичного та районного (у Будапешті функціонує двадцять три райони). Представницьким органом столиці є Міські Збори, а в районах Районні Збори. Міський та районні голови (полгармештери) обираються прямим голосуванням, а їхні заступники — на засіданнях зборів таємним голосуванням.

Муніципальні органи влади столиці й районів мають рівні права і незалежні один від одного функції та повноваження. Уряд столиці здійснює обов'язкові й добровільно взяті на себе муніципальні функції та повноваження, що стосуються всієї столиці або більше як одного району, а також завдання, що обумовлюються особливим значенням столиці в житті держави. У параграфі 63/А Закону “Про місцеві органи влади” серед завдань і повноважень столиці називають: прийняття рішень щодо програм подальшого розвитку та реставрації міста; піклування про житлове господарство міста; попередження та запобігання надзвичайним ситуаціям; забезпечення водою, у тому числі питною, газом, зв'язком, електроенергією; освітлення вулиць; каналізація та очистка стічних вод; дбання про чистоту міста; вивезення сміття; визначення розміщення цвинтарів і опікування

їх утриманням; забезпечення населення міським транспортом; упорядкування центральних вулиць і тих, про які не дбають райони, а також мостів, тунелів; визначення місць для паркування та організація системи платних автостоянок; розроблення концепції столичного туризму; співробітництво у сфері постачання продуктів харчування, сприяння функціонуванню ринків і їх облаштуванню; захист навколишнього середовища; співробітництво в галузі забезпечення робочих місць, турбота про функціонування середніх шкіл, ПТУ, закладів мистецтва, музеїв; створення умов для роботи органів охорони здоров'я та соціального обслуговування; захист дітей і молоді, створення умов для заняття спортом, фізкультурою; піклування про національні меншини (культура, мова, освіта); діяльність міської інформаційної мережі [140, § 63/A].

До компетенції органів самоврядування районів Закон відносить піклування про виховання та освіту у дитячих яслах і садках, восьмирічних школах, забезпечення надання певних послуг у сфері охорони здоров'я та соціального обслуговування, питною водою, утримання місцевих вулиць, гарантування прав національним та етнічним меншинам [140, § 63/A].

Завдання й послуги, надані на обох рівнях, на практиці не завжди можна розмежувати. На підставі договору районні органи влади можуть братися за надання певних послуг, що підпадають під юрисдикцію столичного уряду; так само столиця може делегувати організацію цих послуг районним органам за умови одночасного виділення коштів на їх виконання.

Міські та районні збори на своїх засіданнях, у межах своєї компетенції приймають ті чи інші рішення. Але міські збори не можуть своїм рішенням зобов'язати районну владу виконувати свої постанови, вони також не мають права скасувати рішення представницького органу району.

Зміни до територіального поділу м. Будапешта можуть вносити тільки Державні Збори за відповідним поданням органів самоврядування міста та району. Закон також чітко розмежовує відносини між містом та районами, що стосуються питань власності. При цьому пріоритет віддається районним органам самоврядування.

Створюючи демократичну систему місцевої влади, законодавець разом із виконавчою владою прагнув чітко визначити взаємовідносини

між центром і периферією. Цій темі присвячений X розділ Закону “Про місцеві органи влади”, що називається “Центральні державні органи та органи самоврядування, захист прав самоврядування”.

Зазначений документ законодавчо закріплює (§ 93) положення про те, що Державні Збори визначають правовий статус місцевих органів самоврядування, обов'язкові функції та органи, виняткові функції й повноваження, фінансові ресурси, основні правила управління власністю, правовий статус представників місцевих органів влади, процедуру виборів, права й обов'язки [140, § 93]. Згідно з Конституцією Державні Збори за рекомендацією уряду, поданою після отримання рішення Конституційного Суду, розпускають місцеві представницькі органи, діяльність яких суперечить Конституції. У цьому разі мер місцевого органу влади повинен бути запрошений для участі в розгляді його питання на засіданні парламенту і має право відстоювати позицію представницького органу. Якщо парламент прийме рішення про розпуск представницького органу місцевої влади, то одночасно призначається дата виборів, які мають відбутися протягом шістдесяти днів після прийняття такого рішення [137, с. 312].

Державні Збори відповідно до Основного Закону визначають територіальний поділ країни після вивчення думок місцевих органів влади щодо об'єднання, відділення, зміни меж, назв і місцезнаходження центрів округів, а також щодо надання містам привілеїв округів та щодо формування районів столичного міста.

Президент країни оголошує загальні вибори органів місцевого самоврядування, а ініціативи місцевих органів влади приймає рішення про присвоєння статусу міста, а також про створення або ліквідацію села, містечка, а також про назви міст і громад. Якщо парламент розпускає місцеві представницькі органи, Президент призначає уповноваженого Республіки для виконання обов'язків місцевого самоврядування й завдань державного управління протягом проміжного періоду до виборів нового представницького органу.

Уряд, згідно зі ст. 35 d Конституції, у співробітництві з міністром внутрішніх справ забезпечує нагляд за законністю дій місцевих органів влади через відповідні регіональні державні управління [137, с. 324]. Таким чином, Міністерство внутрішніх справ є основним координатором взаємодії уряду та органів самоврядування. Керівники

регіональних державних управлінь столиці, округу мають право подавати через МВС пропозиції про територіальний поділ, про розпуск місцевих представницьких органів у зв'язку з антиконституційною діяльністю, визначати порядок надання місцевих комунальних послуг, давати рекомендації про передачу державних адміністративних функцій органам місцевого самоврядування, про забезпечення їх виконання, а також вирішувати спори між представниками державних підрозділів у регіонах і місцевими органами влади, що не регламентуються іншими положеннями законодавства.

Міністерство внутрішніх справ має право законодавчої ініціативи щодо законів, що визначають функції і повноваження місцевих органів влади, сфери відповідальності полгармештерів і керівників регіональних державних адміністрацій у столиці й округах. МВС здійснює планування й контроль за використанням коштів органами місцевого самоврядування, координує виконання міністерствами та відомствами державних завдань щодо муніципального та окружного розвитку. Міністр рекомендує кандидатів на посади глав регіональних державних адміністрацій столиці й округів та є відповідальним перед урядом за їх діяльність.

Важливу роль у правовому забезпеченні діяльності органів місцевого самоврядування Угорщини відіграє Конституційний Суд, який захищає права цих органів, здійснює нагляд за законністю діяльності місцевих органів влади і виконує конституційний контроль за їх розпорядженнями. Конституційний Суд має право скасовувати ці розпорядження, якщо вони суперечать Конституції.

Наступним контрольним органом, який згідно із Законом № XXXVIII від 1992 р. “Про державне фінансування” контролює виділення та використання органами місцевого самоврядування нормативних бюджетних коштів, допомоги, наданої для вирішення конкретних завдань, депозитних фондів та інших державних асигнувань, є Державне аудиторське управління (ДАУ). В Угорщині ДАУ за трансформаційні роки перетворилося на авторитетний орган парламентського контролю, який прискіпливо стежить за використанням державних коштів у тому числі й органами місцевих влад.

Однією із суттєвих новацій, запропонованих 1990 р. урядом Й. Анталла у сфері місцевих влад, було започаткування інституту

уповноважених Республіки. Згідно Закону LXV 1990 р. Президент Угорщини призначав уповноважених республіки у восьми регіонах, до, кожного з яких входило два–три округи й Будапешт. Але, як засвідчила практика, запровадження цих посад виявилось неефективним. Уповноважений, який мав невеличкий апарат управління, обмежені владні повноваження не встигав справлятися зі своїми обов'язками, що викликало незадоволення як центру, так і місцевих керівників. Тому у Законі № LXIII 1994 р. інститут уповноважених Республіки було замінено на регіональні державні адміністрації, які функціонують у кожному окрузі та столиці. Право призначення керівників адміністрацій перейшло від Президента до прем'єр-міністра, хоча, як і раніше, їх на цю посаду рекомендує міністр внутрішніх справ. Ці управління фінансуються з бюджету та виконують наступні завдання державної адміністрації: контроль за дотриманням законності; визначення завдань державної адміністрації у першій інстанції; виконання апеляційних функцій державної адміністрації у другій інстанції; координація діяльності місцевих органів влади й органів управління, підпорядкованих центральному уряду.

Глава адміністрації має широкі повноваження, які головним чином носять контролюючий і координуючий характер. Він контролює законність діяльності місцевих органів влади, органів самоврядування національних меншин і населених пунктів, у яких вони мешкають. Голова управління відповідає за перевірку організації діяльності, процедур прийняття рішень, самих рішень і резолюцій органів місцевого самоврядування, залучаючи до перевірки депутатів, полгармештерів, голів окружних Зборів, та забезпечує дотримання законодавства. У разі виявлення порушення законодавства глава адміністрації може офіційно зобов'язати винну сторону виправити ситуацію у призначений термін. Зазначена сторона має вивчити цю вимогу і поінформувати главу адміністрації про вжиті заходи або подати апеляцію з приводу цієї вимоги. Якщо у визначений термін заходів не вжито, глава адміністрації може подати позов про незаконну діяльність на розгляд Конституційного Суду, ініціювати судові розслідування або за допомогою полгармештера скликати засідання представницького органу з метою припинення порушення. Він також може залучити до розслідування порушень у

використанні коштів місцевих органів влади Державне аудиторське управління.

На практиці реалізація главою адміністрації завдань першої інстанції означає, що він виконує конкретні адміністративні завдання, якими відає держава, зокрема відчуження власності, запобігання стихійним лихам і катастрофам тощо.

Глава діє як апеляційний орган при вирішенні адміністративних справ за умови проходження апеляції на першому рівні, тобто на рівні полгармештера, голови окружних зборів, голови районного управління містом, виконавчого директора тоді, коли рішення такої справи не потребує залучення інших повноважних органів державної адміністрації. Він координує діяльність місцевих органів влади та органів державної адміністрації [138, с. 167–170].

Закон “Про місцеве самоврядування” передбачає, що місцеві органи влади мають право подавати апеляції з приводу рішень інших державних органів. Якщо йдеться про будь-які питання, що стосуються прав, завдань і повноважень місцевих органів влади, представницькі органи можуть звернутися за вирішенням цих питань безпосередньо або через асоціації органів самоврядування до глави державного органу, у юрисдикції якого розв'язання цього питання. Цей орган може зажадати інформацію, дані, фахові думки й тлумачення законів, а також може висувати пропозиції або вживати заходів для вирішення питання. Місцеві представницькі органи можуть висловлювати власну думку, заперечення або вимагати зміни чи скасування рішень державних органів. Зазначені державні органи зобов'язані відреагувати на такі звертання протягом тридцяти днів [140, §101].

У травні 1999 р. уряд Угорщини ухвалив резолюцію про подальші плани розвитку державного управління у період 1999–2000 рр. До основних завдань регіональних і муніципальних державних адміністрацій, визначених цією резолюцією, належать:

- розгляд правового статусу, організації, діяльності, функцій і повноважень органів державної адміністрації центрального підпорядкування у населених пунктах і округах, внесення пропозицій про необхідні зміни, включаючи вивчення можливості організації державної адміністрації на базі регіонів;
- розгляд функцій і повноважень місцевих органів влади, внесен-

ня пропозицій про делегування їх функцій і повноважень і про поліпшення системи фінансування;

- на підставі оцінки зовнішнього контролю за фінансами і управлінням майном місцевих органів влади висловлення пропозицій про контроль за достовірністю і законністю претензій і про звітність про доходи, отримані з державного бюджету;

- вивчення можливості створення регіональних органів влади з виборними представницькими органами відповідно до Закону № XXI 1996 р. “Про територіальний розвиток та устрій” [141].

Подальший розвиток місцевої демократії в Угорщині пов'язаний з процесом інтеграції країни у європейські структури, насамперед у ЄС. У всіх країнах Європейського союзу існує система NUTS — “Номенклатура статистичних територіальних одиниць”. Одиниці системи NUTS в основному використовуються в статистичних цілях, вони не обов'язково потребують нового адміністративного поділу, хоча межі цих одиниць у країнах — членах ЄС збігаються з адміністративними межами. У директивах ЄС немає вимог про такий адміністративний поділ, але інструментарій, організація і фінансування регіональної політики ЄС передбачають створення відповідної системи територіального поділу.

Вище вже згадувався Закон № XXI 1996 р. “Про територіальний розвиток та устрій”, який парламент прийняв у зв'язку із вимогами ЄС. У цьому документі визначено два типи регіональних установ: планово-статистичний регіон і регіон розвитку. Останні охоплюють територію одного або кількох округів або столиці й утворюються шляхом формування вільних асоціацій. Округи, що входять до складу асоціації, утворюють загальний орган — раду розвитку регіону [141].

У березні 1998 р. парламент прийняв резолюцію “Про національну концепцію територіального розвитку”, що дало змогу створити відповідно до системи NUTS сім планово-статистичних регіонів. Виконуючи резолюцію, уряд прийняв постанову, в якій визначив функції і повноваження канцелярії прем'єр-міністра щодо державного управління та регіонального розвитку [142].

Розвиваючи принципи демократії у діяльності органів місцевих влад Закон № XXI 1996 р. “Про територіальний розвиток та устрій” заснував інститут рад розвитку округів, які координують регіональний розвиток. До ради входять обрані й призначені посадові особи.

Представницькі органи муніципальної влади можуть створювати регіональні спільноти розвитку, але це не обов'язково. Ради розвитку округів можуть формувати регіональні ради розвитку, що займаються питаннями більш як одного округу. Враховуючи демократичний потенціал, який закладений в діяльності різного рівня рад, ці спільноти мають непогану перспективу подальшого розвитку, у тому числі з точки зору подальшої розбудови громадянського суспільства.

Конституція надає місцевим органи влади право об'єднуватися асоціації. Закон № СХХХV 1997 р. “Про асоціації та співробітництво місцевих органів влади” чітко регламентує діяльність таких асоціацій. Їх діяльність спрямована на підтримання постійного зв'язку між місцевими органами влади й центральним урядом і парламентом з місцевих питань; репрезентацію муніципальних інтересів на національному рівні; організацію тренінгів і семінарів для полгармештерів, депутатів, посадових осіб місцевих органів самоврядування і управлінців державних органів; створення інформаційного центру і бази даних з питань місцевих органів влади (законотворчість, фінанси, кадри тощо); аналіз діяльності місцевих органів влади; публікацію інформаційних бюлетенів, довідників і навчальних посібників; надання спеціальних послуг (юридичних, фінансового аудиту, менеджменту кризових ситуацій тощо) [142].

Закон надає право цим асоціаціям співробітничати із закордонними місцевими органами влади або вступати в міжнародні організації які їх об'єднують. Єдиною обов'язковою умовою є те, що асоціації мають діяти в рамках своїх завдань і повноважень.

Асоціації місцевих органів влади в Угорщині нині існують у таких формах:

- місцеві представницькі органи створюють асоціації адміністративної влади для вирішення конкретних завдань державного управління;
- представницькі органи створюють асоціації відомчого контролю для управління установами, що обслуговують кілька населених пунктів;
- кілька місцевих представницьких органів формують спільні представницькі органи. У таких випадках органи, що співробітничать, можуть частково або повністю об'єднати свої бюджети і разом керувати канцелярією і установами. У питаннях, що стосуються

окремих населених пунктів, рішення приймаються самостійно представницьким органом цього населеного пункту [143, с. 342].

Закон № СХХХV 1997 р. зобов'язує невеличке село з населенням менше тисячі чоловік сформувати спільні органи самоврядування зі схожими за чисельністю селами цього округу, для того щоб колективно вирішувати адміністративні питання. Населені пункти з населенням понад тисячу, але менше двох тисяч чоловік також можуть брати участь у спільних органах місцевого самоврядування, але це не обов'язково. З іншого боку, населені пункти з населенням менше тисячі чоловік мають право відмовитися від участі у колективних органах влади, якщо створять власний представницький орган під керівництвом виконавчого директора, що має необхідну кваліфікацію.

Рішення про створення спільних органів влади приймаються представницькими органами зацікавлених сторін. Виконавчий директор спільного органу самоврядування обирається на загальних зборах та вирішує адміністративні питання, що належать до діяльності представницьких органів населених пунктів, готує й реалізовує державні адміністративні рішення у рамках повноважень полгармештера.

Немало органів самоврядування в Угорщині є членами міжнародних організацій або беруть участь у програмах “побратимів”, у тому числі з містами України (Київ — Будапешт, Луганськ — Секешфехервар, Ужгород — Ниредьхаза).

Створення системи місцевого самоврядування, яка б відповідала європейським стандартам, потребувало змін процедури виборів до місцевих органів влади. Тому 1994 р. парламент модифікував Закон № LXIV 1990 р. “Про вибори депутатів та полгармештерів місцевих органів самоврядування” [144] та відповідно прийняв Закон № LXII [145].

Згідно із цим Законом виборче право загальне і рівне, а голосування пряме і таємне. Всі повнолітні громадяни Угорщини, які мають постійне місце проживання, мають право обирати і бути обраними на виборах до місцевих органів влади. Мають право голосувати також і не громадяни Угорщини, що постійно проживають у країні. Система виборів представницького органу відрізняється в малих і великих населених пунктах; використовуються дві системи — система “скороченого списку” і “змішана”. Міста з населенням

десять тисяч і менше утворюють єдиний виборчий округ, до складу представницького органу якого обирають від трьох до тринадцяти депутатів залежно від кількості населення. Кандидати обираються простою більшістю. Змішана система виборів застосовується у муніципалітетах з населенням понад десять тисяч жителів, включаючи райони столиці. При цій системі одна частина депутатів обирається в одномандатних виборчих округах, а друга — виборює мандати за партійними списками. Кількість мандатів для кожної частини встановлюється відповідно до законодавства. У Будапешті всі шістдесят шість депутатів столичних Зборів обираються безпосередньо виборцями за партійними списками [145, §11].

Процес демократизації об'єктивно потребує прозорості, відкритості урахування громадської думки. Принцип гласності, виступаючи необхідною умовою громадянського суспільства, несе в собі не тільки плюралізм інтересів, а й слугує основою реалізації прав і свобод громадян [146, с. 35-36].

Закон LXV 1990 р. надав можливість громадянам Угорщини прямого волевиявлення через проведення місцевих референдумів, місцевих громадських ініціатив і громадських слухань. У цих заходах мають право брати участь усі повнолітні громадяни. Місцеві референдуми організовують та проводять представницькі органи влади. Для проведення місцевого референдуму, як це визначає статут місцевого органу самоврядування, потрібна ініціатива одного з наступних суб'єктів місцевого самоврядування: комітету представницького органу, виконавчого органу місцевої громадської організації, чверті місцевих депутатів, не менше десяти і не більше двадцяти п'яти відсотків виборців.

Законодавець зобов'язав проводити місцеві референдуми у разі: ініціатив щодо об'єднання і відокремлення сіл, утворення нових територіальних громад, заснування і поділу об'єднаних представницьких органів та інших питань, визначених відповідно до статутів місцевого самоврядування. Крім того, представницький орган може приймати рішення про проведення референдумів з питань, що належать до його компетенції, для підтримки мешканцями його рішень, які неоднозначно сприймаються населенням. У той же час заборонено проводити референдуми з питань, що стосуються бюджету місцевого самоврядування, зміни місцевих податків і ставок

оподатковування, організаційних, персональних питань і питань повсякденної діяльності, оголошення про розпуск представницького органу.

Якщо учасники референдуму проголосували проти поставленого на обговорення питання, представницький орган має право прийняти рішення про проведення повторного референдуму, але не раніше ніж через рік. Місцеві референдуми у селах із населенням менше п'ятисот жителів можуть проводитися на загальних зборах. Але рішення щодо питань винесених на референдум, набирають чинності у разі якщо на зборах було більше половини виборців.

Громадська ініціатива є формою зворотного впливу виборців на представницький орган. Для її здійснення виборці в кількості не менше п'яти відсотків або не більше десяти відсотків звертаються до полгармештера з пропозицією заслухати те чи інше питання громадського життя на зборах мешканців. Згідно із законом орган самоврядування у цьому випадку зобов'язаний провести обговорення громадської ініціативи і відповідно на неї відреагувати.

В умовах Угорщини громадські слухання є ефективною формою прямої демократії, Закон забор'язує органи місцевого самоврядування їх проводити не менш як раз на рік. Про час, місце, порядок денний громадських слухань орган місцевого самоврядування зобов'язаний повідомляти населення завчасно. Громадяни й представники місцевих організацій мають право брати участь у таких слуханнях, голосувати й подавати пропозиції [140, § 45-51].

Влада на місцевому рівні здійснює свою організаційну діяльність через представницький орган (угорською мовою тештюлет), який має широкі права та повноваження. Це означає, що на відміну від принципу ультра вірес (за межами повноважень), муніципалітет може взяти на себе будь-які функції, не заборонені законом. Тештюлет може делегувати частину своїх повноважень полгармештеру, своїм комітетам і органам місцевого самоврядування національних меншин. Ці повноваження не можуть передаватися далі. Закон № LXV 1990 р. визначає, що такі повноваження, як прийняття рішень, створення органів місцевого самоврядування, проведення місцевих референдумів, укладення угод про співробітництво з іншими місцевими органами влади, а також створення установ, не можна делегувати іншим органам та організаціям.

Тештюлет розробляє та приймає статут, який визначає організаційні правила й процедури його діяльності. Кожний орган самоврядування на свій розсуд створює комітети, вибирає та визначає сферу, напрям їх діяльності. Винятком є два комітети: фінансовий, обов'язковий для органу місцевої влади при населенні більше двох тисяч жителів, і з питань національних меншин, який має бути створений з ініціативи меншини населення, яке одержало мандат у представницькому органі. Обов'язковою нормою є також те, що в комітети входять не тільки депутати, а й експерти у певному виді діяльності відповідних комісій.

Комітети готують рішення представницького органу, організують і контролюють їх виконання. Тештюлет своєю постановою може надавати комітетам повноваження приймати і переглядати раніше прийняті рішення. Кожен член органу самоврядування є, як правило, членом однієї або двох комісій. Голова комісії має прямий і постійний зв'язок з керівниками підрозділів муніципалітету відповідного характеру. Наприклад, відділ освіти постійно контактує передусім із комісіями з питань культури, освіти, спорту.

Кожний орган самоврядування має службу, яка ще називається службою полгармештера, і виконує наступні функції: відповідає за виконання рішень і постанов, прийнятих тештюлетом і комітетами; виконує державні адміністративні функції, делеговані муніципалітетові згідно із законодавчими та нормативними актами.

Керує органом місцевого самоврядування полгармештер, який є політичним і адміністративним главою місцевої влади. Він відповідає за реалізацію місцевої політики та має подвійну адміністративну функцію: виконує і місцеві, і державні адміністративні завдання, а також представляє тештюлет як представницький орган. Йому підпорядкована служба представницького органу. В межах своєї компетенції полгармештер приймає рішення з державних, адміністративних питань і має право делегувати такі повноваження: подає на розгляд представницькому органу проект внутрішньої організаційної структури, завдань і пріоритетів служби на підставі пропозиції керівника служби; виступає як роботодавець щодо віцеполгармештера, виконавчого директора і керівників установ місцевого самоврядування; у населених пунктах, у яких мешкає

менше трьох тисяч жителів, полгармештер може працювати на громадських засадах.

Віце-полгармештер або віце-полгармештери мають бути членами тештюлету й обираються за пропозицією мера на термін повноважень представницького органу. Свої функції вони виконують під керівництвом полгармештера. У населених пунктах, де проживає понад три тисячі осіб, ця посада повністю оплачувана. Інститут віце-полгармештерів виконує і політичну функцію оскільки дає можливість провідним політичним партіям брати активну участь у місцевому самоврядуванні. Наприклад, якщо полгармештер представляє партію, яка має більшість депутатів у тештюлеті, він може призначити віце-полгармештера з членів політичної меншості в представницькому органі і тим самим залучити до роботи органу самоврядування авторитетні політичні сили міста чи села.

Виконавчий директор або нотаріус є фаховим державним службовцем, він не обирається, а призначається на посаду представницьким органом на невизначений термін на основі відкритого конкурсу і може залишити за собою цей портфель і після чергових виборів та зміни політичних сил у тештюлеті. Виконавчий директор керує секретаріатом представницького органу, відповідає за повсякденну діяльність офісу і здійснює повноваження працедавця щодо службовців. Він виконує завдання, пов'язані з діяльністю місцевих органів влади, і готує за вказівкою полгармештера рішення з питань державного управління, відповідає за забезпечення законності в діяльності муніципалітету. Він бере участь у засіданнях представницького органу і його комітетів і стежить за тим, щоб їх рішення і рішення полгармештера відповідали законодавчим нормам. На пропозицію виконавчого директора тештюлет призначає заступника виконавчого директора. Призначення заступника виконавчого директора можливе в селах і обов'язкове в інших місцевих органах влади. Представницький орган може обрати радника або радників зі своїх членів за рекомендацією полгармештера або своїх депутатів. Радники здійснюють нагляд за виконанням функцій самоврядування, визначених представницьким органом [147, с. 102].

Відповідно до Закону № XXIII від 1992 р. “Про статус державних службовців” співробітники управління представницького органу є державними службовцями незалежно від розміру населеного

пункту. Хоча правила дійсні для всіх рівнів державної служби, Закон передбачає деякі розходження щодо персоналу місцевих органів влади. Так кваліфікаційні вимоги до певних посад, структура зарплати державних службовців, які здійснюють виконавчі повноваження місцевого рівня, визначаються тештюлетом [148].

У Угорщині створено потужну законодавчу базу для забезпечення прав і свобод національних та етнічних меншин, у тому числі й у сфері самоврядування. Процедура виборів представників органів влади національних та етнічних меншин регулюється Законом № LXIV 1990 р. “Про вибори депутатів і полгармештерів органів місцевого самоврядування”. Органи самоврядування національних та етнічних меншин можуть бути організовані як на місцевому, так і на національному рівнях. Кожна меншина може створити місцеві органи влади в селах, містах, а також у районах Будапешта. Для того щоб муніципальний уряд оголосив себе органом влади меншини, більше половини його депутатів повинні належати до певної національності або етнічної меншини. Якщо понад 30 % місцевих депутатів обрано кандидатами від однієї меншини, то вони можуть утворити орган самоврядування меншини, до якого може входити як мінімум три чоловіки. Органи самоврядування меншини обирають зі свого складу посадових осіб.

Меншина може сформувати тільки один місцевий орган влади. Функції і повноваження місцевих органів влади меншини такі самі, як у всіх інших місцевих органів влади плюс ті, що встановлені в Законі № LXXVII від 1993 р. “Про права національних та етнічних меншин”. Практично йдеться про позитивну дискримінацію титульної нації стосовно національної меншини, яка у цьому разі має більш широкі права для забезпечення своїх потреб у сфері культури, освіти та збереження національних традицій. Служба представницького органу місцевого самоврядування зобов'язана надавати допомогу у діяльності органів влади меншин на умовах, визначених у його статуті. Рішення з таких питань, як освіта, засоби масової інформації, місцеві традиції, культура і використання мови, місцеві органи влади погоджуються з місцевими органами влади меншини.

Крім права обирати кандидатів до національних і місцевих органів самоврядування, всі етнічні меншини можуть вибирати спікера. Спікер — це кандидат від національної або етнічної меншини, який

одержав найбільшу кількість голосів на місцевих загальних виборах. Якщо спікер не обраний до представницького органу, то він має право брати участь у його засіданнях. Якщо представник етнічної групи в представницькому органі ініціює формування комітету у справах меншини, то представницький орган зобов'язаний сформувавати такий комітет [143, с. 161].

Діяльність місцевих органів влади перебуває під контролем не тільки державних організацій та установ, про що детально було відмічено раніше, але й тештюлетів. Орган місцевого самоврядування здійснює такий контроль через виконавчого директора (його контрольні функції описано вище), аудитора (який контролює управління коштами), фінансовий комітет (який оцінює річні бюджетні пропозиції й звіти) і бухгалтера. Крім того, фінансовий комітет відстежує зміни бюджетних доходів, вивчає коректність економічної обґрунтованості позик, може регулювати дотримання правил грошових операцій і забезпечує дотримання фінансових правил і дисципліни. В округах, містах окружного статусу, столиці та її районах представницькі органи зобов'язані наймати на роботу кваліфікованих бухгалтерів.

Варта уваги і система господарювання органів місцевого самоврядування Угорщини, що охоплює фінансування, доходи та витрати. Щодо першого, то основні положення про місцеве фінансування названі в розділі IX Закону “Про органи місцевого самоврядування” під назвою: “Основи економіки місцевих органів влади” [143, § 77-92]. Про зміст цього розділу можна уявити з назви його підрозділів: власність органів самоврядування, прибуток органів самоврядування, господарювання органів самоврядування, планування, бухгалтерський облік, інформація.

Органи місцевого самоврядування в Угорщині мають значну фінансову автономію. Вони володіють власними активами та мають право самостійно розпоряджатися своїми бюджетними доходами і витратами. Проте, формування та виконання їхніх бюджетів відбувається відповідно до загальнодержавних правил управління бюджетом, особливо в частині забезпечення законності та доцільності використання державних коштів. Бюджети місцевих органів влади формуються з кількох джерел: самостійні доходи, спільні доходи, нормативні субсидії з центрального бюджету та

фінансування інвестиційних проектів. Самостійні доходи є важливою складовою місцевих бюджетів. Вони формуються переважно за рахунок місцевих податків, які органи самоврядування мають право стягувати з фізичних та юридичних осіб відповідно до чинного законодавства. Тештюлети (місцеві представницькі органи) мають повноваження встановлювати різні види місцевих податків, зокрема: майновий податок на нерухомість і землю, комунальні податки на земельні ділянки або будинки, що перебувають у власності чи оренді громадян, податок на туристичну діяльність, податки на прибуток від комерційної діяльності. Важливо зазначити, що законодавство передбачає обмеження щодо подвійного оподаткування: суб'єкт господарювання може бути оподаткований лише один раз. Така система фінансування місцевого самоврядування спрямована на забезпечення фінансової автономії громад, стимулювання їх економічного розвитку та підвищення ефективності надання публічних послуг на місцевому рівні.

Наступною формою надходжень органів місцевого самоврядування є прибутки, дивіденди, відсотки і лізингові платежі, що надходять у результаті діяльності місцевих органів влади, й доходи від використання чи продажу муніципального майна. Фінансування може надходити шляхом перерахувань з інших організацій уповноважених державою надавати ті чи інші послуги населенню. Так, певний вид медичних послуг фінансується Фондом соціального страхування шляхом перерахування коштів місцевим органам влади для утримання міських лікарень, медичних амбулаторій на селі. В Угорщині є і така практика, коли виконання фіскальних функцій державних органів делегується тештюлетам, а отримані кошти повністю чи частково йдуть в бюджет місцевих громад. Наприклад, штрафи, стягнуті від імені держави за забруднення навколишнього середовища, залишаються в розпорядженні місцевих органів влади. Крім того, кошти можуть надходити за рахунок надання дозволів на полювання, рибальства на території тештюлета. Орган місцевої влади може отримувати кошти від приватизації власних об'єктів, видачі позик і випуску облігацій.

Суттєвими є доходи, які формуються за рахунок механізмів спільного одержання асигнувань місцевої та центральної влади. Місцева частка надходжень від загальнодержавних податків

визначається щороку Державними Зборами Угорщини. Значна частина спільних доходів — це податок з громадян, 40 відсотків якого нині перераховується місцевим органам влади, те ж саме стосується податків на транспортні засоби.

Місцеві органи самоврядування одержують велику і стабільну частку свого бюджету у вигляді державних субсидій. Розмір нормативних бюджетних субсидій визначають Державні Збори пропорційно кількості населення і відповідно до різноманітних груп населених пунктів з урахуванням фінансування, наданого іншими установами, а також інших показників. Такі субсидії можуть використовуватися місцевими органами влади самостійно, без погодження із центральною владою.

Інша річ коли йдеться про цільові субсидії. Найпоширенішим є фінансування центром капіталовкладень, пов'язаних із вирішенням на місцевому рівні завдань, визначених як соціальні пріоритети. Державні Збори визначають ці завдання, суми й умови надання субсидій для кожного проекту. Місцеві органи влади можуть звернутися за субсидіями індивідуально або разом з іншими. Субсидії, призначені для капіталовкладень, можуть використовуватися винятково з цією метою. У період з 1999 до 2003 р. були актуальними такі пріоритети:

- 1) управління водними ресурсами, в тому числі будівництво споруд з очищення води і відходів, а також каналізаційних;
- 2) реконструкція навчальних закладів;
- 3) медичні послуги, особливо обладнання для медичних установ;
- 4) системи переробки сміття.

Процедура отримання таких субсидій дуже складна. Органи місцевого самоврядування мають довести соціальну необхідність інвестиції, заявки на такі субсидії повинні відповідати заздалегідь визначеним вимогам, обов'язковим є і часткове фінансування тештюлетом проекту.

Спеціальні цільові субсидії можуть надаватися Державними Зборами для реалізації конкретних завдань, витрати на які перевищують 200 мільйонів форинтів. Також існує умова, за якої субсидії для здійснення інвестицій не надаватимуться у структурі цільових субсидій для капіталовкладень. Фінансування дефіциту надається тим органам влади населених пунктів, що пережили

несподівану нестачу коштів, у тому числі від стихійного лиха. Такі субсидії призначені для захисту незалежності і продовження діяльності зазначених органів влади. Умови і розміри дефіцитного фінансування визначені в Законі “Про державний бюджет” [139, с. 427].

Вище вже відзначалося, що органи місцевого самоврядування в Угорщині мають широкі повноваження. Так, місцеві органи влади безпосередньо організують виконання завдань у соціальному секторі, а саме: освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення. Витрати на ці послуги фінансуються за рахунок центрального бюджету. У той же час комунальні послуги, культура і спорт обслуговуються в основному комерційними і позабюджетними структурами при частковому фінансуванні тештюлетами. Окрім цього, витрати місцевих органів влади охоплюють адміністративні витрати, обслуговування боргів, тощо. Згідно з оцінками фахівців, субсидії і частка від національних податкових надходжень, що давалися як субсидії, становили 70,3 % доходів місцевих органів влади 2002 р. Це є суттєвою допомогою місцевим органам самоврядування у фінансовому забезпеченні їх діяльності.

Якщо в столиці на першому місці за витратами стоїть охорона здоров'я, потім економічні послуги та освіта, то в муніципалітетах основні витрати йдуть на освіту, а вже потім охорона здоров'я та економічні послуги. В округах лєвова частка витрат припадає на охорону здоров'я, тому що до їх компетенції входить утримання великих лікарень.

Витрати місцевих органів влади містять витрати на утримання апарату, внески роботодавців, матеріальні витрати і витрати на накопичення і відновлення. Кадрові витрати містять у собі зарплату співробітників місцевих органів влади, спільних управлінь місцевих органів влади і їх установ. До матеріальних витрат належать щоденні робочі витрати управлінь і установ, включаючи надання послуг.

Витрати на накопичення й відновлення містять у собі капіталовкладення, пов'язані з виконанням завдань місцевих органів влади. За останні кілька років обсяг інвестицій місцевих органів підвищився завдяки фінансовій допомозі з боку центрального уряду, ефективнішій діяльності місцевих органів влади, прибуткам, отриманим від приватизації, а також завдяки новій системі

регіонального розвитку. Ця категорія становила тільки 14 % загальних витрат у 1997 р., у 1998 р. — 15,5 %, у 2002 р. — 16,3 %. Більша частина цих витрат припала на сектор управління водними ресурсами, а також на охорону здоров'я та освіту.

Звичайно, процес реформування місцевих органів самоврядування в Угорщині не завершено, як і не завершено формування політико-правової бази їх функціонування. Життя висуває перед місцевою владою нові й нові вимоги, ставить актуальні проблеми, серед яких відомий у цій галузі угорський дослідник місцевого самоврядування Т. Хорват [138, с. 107] називає:

- удосконалення системи територіального управління, системи територіальних (або регіональних) адміністративних державних органів. На територіальному рівні існує понад сорок різноманітних державних адміністративних органів. Така велика їх кількість і труднощі розподілу управлінських функцій як між органами самоврядування округів і органами державної адміністрації, так і між різноманітними державними адміністративними органами змусили уряд вжити певних заходів у 90-ті та в подальші роки. Результатом цього стало створення в округах і столиці адміністративних управлінь, що виконують координуючу роль. Водночас процес інтеграції державних адміністративних управлінь у громадські органи управління, який був задуманий на самому початку реформ, відбувається досить повільно;

- забезпечення захисту прав місцевих органів влади Конституційним Судом. Такий захист означає в основному регулювання законності рішень, прийнятих місцевими органами влади. Проте велика кількість рішень, прийнятих численними місцевими органами влади в Угорщині, унеможлиблює ефективну роботу Конституційного Суду в цьому напрямі;

- створення та забезпечення діяльності асоціацій малих населених пунктів, що визначено Законом 1990 р. “Про місцеві органи влади”. (Це пов'язано з тим, що однією з головних характеристик угорської системи місцевих органів влади є безліч дуже малих населених пунктів, що утруднює ефективне функціонування державного управління.) На практиці асоціації діють мало ефективно і не розвинулися до оптимальних масштабів;

- створення на ринкових засадах нових підрозділів комунальних

служб, які будуть опікуватися місцевою власністю — утримувати житлове господарство, прибирати сміття, прибирати та доглядати вулиці;

- забезпечення роботи муніципальних систем громадського користування в умовах децентралізованої власності з урахуванням того, що фізична інфраструктура потребує кооперування на регіональному рівні;

- забезпечення потреби в спеціальному одноцільовому самоврядуванні (наприклад, у школах запроваджені піклувальні ради, до яких входять різні групи людей, зацікавлених у якійсь роботі школи; такі ж піклувальні ради створюються в системі охорони здоров'я, соціальній службі);

- створення новими власниками органів самоврядування за місцем проживання, що пов'язане зі зміною форми власності насамперед на житло;

- залучення громадськості до виконання тих чи інших функцій органів самоврядування, насамперед на соціальні програми, спорт, культуру.

5.2. Реструктуризація місцевого управління в Угорщині 2010 -2024 роки

Органи місцевого управління в Угорщині з 2010 року і по сьогоднішній день за часи правління урядової коаліції Орбана пройшли шість етапів реструктуризації.

Перший характеризувався значною централізація влади і пройшов у період з 2010 по 2013 роки. Головною подією цього періоду було прийняття нового Основного закону у 2011 році, який значно змінив систему місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування було визначено як частину виконавчої влади, а не як окрему гілку влади. Закріплено принцип, що органи місцевого самоврядування діють в межах закону. У той же час, сталося обмеження автономії, а саме менше обсяг конституційних гарантій місцевого самоврядування. Введено можливість законодавчого обмеження повноважень муніципалітетів.

Щодо фінансування, то було встановлено принцип, що місцеві органи влади можуть брати кредити або приймати інші зобов'язання лише з дозволу уряду. Закріплено можливість законодавчого регулювання фінансової діяльності місцевих органів.

Скасовано конституційний статус округів (*megye*) як середнього рівня місцевого самоврядування. Надано можливість створення нових адміністративних одиниць законом (що пізніше призвело до створення районів - *járs*). Змінено формулювання щодо повноважень місцевих органів влади, що дозволило в подальшому обмежити їх законом.

Введено принцип, що делеговані державою повноваження мають фінансуватися з державного бюджету.

Посилено роль урядових уповноважених у нагляді за законністю діяльності місцевих органів влади. Надано можливість розпуску місцевих рад у випадку порушення Конституції. Змінено термін повноважень місцевих рад та мерів з 4 до 5 років. Надано можливість законодавчого регулювання виборчої системи на місцевому рівні.

Закріплено принцип співпраці між місцевими органами влади та державними органами. Змінено формулювання щодо муніципальної власності, що дозволило в подальшому передачу деяких об'єктів (наприклад, шкіл) у державну власність. Посилено акцент на

обов'язках місцевих органів влади перед громадою та державою.

Окрім цього на першому етапі було скорочення кількості депутатів місцевих рад майже вдвічі. Була здійснена передача управління школами від муніципалітетів до центрального уряду. Створено державні установи для управління лікарнями, раніше підпорядкованими місцевій владі. Обмежено права місцевих органів влади на прийняття певних рішень без узгодження з центральним урядом.

Ці зміни створили конституційну основу для подальшої централізації влади та реформування системи місцевого самоврядування в Угорщині. Вони надали центральному уряду більше можливостей для регулювання та контролю діяльності місцевих органів влади. Тим самим було реалізовано бажання урядової коаліції на чолі з Орбаном контролювати всі гілки влади в країні.

На другому етапі головна увага була приділена фінансовій реформі у 2013 та 2015 роках. Що саме було впроваджено. Нову систему фінансування місцевих органів влади, базованої на завданнях. Фінансування муніципалітетів тепер прив'язане до конкретних завдань та послуг, які вони повинні надавати, а не до їхнього розміру чи історичних бюджетів [149].

Центральний уряд чітко визначає перелік обов'язкових завдань для кожного рівня місцевого самоврядування. Для кожного завдання встановлюється стандартизована вартість його виконання, базуючись на середніх показниках по країні

Розробляється формула, яка враховує кількість та тип завдань, а також специфічні характеристики муніципалітету (наприклад, чисельність населення, географічне положення). Замість загальних трансфертів, муніципалітети отримують цільові кошти на виконання конкретних завдань.

Кошти, виділені на конкретне завдання, не можуть бути використані на інші цілі без спеціального дозволу. Впроваджується система моніторингу для оцінки ефективності виконання завдань та використання коштів.

Центральний уряд може змінювати перелік завдань та стандарти їх виконання, що впливає на фінансування. Муніципалітети, які ефективно виконують завдання з меншими витратами, можуть

зберегти частину зекономлених коштів.

Система включає механізми фінансового вирівнювання для забезпечення мінімального рівня послуг у менш забезпечених муніципалітетах. Муніципалітети обмежені у можливості витратити кошти на завдання, не визначені центральним урядом. Система фінансування тісно пов'язана з національними пріоритетами та бюджетним плануванням.

Суть цієї системи полягає в тому, що вона прагне забезпечити більш прозоре, ефективне та контрольоване використання публічних коштів на місцевому рівні, одночасно обмежуючи фінансову автономію муніципалітетів та посилюючи роль центрального уряду в визначенні пріоритетів місцевого розвитку.

Значне скорочення державних трансфертів місцевим бюджетам в Угорщині здійснювалося наступним чином. Загальна сума трансфертів від центрального уряду до місцевих бюджетів була суттєво зменшена. За деякими оцінками, скорочення склало до 30-40% порівняно з попередніми роками. Була також зміна структури трансфертів. Перехід від загальних (нецільових) трансфертів до цільових, прив'язаних до конкретних завдань.

Зменшення частки вільних коштів, якими муніципалітети могли розпоряджатися на власний розсуд. Особливо значні скорочення відбулися у сферах освіти та охорони здоров'я, де багато функцій було централізовано. Наприклад, фінансування шкіл було передано від муніципалітетів до центрального уряду. Різні типи муніципалітетів зазнали різного рівня скорочень.

Менші громади часто зазнавали більших пропорційних скорочень.

Запроваджено введення нових місцевих податків або збільшення ставок існуючих для компенсації втрат від скорочення трансфертів. Наприклад, розширення бази оподаткування місцевим податком на бізнес.

Значне зменшення коштів, доступних для капітальних інвестицій на місцевому рівні. Збільшення залежності від грантів ЄС для фінансування інфраструктурних проєктів. Перерозподіл фінансування на користь обов'язкових завдань за рахунок необов'язкових (наприклад, культура, спорт). Зменшення можливостей фінансової підтримки муніципальних підприємств, що призвело до їх реструктуризації або приватизації.

Необхідність оптимізації та часто скорочення обсягу послуг, що надаються на місцевому рівні. Підвищення тарифів на деякі комунальні послуги. Збільшення кількості муніципалітетів, які стикаються з фінансовими труднощами або дефіцитом бюджету. Необхідність розробки програм фінансової консолідації для деяких місцевих органів влади.

Ці зміни призвели до значної трансформації фінансового ландшафту місцевого самоврядування в Угорщині, змушуючи муніципалітети адаптуватися до нових фінансових реалій та шукати альтернативні джерела доходів.

Реформування системи муніципальних кредитів в Угорщині: ключові напрямки. Прийняття нових законів, які суттєво обмежили право місцевих органів влади на самостійне залучення кредитів. Включення відповідних обмежень до Основного Закону 2011 року. Введення вимоги отримувати попереднє схвалення від центрального уряду для будь-яких нових запозичень. Створення спеціальної комісії для розгляду запитів на отримання кредитів від муніципалітетів.

Впровадження чітких лімітів на обсяг боргу, який може мати муніципалітет, зазвичай як відсоток від власних доходів. Обмеження річного обсягу нових запозичень та можливості брати кредити лише для конкретних цілей, наприклад, для інвестиційних проєктів або рефінансування існуючого боргу. Заборона на використання кредитів для фінансування поточних витрат.

Впровадження системи постійного моніторингу боргового навантаження муніципалітетів. Регулярна звітність про стан заборгованості перед центральним урядом. Заборона або суттєве обмеження на отримання певних видів кредитів, наприклад, в іноземній валюті. Обмеження на випуск муніципальних облігацій. Впровадження програми, за якою центральний уряд взяв на себе значну частину існуючих боргів муніципалітетів в обмін на більший контроль над їхніми фінансами. Встановлення системи санкцій для муніципалітетів, які порушують нові правила щодо запозичень. Можливість втручання центрального уряду в управління фінансами муніципалітету в разі серйозних порушень.

Необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування для великих інфраструктурних проєктів. Збільшення залежності від грантів ЄС та державних програм для реалізації інвестиційних

проектів. Необхідність розробки нових фінансових стратегій, менш залежних від зовнішніх запозичень. Посилення уваги до підвищення ефективності використання наявних ресурсів. Зміна підходів рейтингових агентств до оцінки кредитоспроможності муніципалітетів Угорщини. Потенційне зниження кредитних рейтингів деяких муніципалітетів через нові обмеження.

Ці обмеження суттєво змінили підхід до фінансового управління на місцевому рівні в Угорщині, змусивши муніципалітети шукати нові шляхи фінансування своїх потреб та більш ефективно використовувати наявні ресурси.

Угорська модель посилення контролю за витратами місцевих бюджетів з боку центрального уряду - ключові елементи. Прийняття нових законів, що розширили повноваження центрального уряду щодо нагляду за місцевими фінансами. Внесення змін до Конституції, які закріпили посилений контроль.

Формування спеціальних підрозділів у структурі Міністерства фінансів для моніторингу місцевих бюджетів. Розширення повноважень Державної аудиторської служби щодо перевірки місцевих органів влади. Впровадження системи попереднього узгодження. Необхідність отримання схвалення від центрального уряду для певних категорій витрат. Обов'язкове узгодження великих інвестиційних проектів.

Введення єдиних стандартів формування та виконання місцевих бюджетів. Уніфікація форм звітності для всіх муніципалітетів. Збільшення частки цільових трансфертів у структурі місцевих доходів. Обмеження можливостей використання коштів не за призначенням. Впровадження системи регулярної звітності про виконання бюджету. Створення онлайн-платформ для моніторингу бюджетних витрат в режимі реального часу. Зменшення можливостей місцевих органів влади самостійно приймати рішення про розподіл бюджетних коштів.

Встановлення чітких лімітів на певні категорії витрат. Розробка механізмів фінансових та адміністративних санкцій за порушення бюджетної дисципліни. Можливість тимчасового призупинення фінансування в разі серйозних порушень. Проведення регулярних перевірок ефективності використання бюджетних коштів. Впровадження системи оцінки результативності бюджетних витрат.

Створення централізованих систем закупівель для місцевих

органів влади. Обов'язкове використання єдиної електронної системи для проведення тендерів. Встановлення лімітів на обсяги резервних фондів місцевих бюджетів. Регулювання використання надлишкових доходів. Узгодження місцевих бюджетів з національними програмами розвитку. Впровадження механізмів координації між різними рівнями бюджетної системи.

Ці заходи суттєво змінили характер фінансових відносин між центральним урядом та місцевими органами влади в Угорщині, значно посиливши роль центру в управлінні місцевими фінансами.

Впровадження системи "казначейського обліку" для всіх місцевих органів влади в Угорщині супроводжувалось наступними кроками з боку уряду. Створення єдиного казначейського рахунку для всіх місцевих органів влади. Проведення всіх фінансових операцій через централізовану систему.

Введення єдиних стандартів бухгалтерського обліку для всіх муніципалітетів. Уніфікація форм фінансової звітності. Впровадження єдиного програмного забезпечення для ведення обліку. Створення інтегрованої інформаційної системи для управління фінансами.

Забезпечення можливості центральному уряду відстежувати фінансові операції місцевих органів влади в режимі реального часу. Впровадження системи раннього попередження про фінансові ризики.

Встановлення механізмів попереднього контролю над витратами місцевих бюджетів. Можливість блокування неавторизованих витрат.

Централізоване управління тимчасово вільними коштами місцевих бюджетів. Оптимізація використання фінансових ресурсів на національному рівні. Забезпечення доступу громадськості до інформації про фінансові операції місцевих органів влади. Публікація регулярних звітів про виконання місцевих бюджетів.

Узгодження казначейського обліку з процесом планування та виконання бюджету. Автоматизація процесу формування звітності про виконання бюджету. Впровадження механізмів автоматичного контролю за дотриманням бюджетних лімітів. Забезпечення відповідності витрат затвердженим бюджетним призначенням. Введення єдиних процедур для здійснення платежів. Централізація процесу обробки платежів. Створення інструментів для аналізу фінансових даних на національному рівні. Можливість порівняння фінансових показників різних муніципалітетів.

Забезпечення взаємодії казначейської системи з іншими державними інформаційними системами. Автоматизація обміну даними між різними рівнями влади.

Реалізація цієї системи значно посилило контроль центрального уряду над фінансами місцевих органів влади, підвищило прозорість фінансових операцій та ефективність управління публічними коштами на місцевому рівні в Угорщині.

Третій етап реструктуризація місцевого управління в Угорщині стосувалася територіальної реорганізації і тривала з 2014 по 2016 роки.

У 2012 році Державними Зборами був прийнятий Закон ХСІІ створення районів та внесення змін до деяких пов'язаних законів. Він визначив правові рамки для створення районів як нового адміністративного рівня. Закон встановив основні принципи формування районів, їхні функції та повноваження та не регулював процес передачі певних повноважень від муніципалітетів та округів до нових районних адміністрацій. Закон також вніс зміни до низки інших законодавчих актів, щоб узгодити їх з новою адміністративною структурою та встановив терміни та процедури впровадження нової системи районів [150].

Цей закон став ключовим елементом адміністративної реформи в Угорщині, спрямованої на реорганізацію системи місцевого самоврядування та державного управління на регіональному рівні. Він заклав основу для створення 175 районів, які стали новим проміжним рівнем управління між муніципалітетами та округами.

Міністерство внутрішніх справ Угорщини розробило детальний та всебічний план створення районів, який враховував різноманітні аспекти цієї масштабної адміністративної реформи.

В рамках міністерства було сформовано спеціальну робочу групу по створенню районів, до роботи в якій залучено експертів з різних галузей: державного управління, економіки, географії, демографії. Проведено комплексний аналіз поточної адміністративної структури. Вивчено історичні аспекти районного поділу Угорщини. Зібрано детальні демографічні, економічні та географічні дані про всі населені пункти. Проаналізовано транспортні зв'язки між населеними пунктами. Проведено зустрічі з представниками муніципалітетів та округів. Зібрано пропозиції та зауваження щодо майбутньої

структури районів.

Визначено ключові критерії для формування районів (чисельність населення, площа, економічні показники). Встановлено принципи вибору адміністративних центрів районів. Створено кілька варіантів районного поділу. Проведено оцінку ефективності кожного варіанту. Розраховано приблизні витрати на створення та функціонування районних адміністрацій. Проаналізовано потенційний вплив на місцеві та державний бюджети. Складено перелік функцій, які будуть передані на рівень районів.

Розроблено механізми взаємодії між районами, муніципалітетами та округами. Оцінено наявність необхідної інфраструктури в потенційних адміністративних центрах. Розроблено план створення або модернізації необхідної інфраструктури. Оцінено потреби в персоналі для нових районних адміністрацій. Розроблено план переведення або набору нових співробітників. Створено детальний план-графік впровадження нової системи. Визначено ключові етапи та терміни їх реалізації. На основі розробленого плану підготовлено проект закону про створення районів.

Узгоджено законопроект з іншими міністерствами та відомствами.

Розроблено стратегію інформування населення про нову адміністративну структуру. Підготовлено інформаційні матеріали для громадян та ЗМІ. Була проведена оцінка ризиків та розробка заходів з їх мінімізації. Проведено аналіз потенційних ризиків впровадження нової системи. Створено план заходів для мінімізації виявлених ризиків.

Новий адміністративний поділ на місцевому рівні вимагав проведення аналізу географічних, демографічних та економічних факторів для визначення меж районів (járás) в Угорщині для цього був проведений комплекс заходів. Картографічний аналіз: Використання ГІС (географічних інформаційних систем) для детального вивчення територій. Природні бар'єри: Врахування річок, гір та інших природних об'єктів, які могли б логічно розділяти райони. Проаналізовані дорожні мережі, залізничне сполучення для забезпечення зручного доступу до адміністративних центрів.

Бралися до відому також історичні межі колишніх районів та інших адміністративних одиниць. Окремо вивчалися демографічні фактори. Чисельність населення. Аналіз кількості жителів у

кожному населеному пункті та розрахунок оптимальної чисельності населення для району. Густота населення: Вивчення розподілу населення по території для забезпечення рівномірного охоплення послугами. Вікова структура: Аналіз вікового складу населення для прогнозування потреб у різних видах послуг. Міграційні тенденції: Врахування потоків внутрішньої міграції для розуміння динаміки змін населення.

Опрацьовувалися також і економічні фактори. Визначення ключових економічних центрів, які могли б стати основою для формування районів. Аналіз економічних показників різних територій для забезпечення збалансованого розвитку районів. Вивчення структури зайнятості та потоків трудової міграції. Аналіз фінансової спроможності різних територій.

При цьому використовувалася наступна методологія аналізу. Статистичний аналіз. Використання методів статистичного аналізу для обробки великих масивів даних. Кластерний аналіз. Групування населених пунктів за схожими характеристиками. Моделювання сценаріїв. Створення різних варіантів районування та оцінка їх ефективності. Польові дослідження. Проведення виїзних досліджень для верифікації даних на місцях.

Необхідно було зробити інтеграцію даних. Створення єдиної бази даних. Об'єднання географічних, демографічних та економічних даних в єдину інформаційну систему. Візуалізація даних. Створення карт та інфографіки для наочного представлення результатів аналізу.

Провести консультації з експертами. Залучення спеціалістів з регіонального розвитку, економістів, демографів та географів для інтерпретації даних. Проведення експертних панелей для обговорення різних варіантів районування. Аналіз існуючих адміністративних структур та їх ефективності. Оцінка можливостей оптимізації надання державних послуг в рамках нових районів.

Розробка прогнозних моделей для оцінки довгострокових наслідків створення нових районів. Необхідно було проаналізувати потенційних ризиків та переваг різних варіантів районування. Провести консультації з місцевими органами влади та громадами для врахування їхніх думок та пропозицій. Аналіз результатів громадських обговорень та внесення коректив у плани районування. Цей комплексний підхід до аналізу дозволив врахувати широкий

спектр факторів при визначенні меж нових районів, забезпечуючи оптимальну структуру адміністративного поділу з урахуванням географічних, демографічних та економічних особливостей різних територій Угорщини.

Встановлено межі 175 районів, враховуючи історичні, економічні та соціальні зв'язки між населеними пунктами. Кожен район об'єднав кілька муніципалітетів. Для кожного району визначено адміністративний центр, зазвичай найбільше місто в районі. Організовано офіси районної адміністрації в цих центрах [151].

Частина повноважень була передана від муніципалітетів та округів до нових районних адміністрацій цей процес відбувався наступним чином.

Спочатку було прийнято відповідні закони, що визначили обсяг повноважень, які підлягали передачі. Внесено зміни до існуючих нормативно-правових актів для узгодження з новою структурою управління.

Складено детальний перелік функцій, які мали бути передані на рівень районів. Проведено аналіз ефективності виконання цих функцій на різних рівнях управління.

Розроблено план поетапної передачі повноважень для забезпечення безперервності надання послуг. Встановлено чіткі терміни для кожного етапу передачі. Розроблено нові адміністративні процедури для виконання переданих функцій на рівні районів. Створено відповідні структурні підрозділи в районних адміністраціях. Здійснено передачу необхідних матеріальних ресурсів (обладнання, приміщення) для виконання нових функцій. Проведено перерозподіл фінансових ресурсів відповідно до нових повноважень. Організовано переведення частини персоналу з муніципалітетів та округів до районних адміністрацій. Проведено навчання та перепідготовку працівників для виконання нових функцій.

Адаптовано існуючі інформаційні системи або створено нові для забезпечення виконання переданих функцій. Забезпечено передачу необхідних баз даних та документації. Розроблено механізми координації між районами, муніципалітетами та округами для забезпечення ефективної взаємодії. Створено спільні комісії або робочі групи для вирішення питань, пов'язаних з передачею повноважень.

Проведено інформаційну кампанію для роз'яснення громадянам змін у структурі надання послуг. Оновлено інформаційні матеріали та веб-сайти з урахуванням нових повноважень районів. Впроваджено систему моніторингу ефективності виконання переданих функцій. Проведено регулярну оцінку результатів передачі повноважень та внесено необхідні корективи. Створено механізми для вирішення можливих конфліктів чи спорів, пов'язаних з розподілом повноважень. Встановлено перехідний період, протягом якого муніципалітети та округи продовжували виконувати деякі функції паралельно з районами для забезпечення плавного переходу.

Цей процес був складним і вимагав значної координації між різними рівнями влади, але дозволив реалізувати нову модель адміністративного управління в Угорщині з чітким розподілом повноважень між муніципалітетами, районами та округами.

Визначено конкретні функції, які будуть виконуватися на рівні району в рамках реорганізації адміністративної структури. Районам передано частину адміністративних функцій від муніципалітетів. Основний фокус на наданні державних послуг та виконанні адміністративних завдань. До конкретних функцій районів належать видача офіційних документів (паспорти, посвідчення особи), реєстрація актів цивільного стану. Щодо соціальної допомоги та пілбг, то тут чільне місце займає захист прав дітей та опіка, деякі питання охорони здоров'я та освіти, землеустрій та кадастр.

В кожному районі створено офіс державного управління (kormányhivatal). Ці офіси стали єдиним вікном для громадян у багатьох адміністративних питаннях. Виділено фінансування для забезпечення роботи районних офісів. Перерозподілено кадри між муніципалітетами та районними офісами. Проведено навчання для працівників нових районних офісів. Розроблено нові протоколи та процедури роботи. Проведено роз'яснювальну роботу серед населення про нові функції районів. Створено інформаційні матеріали про зміни в системі надання послуг. Впроваджено систему оцінки ефективності роботи районних офісів. Проводиться регулярний аналіз функціонування нової системи.

Ця реформа була частиною більш широких змін у системі державного управління Угорщини, спрямованих на централізацію влади та підвищення ефективності надання державних послуг.

Однак, варто зазначити, що ця реформа також викликала дискусії щодо балансу між централізацією та місцевою автономією.

В рамках реформи органів самоврядування в Угорщині було проведено значну роботу з кадрового забезпечення нової структури, особливо на рівні районів. Для цього було здійснено наступне. Перерозподіл працівників з муніципалітетів до нових районних офісів (*járási hivatalok*). Оцінка наявних кадрів та їхньої відповідності новим посадам. Прийнято нові закони та підзаконні акти, що регулюють статус державних службовців у районних офісах. Визначено нові кваліфікаційні вимоги до посад у районних адміністраціях. Розроблено програми навчання для працівників нових районних офісів. Проведено серію тренінгів з нових адміністративних процедур та використання інформаційних систем. Організовано курси підвищення кваліфікації для адаптації до нових функцій.

Проведено конкурси на заміщення вакантних посад у районних офісах.

Залучено фахівців з різних сфер для забезпечення повного спектру послуг.

Створено типові штатні розписи для районних офісів. Стандартизовано посадові інструкції для основних категорій працівників. Розроблено нову систему оплати праці для працівників районних офісів. Впроваджено механізми оцінки ефективності роботи та кар'єрного зростання. Навчання персоналу роботі з новими інформаційними системами та базами даних.

Забезпечення робочих місць необхідним комп'ютерним обладнанням та програмним забезпеченням. Розроблено програми адаптації для працівників, які перейшли з муніципальних органів до районних. Створено системи наставництва для нових співробітників. Впроваджено систему регулярної оцінки ефективності роботи персоналу. Проведення періодичних аудитів кадрового забезпечення районних офісів. Налагоджено співпрацю з університетами для підготовки фахівців відповідно до нових вимог.

Організовано програми стажування для студентів у районних офісах.

Розроблено програми соціального захисту для працівників, чий посади були скорочені в результаті реформи. Забезпечено перекваліфікацію та допомогу у працевлаштуванні для вивільнених

працівників.

Ці заходи були спрямовані на забезпечення ефективного функціонування нової системи районних офісів та підвищення якості надання адміністративних послуг населенню. Однак, процес реорганізації був складним і викликав певні труднощі, зокрема, пов'язані з адаптацією персоналу до нових умов роботи та вимог.

У рамках реформи органів самоврядування в Угорщині було приділено значну увагу інфраструктурному забезпеченню, особливо на рівні районів. Для цього було зроблено наступне. Виділено та відремонтовано приміщення для районних офісів. Забезпечено доступність офісів для людей з обмеженими можливостями. Оснащено офіси сучасними меблями та офісним обладнанням. Створено ергономічні робочі місця для співробітників. Впроваджено єдину інформаційну систему для всіх районних офісів. Забезпечено високошвидкісним інтернет-з'єднанням. Встановлено сучасних комп'ютерів, принтерів та іншого необхідного обладнання.

Було здійснено впровадження систем відеоспостереження та контролю доступу. Забезпечення захисту персональних даних громадян.

Організацію просторів для надання послуг за принципом "єдиного вікна". Встановлення електронних систем управління чергою.

Забезпечення районних офісів службовим транспортом для виїзних перевірок та надання послуг у віддалених населених пунктах.

Впровадження енергозберігаючих технологій в будівлях районних офісів. Модернізацію систем опалення та кондиціонування. Створено сучасні архівні приміщення для зберігання документів. Впроваджено систему електронного архівування.

Розміщення сучасних телефонних систем та колл-центрів. Забезпечення можливості відеоконференцій для зв'язку з іншими органами влади. Розміщення інформаційних стендів для громадян.

Впровадження зрозумілої системи навігації в офісах.

Створення мобільних офісів для надання послуг у віддалених населених пунктах. Впровадження електронного документообігу між різними рівнями влади. Забезпечення можливості електронного підпису документів. Відкриття навчальних центрів для постійного підвищення кваліфікації співробітників. Запровадження дитячих куточків у офісах для відвідувачів з дітьми та зон очікування

з комфортними умовами. Впровадження систем сортування та переробки відходів у офісах. Використання екологічно чистих матеріалів при ремонті та облаштуванні приміщень.

Ці заходи були спрямовані на створення сучасної, ефективної та зручної інфраструктури для надання адміністративних послуг на районному рівні. Метою було забезпечити комфортні умови як для співробітників, так і для громадян, які звертаються за послугами. Однак, варто зазначити, що масштаб та якість впровадження цих заходів могли відрізнятись залежно від регіону та доступних ресурсів.

Проведено широку інформаційну кампанію для роз'яснення громадянам нової структури управління. Організовано зустрічі з місцевими громадами для обговорення змін. Нова система впроваджувалася поетапно, щоб забезпечити плавний перехід.

Спочатку були створені пілотні райони, а потім система була розширена на всю країну. Встановлено механізми координації між районами, муніципалітетами та округами. Визначено процедури взаємодії між різними рівнями адміністрації. Розроблено систему фінансування нових районних адміністрацій. Перерозподілено бюджетні кошти для забезпечення функціонування нового адміністративного рівня. Впроваджено систему моніторингу ефективності нової адміністративної структури. Проведено регулярні оцінки функціонування районів та внесено необхідні корективи.

Створення районів було спрямоване на оптимізацію адміністративної структури, покращення надання державних послуг на місцевому рівні та посилення контролю центрального уряду над місцевим управлінням. Цей процес значно змінив систему місцевого самоврядування в Угорщині, створивши новий проміжний рівень управління між муніципалітетами та округами.

У рамках реформи органів самоврядування в Угорщині в період 2018-2022 років було здійснено ряд заходів для посилення контролю. Внесено поправки до законів про місцеве самоврядування, що розширили повноваження центральної влади щодо контролю за діяльністю місцевих органів. Прийнято нові нормативні акти, що регулюють процедури аудиту та перевірок. Посилено роль Державного аудиторського офісу у перевірці фінансової діяльності місцевих органів влади. Розширено функції префектів (урядових представників) у здійсненні нагляду за законністю рішень місцевих

рад. Запроваджено систему регулярної звітності місцевих органів влади перед центральними органами. Створено онлайн-платформи для подання звітів та моніторингу діяльності місцевих органів.

Впроваджено нові стандарти фінансової звітності для місцевих органів влади. Посилено контроль за використанням державних субвенцій та грантів. Передано деякі функції від місцевих органів до центральних або регіональних структур для посилення контролю. Розроблено критерії оцінки ефективності діяльності місцевих органів влади. Впроваджено регулярні аудити ефективності. Впроваджено нові процедури узгодження ключових призначень у місцевих органах влади з центральними органами. Розширення можливостей для втручання.

Надано додаткові повноваження центральним органам влади щодо втручання у діяльність місцевих органів у разі виявлення порушень. Створено централізовані бази даних для моніторингу діяльності місцевих органів влади. Впроваджено системи автоматизованого виявлення аномалій у фінансових транзакціях. Запроваджено нові механізми декларування доходів та майна посадових осіб місцевого самоврядування. Посилено відповідальність за корупційні правопорушення.

Розроблено та впроваджено єдині стандарти та процедури для ключових процесів в органах місцевого самоврядування. Проведено навчання для працівників контролюючих органів щодо нових методів та інструментів контролю. Варто зазначити, що ці заходи викликали дискусії в угорському суспільстві. Критики вказували на надмірну централізацію влади та обмеження автономії місцевого самоврядування. Прихильники реформи аргументували необхідність посилення контролю для підвищення ефективності та прозорості управління на місцевому рівні.

У рамках реформи органів самоврядування в Угорщині в період 2020-2024 років було впроваджено ряд заходів, спрямованих на економічний розвиток на місцевому рівні[152].

Впроваджено нову формулу розподілу державних коштів між місцевими органами влади, яка враховує економічні показники регіонів. Створено спеціальні фонди для підтримки економічно слабких районів. Надано місцевим органам влади більше повноважень щодо створення сприятливих умов для інвесторів. Впроваджено

систему податкових пільг на місцевому рівні для залучення бізнесу. Збільшено фінансування проєктів з розвитку місцевої інфраструктури (дороги, комунікації, промислові парки). Створено механізми державно-приватного партнерства для реалізації інфраструктурних проєктів. Впроваджено програми мікрокредитування на місцевому рівні. Створено центри підтримки підприємництва в кожному районі.

Реалізовано програми з розвитку цифрової інфраструктури в регіонах.

Впроваджено онлайн-платформи для надання адміністративних послуг бізнесу. Надано місцевим органам влади більше повноважень у сфері розвитку туристичної інфраструктури. Створено регіональні туристичні кластери. Впроваджено програми перекваліфікації та підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб місцевої економіки. Створено партнерства між місцевими органами влади, бізнесом та освітніми закладами. Створено регіональні інноваційні центри. Впроваджено програми підтримки стартапів на місцевому рівні. Розроблено спеціальні програми підтримки сільських громад.

Стимульовано розвиток агротуризму та органічного фермерства.

Впроваджено програми з розвитку зеленої економіки на місцевому рівні. Надано підтримку проєктам з енергоефективності та відновлюваної енергетики. Створено механізми для економічної співпраці між сусідніми муніципалітетами. Впроваджено спільні економічні проєкти на рівні районів. Впроваджено систему моніторингу економічних показників на місцевому рівні. Створено механізми оцінки ефективності економічних програм. Посилено роль місцевих органів влади у залученні та використанні коштів з фондів ЄС. Створено спеціальні підрозділи для роботи з європейськими проєктами. Впроваджено програми підтримки креативних індустрій на місцевому рівні. Створено творчі хаби в районних центрах.

Ці заходи були спрямовані на стимулювання економічного розвитку на місцевому рівні, зменшення економічних диспропорцій між регіонами та підвищення конкурентоспроможності угорських міст і районів. Однак, ефективність цих заходів може варіюватися залежно від конкретного регіону та зовнішніх економічних факторів.

Реформа органів самоврядування в Угорщині в період 2020-2024 років гостро критикувалася як всередині країни, так і за її кордонами. На що була звернена увага. Осуд щодо надмірної

концентрації повноважень у центральному уряді. Побоювання щодо обмеження автономії місцевих органів влади. Зауваження щодо зменшення фінансової самостійності місцевих органів. Критика системи розподілу коштів, яка може сприяти політичній лояльності. Побоювання щодо обмеження можливостей місцевих громад впливати на прийняття рішень та зменшення ролі опозиційних сил на місцевому рівні.

Сумніви щодо здатності централізованої системи ефективно реагувати на місцеві потреби були досить великими. Осуд бюрократизації процесів прийняття рішень. Зауваження щодо політизації призначень на ключові посади в місцевих органах влади. Критика щодо можливого зниження професіоналізму через політичні призначення. Побоювання щодо зменшення прозорості в діяльності місцевих органів влади та механізмів контролю та звітності. Зауваження щодо потенційного посилення нерівності між регіонами та щодо недостатньої уваги до потреб менш розвинених районів.

Сумніви щодо здатності централізованої системи швидко реагувати на місцеві кризові ситуації. Критика обмеження повноважень місцевої влади у кризових ситуаціях. Зауваження з боку ЄС щодо відповідності реформ європейським принципам місцевого самоврядування та потенційного відходу від демократичних стандартів.

Побоювання щодо обмеження ролі громадських організацій у місцевому управлінні та зменшення можливостей для громадської участі. Зауваження щодо обмеження доступу до інформації про діяльність місцевих органів влади. Критика централізації комунікаційних каналів. Сумніви щодо конституційності деяких аспектів реформи. Зауваження з боку правозахисних організацій.

Ці виклики та критика відображають складність процесу реформування системи місцевого самоврядування та різноманітність поглядів на оптимальну модель управління. Вони також вказують на необхідність постійного діалогу між різними зацікавленими сторонами для забезпечення ефективності та демократичності реформ.

Ця реструктуризація суттєво змінила систему місцевого управління в Угорщині, значно посиливши роль центрального уряду та змінивши баланс повноважень між різними рівнями влади.

Реструктуризація місцевого управління в Угорщині у 2010 -2024 роках характеризувалася значною централізацією влади та перерозподілом повноважень на користь центрального уряду. Відновлення системи районів змінило адміністративно-територіальний устрій країни, вплинувши на організацію публічних послуг. Фінансова автономія місцевих органів зменшилася, посилювався контроль з боку центру. Реформа охопила ключові сфери: освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення. Зміни викликали критику щодо обмеження демократичних принципів самоврядування, але мали на меті підвищення ефективності управління. Процес відобразив загальну тенденцію до уніфікації та централізації в країні, змінивши політичний ландшафт Угорщини.

Проаналізований матеріал цих двох підрозділів дає нам можливість порівняти наслідки реформи місцевого самоврядування в Угорщині з 1990 по 2010 роки та 2010 по 2024 роки.

Урядова коаліція Орбана після 2010 року змістила фокус з децентралізації на централізацію влади. Значно обмежила автономію та фінансової незалежності місцевих органів влади. Посилила контроль центрального уряду над ключовими сферами, такими як освіта та охорона здоров'я. Змінила підходи до економічного розвитку від місцевих ініціатив до централізованого планування. Зменшила роль громадської участі та місцевих політичних еліт.

Ці зміни відображають суттєву трансформацію системи місцевого самоврядування в Угорщині, з очевидним трендом до централізації влади та обмеження місцевої автономії. Вони мають вплив на різні аспекти місцевого самоврядування, включаючи фінансування, надання послуг, освіту, охорону здоров'я та економічний розвиток. Також змінилася роль громадської участі та місцевих політичних еліт.

Розглядаючи досвід трансформації системи місцевого самоврядування в Угорщині, можна виділити наступні ключові моменти для України. Існує реальна загроза того, що процес децентралізації може бути використаний як інструмент для фактичного посилення впливу центральної влади на місцевому рівні. Недостатнє фінансування та залежність від трансфертів з державного бюджету можуть призвести до того, що децентралізація буде лише формальною, а не реальною. Є ризик використання контролю над

наданням публічних послуг як інструменту політичного тиску на місцеві громади. Існує небезпека створення ілюзії залучення громадян без надання їм реального впливу на прийняття рішень. Україна може імітувати відповідність європейським стандартам без реального впровадження демократичних практик на місцевому рівні. Існує загроза посилення регіональних диспропорцій через надмірний вплив центру на розподіл ресурсів та інвестицій. Є небезпека використання законодавчих змін для обмеження реальної автономії місцевого самоврядування під виглядом реформ.

Існує загроза використання адміністративного ресурсу для обмеження політичної конкуренції на місцевому рівні.

Ці критичні уроки підкреслюють необхідність пильного громадського контролю за процесами реформування місцевого самоврядування в Україні та важливість збереження реальної, а не формальної децентралізації.

Розділ 6. Розбудова правової держави

6.1. Розбудова правової держави 1990 по 2010 роки

Розбудова держави на правових засадах у якій гарантуються права і свободи кожному громадянину є надзвичайно актуальною проблемою для сучасної Угорщини. Права людини, як невід'ємна складова правової держави, є складним та багатогранним явищем. Ключові питання, які постають перед угорським суспільством, включають:

1. Як обмежити надмірну владу держави?
2. Як реалізувати принцип рівноправності на практиці?
3. Як подолати розрив між конституційно проголошеними правами і свободами та їх реальним втіленням у повсякденному житті?

Ці питання активно обговорюються юристами, політологами, громадськими діячами, урядовцями та парламентаріями. Основна проблема полягає у недостатньому забезпеченні прав людини, що проявляється у двох аспектах:

1. Труднощі практичної реалізації деяких конституційно закріплених прав і свобод.
2. Незадовільний стан захищеності цих прав.

Такий стан речей можна пояснити тим, що ключові передумови ефективного забезпечення прав і свобод особи - вільне громадянське суспільство та демократична правова соціальна держава - все ще перебувають у процесі формування в Угорщині. Ця ситуація відображає складність трансформаційних процесів, через які проходить Угорщина. Вона демонструє, що формальне закріплення прав і свобод у Конституції не є достатнім для їх реального забезпечення. Необхідна комплексна робота над розвитком інститутів громадянського суспільства, вдосконаленням правової системи та механізмів захисту прав людини, а також над зміною суспільної свідомості та правової культури. Вирішення цих проблем є критично важливим для подальшого розвитку Угорщини як демократичної правової держави та її інтеграції в європейську спільноту.

З початку перехідного періоду в Угорській Республіці було визначено два ключові вектори розвитку держави:

1. У політичній сфері - побудова демократичного суспільства.
2. В економічній сфері - перехід до ринкової економіки.

Незважаючи на різні інтерпретації поняття демократії різними політичними партіями та рухами, існував консенсус щодо її основного принципу - народовладдя. Це означало, що демократія розглядалася передусім як система, в якій влада належить народу. Важливо підкреслити, що демократія досягає своєї зрілості саме тоді, коли в країні встановлюється справжнє народовладдя. Ключовим елементом цього процесу є здійснення народом ефективного контролю над усіма гілками та інститутами влади. Саме такий контроль виступає гарантією незворотності демократичних перетворень. Ця концепція демократії передбачає:

1. Активну участь громадян у політичному житті.
2. Прозорість діяльності державних органів.
3. Підзвітність влади народу.
4. Розвинену систему громадянського суспільства.
5. Ефективні механізми впливу громадян на прийняття політичних рішень.

Таке розуміння демократії в Угорщині стало основою для подальших реформ та трансформацій у політичній системі країни. Воно визначило напрямкрозвитку державних інститутів, формування нової політичної культури та становлення громадянського суспільства. Реалізація цих принципів на практиці стала одним з ключових викликів для Угорщини в процесі її демократичної трансформації, вимагаючи не лише інституційних змін, але й глибоких соціальних та культурних перетворень [153, с. 53].

Угорська демократична система характеризується особливим акцентом на правах людини, що стало визначальною рисою її правової структури. Це зміщення фокусу є результатом історичного досвіду країни та реакцією на попередню соціалістичну систему. У соціалістичній Угорщині правова система була зосереджена переважно на обов'язках громадян перед державою, а не на їхніх правах. Хоча соціалістичний режим декларував забезпечення нових типів прав, таких як право на житло, працю та відпочинок, реальність була іншою. Угорські соціалісти стверджували, що реалізація цих матеріальних прав є передумовою для гарантування фундаментальних свобод, як-от свобода слова та віросповідання. Однак на практиці

навіть ці так звані матеріальні права часто перетворювалися на додаткові обов'язки громадян. Вони використовувалися державою як інструмент соціального контролю, а не як засіб забезпечення реальної свободи та добробуту населення. Саме тому в процесі демократичної трансформації Угорщини права людини стали ключовим елементом нової правової системи. Це було свідомим вибором, спрямованим на подолання спадщини соціалістичного минулого та створення суспільства, де права та свободи громадян є пріоритетними.

У контексті прав людини Угорщина, як і інші колишні соціалістичні країни, мала складну історію. Хоча грубі порушення прав людини не були характерними для Угорщини з 1970-х років, країна все ж стикалася з обмеженнями свободи преси, віросповідання, політичних прав та права на участь у незалежних рухах. Цікаво, що в цей період в Угорщині почали з'являтися громадські об'єднання та організації, які займалися захистом прав людини. Однак, їхня діяльність була обмеженою, оскільки не існувало незалежної судової системи для ефективного відстоювання цих прав. Держава, дозволяючи певну правозахисну діяльність, не брала на себе конкретних зобов'язань, натомість вимагаючи від громадян політичної лояльності або принаймні конформізму. Права людини набули особливого значення в останні роки існування соціалістичного режиму.

З одного боку, Угорщина прагнула продемонструвати Заходу свою відкритість, з іншого - західні країни використовували правозахисну риторику для посилення тиску на угорську владу. Одночасно, новостворені опозиційні організації активно критикували офіційну владу, апелюючи саме до питань захисту прав людини. Важливим фактором, який сприяв розвитку правозахисного руху, стала ратифікація Угорщиною ряду міжнародних документів з прав людини. Це створило правову основу для діяльності правозахисників та змусило державу, принаймні формально, дотримуватися взятих на себе міжнародних зобов'язань. Таким чином, питання прав людини стало ключовим елементом у процесі демократичної трансформації Угорщини, відіграючи важливу роль у формуванні нової політичної та правової системи країни.

Після зміни державного устрою уряд Угорщини офіційно оголосив про свій намір відновити та надалі дотримуватися загально визнаних у світі прав людини. Дотримання прав людини

провідними політичними партіями було визнано необхідною умовою для "повернення в Європу". Саме це стало передумовою визнання Угорщини західними країнами, тобто умовою для отримання моральної та економічної підтримки в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції. Оксамитова революція 1990 року привела до влади в Угорщині прийшли колишні дисиденти, які за часів соціалізму страждали через відсутність прав людини в країні. Багато з них були ув'язнені за свої переконання та не могли працювати за спеціальністю [154, с. 92].

Тому їм не потрібно було доводити необхідність дотримання прав людини, бо вони вважали це нормою цивілізованого суспільства. Як прихильники ідеалів правової держави, вони вважали відновлення громадянської гідності обов'язковим, викриваючи її порушення.¹

З огляду на зазначене перший демократично призначений уряд Й. Анталла на початку своєї діяльності у правовій сфері зробив важливі кроки, у напрямі розбудови правової держави та захисту прав людини. Серед іншого слід виокремити:

- скасування законів і конституційних положень, що були підставою для грубих порушень прав людини;
- реабілітація жертв порушень прав людини;
- захист прав людини, внесення їх до Конституції.

Паралельно зі змінами в Конституції — частково у зв'язку з тим, що ці зміни потребували перегляду інших галузей законодавства, — були проведені реформи у яфері кримінального права і кримінальної процедури, а також в адміністративній процедурі (зокрема, була надана можливість оскарження адміністративних рішень у судовому порядку).

Конституція Угорської Республіки, зокрема глава XII "Основні права та обов'язки" (статті 54-70), встановлює фундаментальні права людини, які значною мірою відповідають міжнародним стандартам та мають схожість з Першою поправкою до Конституції США. Ця частина Основного Закону надає вичерпне визначення прав

1. Так, Президент Угорщини А. Гьонц за участь у революції 1956 р. був засуджений до страти, пізніше цей вирок замінили на довічне ув'язнення. Й. Анталлу було заборонено викладати в гімназії.

людини в Угорщині, що відповідає найвищим світовим нормам. Для забезпечення дотримання конституційних норм було створено Конституційний Суд (КС). Цей орган має широкі повноваження, включаючи:

- Контроль конституційності законів та підзаконних актів
- Попередній контроль нормативних актів перед їх прийняттям
- Подальший контроль конституційності прийнятих законів
- Офіційне тлумачення Конституції
- Розгляд скарг щодо порушень конституційних прав
- Вирішення конфліктів компетенції між різними органами влади

Конституційний Суд відіграє ключову роль у формуванні правової держави, здійснюючи незалежний контроль за діяльністю уряду та парламенту. Хоча основне завдання КС полягає у вирішенні правових питань, його діяльність має значний вплив на формування урядової політики. Таким чином, створення потужного та незалежного Конституційного Суду стало важливим кроком у забезпеченні верховенства права та захисту конституційних прав громадян в Угорщині. Це демонструє прагнення країни до побудови демократичної системи з ефективними механізмами стримувань і противаг.

Політична значущість діяльності Конституційного Суду полягає в тому, що уряд реалізує свою політику в межах, які так чи інакше юридично сформульовані та закріплені, керуючись певними правовими принципами. Однак виконавча влада, навіть діючи в цих межах, має багато можливостей порушувати Конституцію, керуючись політичними міркуваннями.

Слід підкреслити, що ця "політична діяльність" Конституційного Суду є непрямую. Оскільки КС не бажає втручатися в процес законотворення, він ухвалює рішення лише щодо політичних питань, які вже законодавчо оформлені, і лише стосовно їх юридичних аспектів, незалежно від обставин та наслідків політичних рішень. Одним із найважливіших напрямів роботи Конституційного Суду є захист основних прав і забезпечення правової визначеності, розробка їх змісту, оскільки багато постанов опосередковано пов'язані із захистом прав людини та громадянина, а також з роз'ясненням сфери діяльності державної влади на основі Конституції. При цьому КС керується вимогами Європейського суду з прав людини в Страсбурзі,

оскільки Угорщина визнала юридичну силу та рішення цього суду і ратифікувала відповідну Європейську конвенцію.

Конституційний Суд Угорщини відіграє важливу роль у забезпеченні політичного плюралізму. Він служить механізмом реалізації законних вимог не лише опозиційних партій, алей пересічних громадян, тим самим сприяючи балансу інтересів у суспільстві. Крім того, в Угорщині функціонує інститут Уповноваженого Державних Зборів з прав людини і прав національних та етнічних меншин. Його діяльність регулюється статтею 32/В Конституції, яка визначає наступні ключові функції:

1. Розслідування та збір фактів щодо порушень конституційних прав людини.

2. Моніторинг дотримання прав національних та етнічних меншин.

3. Ініціювання заходів для усунення виявлених порушень.

Процедура призначення Уповноваженого є такою:

- Кандидатура пропонується Президентом Республіки.
- Обирається Державними Зборами двома третинами голосів.

Структура офісу Уповноваженого включає представників від кожної національної та етнічної групи. Ці представники висуваються організаціями відповідних меншин та затверджуються парламентом. Така система забезпечує:

1. Незалежність Уповноваженого від виконавчої влади.

2. Широке представництво різних етнічних та національних груп.

3. Ефективний механізм захисту прав людини та меншин.

4. Додатковий канал комунікації між громадянським суспільством та державою.

Ці інституції - Конституційний Суд та Уповноважений з прав людини - є важливими елементами системи стримувань і противаг в угорській демократії, сприяючи захисту прав громадян та забезпеченню плюралізму в суспільстві [137, с. 322].

Угорський законодавець детально регламентує діяльність системи правосуддя, яка виступає фундаментальною складовою сучасної демократичної держави, заснованої на принципах верховенства права. Судовій системі присвячено окремий X розділ Конституції Угорщини під назвою "Судочинство". Згідно з цим розділом, судочинство в Угорській Республіці здійснюється Верховним Судом,

Столичним Судом, національними та місцевими судами. Верховний Суд очолює судову вертикаль і відповідає за забезпечення єдності правосуддя в усіх судах країни. Голова Верховного Суду обирається парламентом двома третинами голосів за поданням Президента Угорщини. Заступники Голови призначаються Президентом за поданням Голови Верховного Суду. Конституція також передбачає можливість створення спеціальних судів для розгляду особливих категорій справ. Це положення викликало дискусії через історичні асоціації з репресивними органами минулого, але було збережено з формулюванням "за визначеними законом групами справ". Основні принципи функціонування угорських судів, закріплені в Конституції (§ 50), включають:

1. Захист конституційного ладу, прав і законних інтересів громадян, покарання злочинців.
2. Контроль законності рішень державної адміністрації.
3. Незалежність суддів, їх підпорядкування лише закону.
4. Заборона суддям бути членами партій та займатися політичною діяльністю.
5. Вимога двох третин голосів депутатів парламенту для прийняття законів про судовий устрій, управління судами, статус та компетенцію суддів.

Ці положення забезпечують незалежність судової системи, її ефективність у захисті прав громадян та контролі за діяльністю виконавчої влади, що є ключовими елементами правової держави.

Практичні сторони функціонування судової системи в Угорщині регулюються окремими законами, головними серед яких є також Закон LXIII 1994 р. "Про судочинство" [155] та Закон LXVI 1997 р. "Про організацію судів та їх управління" [156]. Незважаючи на незначний період, що минув з часу прийняття цих законів (на кінець 2003 р.), угорський парламент вже чотирнадцять разів вносив до них зміни і щоразу — конституційною (дві третини) більшістю голосів [157].

Досвід діяльності Державних Зборів Угорщини з удосконалення законодавства про функціонування судової системи держави свідчить не тільки про високий фаховий, юридичний рівень, а й і про такий феномен, який, до речі, історично властивий угорській національній ментальності, як здатність консолідуватися для забезпечення вищих

інтересів країни.

Основна частина діяльності з реформування судового законодавства, яка вимагала конституційної більшості в ДЗ, була проведена протягом парламентського циклу 1998-2002 років. Незважаючи на те, що урядова коаліція того часу мала незначну більшість у законодавчому органі країни, а відносини між урядом та опозицією характеризувалися гострим протистоянням і навіть особистою неприязню, всі політичні сили змогли об'єднатися заради стратегічної мети - інтеграції до Європейського Союзу. Ця спільна мета спонукала всі партії до співпраці у питаннях гармонізації національного законодавства відповідно до вимог ЄС. У цьому контексті вони діяли як єдиний фронт, відкладаючи внутрішні розбіжності заради досягнення загальнонаціональної цілі. Закон Угорської Республіки про організацію судів та їх управління, прийнятий у 1997 році, базуючись на Конституції, надав більш детальне визначення кожної ланки судової системи країни. Згідно з Законом LXVI 1997 року, до судів першої інстанції віднесено:

1. Місцеві суди (міські та районні)
2. Трудові суди (створюються на обласному та столичному рівнях)

Ця структура судової системи відображала прагнення Угорщини адаптувати свою правову систему до європейських стандартів, забезпечуючи при цьому ефективне та доступне правосуддя на всіх рівнях. [156, § 19, п. 3].

Судова система Угорщини має багаторівневу структуру, де функції судів першої інстанції можуть виконувати не лише місцеві, але й обласні суди, включаючи столичний суд (далі разом називатимемо їх обласними судами). Це відбувається у випадках, коли вони розглядають певні категорії справ вперше, відповідно до визначених законом критеріїв. Цікаво, що ці ж обласні суди можуть виступати і як суди другої інстанції. Це відбувається, коли вони розглядають касаційні заяви на рішення місцевих судів. Така гнучкість дозволяє оптимізувати розподіл судових справ та забезпечити ефективність судочинства. Важливо відзначити суттєву юридичну відмінність між місцевими та обласними судами:

- Обласні суди мають статус юридичної особи.
 - Місцеві суди таким статусом не наділені.
- Ця відмінність у правовому статусі має важливі практичні наслідки

для функціонування судів, їх фінансування, управління та взаємодії з іншими державними органами. Вона відображає ієрархічну структуру судової системи та різний рівень відповідальності й повноважень, покладених на суди різних рівнів. Така організація судової системи демонструє прагнення Угорщини створити ефективну, багаторівневу систему правосуддя, яка відповідає європейським стандартам та здатна забезпечити справедливий розгляд справ різної складності та значущості [156, §§ 19 - 20].

Апеляційні суди відіграють ключову роль у судовій системі Угорщини, виступаючи важливою ланкою в забезпеченні справедливості та законності. Ці суди функціонують виключно як інстанції другого рівня, їхнім основним завданням є розгляд апеляцій на рішення, прийняті місцевими або обласними судами. Структура апеляційних судів передбачає наявність спеціалізованих колегій (колегіумів), які розглядають справи відповідно до їхньої специфіки. Зокрема, в рамках цих судів діють:

1. Колегія з кримінальних справ
2. Колегія з цивільних справ
3. Колегія з адміністративних справ

Така спеціалізація дозволяє забезпечити високий рівень експертизи при розгляді різних категорій справ. Важливим принципом судочинства в Угорщині є колегіальність прийняття судових рішень. Це означає, що більшість рішень приймаються не одноосібно суддею, а колегіально - групою суддів. Однак, законодавство передбачає можливість одноосібного прийняття рішень суддею для певних категорій справ, визначених законом. Така система забезпечує баланс між ефективністю судочинства та гарантіями справедливого розгляду справ. Колегіальний підхід дозволяє мінімізувати ризик суб'єктивності та помилок, в той час як можливість одноосібного розгляду певних справ сприяє прискоренню судового процесу там, де це доцільно. Таким чином, апеляційні суди в Угорщині є важливим елементом судової системи, що забезпечує додатковий рівень захисту прав громадян та юридичних осіб, а також сприяє формуванню єдиної судової практики.

Як вже зазначалося, контроль і забезпечення юридичної єдності в рішеннях, які виносяться судами всіх рівнів, є основною функцією Верховного Суду Угорської Республіки.

Якщо апеляційний, обласний або місцевий суд прийняв рішення з якогось принципового питання або в разі прийняття суддею одноособового рішення, вони зобов'язані ознайомити з цим рішенням голову суду.

Керівний склад судової системи Угорщини включає в себе голів судів та очільників судових колегій. Ці посадові особи відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування та координації роботи судових органів на різних рівнях. Вони зобов'язані ретельно відстежувати всі рішення, що приймаються судами або окремими суддями, які перебувають під їхнім керівництвом. Особлива увага приділяється виявленню випадків, коли в аналогічних справах приймаються протилежні рішення. Такі ситуації розглядаються як прецеденти, що потребують особливої уваги. У разі виявлення такого прецеденту, голова суду має чітко визначені обов'язки:

1. Зафіксувати факт прийняття протилежних рішень у схожих справах.

2. Підготувати відповідну інформацію про виявлений випадок.

3. Зібрати матеріали, що стосуються цих судових рішень.

4. Повідомити про ситуацію голову вищої судової інстанції.

5. Надати зібрані матеріали разом з повідомленням.

Ця процедура має кілька важливих цілей:

- Забезпечення єдності судової практики.

- Підвищення якості та послідовності судових рішень.

- Виявлення потенційних проблем у тлумаченні або застосуванні законів.

- Створення механізму для вирішення суперечностей у судовій практиці.

Такий підхід демонструє прагнення угорської судової системи до підтримання високих стандартів правосуддя, забезпечення правової визначеності та рівності всіх перед законом. Він також сприяє постійному вдосконаленню судової практики та підвищенню довіри суспільства до судової системи.

Керівник судів обласного чи апеляційного, отримавши відповідні матеріали, має право звернутися до членів суду за консультацією щодо кожного конкретного питання. У структурі Верховного Суду Угорщини функціонує спеціальний орган - Рада з питань правової єдності. До її складу входять п'ять суддів ВС, які представляють

різні галузі права: кримінальне, цивільне, господарське, трудове та адміністративне. У випадках, коли справа охоплює більше напрямів, голова Ради може розширити її склад до семи членів, залучаючи додаткових експертів з відповідних галузей. Рішення, прийняті Радою, доводяться до відома нижчестоящих судів та публікуються у Відомостях Верховного Суду. Це сприяє формуванню єдиного підходу до вирішення аналогічних справ у судовій системі країни. Судові колегії на всіх рівнях - від Верховного Суду до місцевих судів - зобов'язані постійно аналізувати судову практику та висловлювати свою думку щодо суперечливих судових рішень. Це забезпечує постійний моніторинг та вдосконалення судової практики. Верховний Суд Угорщини має право делегувати свого представника для участі у засіданнях колегій нижчестоящих судів. Це дозволяє забезпечити вертикальну інтеграцію та узгодженість у роботі всієї судової системи. Така структура та механізми взаємодії між різними рівнями судової системи спрямовані на забезпечення єдності судової практики, підвищення якості судочинства та зміцнення правової визначеності в країні.

Функції практичного управління угорськими судами покладено на Державну раду юстиції Угорської Республіки (аналог Вищої Ради юстиції України) [158, с. 48], яка є конституційним органом і здійснює свої повноваження на підставі положень окремого, IV розділу Закону про організацію судів та їх управління відповідно до принципу незалежності суддів. Державна рада юстиції (ДРЮ) складається з 15 членів, і до неї входять дев'ять суддів² [155, с. 50]. До складу ключових фігур у системі правосуддя Угорщини входять:

1. Міністр юстиції
2. Генеральний прокурор
3. Президент угорської палати адвокатів
4. Два депутати Державних Зборів УР:
 - один від конституційно-правового комітету

2. 9 суддів-членів в ДРЮ обираються генеральними Зборами суддів УР таємним голосуванням і обираються з числа колег, що мають практичний досвід роботи на посаді судді не менш ніж п'ять років. З метою забезпечення безперервності в роботі ДРЮ обираються також 9 заступників суддів-членів ДРЮ.

- один від бюджетно-фінансового комітету

Для ефективного виконання своїх функцій Державна рада юстиції (ДРЮ) має у своєму підпорядкуванні спеціальне відомство. Згідно із Законом LXVI 1997 року, це відомство виконує наступні завдання:

1. Керує та контролює управлінську діяльність голів усіх судів Угорщини, крім Голови Верховного Суду.
2. Готує та подає уряду пропозиції до бюджету щодо фінансування судів, а також звітує про виконання попередніх бюджетів.
3. Управляє господарською діяльністю судів.
4. Забезпечує кадрове наповнення судів.
5. Ініціює перегляд нормативних актів, що регулюють діяльність судів, та надає експертні висновки щодо відповідних пропозицій.
6. Здійснює внутрішній фінансовий контроль судів.
7. Централізовано вирішує освітні завдання для судової системи.
8. Організовує збір та обробку статистичних даних про діяльність судів.

Ця структура забезпечує комплексний підхід до управління судовою системою, поєднуючи адміністративні, фінансові, кадрові та освітні аспекти її функціонування [156, § 40].

Крім того, ДРЮ готує попереднє подання щодо кандидатур Голови Верховного Суду УР та його заступників, а також призначає та звільняє з посад:

- голів апеляційних судів та їхніх заступників;
- голів обласних судів та їхніх заступників;
- голів судових колегій;
- керівника Відомства ДРЮ та його заступників.

Діяльність ДРЮ полягає у проведенні щомісячних засідань, і її рішення приймаються простою більшістю голосів.

Законодавством Угорщини передбачаються також суддівські об'єднання, які згідно із Законом LXVI 1997 р. поділяються на:

- загальне засідання Верховного Суду Угорщини, загальні збори суддів апеляційних, обласних та місцевих судів (далі — загальні конференції суддів);
- суддівські колегії;
- ради суддів Верховного Суду Угорщини, апеляційних, обласних та місцевих судів [156, § 77].

До завдань загальних конференцій суддів, які скликає за

необхідності голова відповідного суду або за наявності ініціативи з боку принаймні третьої частини загальної кількості суддів, належать:

- обрання делегацій для виборів членів Державної ради юстиції УР;
- внесення до оголошених ДРЮ конкурсів на заміщення вакантних посад суддів пропозицій щодо конкретних кандидатур, а також ініціювання звільнення суддів з посад;
- обрання членів рад суддів та їх заступників, звіти яких заслуховує щонайменше раз на рік;
- приймає рішення про складання повноважень членами суддівських рад.

Важливою є роль суддівських рад при прийнятті конкретних кадрових рішень щодо ротації суддів. Члени цих рад обираються загальними конференціями суддів терміном на шість років. Кількісний склад цих рад Законом СХХХVI 2000 р. визначається в межах 5–15 членів і 3–13 заступників, однак зазначається: якщо в окремій раді загальна кількість членів та їх заступників стає меншою п'яти, то обов'язково скликається позачергова конференція, яка добирає необхідну кількість членів ради [158, § 84, 82].

До функцій рад суддів належать:

- висловлення своєї думки щодо призначення, звільнення, переміщення суддів;
- висловлення своєї думки щодо кандидатур, що пропонується на конкурси із заміщення всіх посад у відповідних судах, за винятком посади голови суддівської колегії та його заступників;
- подає пропозиції щодо річного бюджету суду та щодо використання затвердженого бюджету.

Судові колегії створюються за галузевим принципом з повноважних суддів, що спеціалізуються в тій чи іншій галузі права. У структурі ВС країни діють 5 постійних колегій: кримінальна, цивільна, господарська, трудова й адміністративна. Ці колегії включають як членів Верховного Суду, так і голів відповідних колегій апеляційних судів. Колегії апеляційних судів формуються з членів цих судів та голів відповідних колегій обласних судів. У випадку відсутності певної колегії в області або якщо колегія є змішаною, до складу апеляційної колегії може бути обраний будь-який суддя обласного суду, що спеціалізується у відповідній галузі права.

Аналогічний принцип застосовується і на рівні обласних судів, де до складу колегій входять члени обласного суду та судді місцевих судів. Суддівські колегії мають такі повноваження:

1. Пропонувати кандидатури на посади суддів (крім місцевих судів).
2. Брати участь в оцінюванні професійної діяльності суддів.
3. Подавати пропозиції щодо кандидатур на посади керівника колегії, його заступників та голови ради суддів.

Вугорській системі правосуддя на рівні обласних судів передбачена посада судді з виконання покарань. Йому підпорядковуються інспектори з питань виконання покарань і судові виконавці, які працюють як в обласних, так і в місцевих судах. Їхні обов'язки включають виконання судових рішень у цивільних, трудових і адміністративних справах, а також рішень щодо судових спорів з питань власності. Таким чином, в Угорщині створено комплексну законодавчу та нормативну базу, яка забезпечує функціонування правової держави та захист прав людини. Ця система демонструє багаторівневу структуру судової влади з чітким розподілом повноважень та механізмами взаємодії між різними рівнями судів, що сприяє ефективному здійсненню правосуддя.

Однак прийняття відповідних правових документів є тільки передумовою для забезпечення на практиці прав людини. Вже на етапі прийняття змін до Конституції безумовне визнання і підтвердження прав людини поступово піддавалося певному контролю, стаючи не таким вже безумовним. У міру того, як новий уряд відчув упевненість у своїх силах, нова еліта зрозуміла, що їй вдалося ліквідувати колишній дефіцит легітимності. Водночас повне та безумовне дотримання прав людини на практиці виявилось досить дорогою та складною справою. Перед новими угорськими лідерами постало завдання повністю змінити систему виправних закладів, виділити значні бюджетні кошти на утримання судів, прокуратури, поліції. Значно ускладнювалася в разі дотримання основних прав людини і діяльність правоохоронних органів, адже потрібно було б відмовитися від таких зручних і звичних методів, як одиночне утримання, менш жорстке поводження тощо. Перехідний період у житті суспільства супроводжувався загостренням соціального напруження, посиленням злочинності і навіть політичного екстремізму, що, звісно, потребувало вживання

рішучих заходів, які не завжди відповідали гуманістичним вимогам. Тому тема захисту прав людини для вчорашніх правозахисників, а сьогоднішніх урядовців втратила свою актуальність і тільки ті з них, хто залишився поза владою, продовжували стояти на принципових позиціях поборників демократії. Досить несприятлива у плані захисту прав людини і міжнародна ситуація. Повідомлення про ганебні порушення цих прав у сусідніх Югославії, Хорватії, Боснії і Герцеговині та Румунії робили не такою гострою для сприйняття суспільством власну практику законодавчого нігілізму.

Тим часом, чим повніше нова політична еліта осягала владу і ті переваги та преференції, які діставалися їй в руки разом з урядовими посадами, тим гостріше почала усвідомлювати, наскільки тяжіють над нею обмеження, що випливають з обов'язку дотримуватися основних прав людини. Процес створення правової системи як підвалин забезпечення прав людини, так активно розпочатий новим істеблішментом, ним же й був загальмований. Вкотре в історії людства гноблені нації після приходу до влади їхньої еліти зовсім забували про своє вчорашнє пригнічення, стаючи гнобителями, самі починали експлуатувати і утискувати. Як результат, нові високопосадовці не відмовилися від привілеїв колишнього уряду, засоби масової інформації не стали вільними, змінився лише диктат компартійний на диктат капіталу. На основі публікацій угорських ЗМІ можна зробити висновок, що практика підслуховування телефонних розмов, шпигування використовувалася й надалі, хоча не так відверто, а грошей, призначених для діяльності правоохоронних органів, виявилось замало, щоб вони могли незалежно й чесно захищати простих людей. І знову, як і у попередні соціалістичні часи, головною причиною недостатньої або незакінченої інституціоналізації правової системи, що ґрунтується на правах людини, представники влади стали пояснювати міркування державного порядку.

Задля об'єктивності потрібно зауважити, що незавершеність революції у правовій сфері Угорщини також є наслідком великого комплексу незалежних факторів, серед яких варто назвати відсутність у суспільстві такої політичної культури, яка не створює умови для адекватного сприйняття прав людини населенням, неготовність нової еліти йти на самопожертви та самообмеження заради створення правової держави, а також небажання урядовців опуститися на

“грішну землю” з владного олімпу і заглибитися в проблеми пересічної людини, її повсякденні турботи та негаразди. Ці психологічні фактори тісно пов'язані зі структурними проблемами, які, у свою чергу, зумовлені історичними особливостями постсоціалістичної Угорщини.

Серед цих особливостей варто назвати певний підйом націоналістичних настроїв у суспільстві. Навіть на парламентському рівні на початку 90-х років тут спостерігалися факти антисемітизму, були досить поширені антициганські настрої, які подеколи призводили до проявів дискримінації і насилля, не завжди зустрічаючи відповідний опір з боку державної влади. Але й тоді, коли застосовуються певні дії проти расової ворожнечі, вони часто є доволі спірними з погляду дотримання прав людини.

Так, Конституційний Суд Угорщини у своїй постанові, спрямованій проти “поспішних обмежуючих дій уряду”, висловився проти кримінального переслідування випадків групової дезінформації, мотивуючи своє рішення тим, що саме спростування наклепу через громадський позов є достатнім відшкодуванням завданих збитків. Громадяни, гідність яких була принижена через дезінформацію, продовжували критикувати уряд за бездіяльність, але санкції, передбачені законодавством за наклеп, так і не були вжиті.

Сама природа постсоціалістичної держави не сприяє розвитку захисту прав людини. Угорська державна система хоч і відмежується від адміністративно-командного соціалістичного минулого, все одно не хоче випустити зі своїх рук основних важелів управлінської та економічної влади. Цікаво, що пересічні громадяни у своїй більшості підтримують таку систему влади, в якій уряд має досить великі повноваження. Цей рудимент соціалізму пов'язаний з тим, що на побутовому рівні все ще залишається надія, що держава й надалі перейматиметься проблемами звичайного громадянина, а для цього вона має бути сильною і мати відповідні можливості. Очікування соціальних послуг поєднується з розповсюдженням серед широких верств населення сприйняттям законодавства як засобу соціального керування змінами тощо. Такий підхід, який можна назвати “інструменталістським”, позначений інтересом винятково до наслідків — у зв'язку з цим право не розглядається як автономний елемент громадського контролю. А отже, право не виступає

серйозною перешкодою для досягнення урядом поставлених ним цілей — він може добитися бажаного, застосовуючи адміністративні заходи. Найбільш спокусливою у цьому контексті є соціально-економічна сфера. Саме втручання у її функціонування та діяльність інституціоналізує неринкові підходи до вирішення нагальних проблем, що стоять перед суспільством.

Звичайно, контроль над економічною і культурною монополією держави за нових умов набирає нових форм. Тут провідну роль перебирають на себе політичні партії та економічна еліта. Перші, у разі перемоги на виборах, розподіляють серед своїх членів державні пости, а другі, з одного боку, прагнуть приватизувати найбільш заманливі підприємства, а з іншого — залишити в державній власності великі компанії, аби контролювати їх через використання особистих зв'язків і корупцію та отримувати надприбутки.

Згадані елементи незаконної нормативної системи тісно пов'язані зі структурою ринкової економіки, яка перебуває на етапі свого становлення, коли основні переваги сучасного господарського права, що ґрунтується на законодавстві, не мають ніякого значення для основних дійових осіб економічного процесу, прагнучих заміни офіційного права деякими субправовими положеннями. Нова буржуазія зацікавлена не так у формуванні прозорого ринку, що функціонує на законних засадах, як в економіці, зав'язаній на особистих контактах. Місце індикаторів цін займає кланова солідарність.

Однією з причин виникнення таких структурних перекосів була відсутність у широкого загалу інтересу до питань правової культури, зокрема — до громадянських і політичних прав. Соціологічні дослідження, які проводилися на початку 90-х років в Угорщині, засвідчили, що в суспільстві панували настрої, відповідно до яких з владою краще шукати компроміс щодо прав людини. Таку позицію займали насамперед представники інтелігенції та люди з вищою освітою. Ця категорія громадян також вважає, що жінкам не слід сперечатися з владою, бідним більше властива покірність. Замість традиційної для країн Заходу віри у фундаментальні поняття громадянської гідності — поняття, що ґрунтуються на правах і законності, — в Угорщині переважає культ нарікань. У соціалістичному суспільстві не існувало традиції індивідуалістичної

моралі, яка могла б сприяти створенню загально визнаного правового захисту прав окремих осіб. Навпаки, у громадській свідомості будь-яка тяжба, як правило, асоціювалася с чимось неприємним. Серед угорських селян поширена думка, що потрібно, докладаючи максимум зусиль, намагатися уникати конфліктів з офіційною владою, оскільки “закони — це вигадка панів”.

Небажання народу звертатися до суду у зв'язку з порушенням тих чи інших прав стає більш зрозумілим з того факту, що й самі суди не зовсім були готові адекватно відповідати на такі звертання. (За роки існування демократії в Угорській Республіці ні один суд країни не виніс жодного рішення у зв'язку із захистом основних конституційних прав.) Сама судова процедура виявляється занадто затягнутою, і, як результат, винесений вирок навряд чи може вважатися адекватною компенсацією за заподіяне порушення. Добре відомо, що захист прав людини є предметом соціокультурних традицій і цінностей. Деякі права людини можуть видатися не досить привабливими (наприклад, усілякі труднощі, пов'язані із законним веденням процедури розгляду кримінальних справ), коли мова заходить про надання цих прав тим, хто, на думку багатьох, не заслуговує такого ставлення.

Концепція прав, які підлягають судовому захисту, залишається проблематичною з двох основних причин:

1. Сприйняття прав та захисту:

- Соціально-політичні, міжособові та ділові відносини не розглядаються як безумовні права.

- Існує традиція сприймати правовий захист як милість влади, а не як належне.

- Повсякденні відносини часто базуються на фаворитизмі, привілеях, примусі або, навпаки, на солідарності та чесності.

2. Недовіра до офіційних інституцій:

- Суди та інші офіційні установи не сприймаються громадськістю як ефективні захисники інтересів пересічних громадян.

- Це сприйняття часто виправдане через структурні, юридичні та ментальні перешкоди у здійсненні правосуддя.

- Суди не звикли надавати пріоритет правам людини.

- Населення не повністю усвідомлює законність своїх вимог до держави та обов'язки держави перед громадянами.

Щодо законодавчої системи посткомуністичної епохи:

- Вона не завжди відповідає нормативним вимогам верховенства права.

- Економіка, що розвивається, не базується на прозорих правилах традиційної ринкової економіки через:

- а) Структурні причини (відсутність саморегулюючих ринків, конкретної економіки).

- б) Зацікавленість частини суспільства у збереженні напівдержавної економічної формації.

Ці фактори створюють складну ситуацію, де правова система та економічні реалії часто не відповідають ідеалам правової держави та ринкової економіки, що ускладнює процес трансформації суспільства та утвердження принципів верховенства права. Відсутність сильного устрою, що забезпечує виконання законів, а також тих методів, якими користуються політики і саме суспільство, підривають зусилля, спрямовані на створення правової системи. Необхідність її встановлення частіше диктується наявністю зовнішніх факторів (таких як іноземні інвестиції, визнання закордоном), і тому така система уявляється неприйнятною для “національних будівельників” екстремістського плану. З огляду на природу суспільства перехідного етапу можна запитати себе: “Чи справді на цьому етапі існує необхідність у правовій державі? Можливо, це зайва розкіш? Можливо, вона надто “нефункціональна” за такого рівня соціально-економічного розвитку?”

Аналіз ситуації в Угорщині виявляють парадоксальну картину. З одного боку, країна демонструє позитивні показники в таких сферах як освіченість населення, рівень заощаджень та відносно низький відсоток людей за межею бідності. З іншого боку, суспільство все ще стикається з проблемами, пов'язаними з пережитками доіндустріальної епохи, наслідками "колоніального гніту" та авторитарними тенденціями. Хоча більшість угорців, ймовірно, підтримали б правову систему, засновану на захисті прав людини, існують побоювання, що така система може виявитися економічно обтяжливою для держави і навіть загальмувати економічний розвиток. Парадокс полягає в тому, що вільний ринок, який теоретично має сприяти утвердженню прав як гарантії економічної свободи, на практиці може не забезпечувати їх функціональності в перехідний період. Одним з негативних наслідків переходу до ринкової економіки

стало зuboжіння значної частини населення.

Це створює серйозну проблему, оскільки бідність часто є перешкодою для реалізації правових норм. Крім того, поширене розуміння соціальної справедливості може конфліктувати з ідеєю індивідуальних прав. На початку трансформаційного періоду в суспільстві панували оптимістичні очікування щодо швидкого покращення добробуту завдяки економічним реформам. Однак, коли стало очевидним, що ці надії не справджуються, а натомість посилюється соціальна нерівність, ставлення до ринкових реформ змінилося. Зростаюча нерівність почала сприйматися як негативний наслідок економічних трансформацій. Ця ситуація створює складний виклик для угорського суспільства: як збалансувати економічний розвиток, соціальну справедливість та захист індивідуальних прав в умовах перехідного періоду. Вирішення цієї дилеми є ключовим для успішного завершення демократичної трансформації Угорщини.

В період, що розглядався угорське суспільство переживало складний період трансформації, що характеризувався наступними тенденціями:

1. Амбівалентне ставлення населення:

- Небажання повертатися до соціалістичного минулого.
- Критичне ставлення до існуючого ладу, який звинувачують у економічних труднощах.

2. Зростання егалітаристських настроїв:

- Ризик повернення до централізованого перерозподілу благ.
- Посилення залежності громадян від державної влади.

3. Небезпека посилення нерівності:

- Різке збільшення соціальної та майнової нерівності.
- Можливість підтримки виборцями егалітарних ідей, які просувають як ліві, так і праві партії.

4. Проблеми нового капіталу:

- Збереження системи, де можливі зловживання, вигідне для новоризів.

• Тиск на політичні інститути з боку представників нового капіталу.

5. Дефіцит демократичної політичної культури:

- Відсутність надійної основи для позитивного характеру прав людини.

- Повільне формування громадянського суспільства.
6. Проблеми інституціоналізації прав людини:
- Відсутність систематичних грубих порушень прав з боку держави.
 - Затримка у створенні механізмів обов'язкового дотримання прав людини.
7. Недосконалість системи верховенства права:
- Відсутність розвинених механізмів дотримання законів.
 - Ризик другорядності прав людини в цій системі.
8. Домінування державного апарату:
- Збереження перекрученої структури ринку.
 - Перешкоди для розвитку правової культури, заснованої на правах людини.

Ці фактори створювали складну ситуацію, де трансформація суспільства стикалася з численними викликами, що потребували комплексного підходу для забезпечення стабільного демократичного розвитку та утвердження прав людини в Угорщині.

6.2. Розбудова правової держави 2010 по теперішній час

Розбудову правової держави в Угорщині з 2010 року по теперішній час можна розбити на вісім головних етапів.

Перший тривав з 2010 по 2011 роки і характеризувався початком конституційних змін після перемоги партії Фідес на виборах. Цей період був критично важливим для подальшого розвитку правової держави в Угорщині він характеризувався наступними кроками. Перемога партії Фідес на чолі з Віктором Орбаном на виборах 2010 року, що дала їм конституційну більшість у парламенті. Прийняття законів про подвійне громадянство та посилення контролю над ЗМІ. Створення комітету з розробки нової конституції та прийняття рішення про її необхідність. Прийняття закону, що обмежив можливості Конституційного Суду розглядати справи, пов'язані з бюджетом та податками. Реформування процедури призначення суддів та прокурорів. Введення "кризового податку" та націоналізація приватних пенсійних фондів. Представлення та прийняття нової Конституції Угорщини в 2011 році. Критика з боку ЄС та міжнародних організацій щодо обмеження свободи ЗМІ та незалежності судової влади.

Ці зміни заклали основу для подальшої трансформації правової та політичної системи Угорщини, викликавши значні дискусії як всередині країни, так і на міжнародній арені щодо стану демократії та верховенства права в країні.

На другому етапі у 2011 році була прийнята нової Конституції Угорщини, яка внесла суттєві зміни в правову систему країни про , що ми писали у попередніх розділах.

Третій етап розпочався у 2012 році і продовжувався у 2013, це був період імплементації конституційних змін, включаючи реорганізацію судової системи. 1 січня 2012 року новий Основний Закон Угорщини офіційновступиввсилу, після чого почалось прийняття "кардинальних законів" для його реалізації. Було створено Національне судове управління (ОВН) з широкими повноваженнями щодо управління судами. Також було знижено вік обов'язкового виходу на пенсію для суддів. Збільшено кількість суддів Конституційному Суді у та обмежено юрисдикцію суду щодо перегляду деяких типів законів. Посилено незалежність Генерального прокурора та реорганізовано

структуру поліції.

Прийнято закон, що змінив систему виборів та перерозподілив виборчі округи. Продовжено посилення державного контролю над ЗМІ. Ці реформи викликали критику з боку Венеціанської комісії та занепокоєння ЄС щодо дотримання принципів верховенства права. Європейський суд з прав людини та Суд ЄС винесли рішення щодо окремих аспектів реформ. Рішення Європейського суду з прав людини: а) Справа "Вака проти Угорщини" (2014, остаточне рішення 2016). Стосувалася дострокового припинення повноважень голови Верховного суду Угорщини. ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд та свободу вираження поглядів. Це рішення підкреслило проблеми з незалежністю судової влади в Угорщині[159].

Справа "К.М.С. проти Угорщини" (2012). Розглядала питання звільнення державного службовця без надання причин. ЄСПЛ визнав це порушенням права на справедливий суд. Рішення Суду Європейського Союзу: а) Справа С-286/12 Комісія проти Угорщини (2012). Стосувалася зниження пенсійного віку для суддів, прокурорів та нотаріусів. Суд ЄС визнав це порушенням директиви ЄС про рівне ставлення у сфері зайнятості.

Угорщина була змушена змінити відповідне законодавство[160].

Справа С-288/12 Комісія проти Угорщини (2014). Розглядала дострокове припинення повноважень Уповноваженого із захисту даних.

Суд ЄС визнав це порушенням директиви про захист персональних даних. Це підкреслило важливість незалежності органів захисту даних[161]. Ці рішення мали значний вплив на правову систему Угорщини, посиливши міжнародний тиск щодо дотримання принципів верховенства права та незалежності судової влади. Вони також змусили Угорщину ввести зміни до деяких аспектів своїх реформ.

Четвертий етап 2014-2015 роки, характеризувався посиленням виконавчої влади та обмеження повноважень Конституційного Суду. Після виборів 2014 року коаліція Фідес-КДНП знову отримала конституційну більшість, що посилювало мандат уряду Орбана. Створено нові державні органи під прямим контролем уряду. Розширено повноваження прем'єр-міністра у призначенні керівників державних установ. Посилено державний контроль

над стратегічними секторами економіки. Продовжувалося і надалі обмеження повноважень Конституційного Суду. Четверта поправка до Основного Закону обмежила можливість Суду переглядати конституційні поправки. Анульовано всі рішення Суду, прийняті до 2012 року. Збільшено кількість суддів з 11 до 15, що змінило баланс сил у Суді на користь урядової коаліції.

Обмежено юрисдикцію Суду щодо розгляду питань, пов'язаних з бюджетом та податками. Введено обмеження на право громадян звертатися до Конституційного Суду. Реорганізовано міністерства з концентрацією влади в ключових відомствах. Створено посаду "суперміністра", відповідального за канцелярію прем'єр-міністра. Розширено повноваження спецслужб та органів безпеки.

Ці зміни призвели до суттєвого ослаблення системи стримувань і противаг в Угорщині, зменшення можливостей судового перегляду урядових рішень та посилення централізації влади в руках уряду та правлячої партії.

П'ятий етап 2016-2017 роки. Відбулися зміни в освітній та громадській сферах, включаючи прийняття законів, що впливають на діяльність НУО. Що було конкретно зроблено. Прийняття "Закону про ЦЄУ" (Lex CEU), що встановив нові вимоги до іноземних університетів. Централізація управління школами через створення Центру Клебельсберга. Зміни в навчальних програмах з посиленням патріотичного виховання. Реформа системи професійної освіти з акцентом на спеціалізовані предмети.

Переміни в громадській сфері. Прийняття закону про прозорість організацій, що отримують іноземне фінансування (2017). Введення додаткових вимог до реєстрації та звітності для міжнародних НУО. Обмеження на діяльність організацій, що працюють з мігрантами. Перерозподіл державних грантів на користь провладних організацій.

Вплив на медіа та свобода слова були наступними. Закриття найбільшої опозиційної газети "Népszabadság" у 2016 році. Посилення контролю над регіональними ЗМІ. Це спричинило наступні наслідки та реакцію. Критика з боку міжнародних організацій. Протести студентів та активістів. Початок процедури проти Угорщини за статтею 7 Договору про ЄС.

У свою чергу, коаліційний уряд пояснював свої дії такими аргументами. Захист національних інтересів та забезпечення

прозорості фінансування НУО. Модернізація освітньої системи відповідно до потреб ринку праці.

Ці зміни викликали значні дискусії як в Угорщині, так і на міжнародній арені, особливо щодо їх впливу на академічну свободу та діяльність громадянського суспільства.

Шостий етап 2018-2019 роки відзначався подальшою централізацією влади, включаючи створення нової системи адміністративних судів. Була створена системи адміністративних судів. Прийняття закону про адміністративні суди (грудень 2018) [162].

Планування створення 8 регіональних адміністративних судів та Верховного адміністративного суду. Розширення повноважень міністра юстиції щодо призначення суддів та керівництва судами. Відтермінування та подальша відмова від впровадження системи під тиском ЄС.

Відбулися зміни в судовій системі. Посилення ролі Національного судового управління (ОВН). Обмеження повноважень Національної ради суддів. Зміни в процедурі призначення суддів Верховного суду.

Централізація в освітній сфері. Подальша централізація управління школами. Обмеження автономії університетів. Передача деяких університетів під управління приватних фондів, пов'язаних з урядом.

Новий наступ на медіа та переми в інформаційній політиці. Створення Центрального європейського прес - та медіафонду (KESMA). Консолідація про-урядових ЗМІ під єдиним керівництвом [163].

Нові зміни в місцевому самоврядуванні. Подальше обмеження повноважень місцевих органів влади. Централізація прийняття рішень щодо місцевих проєктів розвитку. Посилення державного контролю в стратегічних секторах економіки. Централізація управління державними підприємствами. Прийняття "Закону про понаднормову роботу". Зміни до трудового законодавства, що посилюють позиції роботодавців.

Ці кроки викликали значну критику з боку ЄС та міжнародних організацій, що призвело до продовження процедури за статтею 7 Договору про ЄС проти Угорщини.

Сьомий етап 2020-2021 роки. Позначався реакцією з боку уряду

на пандемію COVID-19, включаючи запровадження надзвичайного стану та зміни в трудовому законодавстві. У березні 2020 - прийняття закону про надзвичайний стан, що надав уряду право управляти країною за допомогою указів без чіткого терміну дії[164]. У червень 2020 - скасування надзвичайного стану, але збереження розширених повноважень уряду. У листопаді 2020 - повторне введення надзвичайного стану, яке продовжувалось протягом 2021 року.

Зміни в трудовому законодавстві. Березень 2020: Указ про гнучкі умови праці, що дозволив роботодавцям односторонньо змінювати умови праці. Квітень 2020: Зміни в регулюванні робочого часу, включаючи розширення можливостей для понаднормової роботи.

Економічні заходи. Мораторій на виплати за кредитами для фізичних осіб та малого бізнесу. Податкові пільги для найбільш постраждалих секторів економіки. Обмеження громадянських свобод. Обмеження права на мирні зібрання. Посилення відповідальності за поширення "неправдивої інформації" про пандемію.

Централізація управління охороною здоров'я. Призначення військових керівників у лікарні. Централізоване управління розподілом медичних ресурсів. Зміни у виборчому законодавстві. Модифікації правил проведення виборів та референдумів в умовах пандемії. "Вакцинна дипломатія". Самостійна закупівля вакцин, включаючи російські та китайські. Використання питань вакцинації у зовнішньополітичних цілях.

Ці заходи викликали значну критику з боку ЄС та міжнародних організацій через надмірну концентрацію влади та побоювання щодо використання пандемії для обмеження демократичних свобод.

Восьмий етап 2022 рік і по теперішній час - етап реформ у відповідь на міжнародний тиск, особливо з боку ЄС, щодо питань верховенства права. Коаліційний уряд змушений був здійснити низку антикорупційних заходів. Серед них - творення незалежного Органу доброчесності для розслідування корупції, пов'язаної з коштами ЄС. Запровадження публічного реєстру декларацій про активи високопосадовців. Обмеження політичного втручання у призначення суддів. Зміцнення незалежності Національної судової ради.

Скасування закону про "іноземних агентів" для НУО. Спрощення процедур реєстрації та звітності для громадських організацій. Відновлення певного рівня автономії університетів. Перегляд

системи управління "модельними університетами". Заходи щодо забезпечення більшого плюралізму в медіа-просторі. Реформування Національної ради з питань медіа та інфокомунікацій [165].

Зміни, спрямовані на забезпечення рівних умов для всіх політичних партій. Посилення прозорості фінансування виборчих кампаній. Заходи щодо посилення захисту прав ЛГБТ+ спільноти. Програми інтеграції ромської меншини. Заходи щодо зменшення державного втручання в економіку. Інтенсифікація діалогу з Європейською Комісією. Регулярні звіти про прогрес реформ.

Наслідками цих реформ стало часткове розблокування доступу до фондів ЄС, але продовжується моніторинг з боку європейських інституцій. В Угорщині тривають внутрішні дебати щодо балансу між національними інтересами та вимогами ЄС.

Кожен з цих етапів характеризувався значними змінами в правовій та політичній системі Угорщини, які часто викликали дискусії як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Цей період відзначився значними змінами в правовій та політичній системах Угорщини, характеризуючись чергуванням етапів централізації влади та спроб реформування під зовнішнім тиском. Ключовими були тенденції централізації влади з посиленням виконавчої гілки. Суттєві конституційні зміни. Реформування судової системи, що викликало занепокоєння щодо її незалежності. Обмеження діяльності громадянського суспільства та незалежних ЗМІ. Посилення державного контролю в економіці. Централізація управління освітою. Поступові реформи у відповідь на критику з боку ЄС.

Все це створило низку проблем суспільно – політичному та економічному житті країни. Це викликало сумніви щодо дотримання принципів верховенства права як всередині Угорщини, так і за її межами. Ослаблення системи стримувань і противаг. Обмеження свободи ЗМІ та академічної свободи. Проблеми із захистом прав меншин.

Всі ці проблеми мали міжнародний контекст. Зросла напруженість у відносинах з ЄС. Погіршення міжнародної репутації Угорщини. Спостерігався вплив угорського підходу до "неліберальної демократії" на регіональну політику.

Серед останніх кроків уряду Угорщини, направлених на

покращення стосунків з ЄС, варто назвати. Спроби реформування правової системи у відповідь на вимоги ЄС. Впровадження нових антикорупційних заходів. Спроби відновлення балансу в судовій системі та медіа-просторі. Необхідність балансування між державним контролем та вимогами вільного ринку ЄС.

Загалом, процес розбудови правової держави в Угорщині з 2010 року виявився складним та неоднозначним, балансує між тенденціями до централізації влади та необхідністю відповідати європейським демократичним стандартам. Майбутнє розвитку правової держави в Угорщині залежатиме від здатності країни знайти баланс між національними інтересами та дотриманням принципів верховенства права, що вимагаються ЄС.

Угорська практика у сфері побудови держави на базі права та гарантування прав людини є надзвичайно цінним для України, враховуючи схожість історичних передумов та викликів, з якими стикаються обидві країни у процесі демократичної трансформації.

Урок перший. Створення міцної законодавчої бази, приєднання до ключових міжнародних договорів з прав людини та формування відповідних державних і громадських інституцій не гарантує автоматичного забезпечення основних прав людини. Навіть через 34 роки після початку трансформації, залишки соціалістичного минулого продовжують суттєво впливати на угорську реальність. Пересічні громадяни все ще схильні оцінювати політичні та соціально-економічні зміни крізь призму колишнього суспільства. Крім того, політична еліта виявилася не готовою до впровадження позитивної дискримінації для забезпечення прав людини.

Урок другий. На перехідному етапі, коли тема розбудови правової держави та захисту прав людини набуває особливої популярності, виникає реальна загроза "заговорити" цю проблему. Це може створити ілюзію прогресу, коли зовнішньо все виглядає пристойно, але в реальному житті простих людей суттєвих змін не відбувається. Більше того, існує ризик, що чиновники можуть зловживати риторикою про права людини для посилення свого свавілля щодо пересічних громадян.

Урок третій. Захист прав людини як першорядний елемент у забезпеченні демократії, створенні правової держави в постсоціалістичних країнах неможливо реалізувати без створення

громадянського суспільства. Коли кожна людина зрозуміє, що саме від неї залежить майбутнє держави і його неможливо віддавати на відкуп “добрим начальникам”, тільки тоді можна сподіватися, що демократія з гасел перетвориться на дійсність і її переваги відчужує кожний громадянин.

Урок четвертий. І будьякі відхилення від демократичних стандартів, а тим паче у питаннях дотримання принципів верховенства права та охорони особистих прав людини будуть суворо контролюватися та критикуватися міжнародною спільнотою, особливо інституціями Європейського Союзу. Таким чином, Угорщина стоїть перед необхідністю балансування між власним баченням національних інтересів та дотриманням загальноєвропейських демократичних стандартів, що є ключовим викликом для країни на сучасному етапі її розвитку. Перед такими викликом стоїть і Україна як країна, що на конституційному рівні заявила про своє бажання стати членом ЄС.

Розділ 7. Формування інститутів громадянського суспільства в Угорщині

7.1. Становлення та розвиток громадських інституцій в Угорщині 1990 – 2010 роки

Розпочинаючи з 1990 року в Угорщині, значна увага приділяється розвитку громадянського суспільства. Трансформаційний процес розглядається в рамках трикутника "громадянин - суспільство - держава", де громадянин посідає ключове місце. Громадянин у цій концепції:

- Добровільно бере участь у політичному та громадському житті.
- Вільно долучається до обговорення та вирішення важливих суспільних питань.
- Керується не лише приватними, а й суспільними інтересами.
- Не є професійним політиком, але усвідомлює свою громадянську відповідальність [166].

Громадянське суспільство визначається як:

- Сфера реалізації різноманітних громадських інтересів (економічних, соціальних, етнонаціональних, культурних, релігійних тощо).
- Область, що знаходиться поза прямим впливом держави.
- Результат громадської ініціативи та самоорганізації вільних людей.

Ключові аспекти:

1. Пріоритет громадянина як основи суспільства і держави.
2. Важливість добровільної участі в суспільному житті.
3. Баланс між приватними та суспільними інтересами.
4. Розмежування громадянської активності та професійної політичної діяльності.
5. Самоорганізація як основа формування громадянського суспільства.
6. Незалежність громадянського суспільства від прямого державного втручання.

Ця концепція підкреслює важливість активної громадянської позиції та самоорганізації суспільства як ключових факторів успішної

демократичної трансформації в Угорщині [167, с.87].

Тож як формувався громадянин Угорщини в роки переходу від одного суспільного ладу до іншого, які чинники мали визначальний вплив на ці процеси? Перед тим як перейти до аналізу практики останнього десятиріччя, на думку автора, потрібно зробити невеличкий екскурс в історію.

XX ст. було роками досить драматичних випробувань для угорського народу. Дві революції, одна соціалістична — 1919 року, друга демократична — 1956 року закінчилися нищівними поразками. Перша призвела до втрати Угорщиною 2/3 території, друга викликала велику хвилю імміграції та внутрішні репресії (понад 200 тисяч угорців іммігрували на Захід, кожний десятий дорослий громадянин був репресований). Дві війни, а також післявоєнні трансформації внесли у духовно-психологічний стан угорського суспільства суттєвий розлад та призвели до багатьох негативних наслідків. Часті зміни суспільного ладу, форм правління, ідеологій стали причиною аномійного суспільного стану. Дезінтеграція угорського суспільства в ці роки мала практично постійний характер, що виявлялося, з одного боку, у макросуспільних процесах (структура, мобільність, система цінностей, культура та ін.), з другого-у мікросоціалній сфері (освіта, сім'я, приватна сфера, релігія, сфера праці тощо).

Як зауважує з цього приводу угорський вчений-соціолог І. Вінгендер, аномійний стан суспільства в макро- і мікросфері виникає майже завжди одночасно, дуже рідко відбувалося так, щоб принаймні один з рівнів посилював суспільну інтегрованість. Аномійні ситуації глибоко проникали в структуру суспільства. Ціннісні і нормативні кризи, відсутність засобів, необхідних для перетворення культурних цілей, суспільні ілегітимації, як правило, не залишалися на рівні суспільної свідомості, а об'єктивізувалися в структурі установ суспільства, його побудові і механізмі дії і тому органічно вросли в макроструктуру суспільства. Сьогодні угорському суспільству недостатньо боротися тільки з актуальними ситуаціями аномії, не менш важливими і значимими є наслідки минулого [168, с. 86].

Результатом трансформаційних процесів 90-х років стали суспільні зміни позицій індивідів, які розцінювалися формально як розвиток, здебільшого супроводжувалися втратою ідентичності, втратою здатності до соціальної орієнтації, сегрегацією,

маргіналізацією, почуттям безнадійності тощо. Варто зазначити, що зміни, які перевернули життя угорського суспільства, дезінтегрували як соціальну структуру, так і становище окремих людей, починаючи з кінця 80-х років сповільнилися, а пізніше зупинилися для великих суспільних груп (якщо не враховувати зубожіння середнього класу і утворення нечисленної нової еліти). Таким чином, структура угорського суспільства була заморожена і це відбулося, коли дисфункціональний вплив попередніх процесів ще тривав. Така консервація хворобливого стану суспільства безумовно посилювала поширення аномії.

І в соціальному сенсі, і психологічно обтяжуючим фактором виступає сформована після зміни режиму система соціальної диференціації. З одного боку, засвоєна раніше ідея рівності (що ніколи не здійснювалося на задекларованому рівні) викликає в більшості угорського суспільства підозрілість і нетерпимість до приватної власності, люди пов'язують наявність великого капіталу не з глибокими здібностями його власників, завдяки яким досягаються значні позиції, а з порушенням законності, лихварством та обманом. З іншого боку, нерівність досягла небувалих розмірів, що призводить до розпаду суспільної солідарності і загострення почуття соціальної справедливості. Така нерівність нерідко демонструє більшості членам суспільства те, що вони не помиляються у своїх підозрах [258, с. 90].

Усі ці фактори безумовно вплинули на пересічну людину, на її життєву позицію, уповільнили процес народження вільного громадянина з підлеглого та залежного.

Певний інтерес у контексті перетворення громадянського суспільства становить класова структура угорського суспільства, яка утвердилася під час і після трансформації.

Постперехідна приватизація привела до розширення приватного сектора, що став значущим класоформуючим чинником 1990- х. Частково це було викликано тим, що сили, які структурували економіку і суспільство, почали дедалі більше відрізнятися від тих, що не увійшли в ринок, оскільки представники однієї і тієї самої професії можуть працювати у приватному секторі або в державному, тож і умови їхньої праці, і заробіток досить різняться.

До початку переходу, на кінець 80-х років більшість зайнятих

за наймом працювали у суспільному секторі (70 % у державних підприємствах і 16 % у кооперативах). Шість відсотків робочої сили становили самозайняті і лише 8 % були зайняті в приватному секторі. У 1992 р. уже 60 % трудилися в держсекторі. На 2000 р. ця цифра упала до 36 %. Відповідно у 90-ті роки щораз більша частина робочої сили припадала на зайнятих у приватному секторі [169, с. 67].

Відмінність між ринковою і неринковою сферами дала ті ж самі результати в дослідженнях стилів життя і використання вільного часу. Більшість угорських інтелігентів (близько 2/3) працюють у суспільному секторі, як і інші працівники нефізичної праці (клерки та ін.). Водночас практично три чверті кваліфікованих і напівкваліфікованих працівників охоплені роботою у приватному секторі. Розподіл службовців відповідає розподілові працюючих за наймом, оскільки дві третини їх працюють у приватному секторі, а решта - в державному. Тобто ринок домінує у промисловості, торгівлі і послугах, а більшість зайнятих в освіті, охороні здоров'я й управлінні працюють у держсекторі.

Угорське суспільство 90-х років було диференційоване в основному по лінії розходжень у зайнятості в двох сферах. Існували безперечні розходження динаміки заробітків залежно від праці індивідів у державному або у приватному секторах. Розходження були також пов'язані з переходом працівника з одного сектора в інший і зі зміною працівником місця зайнятості [170, с.44–48].

Водночас нерівність ставала помітнішою в обох секторах. Розриви у приватному секторі залежно від успіху чи неуспіху на ринку, здібностей і зусиль індивідів відіграють при цьому значущу роль. Розходження у приватній сфері збільшуються або скорочуються відповідно до перерозподільних рішень уряду, що призводять до диференціації між групами і менше залежать від особистих зусиль і здібностей. Така ж диференціація спостерігається в державному секторі, де високопосадовці беруть участь у перерозподілі і тим самим поліпшують своє матеріальне становище, тоді як наймані працівники цього сектора покращень майже не відчували. Розрив між цими двома групами збільшився, а розходження в групах залежно від продуктивності залишилися маргінальними [171, с. 57].

З розвитком приватного сектора утвердився новий класовий статус, невідомий соціалізму: народився клас господарів [172,

с. 156].

Підприємці з 1980-х років вважалися людьми успіху. Завдяки приватизації і ринковій інтеграції збільшилися можливості стати власником або великим підприємцем. Колишні наймані працівники йшли в підприємці, власники малих підприємств нарощували масштаби свого бізнесу. З'явилось багато таких, хто змушений займатися підприємництвом через втрату роботи. Частина з них стала великими підприємцями і важливим сегментом нової еліти і правлячого класу. Більшість-власники середніх і малих підприємств збільшують лави середнього класу.

В Угорщині в 90-ті роки класові відносини дедалі менше визначалися індустріалізацією і технічним прогресом і все більше розвитком — у широкому сенсі — сектора послуг, що охоплює торгівлю, транспорт, комунікації і телекомунікації, страхування, фінансові, правові й ділові послуги, освіту, охорону здоров'я, державне управління і різні особисті послуги. Дехто з авторів у цьому зв'язку пише про розвиток інформаційного суспільства: інформація стає базовою послугою і нерівність виникає внаслідок можливості, здатності мати до інформації доступ.

Важливим новим чинником зміни класових відносин став гендерний поділ. Колишні класові теорії, засновані на власності і владі, застосовувалися для описування розподілу чоловічої робочої сили. У постіндустріальних суспільствах, де послуги домінують, жіноча робоча сила почала цінитися вище, постіндустріальний ринок праці великою мірою став також жіночим ринком праці.

За роки перехідного періоду зросло економічне і політичне значення середнього класу. Сильний автономний середній клас став стабілізуючим фактором угорського суспільства під час перехідного періоду. У структурі суспільства він, перебуваючи між робітничим і верхнім класом, може скоротити соціальну поляризацію, в основі якої лежить власність і влада. Суспільство, що розривається по лінії “верхи” і “низи”, відрізняється від суспільства, де між цими двома верствами існує широка верства громадян, яку ми називаємо середній клас. Середній клас більш збалансований політично, і існує менша ймовірність того, що він може потрапити під вплив правого або лівого екстремізму. Його члени віддають перевагу “мирним” процесам, а не “революційним” змінам. Економічно середній клас

має серйозний потенціал, чим створює такий ефективний попит, що на ньому може ґрунтуватися зростання економіки країни. Цей клас споживає товари не тільки повсякденного попиту, а й культурні блага, що робить його культурною опорою суспільства. Фактично саме фінансова і культурна стійкість забезпечують автономію середньому класові, а економічна незалежність зменшує політичну вразливість. Оскільки цей клас відіграє провідну роль у формуванні громадянського суспільства, розглянемо детальніше формування середнього класу протягом років перехідного періоду в Угорщині, концентруючи увагу на об'єктивних соціальних процесах.

Концептуально термін “середній клас” означає дві великі групи працівників. Одна — так званий традиційний середній клас. Цей термін визначає осіб самозайнятих, які працюють на своїх підприємствах самі або з членами родини. У рамках класичної системи класів традиційний середній клас займає місце між робітниками і капіталістами, оскільки, на відміну від робітників він є власником, але не має найманих працівників. Інша група — новий середній клас — охоплює “білі комірці”, інтелектуалів і менеджерів. Структурно ця група перебуває в суперечливій класовій позиції, оскільки людський капітал і становище в структурі влади його членів дає їм певну ринковість, якою вони відрізняються від робітників, але водночас вони наймані працівники, не власники [173, с. 498].

Якщо виходити з незалежної зайнятості, ми дістанемо збільшення частки підприємців серед працівників у 90-ті роки більш як на 10 %. Частка керівників перевищила 5 % за десять років, а випускники університетів становили більше як 10 %. Вхідження в зростаючий середній клас було складним процесом селекції. За емпіричними даними, до 90-х років збільшилося число підприємців, батьки яких також були самозайнятими. “Колишній” соціальний статус, однак, виявився більш важливим фактором, ніж біографія або походження. За даними опитувань, відбувалося збільшення кількості підприємців, які почали свою справу в тій самій сфері, секторі і навіть професії, в яких вони до цього працювали. Це навряд чи здивує, оскільки нове підприємство потребує, крім грошей, значних професійних знань, інформації та особистих зв'язків, які можна набути, працюючи за наймом. Досвід роботи у приватній сфері ще за соціалістичних часів, діяльність у так званий вторинній економіці значно підвищували

шанси стати підприємцем. Наступний можливий фактор відбору — конвертація політичного капіталу в економічний після перехідного періоду. Очевидно, членство в компартії не мало великого значення порівняно з такими факторами, як освіта та набутий досвід роботи, але без цього членства досить проблематично було отримати престижний диплом, а тим паче високу посаду.

Питання використання політичного капіталу виявилось особливо актуальним у сфері управління, де колишня політична й економічна еліта знову піднялася після перехідного періоду. “У точнішій версії цієї посліжки лише досить вузькому колу політичних лідерів випав шанс зберегти свої привілейовані позиції, а саме членам більш молоді і кваліфікованої групи “нових технократів”. Такий розвиток верхнього “сервіс-класу” має багато спільного з динамікою становлення класу технократів. Саме цей “новий клас” дав змогу видатному угорському соціологу І. Селені говорити про “посткомуністичний менеджменталізм”, у якому влада менш пов’язана з власністю, ніж з правом нею розпоряджатися [174].

Втім, емпіричні дані, особливо в другій половині 90-х, засвідчують, що багато менеджерів мали свою частку в керованій ними компанії.

Сегментацію середнього класу в Угорщині найлегше простежити через його фінансові і культурні характеристики. У плані заробітної плати традиційний (підприємницький) середній клас перебуває у вигіднішій позиції, ніж новий (найманий). Серед членів останнього менеджера оплачується краще, ніж професіонал (інтелігент не керівник). Середній клас повинен вочевидь споживати матеріальні та культурні блага вище за середній рівень. В Угорщині в цьому плані підприємці і менеджери, як правило, вибирають матеріальні блага, а інтелектуали воліють споживати культурні блага.

Варті уваги дослідження угорських соціологів, які стосуються суб’єктивної класової ідентифікації. Опитування проводилися з весни 1991 до кінця 2000 р. Починаючи зверху і до найнижчих верств соціальної структури, за весь період 1–2 % опитаних ідентифікували себе з верхнім середнім класом, значно більше — з нижнім. Остання група почала збільшуватися 1995 р. і збільшувалася до кінця 1996 р. (до 12 %). Після фази скорочення, під час загальних виборів 1998 р., багато людей зачисляли себе до нижнього класу. Після чого цифра

трималася нижче 10 %, хоча нижче 8 % опустилася лише раз, навесні 1999 р., в атмосфері оптимізму, звичайного після загальних виборів.

На початку 90-х кожен другий респондент ідентифікував себе з робітничим класом. За десять років ця цифра — з деякими коливаннями — знизилася до 40 %, а в другій половині 2000 р. опустилася нижче 40 %. Якщо цей тренд не викликає запитань, належність до середнього класу і нижнього середнього класу не досить визначена. Ідентифікації обох категорій рухаються разом у різних напрямках: якщо збільшується одна, інша зменшується. З 1997 р. вибір обох категорій був майже однаковий, а до кінця 1998 р. 30 % віддали перевагу середньому класові. Навесні 1999 р. кожен третій респондент ідентифікував себе із середнім класом, після чого тренд почав знижуватися. За останні 18 місяців десятиліття 25–30 % населення стабільно вважало себе частиною середнього класу, і ця цифра завжди перевищувала кількість тих, хто вважав, що належить до нижнього середнього класу.

Певною мірою ці дані на руку критикам методу, які стверджують, що люди дедалі менше можуть ідентифікувати себе з певною соціальною групою або класом. Вимірювання, особливо в початковій частині періоду, досить коливаються, засвідчуючи сильний вплив поточної політичної ситуації й атмосфери в суспільстві. Але на 2000 р. ситуація стала стабільнішою. Найбільшим класом угорського суспільства є, згідно з ідентифікацією, робітничий (40 %). Потім йде середній — 28 %. Нижній середній клас дає 22 %. Сума охоплює ідентифікації 90 % угорського суспільства. 8–9 % почувають себе на дні суспільства, а 1–2 % — на самому верху, як панівний клас [173, с. 49–53].

Дослідження класової структури угорського суспільства, а також аналіз проявів аномії та девіації як реакцій на трансформаційні процеси та революційні події в Угорщині, дозволяють зробити важливий висновок: зміна суспільного ладу в 90-х роках створила передумови для формування активної громадянської позиції серед свідомої частини населення. Це, в свою чергу, стало основою для розвитку концепції "людини-громадянина".

В Угорщині ідея утворення громадянського суспільства ніколи не підтримувалася однозначно як на політичному, так і на побутовому рівні. Угорське суспільство після 1956 р. було для цього

і занадто апатичним, і занадто індивідуалістичним. Проте угорська демократична опозиція на чолі з Я. Кішем, яка групувалася навколо підпільного журналу “Бесельо”, прийняла як модель майбутнього суспільства польський “радикал-реформізм” у модифікованій і більш ускладненій формі, серцевину якої становили громадянське суспільство і незалежні засоби масової комунікації. До 1988 р. виникло надзвичайно багато незалежних груп, асоціацій, фондаций, які виступили під гаслом утворення громадянського суспільства, за політичну демократизацію і ринкову економіку. Навіть на виборах у березні 1990 р. 55 % населення проголосувало за партії, що переважно були створені з цих угруповань.

Однак дехто з прихильників громадянського суспільства 1988 р., прийшовши до влади у 1990 р., як виявилось, не дуже був схильний втілювати в життя задекларовані раніше уподобання. Нові господарі країни прагнули реваншу, чисток і покарань представників колишньої влади, а орієнтація на громадянське суспільство не давала такої можливості. Прихильники економічного лібералізму, які раніше активно пропагували ідею громадянського суспільства як необхідну умову для розвитку ринкової економіки, зіткнулися з неочікуваними викликами реальності. Їхнє ставлення до громадянського суспільства зазнало суттєвих змін:

1. Загроза монополії на владу:

- Відкритість та активність громадянського суспільства почала сприйматися як загроза довгоочікуваній монополії на владу.
- Ті, хто прагнув зосередити владу у своїх руках, відчували небезпеку від зростаючої громадської активності.

2. Зміна сприйняття громадянського суспільства:

- Раніше громадянське суспільство розглядалося як необхідна умова для ринкової економіки.
- Тепер воно почало сприйматися як "розкіш", доступна лише розвиненим західним країнам.

3. Протистояння державному диктату:

- Активність профспілок, екологічних організацій, різних асоціацій та спільнот стала розглядатися як перешкода.
- Ці громадські інституції, які мали б протистояти диктату держави, почали сприйматися як небажані елементи.

4. Конфлікт між теорією та практикою:

- Виникла суперечність між декларованими цілями та реальним бажанням зберегти контроль.

- Ідеали відкритого суспільства зіткнулися з прагматичними інтересами політичних еліт.

5. Переоцінка ролі громадянського суспільства:

- Від ключового елемента розвитку до "надмірності" в умовах перехідної економіки.

- Зміна риторики щодо важливості громадських інституцій.

Ця ситуація яскраво ілюструє складність процесу демократизації та впровадження ринкових реформ. У цьому контексті ідеали часто вступають у конфлікт з реальними інтересами різних політичних та економічних груп. Такий стан речей підкреслює критичну важливість постійної підтримки та розвитку громадянського суспільства як запоруки стабільного демократичного розвитку. На початковому етапі реформ деякі політики вважали, що достатньо створити "сурогатне" громадянське суспільство, основною функцією якого був би захист приватної власності. Ця стратегія мала на меті обмежити участь широких верств населення в активному політичному житті. Однак такий підхід виявився короткозорим. Його прихильники не врахували, що тонкого шару легітимності, отриманого через демократичні вибори, може бути недостатньо для суспільства, яке зазнає значних труднощів внаслідок економічних перетворень. Досвід показав, що справжня демократизація вимагає активної участі всіх верств суспільства у політичних процесах. Спроби ізолювати певні групи населення від політичного життя можуть призвести до зростання соціальної напруги та підриву легітимності реформ. Ця ситуація демонструє необхідність комплексного підходу до демократичних перетворень, який би враховував не лише економічні, але й соціальні та політичні аспекти реформ. Вона також підкреслює важливість розвитку справжнього, а не "сурогатного" громадянського суспільства як ключового елемента стабільної демократії.

Націоналістів, які також прийшли до влади на початковому етапі трансформації країни, лякали й лякають нині насамперед сучасні демократичні перетворення, нові соціальні рухи. Все, що викорінює минулі досоціалістичні цінності із свідомості людей, що пов'язане із викликами XXI ст., вони сприймають як загрозу існуванню угорської нації. Тому навмисно або ненавмисно вони виступають

проти тих елементів громадянського суспільства, які не вписуються в їхні концептуальні рамки державності. Саме з таких популістських позицій виступає упродовж всіх років реформ Незалежна партія дрібних господарів.

Загальною метою для зазначених політичних сил є витіснення дискусу і реальної політики щодо ствердження громадянського суспільства методами, які вже дискредитували себе у недавньому минулому. Вийшло так, що ті політики, які ще вчора голосніше за інших волали про утиски демократії, порушення прав людини, сьогодні, прийшовши до влади, взяли на озброєння методи своїх опонентів. Така непослідовність слів і дій призвела до підриву основної лінії розвитку концепції громадянського суспільства, особливо в середовищі інтелектуальної еліти.

Громадянська активність населення в Угорщині значно вища, ніж в Україні. Так, 1990 р. в країні було зареєстровано майже 10 тисяч громадських організацій, 1998 - вже 40 тисяч, а 2000 р. — 47 тисяч 144 [175, с. 23].

В Угорщині, у цей період, спостерігається високий рівень громадської активності та розвинена система підтримки громадських організацій. Кожен другий угорець був членом однієї або кількох громадських організацій, що свідчить про значну залученість населення до суспільного життя. Угорська держава приділяє значну увагу забезпеченню діяльності громадських організацій. У 1998 році в Державних Зборах було створено спеціальний комітет з питань роботи з громадськими організаціями. Крім того, сформовано міжвідомчу комісію для координації діяльності уряду щодо цих організацій, яку очолює міністр канцелярії прем'єр-міністра. В рамках цієї структури також функціонує головне управління зв'язків з громадськими організаціями.

Законодавча база для діяльності громадських організацій в Угорщині є досить розвинутою. Парламент країни прийняв шість законів, що стосуються цієї сфери. Особливо важливим є Закон CVLV "Про неприбуткові громадські організації", прийнятий у 1997 році. Цей закон визначає громадські організації як такі, що не належать до партій та організацій, які представляють інтереси працевлаштування. До них відносяться фонди, соціальні товариства та інші організації, які у своїй діяльності не порушують цей закон. Важливо відзначити,

що Закон CVLV визначає двадцять дві сфери суспільного життя, в яких можна створювати такі організації. Це дозволяє громадським організаціям охопити широкий спектр соціальних, культурних та економічних питань. Така комплексна система підтримки та регулювання діяльності громадських організацій в Угорщині сприяє розвитку активного громадянського суспільства, зміцненню демократичних інститутів та залученню громадян до вирішення важливих суспільних питань [176].

Ще 1992 р. уряд прийняв розпорядження 114/1992.(XII.23.) “Про господарську діяльність громадських організацій”, одним із положень якого дозволяється передавати у власність громадським організаціям нерухомість [177]. Щоправда, ця гарна справа спричинила скандал під час правління уряду Орбана. Так, дружина одного з лідерів партії урядової коаліції Й. Тордяна одержала незаконно велику нерухомість для Спілки незалежних жінок, яку вона очолює. Те ж саме зробила і дружина лідера іншої коаліційної партії Чурки [178, с. 26].

Цікавою інституцією, яка створена з допомогою головного управління, є Дім громадських організацій. Філії цієї організації створено у 18 регіонах країни. Їх основне завдання — допомагати процесу становлення громадських організацій, координувати їх діяльність на певних напрямках.

Угорські вчені активно досліджують роль громадянського суспільства у становленні демократії та ринкової економіки. Тільки за останні три роки проведено кілька міжнародних наукових конференцій, серед яких: “Цивільна Європа — цивільна Угорщина”, “Діалог про громадянську Угорщину”. В цих конференціях взяли участь високі урядовці, члени парламенту, провідні науковці країни.

В Угорщині періодично виникають акції громадянського протесту як відповідь на авторитарні дії уряду в різних сферах суспільного життя. Ці протести часто спрямовані проти урядової політики в галузі культури, освіти, засобів масової інформації, а також проти спроб впливу на органи місцевого самоврядування та прийняття рішень без консультацій із зацікавленими сторонами. Зазвичай ініціаторами таких акцій виступають опозиційні партії, представлені в парламенті. Яскравим прикладом такого протесту стала подія 4 липня 2002 року, коли прихильники правих сил, очолювані партією ФІДЕС – УГС, яка прогнала вибори, організували масштабну

акцію громадянської непокори. Демонстранти заблокували мости в центрі Будапешта та деякі вулиці міста. Головною вимогою протестувальників було проведення повторної перевірки результатів нещодавніх парламентських виборів, включаючи перерахунок бюлетенів та перевірку правильності їх заповнення. Крім того, вони вимагали відставки новоствореного уряду. Ситуація загострилася настільки, що поліція Будапешта була змушена застосувати силу для розблокування мостів та вулиць. Ці дії ФІДЕС – УГС виглядають досить неоднозначно, особливо враховуючи, що ще в квітні ця партія очолювала урядову коаліцію. Більше того, лідер правих Віктор Орбан одразу після виборів офіційно визнав поразку своєї партії і навіть привітав опонентів з перемогою. Така різка зміна позиції та організація протестів викликає питання щодо мотивів та цілей цих дій. Цей випадок ілюструє складність політичних процесів у постсоціалістичній Угорщині, де демократичні інститути все ще перебувають у процесі становлення, а політична культура продовжує формуватися. Він також демонструє важливість громадянського суспільства та його здатність реагувати на політичні події, навіть якщо ці реакції іноді виглядають суперечливими. Але, як виявилось, у молодого демократа витримки на довго не вистачило. До речі, ці дії правої опозиції негативно сприйняла більшість населення країни і рейтинг Орбана впав практично вдвічі. І ще одне: гасло “менше держави” і “менше централізації”, яке бере собі на озброєння опозиція, дуже швидко забувається, коли ця опозиція приходить до влади. І тому нинішня роль Демократичної хартії, клубу “Гласність” і Незалежного форуму юристів в угорському суспільстві не менш важлива, ніж їх діяльність на останніх етапах комуністичного режиму.

В Угорщині національні свята, особливо річниці революцій 1848 та 1956 років, стали платформою для політичних демонстрацій та громадських акцій. Урядова коаліція, опозиція, різні партії та рухи використовують ці дати для проведення мітингів та пікетів. Цілі учасників цих заходів різняться: влада прагне продемонструвати повагу до революційних традицій, опозиція звинувачує уряд у зраді цих традицій, а інші організації використовують нагоду для публічності. Загалом, ці заходи не збирають великої кількості учасників, їх масовість більше залежить від погодних умов, ніж від політичної ситуації.

Щодо сім'ї як базового інституту громадянського суспільства, угорський соціолог І. Вінгендер відзначає її критичний стан. Це результат тривалого впливу різних факторів: антисімейної ідеології 50-х років, негативних тенденцій 60-70-х років, економічного спаду та кризи цінностей 80-х років, а також сучасних процесів індивідуалізації та зміни ролі жінок у суспільстві. Основні проблеми сучасної угорської сім'ї включають:

- Високий рівень розлучень.
- Зменшення кількості шлюбів.
- Падіння народжуваності.
- Збільшення кількості проблемних шлюбів.
- Поширення нуклеарних сімей.
- Фрагментація сімейних функцій.
- Проблематичні умови існування сімей (безробіття, міжпоколін-неві конфлікти).

Сім'я відіграє ключову роль у культурній репродукції суспільства. Тому дезінтеграція сімейних структур є не лише наслідком суспільних змін, але й фактором, що визначає майбутній стан суспільства. Ця взаємозалежність підкреслює важливість підтримки інституту сім'ї для забезпечення стабільного суспільного розвитку. Демократичні вибори до парламенту та органів місцевого самоврядування є спеціальним механізмом реалізації демократичного потенціалу громадянського суспільства. Регулярні вибори створюють періоди, коли громадянське суспільство отримує безпрецедентний вплив на державу. Результатом цього процесу, за умови чесних виборів, стає оновлена держава, здатна гармонійно співіснувати з громадянським суспільством протягом певного часу.

Участь у виборах є проявом активної громадянської позиції та бажання впливати на події як на місцевому, так і на державному рівні. Однак в Угорщині спостерігається тенденція до зниження виборчої активності з кожним новим електоральним циклом. Угорські політологи пов'язують це явище з розчаруванням суспільства в результатах економічних і політичних реформ, які тривають вже понад десятиліття. Водночас, соціологічні дослідження показують, що лише незначна частина населення (5-8%) бажає повернення до соціалістичного минулого. Це свідчить про складність суспільних настроїв: незважаючи на розчарування в поточних результатах

реформ, більшість угорців не прагне повернення до попередньої системи. Ця ситуація демонструє необхідність пошуку нових шляхів залучення громадян до політичного процесу та підвищення довіри до демократичних інститутів в умовах тривалих суспільних трансформацій.

Дослідження шляхів і особливостей становлення та розвитку громадянського суспільства в Угорщині дає можливість зробити кілька висновків. XX століття виявилось найбільш драматичним в історії угорського народу. Часті зміни суспільного ладу, форм правління, ідеологій стали причиною аномійного суспільного стану. Дезінтеграція угорського суспільства в ці роки мала практично постійний характер, звичайно за таких обставин громадяни не мали можливості виявити та реалізувати свої політичні, духовні інтереси, права тощо. Однак у середині 80-х років розпочинається відродження громадянського суспільства, і його головною рушійною силою стали кращі представники духовно-інтелектуальної еліти. Як справедливо відзначає український політолог Ф. Рудич, цей тип громадянського суспільства, культури, формувався незалежно від держави [153, с. 195].

Молоде громадянське суспільство в Угорщині наприкінці 80-х років, а саме неформальні громадські об'єднання, асоціації, клуби, творчі спілки діячів культури та науки, стало осередком опозиції існуючому режиму, привело до перемоги демократичних сил.

Економічні реформи в країні дали змогу забезпечити формування середнього класу, стабілізувати ситуацію щодо добробуту населення і навіть його росту серед значної частини угорців, порівняно із початком 90-х років. Власність у цьому контексті виступила визначальним фактором, який дав громадянину економічну свободу та зробив його у соціально-економічному плані незалежним від влади.

У політичній сфері в Угорщині створені умови для вільної участі громадян у державних і суспільно-громадських справах. За роки перетворень Державні Збори розробили та затвердили потужну законодавчу базу щодо забезпечення і гарантування діяльності недержавних суспільних утворень. Завдяки цьому значно розширено вплив неполітичних громадських організацій і політичних партій у процесах прийняття політичних та економічних рішень.

Складніше розвивається духовна складова угорського

громадянського суспільства. Інерція тоталітарного минулого, розпад суспільної солідарності і загострення почуття соціальної справедливості у зв'язку із майновою нерівністю, яка прийшла разом із зміною суспільного ладу, – всі ці фактори безумовно вплинули на пересічну людину, на її життєву позицію, уповільнили процес формування громадянського суспільства.

Процес формування громадянського суспільства в Угорщині все ще триває, але досягнуті результати вже заслуговують на пильну увагу з боку України. Цей досвід має бути цікавим не лише для науковців, але й для політиків, громадських активістів та державних службовців нашої країни. Розвиток інститутів громадянського суспільства, забезпечення прав людини та демократичних свобод є ключовими передумовами для інтеграції в європейський простір – політичний, правовий, економічний та гуманітарний. Угорський досвід яскраво демонструє, що без суттєвих досягнень у цих сферах неможливо розраховувати на успішну інтеграцію до спільноти розвинених демократичних держав. Для України цей урок має особливе значення. Практика показує, що без реальних зрушень у розбудові громадянського суспільства та утвердженні демократичних цінностей, прагнення країни інтегруватися до цивілізованого, демократичного світу залишаться нереалізованими. Таким чином, вивчення та адаптація угорського досвіду може стати важливим ресурсом для України у її прагненні до європейської інтеграції. Це стосується не лише запозичення успішних практик, але й врахування помилок та труднощів, з якими стикнулася Угорщина на цьому шляху. Отже, розвиток громадянського суспільства, захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів мають стати пріоритетними напрямками для України, якщо вона прагне стати повноцінною частиною європейської спільноти.

7.2. Трансформація громадянського суспільства Угорщини: від демократії до авторитаризму 2010 роки і по сьогодні

Етапи та основний зміст трансформації громадянського суспільства Угорщини з 2010 року по сьогодні.

Перший етап з 2010 по 2012 роки - початок обмежень. Урядова коаліція користуючись конституційною більшістю в Державних Зборах змінили в законодавство про НУО, які значно обмежили свободу ЗМІ.

Як наслідок зросла невпевненість серед активістів, розпочалася самоцензура в медіа. 14 грудня 2011 року був прийнятий новий закон CLXXV про право на об'єднання, статус суспільної корисності та діяльність і підтримку організацій громадянського суспільства. Цим законодавчим актом було введено додаткові вимоги до реєстрації НУО та розширені повноваження прокуратури щодо нагляду за їх діяльністю. Проведені зміни в податковому законодавстві, які обмежили податкові пільги для НУО та ускладнили отримання статусу організації суспільного блага. Закон про національну співпрацю (2010) створив новий механізм фінансування НУО, який критикувався за непрозорість та фаворитизм.

Закон про ЗМІ та комунікації (2010) створив потужний регулятор - НМНН, з широкими повноваженнями щодо контролю за медіа-контентом. Відбулася централізація управління суспільними ЗМІ з призначенням лояльних до уряду керівників. Економічний тиск на незалежні ЗМІ через перерозподіл державної реклами та податкові перевірки.

Це спричинило наступні наслідки для громадянського суспільства.

Зросла невпевненість серед активістів через побоювання можливих переслідувань за критику уряду. Розпочалася самоцензура в медіа, особливо щодо гострих політичних тем. Відбулася поляризація громадського сектору на "провладні" та "опозиційні" організації. НУО почали адаптувати свої стратегії, шукаючи нові джерела фінансування та зосереджуючись на менш "політизованих" темах [179].

Ці дії уряду Орбана викликали критику з боку міжнародних правозахисних організацій та занепокоєння інституцій ЄС щодо стану демократії в Угорщині та заклали основу для подальшого

обмеження простору для діяльності незалежного громадянського суспільства в Угорщині, створивши атмосферу невпевненості та сприяючи самоцензурі серед активістів та журналістів.

Другий етап 2013-2015 роки - посилення тиску уряду на громадянське суспільство в Угорщині. Ось конкретні заходи посилення тиску уряду на громадянське суспільство в Угорщині протягом цього періоду. Атаки на НУО, що отримують іноземне фінансування. Публічні звинувачення НУО в просуванні "іноземних інтересів". Урядові розслідування діяльності НУО, особливо тих, що отримують кошти від Норвезького громадянського фонду.

Податкові перевірки та поліцейські рейди в офісах "проблемних" організацій.

Конфлікт з Норвезьким громадянським фондом. Норвезький громадянський фонд надавав значну підтримку угорським НУО в рамках грантів ЄЗ та Норвегії, з бюджетом близько 13,5 млн євро на 2009-2014 роки. Початок конфлікту (квітень-травень 2014) [180]. Угорський уряд звинуватив фонд у "політичній заангажованості" та підтримці опозиції. Вимога перепідпорядкувати управління фондом державним органам Угорщини. Ескалація конфлікту червень-липень 2014. Початок урядового аудиту організацій, що отримують фінансування. Публікація списку з 13 НУО, звинувачених у "лівому політичному впливі". Поліцейські рейди в офісах деяких організацій, включаючи Ökortárs Foundation.

Реакція Норвегії та міжнародної спільноти. Норвегія відкидає звинувачення та призупиняє виплати грантів Угорщині. Критика дій угорського уряду з боку ЄС, США та міжнародних організацій.

Розвиток ситуації у 2014-2015 роках. Продовження розслідувань та перевірок НУО. Кримінальне розслідування проти Ökortárs Foundation.

Публічна кампанія проти "іноземних агентів" в угорських ЗМІ.

Наслідки. Часткове відновлення фінансування в грудні 2015 року після досягнення компромісу. Значне погіршення умов діяльності для незалежних НУО в Угорщині. Посилення риторики проти "іноземного впливу" в політичному дискурсі. Початок розробки нового законодавства щодо НУО, що отримують іноземне фінансування.

Цей конфлікт став поворотним моментом у відносинах між

угорським урядом та громадянським суспільством, призвів до довгострокових наслідків для незалежних НУО в країні.

Законодавчі ініціативи уряду у ці роки. Підготовка законопроекту про "прозорість організацій, що отримують іноземне фінансування". Посилення вимог до фінансової звітності НУО. Скорочення автономії університетів. Втручання в навчальні програми, особливо в галузі соціальних наук. Консолідація медіа-ринку під контролем прихильників уряду. Економічний тиск на незалежні ЗМІ. Обмеження прав ЛГБТ+ спільноти. Конституційні зміни, що визначають шлюб як союз чоловіка і жінки. Обмеження просвітницьких програм з питань гендерної рівності. Зміни у фінансуванні громадського сектору: Перерозподіл державних грантів на користь лояльних організацій. Створення нових провладних НУО (GONGO).

Ці заходи викликали значну критику з боку міжнародної спільноти, зокрема ЄС та Ради Європи, і призвели до початку процедури моніторингу ситуації з громадянським суспільством в Угорщині.

Третій етап 2016-2018 роки - законодавче обмеження. Прийняття закону про прозорість НУО, пакет законів "Stop Soros". Ось детальна інформація про третій етап законодавчого обмеження діяльності НУО в Угорщині в 2016-2018 роках:

Закон LXXVI від 2017 року про прозорість організацій, що отримують підтримку з-за кордону. Був прийнятий Державними Зборами 13 червня 2017 року [181].

Закон застосовується до НУО, які отримують понад 7,2 млн форинтів (приблизно 24 000 євро) з іноземних джерел за рік. Обов'язкова реєстрація як "організації, що фінансується з-за кордону". Подання детальної інформації про іноземні джерела фінансування. Вимога вказувати статус "організації, що фінансується з-за кордону" на всіх публікаціях, веб-сайтах та пресрелізах. Щорічне подання детального звіту про іноземне фінансування.

Розкриття інформації про донорів, які надали понад 500 000 форинтів.

Цей закон передбачав застосування санкції до його порушників. Штрафи за недотримання вимог закону. Можливість судового припинення діяльності організації у разі систематичних порушень. Під час прийняття закону відбувалися масові протести громадянського

суспільства, критика з боку міжнародних організацій. Свої дії уряд обґрунтовував тим, що необхідно забезпечити прозорості фінансування НУО, протидіяти "іноземному впливу" на внутрішню політику, захист національних інтересів.

Ці дії уряду мали негативні наслідки для угорських НУО. Стигматизація організацій з іноземним фінансуванням. Збільшення адміністративного навантаження. Самоцензура та обмеження діяльності деяких НУО. Відмова деяких організацій від іноземного фінансування.

Реакція громадянського суспільства не заставила себе чекати. Відбулися масові протести проти закону, судові позови проти закону в угорських судах, кампанії з підвищення обізнаності про роль НУО.

Міжнародна реакція була також миттєва. Гостра критика з боку Венеціанської комісії Ради Європи. Занепокоєння, висловлене Європейським парламентом. Початок процедури порушення з боку Європейської комісії.

У червні 2020 року Суду ЄС прийняв рішення про невідповідність закону праву ЄС. І тільки в липні 2021 Державні Збори скасували цей закон.

Пакет законів "Stop Soros" був прийнятий Державними Зборами Угорщини у червні 2018 року. Про цей законодавчий акт вже йшла раніше мова, зробимо наголос лише на тому, що цим документом було запроваджено обмеження діяльності неурядових організацій (НУО). НУО, які працюють з мігрантами, повинні отримати спеціальний дозвіл від міністра внутрішніх справ. Введено 25% податок на іноземні пожертви для НУО, які підтримують міграцію. Закон забороняє розміщення шукачів притулку в населених пунктах, де вже є центри прийому біженців.

Звичайно, що ці закони викликали гостру міжнародну реакцію. Європейська комісія розпочала процедуру порушення проти Угорщини через цей закон. Венеціанська комісія Ради Європи критикувала закон за порушення прав людини та свободи об'єднань. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) висловило занепокоєння щодо впливу закону на права шукачів притулку [182].

Уряд Угорщини як завжди спробував пояснити свою поведінку наступними аргументами. Стверджувалося, що закон необхідний для

захисту національної безпеки та збереження християнської культури Угорщини. Віктор Орбан доводив, що мета цього закону спрямована на боротьбу з нелегальною міграцією та захист кордонів країни.

В результаті прийняття цих законів багато НУО, які працюють з мігрантами, зіткнулися з труднощами у продовженні своєї діяльності в Угорщині. Закон посилив напруженість у відносинах між Угорщиною та ЄС.

У подальшому у 2021 році Суд Європейського Союзу постановив, що цей закон порушує законодавство ЄС. Цей пакет законів викликав значні дискусії як в Угорщині, так і на міжнародній арені, щодо балансу між національною безпекою та правами людини, а також щодо ролі громадянського суспільства в демократичних країнах.

Відбулися також обмеження академічної свободи (2017), спрямоване проти Центральноєвропейського університету. Було змінено трудове законодавство, що ускладнили діяльність профспілок (2018).

Ці закони викликали масові протести в Угорщині та гостру критику з боку міжнародної спільноти, включаючи ЄС, ООН та ОБСЄ. Вони також призвели до початку процедури за статтею 7 Договору про ЄС проти Угорщини та судових позовів Європейської комісії в Суді ЄС [183].

На четвертому етапі 2019-2021 роки, відбулася консолідація влади в боротьбі з громадянським суспільством, що викликало масові протести та опір НУО. Був значно посилений контроль над освітою та культурою. Грудень 2018: Прийнято закон про створення нової системи адміністративних судів, підконтрольних міністру юстиції. Після міжнародної критики впровадження було відкладено. Липень 2019: Державні Збори прийняли закон, який посилив урядовий контроль над Угорською академією наук, обмеживши її автономію. Вересень 2020: Університет театру і кіномистецтва (SZFE) в Будапешті перейшов під управління фонду, близького до уряду, що викликало масові студентські протести та окупацію університету.

Уряд суттєво обмежив права ЛГБТ+ спільноти. Травень 2020: Державні Збори прийняли закон, який забороняє трансгендерним людям юридично змінювати свою стать. Червень 2021: Прийнято закон, що забороняє "пропаганду" ЛГБТ+ у школах та медіа, спрямованих на неповнолітніх.

Використав пандемію COVID-19 для розширення своїх повноважень.

Березень 2020: Прийнято закон про надзвичайний стан, який дозволив уряду керувати указами без участі парламенту. Червень 2020: Незважаючи на скасування надзвичайного стану, уряд зберіг розширені повноваження.

І далі посилювався тиск на незалежні медіа. Липень 2020: Звільнення головного редактора найбільшого незалежного новинного порталу Index.hu, що призвело до масових звільнень журналістів на знак протесту. Лютий 2021: Призупинення ліцензії незалежної радіостанції Klubrádió.

Звичайно на ці дії уряду різко відреагувало громадянське суспільство.

Відбулися масові студентські протести проти реформи вищої освіти, особливо навколо SZFE. Були створені нових незалежні медіа-платформ журналістами, які звільнилися з контрольованих урядом ЗМІ. Активізувалися правозахисних організацій, які документували порушення прав людини та подавали скарги до міжнародних інстанцій.

Міжнародна реакція також посилилася у цей період. Збільшилася критика з боку ЄС, включаючи загрози щодо призупинення фінансування. Грудень 2020: Європейський парламент прийняв резолюцію, що засуджує "систематичне погіршення ситуації з верховенством права" в Угорщині.

Громадянське суспільство відповіло на ці утиски відповідним чином. Угорський Гельсінський комітет та інші правозахисні організації продовжували надавати юридичну допомогу та документувати порушення. Transparency International та інші антикорупційні НУО посилити моніторинг використання державних коштів. Створення коаліцій НУО для координації зусиль проти обмеження громадянських свобод [184].

Ці події демонструють посилення авторитарних тенденцій в Угорщині та зростаючий опір громадянського суспільства. Ситуація залишалася напруженою, супроводжувалася постійною боротьбою між урядом та незалежними інституціями.

На п'ятому етапі, який діє з 2022 року і по - сьогодення уряд вимушений був під тиском ЄС піти на часткові поступки в питаннях

контролю над громадянським суспільством.

Головною причиною, яка спонукала Орбана піти на це була Загроза блокування виділення коштів з фонду відновлення ЄС та інших фондів (приблизно 22 мільярди євро) [185].

Які конкретні поступки та зміни були зроблені. В судовій реформі.

Грудень 2022: Прийнято закон про посилення незалежності судової системи.

Обмеження можливості політичного втручання у призначення суддів. Розширення повноважень Національної судової ради.

Антикорупційні заходи. Створення нового Незалежного антикорупційного органу. Розширення можливостей громадськості та опозиції оскаржувати рішення прокуратури в судах. Зміни у законодавстві про НУО. Скасування деяких обмежень на діяльність НУО, що отримують закордонне фінансування. Спрощення процедури реєстрації та звітності для НУО. Академічна свобода. Часткове відновлення автономії університетів. Послаблення контролю над Угорською академією наук.

Реакція на ці дії громадянського суспільства. Обережний оптимізм серед правозахисних організацій. Скептицизм щодо реального впровадження змін на практиці. Продовження моніторингу ситуації з боку НУО. Відповідним чином прореагувала в міжнародна спільнота. Єврокомісія схвалила план відновлення Угорщини, але з умовами. Часткове розблокування коштів ЄС, але з продовженням моніторингу реформ.

У той же час цій царині залишається значна кількість невирішених проблем. Контроль над медіа все ще викликає занепокоєння. Питання прав ЛГБТ+ спільноти залишаються спірними. Продовжуються дебати щодо міграційної політики. Триває і далі постійний діалог на цю тему між Угорщиною та інституціями ЄС. Проходить поступова імплементація узгоджених реформ та громадський та міжнародний моніторинг виконання обіцянок уряду.

Важливо зазначити, що хоча ці зміни є значними, вони все ще розглядаються багатьма спостерігачами як мінімальні необхідні кроки для відповідності вимогам ЄС. Реальний ефект цих реформ на громадянське суспільство Угорщини ще належить оцінити в довгостроковій перспективі.

Загальні тенденції включають поступове обмеження простору

для незалежного громадянського суспільства, використання законодавства для контролю над НУО та медіа, зростання ролі провладних організацій, та адаптацію громадянського суспільства до нових умов.

Розбудова правової держави в Угорщині з 2010 року і по теперішній час характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, спостерігалася консолідація влади урядом Віктора Орбана через конституційні зміни та нове законодавство, що викликало занепокоєння щодо демократичних стандартів. Обмеження діяльності НУО, академічних інституцій та незалежних медіа, а також жорстка міграційна політика призвели до напруження у відносинах з ЄС. З іншого боку, постійний тиск Євросоюзу, особливо через механізми фінансування, змусив угорський уряд піти на часткові поступки після 2022 року. Активізація громадянського суспільства демонструє наявність внутрішнього опору урядовій політиці. Майбутнє правової держави в Угорщині залежатиме від балансу між внутрішньополітичними факторами та зовнішнім тиском, а також від здатності країни узгодити національні інтереси з європейськими демократичними цінностями.

Розділ 8. Сучасна угорська політична, економічна еліта та культурна як рушійна сила трансформаційних процесів в Угорщині

8.1. Угорська політична, економічної та культурна еліта в період 1990-2010 років

Політична еліта. Досвід постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи демонструє ключову роль еліти на всіх етапах суспільної трансформації. Угорщина не є винятком у цьому процесі. У ході перетворень в Угорщині еліта виявилася рушійною силою змін у політичній, економічній та культурній сферах. Її вплив простежується на кожному етапі трансформації суспільства. На початку переходу від соціалізму еліта визначала напрямок та швидкість реформ. У процесі формування нових політичних інститутів представники еліти займали ключові позиції, впливаючи на структуру та функціонування цих органів. Але перед тим як перейти до безпосереднього розгляду цього питання, на думку автора, варто зробити кілька попередніх зауважень.

Серед досить великого розмаїття дефініцій щодо визначення терміна “політична еліта” автор більш схильний до такого: політична еліта — це внутрішньо спаяна соціальна група, що становить меншість суспільства, яка є суб'єктом підготовки і прийняття (або впливу на прийняття — неприйняття) найважливіших стратегічних рішень і яка володіє необхідним для цього ресурсним потенціалом. Найважливіша функція еліти, що конституює її ознаку, — вироблення і прийняття стратегічних рішень і забезпечення їх трансляції на рівень масової свідомості і поведінки. Владну вертикаль сучасного суспільства можна відобразити у вигляді трирівневої піраміди: верхній рівень посідає правляча еліта (еліти); на середньому - політичні групи, що здійснюють передачу прийнятих “нагорі” рішень; основу піраміди становлять маси населення, що виступають об'єктом управління. Можливість зворотного впливу основи соціальної піраміди на її вершину залежить від конкретних обставин: особливостей політичної культури, історичних традицій політичного розвитку, типу політичного режиму тощо [186].

Очевидно, що ті ресурси, які використовує політична еліта, не обов'язково є політичними за своїм характером. В аналізі ресурсного потенціалу політичних еліт очевидно слід виходити з багатомірного соціального простору, у рамках якого функціонують індивіди, які володіють різними типами капіталів: економічним, соціальним, символічним, культурним (до перелічених типів капіталів можна додати ще один — силовий, володіння яким, на жаль, у деяких постсоціалістичних країнах стає все більш значущим фактором впливу). Капітал (той чи інший його різновид), можна назвати політичним, коли він задіяний з метою вплинути на процес прийняття рішень.

З практичної точки зору виходить, що до політичної еліти суспільства належать насамперед структури всіх гілок влади на рівні центру, а також місцеві органи управління, зокрема перші керівники держави, депутати парламенту, президентська адміністрація, члени уряду, його служби, вищі чини військових і каральних органів, дипломати, депутати місцевих органів самоврядування та чиновницька бюрократія на місцях тощо. Таку еліту називають “формальною” [187, с. 219].

Розпочинаючи із 1990 року в Угорщині відбулася зміна еліт. Після зміни режиму з'явилося багато аналізів нових, "аматорських" політиків-інтелектуалів. Мова йде про дві групи політичної еліти: представницької та муніципальної еліт.

Представницька еліта безсумнівно, є найбільш дослідженою групою політичної еліти, у першу чергу мова йде про депутатів Державних Зборів Угорщини. Це чітко окреслена група, яка вважається ядром політичної еліти: важко уявити дослідження, визначення еліти якого не включало б законодавців. Сказане про членів визначає обличчя всієї політичної еліти.

Керешені та його співавтори у своїй книзі про угорську політичну систему, підсумовуючи досвід досліджень 1990-х років, зазначають, що до другої половини десятиліття вже немає сенсу говорити про стару і нову еліту. Всю представницьку еліту характеризує професіоналізація та гомогенізація [188].

За аналізом Йозефа Марелін Кіша, важливою спільною характеристикою членів парламенту є соціодемографічна подібність: 80% групи складають чоловіки середнього віку з вищою освітою.

Серед депутатів надпредставлені юридична та гуманітарна освіта, вони переважно міського походження і до того, як стати політиками, працювали інтелектуалами. Іштван Шебештьєн виявив прогрес гомогенізації політичної еліти, тобто зменшення відмінностей соціальних факторів за партійною приналежністю, на основі соціальних характеристик кандидатів у депутати 1998 року. Професіоналізація парламентської еліти також супроводжувалася її закриттям: до початку 2000-х років у послідовних парламентах, незважаючи на зміни співвідношення сил партій, було все менше нових членів.

Система цінностей еліт різних політичних партій, звичайно, відрізняється за світоглядом, релігійністю та ставленням до соціалізму, але спільним для них є те, що всі вони сповідують сильно інтелектуальні та орієнтовані на працю цінності. Всі ці дослідження вказували на те, що механізми соціалізації політики як професії та еліти як групи здатні переважити партійно-політичні відмінності.

На основі регулярно публікованих парламентських альманахів було доступно багато даних для аналізу про членів парламенту. За допомогою даних, зібраних з альманахів та інших джерел, у середині 2000-х років під керівництвом Габріелли Ілонскі та Шандора Куртана була створена Угорська база даних депутатів. База даних містить доступні дані про депутатів з 1884 по 2006 рік і, ймовірно, в майбутньому буде доповнена членами наступних парламентів. Серед публікацій, заснованих на базі даних депутатів парламентами 1990-х - 2000-х років безпосередньо займається том "Аматорські та професійні політики. Депутати в Угорщині II" [189].

Основні висновки тому підтверджують висновки досліджень 1990-х років. До середини 2000-х років ще більш стабільно сформувалася група професійних політиків. Професійними політиками автори вважають тих, хто має кілька політичних посад, які тривало зберігаються в часі і забезпечують політику засоби до існування: чотири п'ятих членів парламенту належать до цієї групи. Для депутатів характерне накопичення місцевих і національних мандатів та гомогенізація. Основна відмінність у характеристиках депутатів проявляється вже не за політичними сторонами, а за розмежуванням між малими і великими партіями.

Монографія Габріелли Ілонскі 2009 року "Депутати і

представництв Угорщині в 19 і 20 століттях" охоплює характеристики членів парламенту за 120 років, але зараз ми процитуємо лише її висновки про парламентські еліти після зміни режиму. Основну причину стабілізації представницької еліти Ілонські вбачає в інституціоналізації партій і пов'язаному з цим зміцненні критеріїв відбору на партійній основі, а також у встановленні партійної системи. Частиною професіоналізації депутатів вона вважає і той процес, що в політичних установах принцип територіального представництва посилюється порівняно з партійною прихильністю. Ця зміна установок тісно пов'язана з результатом дослідження, що в обранні депутатів найбільшу роль відіграють місцева прив'язка кандидата та його загальна політична компетентність, що сприймається виборцями [190].

У своїй книзі 2009 року Ілонські також включила в аналіз угорських депутатів Європейського парламенту. За аналізом кар'єрних шляхів депутатів країн-членів, на європейському рівні також формується новий, наднаціональний політичний клас, частиною якого стає і частина угорських депутатів ЄП. Однак є і відмінність між угорськими депутатами та депутатами інших країн-членів: у угорців сильніша партійно-політична прихильність. На думку Ілонські, згідно з даними бази даних членів парламенту, в Угорщині після зміни режиму консолідація еліти була особливо швидкою.

З середини 1990-х років угорська депутатська еліта за загальними характеристиками влилася в середній показник європейської еліти. Відповідно, її характерну групу складають чоловіки середнього класу, середнього віку, з вищою освітою, з державною службою в минулому. Угорською - і характерною для деяких східноєвропейських країн - особливістю є дуже високий, понад 90%, відсоток людей з вищою освітою, а також переважаючі дипломи у галузі точних наук. Відмінною від західноєвропейських парламентів характеристикою є також те, що хоча місцевий політичний досвід сильно присутній у представництві, досвід представництва інтересів взагалі не характерний.

Дефіцит жіночого представництва, характерний для всіх угорських парламентів після зміни режиму, протягом періоду ставав все сильнішим. Професіоналізована, модернізована угорська депутатська еліта стає все більш однорідною, оскільки партійний

відбір призводить до гомофілії і в кінцевому підсумку до закриття еліти.

Локальні політичні еліти. Лідери місцевого самоврядування утворюють набагато більш різномірну і в цілому нижчу за статусом групу, ніж депутати. У той час як більшість з понад трьох тисяч мерів є членами еліти лише на рівні даного населеного пункту, лідери найбільших міст або районів Будапешта вважаються значними політичними фігурами і на національному рівні.

На відміну від депутатської еліти, лише половина мерів має вищу освіту. Вищезазначений процес професіоналізації торкнувся і керівників місцевого самоврядування: три чверті з них вже були особами, що приймають рішення в місцевому самоврядуванні, до того як стати мерами.

На еліту місцевого самоврядування зазвичай дивляться як на таку, що знаходиться під сильним впливом національної політичної еліти, і для політиків місцева позиція є трампліном до національної. З середини 1990-х років почалася кооптація успішних місцевих лідерів до національної еліти [191].

Водночас ці члени еліти не відмовлялися і від своїх місцевих позицій. Ре́ка Варнадь на основі бази даних депутатів ідентифікувала в національній еліті виразну групу, яку характеризує не послідовність місцевого і національного політичного рівня, а їх паралельність [192]. За її результатами, спостерігається і рух зверху вниз: депутати, які досягли успіху на національному рівні, також прагнуть отримати місцеві позиції. Це явище пояснюється боротьбою за ресурси, які можна використати на місцях, тому воно характерне лише для більших, багатших населених пунктів.

"Муніципалізацію" партійних еліт показує і той факт, що якщо в кінці 1990-х років третина парламентських депутатів мала досвід роботи в місцевому самоврядуванні, то на початку 2000-х років - вже дві третини. Успішність накопичення мандатів також вказує на стабілізацію політичної еліти [193].

Після зміни режиму більшість позицій у місцевому самоврядуванні все ще займали члени місцевої культурної еліти - вчителі, лікарі. Дослідження Андраша Чіте та Імре Ковача на рівні мікрорегіонів звернуло увагу на зростаючий вплив місцевих економічних еліт на керування місцевою політикою. На думку Ковача, на зламі тисячоліть

найважливішою ознакою локальних елітних конфігурацій була боротьба за контроль над ресурсами розвитку ЄС. Подібним чином Імре Паска описав поняттям стратегічної, розвиваючої еліти те владне угруповання, що формується всередині локальних еліт, яке керує прийняттям рішень щодо місцевих стратегічних питань, доручаючи лише реалізацію рішень апарату місцевого самоврядування [194].

Важливою характеристикою ресурсів ЄС та національних ресурсів є те, що вони доступні для місцевих еліт у формі проектів розвитку. Проектизована політика розвитку сприяє перебудові місцевих владних мереж, оскільки спонукає учасників, у тому числі тих, хто здійснює публічну владу, створювати мережі розвитку відповідно до вимог проекту (Csurgó et al. 2009). Таким чином, виникає розподіл влади між експертами, місцевими владними елітами та економічними акторами [195].

Через редистрибутивний характер втручання Європейського Союзу та національних держав у розвиток сільських районів роль посередників стає ключовою. Теорія проектного класу навіть стверджує, що в проектизованих європейських системах політики розвитку виник новий соціальний прошарок, який ділить владні позиції в мережах розвитку та влади з традиційними місцевими елітами [196].

Економічна еліта. Найважливіші гіпотези: рекомбінована власність, панування банкірів, посткомуністичний менеджеризм. Розквіт досліджень економічної еліти припав на другу половину 1990-х років. Дослідники, зацікавлені цією темою, спрямували значні інтелектуальні та емпіричні ресурси на спроби перевірити гіпотези щодо економічної еліти перехідного періоду та відносин власності.

Три, можливо, найвпливовіші теорії - рекомбінована власність (Stark 1994, Bruszt – Stark 1996), панування менеджерів (Szelényi et al. 1996, Eyal et al. 1998) та технократичне панування банкірів (Szalai 1994, 1998) - самі були сформульовані на основі емпіричних досліджень. Концепція рекомбінованої власності сформувалася на основі дослідження 200 найбільших підприємств та 25 банків у 1993 році. На думку Девіда Старка та його колег, особливістю угорської приватизації було те, що приватизація підприємств відбувалася через менші компанії, якимось чином пов'язані з материнською компанією. Два найважливіші елементи рекомбінованої власності -

міжкорпоративне володіння (мережева організація) та розмивання меж між державною та приватною власністю - є визначальними для структури нової економіки, що формується: у 1993 році в 40% вітчизняних компаній інша компанія була присутня як власник, у 1994 році ця частка досягла 66% [197].

Теза, відома як менеджерський капіталізм, панування менеджерів або посткомуністичний менеджеризм, також базувалася на даних 1993 року, а саме на даних про еліту з міжнародного дослідження стратифікації під керівництвом Треймана та Селені. Згідно з теорією, під час переходу технократичні менеджери, використовуючи свій культурний капітал, отримують визначальну роль у новій еліті, влада якої базується не на власності, а на експертизі та соціальному капіталі [198].

У системі "капіталізму без капіталістів" не формується сильна буржуазія власників, владна еліта посткомунізму складалася з технократичних менеджерів, нової політократії, а також тісно пов'язаної з цими групами особистими зв'язками впливової інтелектуальної еліти. З часом автори пом'якшили сильне твердження про відсутність підприємницького класу власників і інтерпретували домінування менеджерів як перехідний період капіталістичної трансформації.

Головним героєм тези про панування банкірів також є пізньокадарівська технократія. Ержебет Салаї, розвиваючи свою раніше сформульовану тезу про технократичну спадкоємність, стверджувала, що банківський світ - це той сегмент економіки, куди технократія найбільше втікала від тимчасових випробувань зміни режиму. До середини 1990-х років вони формують - разом з іншою, молодшою віковою групою, яппі - домінуючу групу банкірів в угорській економічній еліті. Банкіри не лише є вершками економічної еліти за доходами та рівнем життя, але й вважаються зразковими у всіх аспектах для еліти в цілому [199].

Тестування теорій: кінець постсоціалізму. Теорії рекомбінованої власності, менеджерського капіталізму та панування банкірів спиралися в основному на дані з періоду до інтенсивної фази приватизації в Угорщині. Дьордь Лендсел та Аттіла Барта також перевіряли гіпотези панування менеджерів проти панування банкірів на основі опитування 1993 року [200].

Дані вибірки економічної еліти, що складалася з керівників державних великих підприємств, приватних компаній, урядових органів економічної політики та членів економічного комітету парламенту, не підтвердили теорію менеджерського капіталізму. Домінуючою групою економічної еліти виявилися банкіри з їхніми молодими, будапештськими лідерами з сімей високого статусу. Цей сегмент економічної еліти мав найбільшу приватну та організаційну мережу зв'язків, мультипозиційність, найрозкішніший спосіб життя. Однак, на думку авторів, домінування банкірів не означало гегемонії. Керівники банків конкурували з менеджерами, відносини між двома елітними групами характеризувалися взаємним контролем.

Балаж Ведреш також намагався перевірити тезу про панування банків, але для свого дослідження він обрав новий підхід та нову методологію - аналіз мереж зв'язків. Він працював з даними суду реєстрації компаній 200 найбільших підприємств та всіх угорських банків. Аналіз перетинів між членами рад директорів та наглядових рад показав, що банки не займали центрального положення в угорській економіці. Однак Ведреш також звернув увагу на те, що це може змінитися в будь-який момент внаслідок приватизації банків або збільшення ринкової частки банків з іноземною власністю [201].

Іштван Янош Тот, Єва Воска та Балаж Ведреш також провели незалежні тестування тез про рекомбіновану власність та менеджерський капіталізм. Тот досліджував перехресне володіння між угорськими компаніями з 1992 по 1996 рік на основі податкових декларацій компаній та опитувань фірм. За його результатами, ні рекомбінована, ні менеджерська форма власності не були визначальними, компанії характеризувалися концентрованою структурою власності та особистою приватною власністю [202].

Є.Воска також стверджувала на основі аналізу структури власності та методів корпоративного управління ста найбільших компаній, що обидві моделі дійсні лише в обмеженому колі. Її дослідження однозначно спростувало отримання власності менеджерами великих підприємств. Вплив менеджменту був визначальним при розділеній власності та в частині державних підприємств. Рекомбінована форма власності виявилася характерною лише в тому сенсі, що більшість великих підприємств були дочірніми компаніями певної міжнародної корпорації. Однак такий тип міжкорпоративного володіння взагалі

не є суто угорським чи постсоціалістичним явищем [203].

Балаж Ведреш аналізував структуру власності 500 найбільших вітчизняних підприємств. За його результатами, вага рекомбінованої форми власності серед угорських великих підприємств до кінця 1990-х років стала незначною. Структуру власності великих підприємств найбільше характеризувала крайня концентрація, в якій значну роль відіграє іноземна корпоративна власність [204].

Імре Ковач та Андраш Чіте також досліджували структуру власності після приватизації. Їхнє дослідження 1997 року можна вважати продовженням дослідження зміни еліт Селені - Трейман 1993 року за тематикою та методологією. Їхня вибірка економічної еліти містила 582 осіб з керівників підприємств з оборотом понад 200 мільйонів форинтів. Дослідники класифікували керівників підприємств на такі групи: підприємці, клієнтура, технократи та іноземні підлегли [205].

Повторення економічного елітного дослідження Ковача та Чіте 1997 року в 2001 році показало зміни в елітних групах. На думку дослідників, політичний капітал відіграє все меншу роль у входженні до еліти. Частка державних/муніципальних керівників в еліті зменшилася, частка керівників мультинаціональних компаній зросла. Однак найважливішою зміною було зменшення частки технократів (тобто керівників раніше державних приватизованих підприємств) порівняно з підприємцями. До 2001 року керівники приватних компаній вітчизняного заснування стали найбільшою групою економічної еліти. На зламі тисячоліть постсоціалізм в угорській економіці закінчився.

Нова група, що з'являється: великі підприємці. У другій половині 1990-х років у центрі уваги досліджень економічної еліти все більше опинялася група великих підприємців, які набували все більшого значення. Першими емпіричне дослідження еліти великих капіталістів провели Тамаш Колоші та Матільд Шагі [206]. Вони визначили великого капіталіста як власника компанії з річним оборотом не менше 500 мільйонів форинтів. Свою вибірку з 331 особи вони склали, комбінуючи інформацію з преси, каталогів компаній та методу снігової кулі. Великі підприємці в основному вийшли з кола тих, хто вже до зміни режиму відігравав значну роль в економічному житті. Три чверті з них займали провідні позиції в економіці до зміни

режиму: вони були або керівниками державних економічних структур, або самостійними підприємцями чи діячами другої економіки, або ж відігравали роль в обох сегментах подвійної економічної структури. У становленні великим підприємцем, крім попередньої економічної позиції, визначну роль відігравав культурний капітал. Політичний соціальний капітал хоча й покращував шанси на підприємництво, але функціонував лише як другорядний допоміжний фактор [207].

Ержебет Салаї в 1996-97 роках провела 20 глибинних інтерв'ю з великими підприємцями. Її результати підтвердили значення економічних позицій до зміни режиму та позицій в комсомолі, що також показав Колоші. Салаї сильно підкреслювала необхідність політичних зв'язків для становлення великим капіталістом. Крім того, інтерв'ю виявили роль креативності, стимульованої неоднорідним сімейним середовищем. За спостереженням Салаї, у більшості великих капіталістів спостерігалася одночасна наявність усіх факторів, що сприяють підприємництву [208].

Міхай Лакі та Юлія Салаї у своїй книзі "Підприємці чи громадяни?" також досліджували групу великих підприємців методом інтерв'ю (Laki – Szalai 2004). Аналіз життєвих шляхів на основі 48 глибинних інтерв'ю підтвердив, що місце в розподілі праці до зміни режиму відігравало важливу роль у отриманні власності. Однак для успішного управління власністю необхідна наявність інших факторів. Автори знайшли ці фактори насамперед у сімейному походженні підприємців: спільною характеристикою сімей різного статусу та з різними цінностями була мобільність. Відповідаючи на питання, поставлене в назві своєї книги, Лакі та Салаї показали, що серед великих підприємців як у способі господарювання, так і в способі життя та громадській участі з'явилися ознаки громадянського способу життя та системи цінностей, але громадянська самосвідомість та самоусвідомлення ще не характеризували цю групу на зламі тисячоліть. Тим не менш, група великих капіталістів на той час вже була готова виконувати зразкову соціальну роль. За десять років, що минули відтоді, ми могли спостерігати посилення ознак залучення економічної еліти до політичного та культурного життя, соціальної відповідальності [209].

Підсумки досліджень економічної еліти в 2000-х роках. У 2000-х роках дослідницький інтерес до економічної еліти дещо знизився. Із

завершенням років переходу настав час для публікації підсумкових робіт. Найзначнішими з них є книга Ержебет Салаї "Економічна еліта і суспільство в угорському новому капіталізмі", в якій вона представляє свої дослідження 1990-х років з розширеним емпіричним матеріалом[210] та робота Дьордя Лендєсла "Соціальний склад угорської економічної еліти наприкінці двадцятого століття" [211]. Сильною стороною роботи Ержебет Салаї є якісний аналіз. У своєму методі вона поєднує глибинні інтерв'ю з членами еліт з інтерв'ю експертів, тематичними дослідженнями та широким аналізом преси. За допомогою цих інструментів вона показує приплив найбільш досліджуваної нею елітної групи, пізньокадарівської технократії, та її отримання сильних позицій у світі банків та мультинаціональних компаній в угорській економіці, визначеній домінуванням іноземної власності.

Результати досліджень Дьордя Лендєсла базуються на трьох опитуваннях, проведених протягом 1990-х років. Перше опитування, проведене в 1990 році, ще досліджувало економічну еліту пізнього кадаризму. Вибірка складалася з керівників великих підприємств (200 осіб), банків (70 осіб) та економіко-політичних інституцій (100 осіб). Починаючи з другої хвилі в 1993 році, вибірка також включала членів економічних та бюджетних комітетів парламенту, окрім міністерств. Третя хвиля опитування відбулася в 1998 році. Головний висновок Лендєсла полягає в тому, що різні сегменти економічних еліт у досліджуваний період демонстрували ознаки професіоналізації і стали більш закритими як щодо освіти, так і щодо соціального відбору [212].

Трансформація економічної еліти почалася ще до зміни режиму: наприкінці 1980-х років флуктуація еліти прискорилося в півтора рази порівняно з попереднім періодом. Нова еліта, що прийшла, була молодшою, походила з сімей вищого соціального статусу і була більш закритою, ніж попередня. Кар'єрні моделі характеризувалися поступовим підйомом, а не великими стрибками. Економічна еліта після зміни режиму, з точки зору установок, була прихильна до ринку, меритократична і толерантна до нерівності, тобто сповідувала крайньо індивідуалістичні цінності.

З середини 1990-х років для еліти стало характерним уповільнення та закриття. Економічна еліта старіла, було менше

нових вступників, тобто відбувалася консолідація. Економічна освіта стала найважливішим фактором входження до еліти. Крім освіти, все ще діяв вплив колишнього членства в партії та підприємницького сімейного походження - члени економічної еліти все більше походили з середнього та вищого класу.

Книга Лендъела 2007 року розповідає не лише про економічну еліту після зміни режиму. Вона дає широкий огляд трьох поколінь економічної еліти 20 століття: покоління засновників та спадкоємців до Другої світової війни, еліти планової економіки та еліти переходу. Висновки тому щодо еліти 1990-х років - підкріплені детальною емпірикою - узгоджуються з цитованою вище статтею 2003 року.

Наприкінці підрозділів про дослідження політичної та економічної еліт варто ще згадати дослідження образу ЄС угорської політичної та економічної еліти, координоване також Дьордем Лендъелом та Габріеллою Ілонскі [213]. Дослідження проводилося в рамках міжнародного дослідницького проекту, який також вивчав населення. Вибірка складалася з 80 членів парламенту та 40 вищих економічних керівників (керівників великих підприємств, банків та організацій захисту інтересів роботодавців). За результатами дослідження, угорська еліта в цілому сильно, а економічна еліта ще сильніше пов'язана з Європою. Для всієї еліти характерна прихильність до конкуренції та схвалення посилення інтеграції Європейського Союзу. Однак у ставленні до ЄС угорська еліта в європейському порівнянні все ж відносно скептична. Причину цього, можливо, слід шукати в тому, що еліта відчуває, що Угорщина не може досить ефективно представляти свої інтереси в ЄС.

У ставленні до Європейського Союзу різниця між економічною та політичною елітою була менш значною, ніж розкол всередині політичної еліти між урядом та опозицією [214].

Культурна еліта - це той сегмент еліти, про який проведено менше емпіричних досліджень порівняно з політичною та економічною елітою, хоча циркуляція культурної еліти, особливо елітної інтелігенції, її політична участь та розколи викликали і викликають жваві дискусії. Культурну еліту, можливо, навіть важче визначити, ніж політичну та економічну еліту, оскільки позиційна вибірка залишила б поза увагою важливі групи еліти. Згідно з широким визначенням еліти, частиною культурної еліти є всі актори, які мають великий

вплив на функціонування культури. Це стосується не лише тих членів еліти, які займають інституційні позиції прийняття рішень, але й тих елітних інтелектуалів, які впливають своїми думками та ідейним впливом.

Очевидно, що інтелігенцію в цілому не можна вважати частиною культурної еліти, якою б широкою не була дефініція. Тому численні дослідження, які ототожнюють інтелігенцію з людьми з вищою освітою або стосуються різних інтелектуальних професій, не належать безпосередньо до теми цього дослідження. Однак еліта інтелігенції, яка формує культуру та громадську думку, є частиною культурної еліти. Тому слід звернути увагу на дослідження інтелектуалів, що формують думки. Однак, хоча інтелектуал, що формує думки, і був популярним актором, особливо в соціологічному дискурсі 1990-х років, дебати залишалися переважно на теоретичному рівні. Автори, які емпірично підтверджували свої твердження, зазвичай використовували метод контент-аналізу.

Андраш Бозокі проаналізував роль демократичної опозиції як політичної контр-еліти та форми її політичної участі після зміни режиму. Період 1982-93 років, за висловом Бозокі, був "десятиліттям інтелігенції". Частина угорської інтелігенції успішно виконала роль підготовки зміни режиму та політичної контр-еліти наприкінці 1980-х років, а з часом інтелігенція стала тією соціальною групою, яка відіграла головну роль у керуванні зміною режиму. У роки зміни режиму значна частина цієї інтелігенції - за відсутності професійної нової політичної еліти - природно потрапила в уже демократичне політичне життя. Партії, що здійснювали зміну режиму, виникли з інтелектуальних груп, організованих вздовж ліній розколу, які вже латентно існували в 1980-х роках [215].

Андраш Керешені дав детальний опис амбівалентного ставлення політизованої інтелігенції до політичної демократії. За його аргументацією, інтелігенція, соціалізована на протистоянні владі при соціалізмі, сприймала професійних політиків парламентської демократії як морально засуджуваних, протиставляючи їм ролі експерта та незалежного інтелектуала як носіїв технічного та морального суспільного блага. Інтелектуальна еліта розглядала політику як поняття, від якого суспільство потрібно "звільнити" [216].

Андраш Чіте провів дослідження на основі опитування населення щодо пізнаваності та достовірності кількох членів публічної інтелектуальної еліти. За його результатами, присутність у медіа генерувала позитивну оцінку, люди зазвичай вважали достовірним того інтелектуала, який часто з'являвся в споживаних ними медіа. Пізнаваність та достовірність публічних інтелектуалів показали значущу кореляцію [217]. Численні аналізи, написані про інтелектуальну еліту, зазвичай не концептуалізувалися з точки зору дослідження еліт. Нижче ми детальніше розглянемо "класичні" дослідження культурної еліти на основі опитувань та інтерв'ю.

З часу зміни режиму було проведено лише три кількісних дослідження, які претендували на всебічне охоплення культурної еліти: перше - як частина вже кілька разів згаданого дослідження еліти 1993 року. Тоді вибірка культурної еліти включала керівників, які займали формальні позиції прийняття рішень у масмедіа, науці, культурних організаціях та видавництвах. Це дослідження також зосереджувалося на питанні циркуляції проти репродукції у випадку культурної еліти.

Серію кількісних досліджень культурної еліти продовжило опитування Інституту політичних наук Угорської академії наук 2001 року. Дослідники Імре Ковач та Андраш Чіте застосували таке визначення культурної еліти, яке дозволило точно порівняти дані 1993 та 2001 років [218]. Однак дослідження 2001 року визначало культурну еліту ширше, не лише на основі позиційного критерію прийняття рішень. Дослідники ототожили культурну еліту з особистостями, які формують культуру і які своєю творчою чи організаційною діяльністю мають визначальний вплив на громадську думку та виробництво культури. Тому порівняно з вибіркою попереднього дослідження вони розширили вибірку кількома підгрупами. До досліджуваної популяції вони намагалися включити якомога ширший прошарок еліти журналістів, вчених та митців. Позиційна частина вибірки, подібно до 1993 року, складалася з академіків, керівників інституцій масової комунікації, керівників загальнонаціональних та обласних щоденних газет, а також тижневиків та журналів, керівників наукових та культурних інститутів, а також університетів та коледжів. Однак у випадку культурних діячів, які займаються творчою діяльністю, керівна посада часто не є адекватним індикатором професійної

ієрархії.

Тому дослідники Інституту політичних наук Угорської академії наук створили другу групу вибірки з лауреатів престижних наукових та мистецьких премій імені Кошута, Сечені, Ібла, Аттіли Йожефа, які присуджуються видатним угорським діячам у сфері культури.

Після зміни режиму в певних сегментах культурного життя спостерігалось посилення ринкових процесів. Розважальна література та поп-музика є жанрами, що мають великий вплив на формування культури, однак еліту цих сегментів не можна визначити на основі позицій чи державних нагород, що визнають високу культуру. За рішенням дослідників, еліта жанрів масового культурного виробництва формувалася за ринковою логікою, з лідерів списків продажів. Найбільшою концептуальною інновацією вибірки 2001 року було створення репутаційної підвибірки. Репутаційну підвибірку дослідники створили на основі опитування попередніх груп культурної еліти.

Це дослідження також показало класичну циркуляцію культурної еліти. 51% культурної еліти 2001 року увійшли до складу еліти після 1989 року. Культурна еліта переважно складалася з чоловіків старших 45 років з вищою освітою. Культурна еліта володіла капіталом, що значно перевищував соціальне середнє як з точки зору батьківського походження, так і набутих форм капіталу. Найважливішим видом капіталу еліти була освіченість, яка була вищою навіть за відповідний показник економічної еліти, що також досліджувалася в цьому дослідженні [219].

Лише сімейне походження керівників мультинаціональних компаній серед груп економічної еліти було вищим за середнє культурної еліти. Про репутаційну культурну еліту можна сказати, що культурна еліта проголосувала до найпрестижніших своїх членів з більш привілейованим становищем та вищим соціальним капіталом; члени репутаційної еліти були старшими за середнє, мали вищу освіту, серед них було ще більше чоловіків, їхній соціальний капітал був значно вищим за середнє. Серед членів репутаційної еліти була більша частка членів еліти до зміни режиму, зміна еліти ще менше торкнулася найпрестижніших членів культурної елітної групи, ніж еліту в цілому. Репутаційна еліта була більш однорідною і за політичним характером, ніж культурна еліта в цілому: частка тих,

хто вважав себе лівими, була вищою, ніж у повній вибірці.

Дослідження культурної еліти, що використовували метод інтерв'ю, були меншими за масштабом, ніж опитування, і були спрямовані на певний визначений сегмент або вікову групу еліти.

Дослідження літературної еліти Бернадетт Чурго на основі глибинних інтерв'ю підтвердило, що цей сегмент культурної еліти, за винятком природної зміни поколінь, не надто зачепила зміна еліт під час зміни режиму. Після зміни режиму в літературному полі зміни відбулися в тих точках, де культурне поле стикається з економічним або політичним полем. У випадку літератури такою зміною є, наприклад, ринковий успіх кількох авторів бестселерів або відхід письменників від політичної участі. Спостерігається сильна невідповідність між культурним статусом та славою літературної еліти в широкому розумінні та її соціальним статусом і позицією [220].

Мелінда Матай провела інтерв'ю-дослідження соціалізації молодой будапештської елітної інтелігенції. При виборі своїх респондентів вона застосовувала репутаційні критерії поряд з позиційними та науковими: наявність у "Хто є хто", відомість публікацій. Переважала при відборі кандидатур наступна умова, якщо за словами рекомандаторів, які також належали до цільової групи (метод снігової кулі), особа протягом десяти років займе елітну позицію. За результатами Матай, з двох когорт молодой елітної інтелігенції у старших більше допомагав професійний капітал, а у молодших - соціальний та майновий капітал для входження до еліти [221].

Спільною рисою кількісних та якісних досліджень культурної еліти є те, що вони показують культурну еліту як найстабільнішу та найзакритішу елітну групу за останні двадцять років.

Подібні твердження щодо політичної та економічної еліти, цитовані вище, разом малюють картину сильно консолідованої та закритої угорської еліти. Водночас Ілонскі та Лендсьел звертають увагу на відсутність консенсусу та функціональні порушення всередині еліти, яка в багатьох аспектах здається єдиною [222]. Одним з найважливіших завдань поточних досліджень еліт може бути виявлення соціальних наслідків цих процесів.

Період 1990-2010 років характеризувався значними трансфор-

маціями в структурі та складі угорської еліти. Після падіння комуністичного режиму відбулася часткова циркуляція еліт, особливо в політичній сфері. Економічна еліта зазнала менших змін, зберігши частину своїх позицій завдяки конвертації політичного капіталу в економічний. Культурна еліта виявилася найбільш стабільною групою.

З часом спостерігалася тенденція до професіоналізації та консолідації еліт. Політична еліта стала більш однорідною за соціально-демографічними характеристиками. В економічній сфері зросла роль менеджерів та підприємців, а вплив колишньої номенклатури зменшився. Культурна еліта зберегла свою відносну автономію, але її вплив на політичні процеси знизився порівняно з періодом зміни режиму.

Важливими факторами формування нової еліти стали освіта, соціальний капітал та здатність адаптуватися до нових умов. Спостерігалася тенденція до закриття еліт та ускладнення соціальної мобільності.

Загалом, угорська еліта пройшла тернистий шлях від революційних змін початку 1990-х до відносної стабілізації наприкінці досліджуваного періоду, зберігаючи при цьому певні особливості посткомуністичної трансформації.

8.2. Угорська політична, економічної та культурна еліта в період з 2010 року по теперішній час

Після 2010 року відбулися суттєві зміни в угорській політичній еліті. У Державних Зборах чотири скликання домінує коаліція Фідес – УГС – ХНДП, отримавши дві третіх голосів. Аналіз складу депутатів ДЗ за ці роки показує наступне. Скликання 2010-2014. Фідес отримав конституційну більшість, що значно збільшило кількість їхніх депутатів. У той же час, до парламенту увійшло багато нових облич від Фідес. Скликання 2014-2018. Фідес знову зберіг конституційну більшість. Спостерігалася певна ротація кадрів, але більшість ключових фігур залишилася. Скликання 2018-2022. Фідес знову отримав конституційну більшість. Відбулося оновлення частини депутатського корпусу, але ядро залишилося стабільним. Скликання 2022-2026. Фідес зберіг більшість у парламенті. Знову відбулося часткове оновлення складу депутатів.

Аналіз відсотку депутатів від Фідес, які залишилися у кожному із скликань виглядає наступним чином. Перше скликання було з конституційною більшістю Фідес, тому це буде наша відправна точка - 100%. Друге - приблизно 70-80% депутатів від попереднього скликання залишилися. Третє - близько 60-70% депутатів від 2010 року все ще зберігали свої місця. Четверте - скликання 2022-2026: Приблизно 50-60% депутатів від початкового складу 2010 року залишилися [223].

Варто враховувати, що у 2014 році кількість місць у парламенті було зменшено з 386 до 199, що також вплинуло на склад фракції. Загальна тенденція показує поступове оновлення складу депутатів при збереженні стабільного ядра. Це свідчить про стратегію Фідес щодо балансу між збереженням досвідчених кадрів та залученням нових членів до парламентської роботи.

Основне ядро депутатів Фідес, які зберігали свої позиції протягом більшості або всіх чотирьох скликань парламенту з 2010 року, включає:

Віктор Орбан - лідер партії та прем'єр-міністр, Ласло Кевер - спікер парламенту, Янош Лазар - колишній керівник адміністрації прем'єр-міністра, Петер Сіярто - міністр закордонних справ, Жолт Шем'єн - віце-прем'єр-міністр, Лайош Кóша - один з лідерів фракції,

Антал Роган - керівник кабінету прем'єр-міністра, Гергей Гуляш - міністр канцелярії прем'єр-міністра, Шандор Фазекаш - колишній міністр сільського господарства, Мате Кочиш - лідер парламентської фракції Фідес, Габор Кубатов - партійний директор Фідес.

Це ключові фігури, які формували основу парламентської присутності Фідес протягом останніх чотирьох скликань. Варто зазначити, що деякі з них могли змінювати свої конкретні посади в уряді чи партії, але залишалися впливовими членами парламентської фракції Фідес.

Однак з кожним новим скликанням депутати Фідес демонстрували все більшу лояльність до партійної лінії та особисто до Віктора Orbana. Отже, хоча певні зміни в складі депутатів Фідес відбувалися, вони не були радикальними. Партія зберігала стабільне ядро, поступово оновлюючи склад та просуваючи нові кадри, зберігаючи при цьому сильну внутрішню дисципліну та лояльність до керівництва.

Члени угорського уряду були також важливими представниками політичної еліти країни. Віктор Орбан очолив всі ці чотири вищі органи виконавчої влади, зміцнив свою позицію як беззаперечний лідер партії та країни. Деякі міністри змінювали свої портфелі або залишали уряд. Відбувалося періодичне об'єднання або розділення міністерств. Збереження Ключові фігури такі як Петер Сярто, Михай Варга, зберігають свої посади тривалий час. На міністерські посади призначалися тільки ті політики, які демонстрували лояльність до Orbana та Фідес.

Наступною тенденцією було витіснення з політичного життя країни старої еліти. Угорська соціалістична партія (MSZP), яка домінувала в політиці у 1990-х та 2000-х роках, значно втратила вплив. Багато колишніх лідерів соціалістів відійшли від активної політики [224].

Спілка вільних демократів (SZDSZ) фактично припинив існування. Ліберальні політики втратили представництво в парламенті. Політики, які були активними учасниками зміни режиму в 1989-1990 роках, поступово залишили політичну арену. Багато інтелектуалів та активістів, які були опозиціонерами за комуністичного режиму, втратили свій політичний вплив. У багатьох містах та регіонах старі політичні еліти були замінені представниками Фідес. Багато досвідчених дипломатів були замінені на лояльних до нового уряду

осіб.

Після 2010 року в угорській політиці з'явилося багато нових фігур, які є лояльними до Віктора Орбана та партії Фідес. Серед них варто назвати: Петер Сіярто – у 35 років став міністром закордонних справ, Антал Рогань - очолив канцелярію прем'єр-міністра, Гергей Гуляш - зайняв посаду міністра канцелярії прем'єр-міністра, Каталін Новак - була міністром у справах сім'ї, а пізніше стала президентом Угорщини, Ласло Палкович - обіймав посаду міністра інновацій та технологій, Юдіт Варга - стала міністром юстиції, Золтан Ковач - призначений державним секретарем з міжнародних комунікацій та зв'язків, Балаж Орбан - став політичним директором прем'єр-міністра. Мате Кочиш - очолив парламентську фракцію Фідес, Габрієлла Шпіндлер - стала впливовим членом парламенту від Фідес.

Після 2010 року в Угорщині дійсно з'явилися нові опозиційні лідери. Найбільш помітні із них: Петер Якаб - став лідером партії Йоббик у 2020 році, змінивши її курс на більш центристський, Андраш Фекете-Дьйор - засновник і колишній лідер партії Momentum, створеної в 2017 році, Гергей Карачонь - мер Будапешта з 2019 року, представник партії "Діалог за Угорщину", Клара Добрев - віцепрезидент Європейського парламенту, представниця Демократичної коаліції, Анна Донат - нинішня лідерка партії Momentum, депутат Європейського парламенту, Берталан Тот - співголова Угорської соціалістичної партії, Тімеа Сабо - співголова партії "Діалог за Угорщину", Акош Хадхазі - незалежний депутат, відомий своїми антикорупційними кампаніями, Петер Марки-Зай - був кандидатом від об'єднаної опозиції на посаду прем'єр-міністра на виборах 2022 року [225].

Петер Мадяр є новим і неочікуваним явищем в угорській політиці, він сьогодні є реальним опонентом Орбану, щодо боротьби за владу.

Ці лідери представляють різні політичні напрямки - від лівоцентристських до правоцентристських - і намагаються створити альтернативу уряду Фідес. Вони часто співпрацюють у рамках об'єднаної опозиції, особливо під час виборчих кампаній.

В політичній еліті Угорщини відбулася також зміна поколінь. Багато політиків старшого покоління відійшли від активної політики. На провідні ролі вийшло нове покоління політиків, часто вихованих у структурах Фідес.

Влада консолідована в руках вузького кола політичної еліти. Сформувався "внутрішнє коло" Орбана з найбільш довірених осіб, яке характеризується високим рівнем лояльності до Орбана, значним впливом на формування та реалізацію політики, тривалою історією співпраці з Орбаном, контролем над ключовими державними інституціями, часто неформальними механізмами прийняття рішень, які межують з корупцією.

Така концентрація влади дозволяє Орбану ефективно контролювати політичні процеси в країні, але також викликає критику щодо обмеження демократичних принципів та надмірної централізації влад.

Після 2010 року в регіональній еліті Угорщини відбулися значні зміни.

Багато мерів великих міст та керівників областей були замінені представниками Фідес. У 2010 році і в подальшому Фідес отримав контроль над більшістю місцевих рад. Повноваження органів місцевого самоврядування були суттєво обмежені. Деякі функції від місцевої влади були передані до центральних органів. Нова виборча система вплинула на формування місцевих рад та вибори мерів на користь Фідес. Зросла важливість партійної приналежності для регіональних лідерів та відповідно просування кадрів, лояльних до Фідес.

У той же час у 2022 році опозиція здобула перемогу в Будапешті та деяких інших великих містах. У відповідь уряд Орбана створив свої офіси у регіонах, підпорядкованих центральній владі.

Ці зміни призвели до значної трансформації регіональної еліти Угорщини, посилення впливу центральної влади на регіони та зміцнення позицій ФІДЕС -УГС на місцевому рівні.

З позиції політичної еліти Угорщини, особливо уряду Віктора Орбана, трансформація дипломатичного корпусу після 2010 року розглядається як стратегічний крок для реалізації нового зовнішньополітичного курсу. Призначення на ключові дипломатичні посади осіб, які поділяють візію уряду. Забезпечення єдності у просуванні зовнішньополітичних інтересів Угорщини. Переорієнтація дипломатії на захист та просування угорських національних інтересів продиктованих право – консервативною ідеологією.

Більш жорстка позиція у переговорах з ЄС та іншими

міжнародними партнерами. Використання дипломатичного корпусу для просування ідей "ілібералізму" та альтернативної моделі демократії. Критика ліберальних цінностей на міжнародній арені. Активізація дипломатичних зусиль щодо захисту прав угорських меншин у сусідніх країнах. Використання дипломатичних каналів для просування жорсткої анти-міграційної політики.

Просування консервативних та традиційних угорських цінностей через культурні інститути. Централізація прийняття рішень для швидкого реагування на міжнародні виклики. Оптимізація дипломатичної мережі відповідно до нових пріоритетів. Активне використання міжнародних ЗМІ для просування позиції Угорщини [226].

З точки зору правлячої еліти, ці зміни розглядаються як необхідні для забезпечення більш ефективного представництва інтересів Угорщини на міжнародній арені та підтримки внутрішньополітичного курсу уряду. Однак ці трансформації також викликали критику щодо надмірної політизації дипломатичної служби та відходу від традиційних дипломатичних практик.

З позиції політичної еліти Угорщини, зміни в судовій системі після 2010 року розглядаються як необхідні реформи для підвищення ефективності та відповідності національним інтересам. Створення Національного судового управління для централізованого керування судовою системою, керівні посади у якому зайняли представники Фідес. Нова система призначення та просування суддів. Аргументується як спосіб забезпечення професіоналізму та лояльності до конституційного порядку, насправді направлені на посилення контролю з боку уряду.

Зміни в повноваженнях та складі Конституційного суду. Розглядається як засіб гармонізації судової практики з урядовою політикою.

Зниження пенсійного віку для суддів. Представлялося як спосіб оновлення судового корпусу. Створення спеціалізованих судів для певних категорій справ. Мета - підвищення ефективності розгляду справ. Посилення національного суверенітету. Обмеження впливу міжнародних судів на національну судову систему. Розглядається як захист національних інтересів.

Зміни в процедурі обрання голови Верховного суду. Нові критерії

для кандидатів на посаду голови Верховного суду. Аргументується необхідністю забезпечення відповідності керівництва суду новим викликам. Заходи по підвищенню прозорості у діяльності судів. Впровадження нових механізмів звітності та контролю в судовій системі. Представляється як крок до більшої підзвітності судової влади [227].

Гармонізація з європейським правом. Адаптація судової системи до вимог ЄС, але з урахуванням національних особливостей.

З точки зору правлячої еліти, ці зміни розглядаються як необхідні для створення більш ефективної, сучасної та патріотично орієнтованої судової системи. Однак ці реформи також викликали значну критику з боку опозиції та міжнародних організацій щодо можливого підриву незалежності судової влади та її підпорядкування політичним інтересам.

Ці зміни призвели до формування нової політичної еліти, яка в значній мірі підтримує курс Віктора Орбана та партії ФІДЕС -УГС, змінюючи політичний ландшафт Угорщини.

Після 2010 року економічна еліта Угорщини зазнала значних змін. Відбулося зближення з політичною елітою та посилення зв'язків між бізнесом та цією партією. Формування нової олігархії, лояльної до уряду Орбана. Сере самих знакових із них варто назвати. Льорінц Месарош колишній мер рідного села Орбана, став одним з найбагатших людей Угорщини його компанії виграють численні державні тендери в багатьох сферах економіки країни [228].

Будівництво Компанія Mészáros és Mészáros Kft виграла тендер на будівництво залізничної лінії Будапешт-Белград вартістю понад 1 мільярд євро. R-Kord Kft, ще одна компанія Месароша, отримала контракт на модернізацію залізничної лінії між озером Балатон та Сексардом.

Енергетика. Месарош придбав значну частку в енергетичній компанії Mátra Power Plant, найбільшій вугільній електростанції Угорщини. Його компанія Opus Global отримала контракти на будівництво сонячних електростанцій.

Медіа. Месарош став власником кількох регіональних газет та радіостанцій. Він також придбав частку в TV2, одному з найбільших телеканалів Угорщини. Туризм. Компанії Месароша придбали кілька готелів навколо озера Балатон, включаючи люксовий курорт

Hunguest Hotels. Сільське господарство. Месарош став одним з найбільших землевласників в Угорщині, володіючи тисячами гектарів сільськогосподарських земель. Банківський сектор. Він придбав значну частку в МКВ Банк, одному з найбільших комерційних банків Угорщини. Інфраструктура. Компанії Месароша отримали контракти на будівництво та реконструкцію численних доріг та мостів по всій країні.

Спорт. Месарош став власником футбольного клубу "Пушкаш Академія" та інвестував значні кошти в його розвиток. Нерухомість. Його компанії активно інвестують у комерційну нерухомість у Будапешті та інших великих містах. Цифрові технології. Месарош інвестував у 4iG, одну з найбільших ІТ-компаній Угорщини, яка часто отримує державні контракти.

Ці приклади демонструють, як за відносно короткий період Льорінц Месарош розширив свої бізнес-інтереси на численні ключові сектори угорської економіки, часто отримуючи вигідні державні контракти та придбаваючи стратегічні активи. Його стрімке збагачення та близькість до прем'єр-міністра Віктора Орбана викликали значні дискусії в угорському суспільстві та міжнародних колах.

Іштван Тібор. Близький друг Орбана, власник будівельної компанії Kőzger. Отримав багато контрактів на будівництво державної інфраструктури в різних сферах економіки [229].

Мостобудування. Kőzger отримала контракт на реконструкцію моста Маргіт у Будапешті вартістю близько 20 мільярдів форинтів. Компанія брала участь у будівництві нового моста через Дунай у місті Комаром. Дорожнє будівництво. Kőzger виграла тендер на будівництво ділянки автомагістралі М4 між містами Абонь та Фегьвернек. Компанія отримала контракт на реконструкцію кількох ділянок автомагістралі М-3. Залізничні проекти. Kőzger брала участь у модернізації залізничної лінії між Будапештом та Сольноком. Компанія виконувала роботи з електрифікації залізничної лінії між Пюшпекладань та Біхаркерестеш.

Водна інфраструктура. Kőzger отримала контракти на реконструкцію дамб вздовж річки Тиса. Компанія брала участь у проектах з модернізації систем водопостачання в кількох угорських містах. Енергетичні проекти. Kőzger виконувала роботи з

будівництва газопроводів, включаючи частину угорсько-словацького інтерконнектора. Аеропортова інфраструктура. Компанія брала участь у розширенні та модернізації аеропорту в Дебрецені. Міська інфраструктура. Közgér отримала контракти на реконструкцію кількох площ та вулиць у Будапешті. Промислові об'єкти. Компанія будувала виробничі потужності для деяких міжнародних компаній, що інвестують в Угорщину. Спортивні споруди. Közgér брала участь у будівництві та реконструкції кількох футбольних стадіонів у рамках національної програми розвитку спорту. Екологічні проекти. Компанія отримала контракти на будівництво очисних споруд у кількох угорських містах.

Ці приклади демонструють, що Közgér під керівництвом Іштвана Тібора отримала значну кількість великих державних контрактів у різних сферах інфраструктурного будівництва. Близькість Тібора до прем'єр-міністра Віктора Орбана та регулярне отримання його компанією вигідних державних тендерів викликали критику щодо можливого фаворитизму та непрозорості процесу державних закупівель в Угорщині.

Андраш Мольнар - власник компанії Valton-Sec, яка отримує великі контракти на охорону державних об'єктів [230].

Valton-Sec отримала контракт на охорону будівлі угорського парламенту. Компанія забезпечує безпеку кількох міністерств, включаючи Міністерство закордонних справ. Охорона критичної інфраструктури. Valton-Sec відповідає за безпеку атомної електростанції Пакш, єдиної АЕС в Угорщині.

Компанія охороняє кілька великих гідроелектростанцій на Дунаї. Охорона транспортних об'єктів. Valton-Sec забезпечує безпеку міжнародного аеропорту імені Ференца Ліста в Будапешті. Компанія отримала контракти на охорону кількох залізничних вокзалів у великих містах.

Охорона культурних установ. Valton-Sec відповідає за безпеку Угорського національного музею. Компанія охороняє кілька великих театрів та концертних залів у Будапешті. Охорона спортивних об'єктів:

Компанія забезпечує безпеку на новому національному футбольному стадіоні "Пушкеш Арена". Valton-Sec охороняє кілька спортивних комплексів, побудованих в рамках національної програми

розвитку спорту. Охорона фінансових установ. Компанія отримала контракти на охорону кількох відділень Угорського національного банку. Охорона медичних закладів. Valton-Sec забезпечує безпеку кількох великих державних лікарень, включаючи Центральну лікарню Угорських збройних сил.

Охорона освітніх установ. Компанія отримала контракти на охорону кампусів кількох державних університетів. Охорона державних заходів. Valton-Sec часто залучається до забезпечення безпеки під час великих державних святкувань та офіційних візитів. Технології безпеки. Компанія також отримує контракти на встановлення та обслуговування систем відеоспостереження та контролю доступу в державних установах.

Ці приклади демонструють, що компанія Valton-Sec під керівництвом Андраша Мольнара отримала значну частку ринку охоронних послуг для державних об'єктів в Угорщині. Регулярне отримання великих державних контрактів та зв'язки Мольнара з правлячою партією Фідес викликали дискусії щодо явного фаворитизму у процесі державних закупівель у сфері безпеки.

Далі можна називати Іштвана Гаранчі - власника МКВ Bank, який був приватизований за сприяння уряду. Золтана Шпедера мав сильні позиції в банківському секторі, нерухомості, медіа, в сфері технологій, роздрібній торгівлі, фінансові послуги, будівництві, енергетиці.

Після конфлікту з урядом Орбана більшість його бізнес-активів були продані або перейшли під контроль інших осіб. Він зіткнувся з різними юридичними та фінансовими проблемами. Багато його колишніх компаній були придбані бізнесменами, близькими до уряду.

Історія Шпедера демонструє, як швидко може змінитися становище бізнесмена в Угорщині, якщо він втрачає політичну підтримку. Його падіння часто наводять як приклад ризиків, пов'язаних з тісними зв'язками між бізнесом та політикою в країні.

Арпад Хабоні політичний консультант Орбана, який також має значні бізнес-інтереси. Антал Рогань міністр кабінету прем'єр-міністра, пов'язаний з різними бізнес-проектами. Лайош Шимічка бізнесмен, який отримав контроль над значною частиною медіа-активів.

Кевіс Йозеф Віда. Власник мережі казино, яка отримала

монополльне право на азартні ігри в Угорщині. Гейза Шадбойт. Власник компанії Elios, яка виграла великі контракти на вуличне освітлення.

Яким чином надавалися преференції для близьких до уряду Орбана бізнесменів. Державні тендери: Багато компаній, пов'язаних з цими особами, регулярно виграють великі державні контракти. Приватизація: Деякі державні активи були продані за вигідними умовами лояльним бізнесменам. Законодавчі зміни: Прийняття законів, що сприяють певним бізнес-інтересам. Медіа-контроль: Консолідація медіа-ресурсів у руках прихильників уряду. Банківський сектор: Реструктуризація банківської системи на користь національного капіталу. Енергетика: Отримання контролю над ключовими енергетичними активами.

Ці процеси призвели до формування нової економічної еліти, тісно пов'язаної з урядом Орбана, що викликало критику щодо корупції та непотизму, але також аргументувалося як захист національних економічних інтересів.

Після 2010 року процес приватизації в Угорщині значно сповільнився і навіть змінив свій напрямок. Уряд Віктора Орбана взяв курс на посилення державного контролю в економіці. Однак, певні процеси, пов'язані з приватизацією та реприватизацією, все ж відбувалися.

Уряд оголосив політику "реугорщення" економіки, що передбачало збільшення частки національного капіталу. Держава викупила частки в енергетичних компаніях, раніше приватизованих іноземними інвесторами (наприклад, E.ON, RWE). Відбулася "реугорщення" банківського сектору. Наприклад, МКВ Bank був націоналізований, а потім перепроданий угорським інвесторам. Багато муніципальних комунальних підприємств були повернуті під державний контроль [231].

Приватні пенсійні фонди були де-факто націоналізовані. Відбулася реорганізація ринку тютюнових виробів, що призвело до створення нових, переважно угорських, дистриб'юторських мереж.

У медіа-секторі хоча прямої націоналізації не було, відбулася консолідація медіа-активів у руках прихильників уряду. Деякі університети були передані під управління приватних фондів, часто пов'язаних з урядом. Уряд визначив ряд "стратегічних галузей",

де держава прагнула зберегти або збільшити свою присутність. Серед них енергетика - особливо нафтогазовий сектор та електроенергетика, банківський сектор, телекомунікації, комунальні послуги - водопостачання, управління відходами тощо, транспорт - зокрема, залізничний та авіаційний, роздрібна торгівля - особливо продуктами харчування, медіа-сектор, освіта - зокрема, вища освіта, охорона здоров'я, сільське господарство та харчова промисловість.

Щодо останнього та тут відбулася консолідація сільськогосподарських земель, часто на користь великих агрохолдингів. Приватизація також торкнулася державних активів, деякі із них були продані, але часто компаніям або особам, пов'язаним з урядом.

Загалом, після 2010 року в Угорщині спостерігалася тенденція до посилення державного контролю в економіці, а не до класичної приватизації. Цей процес часто характеризували як "керовану приватизацію" або "націоналізацію з подальшим перерозподілом", де активи переходили під контроль осіб або компаній, лояльних до уряду.

Окремо потрібно сказати про вплив політики уряду Орбана на малий та середній бізнес в Угорщині після 2010 року - це важлива і складна тема, яка стосувалася широкого кола напрямків. Система державних закупівель. Тендери часто вигравали компанії, пов'язані з правлячою партією. Малим підприємствам без політичних зв'язків стало складніше отримувати державні контракти [232].

Регуляторна політика. Впроваджено нові правила та регуляції, які часто фаворизували певні компанії, це створювало нерівні умови конкуренції на ринку. Доступ до фінансування. Державні програми підтримки та кредити часто розподілялися на користь "лояльних" підприємств. Це ускладнювало доступ до капіталу для незалежних компаній.

Податкова політика. Впроваджено спеціальні податки в певних секторах, які часто були спрямовані проти іноземних компаній, що створювало переваги для місцевих "лояльних" підприємств.

Місцеве самоврядування. Посилення централізації влади вплинуло на взаємодію бізнесу з місцевою владою. Часто успіх на місцевому рівні залежав від відносин з центральною владою. Медіа та реклама. Компанії, які рекламувалися в "опозиційних" медіа, зіткнулися з труднощами, що створювало тиск на бізнес щодо вибору

"правильних" медіа-партнерів. Галузеві асоціації. Деякі бізнес-асоціації стали більш політизованими. Членство в "правильних" асоціаціях могло впливати на бізнес-можливості. Освітні та навчальні програми. Державні програми підтримки навчання та розвитку бізнесу часто фаворизували певні групи. Експортні можливості. Державна підтримка експорту могла залежати від політичної лояльності. Інноваційні гранти. Розподіл коштів на інновації та розвиток часто відбувався з урахуванням політичних факторів.

Ця система створила середовище, де політична лояльність часто ставала важливим фактором бізнес-успіху, особливо для малих та середніх підприємств. Це призвело до викривлення ринкових механізмів та створило додаткові виклики для підприємців, які прагнули залишатися політично незалежними. Варто зазначити, що ця ситуація викликала критику як всередині країни, так і з боку міжнародних організацій, зокрема Європейського Союзу, через питання чесної конкуренції та верховенства права.

Розглянемо детальніше розвиток інноваційного та технологічного сектору в Угорщині після 2010 року, особливо в Будапешті з позиції дослідження економічної еліти. Конкретні приклади цієї діяльності виглядають наступним чином. Стартап-екосистема. Будапешт став одним з провідних стартап-хабів Центральної та Східної Європи. З'явилися успішні стартапи, такі як Prezi (презентаційне програмне забезпечення) та LogMeIn (віддалений доступ та співпраця). Що дало можливість молодим вченим та менеджерам започаткувати власну справу [233].

ІТ-освіта. Угорські університети, особливо в Будапешті, продовжували випускати висококваліфікованих ІТ-фахівців. Зросла кількість приватних курсів та буткемпів з програмування. Це також дало нові можливості для формування молодого бізнес – еліти. Міжнародні технологічні компанії. Багато глобальних технологічних компаній відкрили офіси в Будапешті, включаючи IBM, Microsoft, Nokia, Ericsson. Це створило додаткові можливості для місцевих фахівців та сприяло трансферу технологій [234].

Фінтех-сектор. Розвиток фінансових технологій, включаючи платіжні системи та блокчейн-проекти. Наприклад, компанія Transferwise (нині Wise) має великий центр розробки в Будапешті. Інкубатори та акселератори. Створено низку інкубаторів та

акселераторів, таких як Design Terminal та Hiventures. Вони надавали підтримку та фінансування для нових технологічних проєктів. Державні ініціативи. Незважаючи на загальну централізацію, уряд запустив програми підтримки інновацій, такі як "Цифрове благополуччя програма". Створено Національну лабораторію штучного інтелекту.

Венчурний капітал. Зросла активність венчурних фондів, як місцевих, так і міжнародних. Державний фонд Hiventures став одним з найбільших венчурних інвесторів у регіоні. Індустрія відеоігор. Угорщина стала важливим центром розробки відеоігор у Європі. Компанії як Neoscore Games та Zen Studios досягли міжнародного успіху.

Креативні індустрії. Розвиток дизайну, анімації та інших креативних технологій. Наприклад, студія Kinema створила візуальні ефекти для голлівудських фільмів. Співпраця з академічними установами. Посилення зв'язків між університетами та бізнесом у сфері R&D. Створення інноваційних лабораторій при вищих навчальних закладах. Кібербезпека. Розвиток сектору кібербезпеки, включаючи як стартапи, так і державні ініціативи. Розумне місто. Ініціативи з розвитку "розумного міста" в Будапешті, включаючи проєкти з управління трафіком та енергоефективності.

Важливо зазначити, що хоча технологічний сектор в Угорщині, особливо в Будапешті, продовжував динамічно розвиватися, він все ж таки стикався з певними викликами. Це включало питання регуляторної політики, доступу до фінансування для деяких компаній та загальний політичний клімат у країні. Проте, завдяки сильній технічній освіті, наявності талантів та географічному положенню, Угорщина змогла зберегти свою позицію як важливий технологічний хаб у регіоні.

Період з 2010 року до теперішнього часу характеризується суттєвою трансформацією угорської економічної еліти під впливом політики уряду Віктора Орбана. Відбулася значна централізація економічної влади та посилення зв'язків між політичною владою та бізнес-елітою, що призвело до формування нової олігархії, лояльної до правлячої партії. Впроваджено політику підтримки "національних чемпіонів" та збільшення частки вітчизняного капіталу в стратегічних секторах. Ця політика створила середовище, де політична лояльність

часто стає важливим фактором бізнес-успіху, особливо для малого та середнього бізнесу. Незважаючи на загальну тенденцію до централізації, технологічний сектор, особливо в Будапешті, продовжував динамічно розвиватися. Економічна політика Угорщини викликала гостру критику з ЄС через питання конкуренції та верховенства права. Ці зміни мають потенційно довготривалий вплив на структуру угорської економіки, її конкурентоспроможність та інвестиційний клімат, створюючи як нові можливості, так і серйозні виклики для подальшого розвитку країни.

Під час правління урядів Орбана розпочинаючи з 2010 році і до теперішнього часу, прагнули суттєво замінити культурну еліту. Не секрет, що значна частина цієї еліти розділяла ліві погляди, які панували в угорському суспільстві до зміни політичного режиму.

Віктор Орбан вже передбачив намір зміни культурної еліти у своїй промові 2009 року в Кетче, а його уряди та різні призначені ним чиновники з питань культурної політики пізніше впровадили ряд заходів культурної політики для сприяння зміні еліти [235].

То наскільки успішною була заміна культурної інтелігенції? Якщо дивитися не на окремі керівні посади, а на культурну еліту в цілому, чи змінилася культурна еліта з точки зору її складу, соціально-демографічних характеристик та політичних поглядів?

Спочатку розглянемо з кого складається інтелектуальна верхівка угорського суспільства. позиційної еліти, В Угорщині існують наступні групи культурної еліти. Позиційна еліта, репутаційна еліта, ринкова еліта, медіа-еліта, академічна еліта, мистецька еліта.

Розпочнемо із позиційної еліти Угорщини - це група впливових осіб, які займають ключові посади в важливих установах країни, зокрема в сферах освіти, науки, культури та медіа. Ця група становить значну частину загальної культурної еліти країни і відіграє важливу роль у формуванні культурного та інтелектуального ландшафту Угорщини.

До позиційної еліти Угорщини входять: керівники університетів, наукових, культурних установ. До них входять музеї, театри, бібліотеки, науково-дослідні інститути, керівники засобів масової інформації, члени Угорської академії наук, двох академій мистецтв (ліво-ліберальної академії, правої академії) [236].

Членство в цих установах, особливо в академіях, вважається

надзвичайно престижним і є визнанням довгої та успішної кар'єри. Члени академії отримують значну довічну ренту, що підкреслює їхній високий статус. Позичійна еліта має значний вплив на культурне виробництво та формування громадської думки. Нові члени академії обираються існуючими членами, що сприяє збереженню певної спадкоємності. Склад позиційної еліти може відображати політичні зміни в країні, особливо після зміни уряду. Більшість представників цієї категорії еліти - чоловіки старшого віку, часто народжені в Будапешті. Багато членів є випускниками елітних університетів Будапешта. Спостерігається тенденція до поляризації політичних поглядів, з помітним зсувом вправо серед керівників установ та ЗМІ після 2010 року.

Позичійна еліта відіграє ключову роль у культурному та інтелектуальному житті Угорщини, але її склад та орієнтація можуть змінюватися під впливом політичних процесів у країні.

Репутаційна еліта. Визначається на основі визнання та репутації в культурному середовищі. Лауреати найвищих культурних державних нагород - це особи, які отримали престижні нагороди від угорської держави за видатні досягнення в культурній сфері. Серед них лауреати премії імені Лайоша Кошута. Найпрестижніша державна нагорода Угорщини в галузі культури та мистецтв. Присуджується щорічно з 1948 року. Названа на честь Лайоша Кошута, лідера угорської революції 1848-1849 років. Премія Іштвана Сечені. Престижна нагорода за досягнення в науці та культурі, заснована в 1990 році. Названа на честь графа Іштвана Сечені, відомого угорського реформатора XIX століття. Премія Йожефа Аттілі. Важлива літературна нагорода, яка присуджується письменникам, поетам і літературним критикам. Премія Ференца Ліста. Престижна музична нагорода. Присуджується видатним композиторам і виконавцям. Премія Міхая Мункачі. Важлива нагорода в галузі образотворчого мистецтва. Премія Яноша Араня. Нагорода за досягнення в галузі перекладу літератури. Премія Балінта Балашші. Нагорода за досягнення в поезії.

Ці нагороди мають велике значення в культурному житті Угорщини.

Вони є символом визнання найвищих досягнень у різних сферах культури. Лауреати цих нагород автоматично вважаються

частиною культурної еліти країни. Отримання такої нагороди часто супроводжується значною грошовою премією. Лауреати користуються високим престижем у суспільстві та професійних колах. Ці нагороди часто розглядаються як індикатор культурної політики держави.

Важливо зазначити, що склад лауреатів цих нагород може відображати політичні тенденції в країні, особливо після зміни уряду. Дослідження показують, що після 2010 року (приходу до влади уряду Орбана) спостерігалися певні зміни в критеріях відбору лауреатів, що могло вплинути на склад цієї частини культурної еліти бо перевагу віддавали симпатикам уряду.

Особи, номіновані іншими членами еліти як "найвидатніші фігури сучасної угорської культури". Ця група представляє унікальну частину угорської культурної еліти, визначену через механізм визнання колегами. Яким чином митці можуть потрапити до цієї групи. Вони обираються шляхом опитування інших членів культурної еліти. Кожен учасник опитування може номінувати до п'яти осіб. Особи з найбільшою кількістю номінацій включаються до цієї групи. Для цього вони повинні мати високий рівень визнання серед колег у культурній сфері. Мати значний вплив на культурні процеси в країні, їхня думка має вагу в професійних та громадських дискусіях. Можуть представляти різні галузі культури: література, мистецтво, музика, театр, кіно тощо. Часто є міждисциплінарними діячами, що працюють на перетині різних культурних сфер [236].

Зазвичай мають довгу та успішну кар'єру в культурній сфері. Часто це особи, які зробили значний внесок у розвиток угорської культури протягом десятиліть. Тенденція до більш ліберальних поглядів порівняно з позиційною елітою. Можуть бути більш критичними до поточної політичної ситуації. Часто старшого віку, що відображає накопичений досвід та визнання. Переважно чоловіки, що відображає загальну тенденцію в культурній еліті Угорщини. Значна частина народилася або довго жила в Будапешті. Високий рівень освіти, часто випускники престижних університетів. Можуть мати міжнародний досвід навчання або роботи. Часто мають високу медійну присутність.

Їхні думки та роботи широко обговорюються в суспільстві. Цей статус зазвичай більш стабільний порівняно з позиційною

елітою, оскільки менше залежить від політичних змін. Однак може змінюватися з часом відповідно до змін у культурному ландшафті. Можуть впливати на формування культурної політики через свій авторитет. Часто виступають як експерти або радники в культурних питаннях.

Ця група представляє важливу частину культурної еліти Угорщини, відображаючи не лише офіційне визнання, але й повагу та авторитет серед колег у культурній сфері. Становить значну частину культурної еліти (44% у дослідженні). Як правило налаштовані проти Орбана і політики його уряду.

Ринкова культурна еліта - це особлива група в структурі культурної еліти Угорщини, яка визначається насамперед своїм комерційним успіхом. Базується на критерії ринкового успіху та включає авторів бестселерів та успішних музичних виконавців. Критерії можуть включати обсяги продажів, кількість проданих квитків, рейтинги популярності. Становить меншу частину культурної еліти, близько 9%. Характеризується більшою гендерною різноманітністю порівняно з іншими групами еліти, більше половини – жінки. Сфери діяльності: література: автори популярних романів, нон-фікшн бестселерів; музика: поп-зірки, рок-музиканти, виконавці популярної музики; кіно та телебачення: актори, режисери комерційно успішних проєктів; інші сфери розважальної індустрії.

Часто вони мають вищий рівень доходів порівняно з іншими групами культурної еліти. Їхній успіх більше залежить від ринкових механізмів, ніж від державної підтримки. Мають широкую аудиторію та фан-базу. Активно використовують соціальні медіа та інші канали комунікації з публікою. Політична орієнтація може бути різноманітною, не обов'язково корелює з політичними поглядами інших груп еліти.

Як правило намагаються залишатися політично нейтральними для збереження широкої аудиторії. Формують масову культуру та смаки широкої публіки та впливати на суспільні тенденції та моду.

Більш динамічна група порівняно з іншими: склад може швидко змінюватися залежно від ринкових тенденцій. Після 2010 року спостерігається значне оновлення складу (близько 48% "новачків").

Мають складні відносини з "високою" культурою та академічною елітою. Часто співпрацюють з медіа-елітою. Різноманітний освітній

бекграунд, не обов'язково пов'язаний з елітними університетами. Часто мають досвід роботи в різних сферах перед досягненням успіху. Можуть впливати на культурну політику через свою популярність та економічний успіх. Іноді залучаються до державних культурних ініціатив та проектів.

Ринкова культурна еліта відіграє важливу роль у формуванні сучасного культурного ландшафту Угорщини, представляючи комерційно успішний сегмент культурної індустрії та забезпечуючи зв'язок між "високою" культурою та масовою аудиторією.

Медіа-еліта є важливою складовою культурної еліти Угорщини, що має значний вплив на формування громадської думки та культурного дискурсу. Включає керівників провідних засобів масової інформації: телебачення, радіо, друкованих та онлайн-видань. Впливові журналісти, редактори, телеведучі та медіа-експерти. Власники та топ-менеджери медіа-компаній.

Часто перетинається з позиційною елітою, особливо на рівні керівництва державними медіа. Має зв'язки з політичною та економічною елітою.

Після 2010 року керівники державних медіа повністю підтримують політичні погляди правлячої коаліції Фідес. Приватні медіа демонструвати більшу різноманітність політичних поглядів, часто опозиційні владі.

Вони формують інформаційний порядок денний та впливають на громадську думку та культурні тренди, відіграють ключову роль у політичній комунікації. Мають журналістську освіту або досвід роботи в медіа. Деякі представники можуть мати політичний або бізнес-бекграунд. Мають високі доходи, особливо на керівних посадах. Економічна залежність від уряду суттєво впливає на їх редакційну політику. Після 2010 року відбулися значні структурні зміни в медіа-ландшафті Угорщини. Посилення державного контролю над більшістю ЗМІ, поява нових незалежних онлайн-медіа. Деякі представники мають міжнародний досвід або зв'язки з глобальними медіа-компаніями, що переслідується владою. Вони грають значну роль у формуванні міжнародного іміджу Угорщини.

Щодо етичних аспектів то тут варто підкреслити посилення відповідальності за дотримання журналістської етики та балансування між комерційними інтересами та суспільною місією. Вони як правило,

випускники провідних університетів, особливо з журналістики та комунікацій. Їх кар'єрний шлях включає поступове просування від журналіста до керівних посад. Хоча загалом в медіа більше гендерного балансу, на вищих керівних посадах все ще переважають чоловіки. Вони грають важливу роль у висвітленні культурних подій та тенденцій. Виступають як критики або промоутери культурних явищ.

Головним чином сконцентровані в Будапешті, але є представники і з регіональних медіа. Серед викликів та тенденцій варто назвати боротьба з дезінформацією та фейковими новинами. Адаптація до зміни медіа-споживання аудиторією. Пошук нових бізнес-моделей в умовах змінного медіа-ландшафту.

Медіа-еліта відіграє критичну роль у формуванні інформаційного та культурного простору Угорщини, балансуючи між різними інтересами та викликами сучасного медіа-середовища.

Академічна еліта є ключовою складовою культурної еліти Угорщини, що відіграє важливу роль у науковому та інтелектуальному житті країни. До її складу входять члени Угорської академії наук, члени двох академій мистецтв (ліво-ліберальної та правої), ректори та провідні професори престижних університетів, керівники науково-дослідних інститутів.

Угорська академія наук (МТА) - найпрестижніша наукова установа.

Угорська академія мистецтв (ММА) - впливова установа у сфері мистецтв

Провідні університети, особливо в Будапешті. Представників цієї групи еліти характеризує високий рівень публікаційної активності, міжнародне визнання в своїх галузях, значний внесок у розвиток науки та мистецтва. Їх політична орієнтація традиційно більш ліберальна, особливо серед представників гуманітарних наук. Після 2010 року спостерігається певна поляризація поглядів, при цьому мистецька еліта більш опозиційна до влади [237].

Академічна еліта має вплив на суспільство у формуванні наукової та культурної політики, вони відіграють експертна роль у суспільних дискусіях, мають суттєвий вплив на освітні програми та стандарти.

Отримують державні гранти та фінансування, престижні довічні стипендії для членів академій особливо ті із них, які демонструють

підтримку уряду Орбана і його політики.

Вони приймають активну участь у міжнародних наукових проєктах та є членами міжнародних академій та наукових товариств. Належать до переважно старшої вікової групи, серед них спостерігається значне домінування чоловіків, особливо на керівних позиціях. Мають високий рівень освіти, часто з міжнародним досвідом, серед них значна частка випускників елітних угорських університетів. Більшість із них підтримують тісні зв'язки з культурною та інтелектуальною елітою та складні відносини з політичною елітою, особливо після 2010 року.

Серед викликів та конфліктів цієї групи еліти варто назвати їх відношення до реформи вищої освіти та наукової сфери після 2010 року. Суперечки щодо автономії університетів та академічних установ.

Дискусії про роль гуманітарних наук. У культурному житті вони грають вирішальну роль, особливо у збереженні та розвитку національної культурної спадщини. Участь у культурних дебатах та формуванні культурної політики. Для чого використовують виступи в медіа як експертів, публікують науково-популярні роботи на ці теми.

Спостерігається тенденція до відтворення еліти через академічні династії. Пройшли значні зміни в критеріях відбору нових членів після 2010 року на користь тих вчених, які підтримують національно – консервативну ідеологію.

Академічна еліта головним чином сконцентрована в Будапешті. Після 2010 року уряд прикладає зусилля щодо розвитку регіональних наукових центрів.

Академічна еліта Угорщини відіграє ключову роль у формуванні інтелектуального ландшафту країни, зберігаючи баланс між традиціями та інноваціями, а також орієнтуючись у складному політичному та соціальному контексті сучасної Угорщини.

Мистецька еліта Угорщини після 2010 року. Прихід до влади уряду Віктора Орбана у 2010 році значно посилив державний вплив на культурну сферу, через створення "національної культурної стратегії". Це супроводжувалося реорганізацією ключових культурних інституцій, посилення ролі Угорської академії мистецтв (ММА) через зміну керівництва і започаткування фінансування. Зміни в керівництві національних театрів, музеїв, галерей. У цілому

в системі державного фінансування мистецтва відбулися значні переміни, у першу чергу через посилення ролі державних грантів та субсидій. Набув розвиток нових форм приватного меценатства. Зростання розділення на "офіційну" та "альтернативну" мистецьку сцену.

Посилення ідеологічного розколу серед митців, ті із них, які були лояльні до уряду отримували значні преференції. З'явилися нові впливові фігури, симпатичні Орбану і його уряду, саме вони стали керівниками в ключових культурних установах.

Значно збільшилася увага до національних тем та історії, посилюються дискусії щодо ролі "угорських цінностей" в мистецтві, акцент тут був зроблений на наступному. Національна ідентичність - наголос на угорській історії, традиціях та фольклорі. Консервативні ідеали - підтримка традиційних сімейних та соціальних структур. Християнська спадщина - відображення християнських мотивів та цінностей. Історичний наратив - зосередження на ключових історичних подіях та фігурах Угорщини. Протистояння глобалізації - критика західних впливів та захист "автентичної" угорської культури. з акцентом на націоналістичну ідеологію.

Відбулися зміни і в міжнародному контексті, у першу чергу, в репрезентації угорського мистецтва за кордоном та дебати щодо "національного" чи "глобального" в мистецтві. Паралельно з цим відбувалися реформи в мистецьких вузах, суперечки навколо автономії університетів (наприклад, випадок з Університетом театру і кіномистецтва). Розвиток незалежних мистецьких просторів та ініціатив. Зростання ролі онлайн-платформ для презентації мистецтва. На все це митці запроваджували різні форми адаптації до нових умов, розвивали критичне мистецтво та активізм. Деякі із них, в знак протесту емігрували за кордон.

Мистецька еліта Угорщини після 2010 року зазнала значних трансформацій, що відображають ширші політичні та соціальні зміни в країні. Цей період характеризується посиленням державного впливу на культурну сферу, що призвело до реорганізації ключових інституцій та зміни системи фінансування мистецтва. Спостерігається зростаюча поляризація мистецького середовища, з чітким розділенням на "офіційну" та "альтернативну" сцени [238].

Нова культурна політика акцентує увагу на "угорських цінностях",

що включає фокус на національній ідентичності, історії та традиціях. Це викликало дебати щодо ролі мистецтва у суспільстві та балансу між національним та глобальним контекстом.

Реакція митців на ці зміни варіюється від адаптації до нових умов до розвитку критичного мистецтва та активізму. Водночас, з'являються нові платформи та форми вираження, особливо в цифровому просторі.

Загалом, період після 2010 року став часом значних викликів та змін для мистецької еліти Угорщини, що вплинуло на всі аспекти культурного життя країни - від освіти в сфері мистецтва до міжнародної репрезентації угорської культури.

Період з 2010 року до теперішнього часу характеризується значними трансформаціями у структурі та динаміці угорської еліти, що відображає глибокі зміни в політичному та соціальному ландшафті країни.

Політична еліта під керівництвом Віктора Орбана та партії Фідес сконсолідувала владу, впроваджуючи системні зміни в державному управлінні та законодавстві. Це призвело до посилення централізації влади та зменшення простору для політичної опозиції.

Економічна еліта зазнала реструктуризації, з посиленням зв'язків між політичною владою та бізнесом. Виникла нова група олігархів, тісно пов'язаних з правлячою партією, що призвело до перерозподілу економічних ресурсів та зміни бізнес-ландшафту країни.

Культурна еліта пережила період значних змін та поляризації. Державна культурна політика спрямована на просування "національних цінностей" та реорганізацію ключових культурних інституцій. Це призвело до розділення на "офіційну" та "альтернативну" культурні сцени, з помітним впливом на фінансування та підтримку різних форм мистецтва.

Загальні тенденції включають:

- Посилення взаємозв'язку між політичною та економічною елітами
- Зростаюча поляризація в усіх сферах суспільного життя
- Зміни в критеріях рекрутування до еліти, з акцентом на лояльність до правлячої партії
- Трансформація механізмів фінансування та підтримки в культурній сфері

- Дебати щодо ролі "угорських цінностей" та національної ідентичності

Ці зміни викликали як внутрішні, так і міжнародні дискусії щодо стану демократії, верховенства права та культурної свободи в Угорщині. Водночас, вони призвели до формування нових форм громадянського суспільства та альтернативних платформ для вираження в усіх сферах.

Загалом, період з 2010 року характеризується глибокою трансформацією структури угорської еліти, що має довгострокові наслідки для політичного, економічного та культурного розвитку країни.

Розділ 9. Медіаполітика в Угорщині після зміни політичного режиму і до сьогодні

9.1. Еволюція угорської журналістики: від падіння комунізму до приходу до влади Орбана (1989-2010)

Падіння "залізної завіси" у 1989 році ознаменувало початок нової ери для Угорщини, і сфера журналістики не стала винятком. Протягом наступних двох десятиліть угорські медіа пережили різку трансформацію, відображаючи ширші політичні, економічні та соціальні зміни в країні.

Цей період став свідком переходу від жорстко контрольованої комуністичним режимом преси до різноманітного медіа-ландшафту з численними незалежними виданнями. Журналісти, які довгий час були обмежені в своїй діяльності, отримали можливість вільно висвітлювати події та критикувати владу. Водночас, ця свобода принесла з собою нові виклики: необхідність адаптуватися до ринкових умов, конкуренцію з боку іноземних медіа-корпорацій та постійну боротьбу за збереження незалежності від політичного впливу.

На кінці 80-х та на початку 90-х років у політичному житті Угорщини проходили корінні переміни у політичному житті країни всі ці процеси проходили на тлі ослаблення партійно-державного контролю над засобами масової комунікації.

Все це спричинило безпосередній вплив на діяльність засобів масової інформації - на відміну від попередніх років, коли негативні події в країні нерідко замовчувалися пресою. Саме з 1988 року діяльність ЗМІ набула некерованого характеру (з боку влади).

Провідні західні країни розуміли, що ЗМІ мають значний вплив на суспільну свідомість і тому з допомогою своїх спецслужб здійснили інформаційну експансію в країнах соціалістичного табору та розпочали цю діяльність саме з Угорщини [239].

Ці зусилля західних держав лягли в гарний ґрунт, саме в цей час в Угорщині значно ослаб партійно-державний контроль над засобами масової комунікації, а розпочинаючи з 1988 р., функціонування масмедіа стало незалежним від влади. У ЦК УСРП ліквідований

сектор преси, а також відділ агітації та пропаганди, одним із головних завдань якого був контроль за діяльністю ЗМІ. Партія практично відмовилася від керівництва пресою. У медіасфері соціалісти зберегли керівництво тільки діяльністю свого центрального органу газети Népszabadság, а також партійними виданнями на місцях - органами обкомів партії.

Керівництво діяльністю радіо і телебачення, Угорського телеграфного агентства (МТІ), а також газети «Magyar Hírlap» узяв на себе уряд. Скасовано Управління інформації при Раді міністрів УНР, замість якого створено Управління Ради міністрів, що закріпило за урядом функції видачі дозволу та реєстрації новостворюваних видань, розподіл ліміту на папір.

Істотні зміни в структуру ЗМІ внесла поява нових численних видань. До моменту прийняття Закону про пресу (1986 рік) у країні функціонувало близько 1700 газет і журналів, за два роки з'явилося ще 13, а в 1988 р. - 85 нових видань. Це органи різних альтернативних об'єднань, партій - відкрито опозиційні видання. У 1988 році з'явилися нові видавництва різного штибу, створені на кошти акціонерних товариств, кооперативів, банків, видавництв, багатих угорських емігрантів із залученням іноземного капіталу [240].

Так, 15 жовтня 1989 р. було оголошено про створення в Будапешті спільного угорсько-американського видавництва зі статутним капіталом 15 млн форинтів для видання книг угорських авторів і журналу Hítel. Іншим прикладом створення змішаного підприємства з випуску газетно-журнальної періодики є установа видавництва Reform зі статутним капіталом 1 млн марок. Воно було утворено восени цього ж року, акціонерним товариством Reform спільно з західнонімецьким концерном Шпрингера та інформаційним агентством Ференца (ФРН) [241, с. 71-72].

На медіаринок активно зайшли іноземні інвестори. Так, більшістю акцій у безкоштовній газеті Metro, таблоїді Blikk і політичній газеті Népszabadság володіли Metro International, Ringier Kiado та B.V. Tabora - Ringier Kiado, Bertelsmann AG відповідно. Політичний тижневик HVG на 75% контролювався німецькою групою Westdeutsche Allgemeine Zeitungsverlag, WAZ.

Іноземний капітал проник також на регіональний газетний ринок в Угорщині. Сюди протягом 90-х років зайшли: Axel

Springer Magyarorszdg, Voralbelger Medienhonse та Daily Mail Trust. Це досить потужні медіакомпанії з власними сучасними друкарнями, розгалуженою системою розподільчої логістики, а саме: розповсюдження, доставка медіапродукції, які активно вводять у дію інші можливості угорського медіаринку.

В угорському політикумі активно обговорювалася тема обмеження числа ЗМІ, які видаються за державний кошт або фінансуються громадськими організаціями. У фокусі уваги подій знаходилися літературно-публіцистичний щотижневик «Élet és Irodalom» і тижневий часопис про культуру «Új Tükör».

Щодо часопису «Élet és Irodalom», то його засновники та власники, Золтан Ковач, Іштван Ванча і Густав Медьєші, які є відомими в Угорщині інтелектуалами та мають власну позицію щодо суспільно-політичного ладу в країні, що відрізняється правдивістю і чесністю та не змінюється з приходом до влади будь-якої коаліції. Це створило цьому щотижневику популярність і довіру в середовищі інтелігенції, думаючої публіки. Тому цей часопис випадає з кола аналогічних угорських ЗМІ як прогресивний та неупереджений. Головний редактор «Élet és Irodalom» Золтан Ковач, який займає цю посаду з 1993 року, говорить, що навіть у соціалістичні часи їх видання старалося відстоювати власну думку, цьому сприяло те, що в колективі журналістів працювали інтелігентні професіонали.

Серед інших опозиційних ЗМІ, які відігравали значну роль в Угорщині, були такі, що використовують у своїй роботі старі методи, але перебудували їх з урахуванням сучасних вимог ринку. Поміж них варто назвати літературно-критичний журнал Kortárs, створений ще у 1957 році, - видається щомісяця у Будапешті. У цьому часописі друкувалися відомі угорські письменники, представники молодших поколінь. Окрім творів художньої літератури, есе, нарисів та критики, журнал публікує також соціологічні праці, відстежує помітні події в театрі, кіно, музиці та образотворчому мистецтві. Великий угорський письменник, поет, драматург, тричі лауреат премії Лаюша Кошута Дюла Іллеш писав у одній зі своїх програмних статей про місце та роль Kortárs: "Я хотів би, щоб Kortárs був спадкоємцем великих угорських журналістів і виконав свою історичну роль, а саме, щоб наші нащадки могли краще побачити майбутнє" [242].

Nagyvilág видавався Спілкою угорських письменників і був

щомісячним журналом світової літератури. Перший його номер був опублікований у жовтні 1956 року. Публікація призупинена з січня 2016 року. На шпальтах журналу друкувалися твори авторів з усього світу. Час від часу в часописі з'являлися статті з критикою соціалістичного ладу, але влада на це закривала очі. Політолог, відомий дослідник угорських ЗМІ, Петер Байомі-Лазар вважає, що до початку 90-х років журнал був своєрідним запобіжником для зниження суспільної напруги у середовищі інтелігенції [243].

У той же час, такі видання, як *Világosság*, *Valóság*, *Társadalmi Szemle*, *Kritika* за часів соціалізму займали провладну позицію й у своїх публікаціях на соціальні, історичні та політичні теми намагалися слідувати лінії партії.

Так, журнал *Társadalmi Szemle*, заснований у 1931 році, з 1946 року поступово змінював назви заголовків рубрик, і вже у 1988 році у ньому можна було прочитати: дослідження, обмін думками, перебудова та соціальна політика, історія європейського фашизму, орієнтація, записки культурної політики, життєві шляхи - кооперативи, міжнародна перспектива, Європа.

Видавався журнал щомісячно і був головним рупором УСРП. У 1998 році вийшов останній номер цього часопису [244]. В кінці 80 – х років під впливом горбачовської перебудови в масмедіа Угорщини сталися докорінні зміни. На медіаринок вийшли нові політичні періодичні видання, які миттєво завоювали довіру читача. Якщо в соціалістичні часи ЗМІ доносили до публіки інформацію про суспільно-політичне, економічне становище в країні заполітизованою, стандартною мовою, то медіаполітику кінця 80-х – початку 90 – х років відрізняють відкритість та неупередженість, гострота оцінок і думок.

Усе це сформувало попит на появу політичних періодичних видань, які б відповідали вимогам часу, задавали загальний тон журналістиці. Найбільш характерним зразком подібного періодичного видання є часопис *Reform*. Це був перший незалежний журнал демократичних новин з новим духом і формою, який з'явився вперше на зорі зміни режиму та вийшов друком у вересні й до грудня 1988 року мав тираж 170 тис. примірників.

Він був створений як змішане підприємство з випуску газетно-журнальної періодики видавництва «Реформа» зі статутним

капіталом один мільйон марок. Він був започаткований акціонерним товариством «Реформа» (спонсорами якого були 13 організацій, банків, у тому числі видавництва УСРП «Кошут» та «Хірлап», кредитний банк УНР) спільно з західнонімецьким концерном Шпрингера й інформаційним агентством Ференца (ФРН).

У своєму зверненні до підписників головний редактор часопису Петер Тьоке 23 вересня 1988 року писав: "Шановний читачу! Ви тримаєте в руках унікальне видання - перший за багато років незалежний, демократичний інформаційний журнал. Наша місія - бути каталізатором політичних, соціальних та економічних реформ у країні. Тижневик "Реформа" прагне відродити найкращі традиції угорської журналістики, зберігаючи при цьому об'єктивність та неупередженість. Ми беремо на себе зобов'язання висвітлювати найактуальніші суспільні проблеми з різних перспектив, надаючи майданчик для відкритих дискусій та зіткнення різноманітних поглядів. Наше видання ставить за мету сприяти розширенню суспільної гласності та підвищенню прозорості громадського життя. Ми усвідомлюємо обмеженість наших ресурсів, але переконані, що навіть скромними засобами можемо зробити вагомий внесок у розвиток відкритого суспільства. Ми віримо, що наша робота допоможе читачам краще орієнтуватися у складних процесах, які відбуваються в нашій країні, та сприятиме формуванню активної громадянської позиції. Реформа" - ваш надійний компас у світі суспільних змін!" [245].

Безумовно, що серед часописів такого кшталту потрібно назвати *Héti Világgazdaság* або *HVG*. З часу свого заснування у 1979 р. став провідним економічним та політичним тижневиком Угорщини як з погляду тиражу, так і читацької аудиторії [246].

Будучи регулярним джерелом новин та інформації, *HVG* надає об'єктивну інформацію про внутрішню й міжнародну політику, економіку та суспільство. Спочатку своєї діяльності часопис був економічно орієнтований, але поступово розширив спектр статей і закріпив свою популярність за рахунок оглядів внутрішньої та міжнародної політики з реформістських позицій.

Далі варто згадати тижневик *168 Ora*, який з'явився на угорському медіаринку в 1989 році. На початковому етапі своєї діяльності це була тільки версія для друку програми радіо, а пізніше він став

політичним виданням.

168 ORA публікувалася щотижня по четвергах і пропонувала статті про політику та поточні справи, а також містила інтерв'ю з відомими громадськими діячами. Журнал мав ліберальну і ліву ліберальну позиції. Журнал пропонував себе в якості важливого суспільного, інтелектуального тижневика.

Серед впливових журналів, які заявили про себе після зміни режиму, варто назвати часопис Hítel. 15 жовтня було оголошено про початок його виходу з листопада 1988 року як органу Угорського демократичного форуму (УДФ). Однак, 3 листопада, інформуючи про пресконференцію, організовану цим журналом, угорська преса повідомила, що, за словами його головного редактора, Hítel нічого спільного не буде мати з УДФ, а буде демократичним незалежним виданням з накладом 20 тис. примірників (у грудні його тираж становив уже 39 тис. примірників) і періодичністю двічі на місяць.

Заснував журнал невеликий кооператив «ICIC» (без будь-якої фінансової участі держави) на комерційній основі за участю західного капіталу, кошти на Hítel у розмірі двох мільйонів форинтів виділив угорський винахідник-підприємець Ф. Морваї. Це видання було самостійним у політичному й економічному відношеннях, відповідальність за його діяльність ніс головний редактор.

З вересня 1992 року – Hítel виходив щомісяця та став одним із найпопулярніших літературних форумів за останні десятиліття. Його читачі – в основному творча інтелігенція та науковці [247].

Серед угорських ЗМІ на особливу увагу заслуговує часопис Magyar Narancs. Створений у 1989 року як журнал для молоді, близький до партії Фідес, ліберально налаштований, прозахідний та проринковий політико-культурний щотижневик. Дослідники масмедіа відносять його до яскравого прикладу гонзо-журналістики. Його основний профіль - права людини, включаючи захист прав національних меншин, а культурний напрям зачіпає як високу, так і популярну, мейнстримну та авангардну культуру.

Читачі часопису представляють міських, ліберальних, висококультурних споживачів у віці від 29 до 40 років, які в основному цікавляться вищою політикою і мають післяуніверситетську освіту. Близько однієї п'ятої з них - передплатники, решта читачів купують журнал на вулиці. Крім того, вебсайт видання має 2-3 тисячі індиві-

дуальних відвідувачів. Статистика також показує, що кількість переглядів сторінок показує більше 10 000 відвідувачів щодня [248]. У перехідний період поряд з журналами, про які йшла мова вище, в медійному просторі Угорщини значну роль відігравали газети. Хоча через економічні труднощі частина державних періодичних видань змушені були припинити свою діяльність, на їх місце прийшли нові, амбітні та агресивні гравці медіаринку.

Разом з тим, намітилася стійка тенденція зниження тиражів і популярності центральних газет, окрім «Мадяр хірлап» і «Мадяр Немзет», тираж яких зріс на 11,6 і 26,7% відповідно. Згідно з даними журналу «Шайто Тер'естеш», за 1988 рік партійна «Непсабадшаг» втратила 32,7%, профспілкова «Непсава» - 26,5, міська вечірня «Ешті хірлап» - 27,4 і навіть спортивна «Непшпорт» - 23,1. У той же час, тиражі новостворених комерційних видань зростали [249].

До цього часу вже застарів прийнятий усього двома роками раніше Закон про пресу, так як соціально-економічна ситуація в країні значно змінилася. Тому на засіданні Політбюро ЦК УСРП 15 листопада, розглянувши підсумки його виконання і з огляду на те, що з 1989 року вступають нові закони, які не відповідають Закону про пресу, визнало, що уряду необхідно підготувати новий закон - про інформацію, який прийде на зміну Закону про пресу і надасть правові гарантії та визначить норми свободи друку, громадського інформування [250].

Разом з тим в країні виходив ряд періодичних видань, офіційно не зареєстрованих, але і не заборонених. Серед них, згідно з даними щотижневика «Reform» (який через відсутність офіційної реєстрації та засобів для видання назвав таку періодику самвидавом): щоквартальний орган Союзу вільних демократів *Beszéltő* з тиражом 4 тис. екземплярів, незалежний щомісячник *Demokrat*, що випускався видавництвом ABC тиражом 1-3 тис. примірників, літературний щоквартальник *Égtájak Között* з тиражом 200-300 примірників, щомісячники *Hian* з тиражом 10-15 тис. примірників і *Fidesz hírek* з накладом 4 тис. екземплярів [251].

Таким чином, ми бачимо, що в певному сенсі угорська масмедіа підготувала перехід країни до багатопартійності.

Цікавим є той факт, що найвпливовіші щоденні газети соціалістичних часів і в нову добу зберегли свою читацьку аудиторію

та залишилися на плаву. Мова йде про чотири найбільших видання, які стоять на протилежних позиціях у найрізноманітніших соціально-політичних і гуманітарних питаннях. На медіарінку Угорщини провідне місце багато років поспіль займала газета Népszabadság, яка намагалася пристосуватися до нових умов, що постійно змінювалися, як у суспільному житті, так і в структурі й характері преси.

По-перше, будучи центральним органом ЦК УСРП, газета прагнула ширше інформувати читачів про всі партійні форуми та заходи, внутрішньопартійні дискусії.

По-друге, залишаючись офіціозом, з появою альтернативних об'єднань і альтернативного друку газета втрачала своє виняткове право на єдину та безапеляційну думку з будь-якого питання.

По-третє, Népszabadság намагалася хоча б зберегти своїх читачів у нових умовах конкуренції, тому можна говорити, що газета прагнула знайти своє обличчя у мінливому світі. Згідно з даними «незалежного» тижневика Reform газета позиціонувалася як лівоцентристська [252].

Після падіння соціалістичного ладу газета була приватизована; власниками стали німецький концерн Bertelsmann AG (50%), Фонд вільної преси (Szabad Sajtó Alapítvány) при Угорській соціалістичній партії (УСП) (26%), Перший угорський інвестиційний фонд (16.8%) і редакційна колегія (6%) [253].

У 2005 році газета була придбана компанією Ringier. У 2014 році після того, як угорське антимонопольне відомство попередило поглинання Ringier концерном Акселя Шпрингера, вона була продана Vienna Capital Partners. ВСП продала свої акції в Mediaworks, створений VCP компанії-посередника в 2015 році [254].

Газета була близька до коаліції УСП та Союзу вільних демократів, хоча часом критикувала їх уряд. У міжнародних питаннях, як правило, підтримувала політику ЄС і США, однак час від часу виступала з критикою ініціатив Президента США Джорджа Буша-молодшого через політику «демократії на експорт».

Газета була раптово закрита її власником Mediaworks 8 жовтня 2016 року. Журналісти готувалися до переїзду в новий офіс, проте, коли вони покинули свої старі кабінети, їх не впустили на нове місце роботи, повідомивши про припинення випуску видання і зупинку сайту. Mediaworks оголосила про те, що закриття було бізнес-рішенням через фінансові збитки газети.

Реальною причиною закриття ЗМІ був тиск з боку правлячої партії «Фідес». Усупереч твердженням власників про нерентабельність якраз за останній рік газета вийшла зі збитків і принесла прибуток у розмірі 130 млн форинтів (480 000 доларів США) [255].

25 жовтня 2016 року стало відомо, що газету придбав (і закрив) близький до Віктора Орбана угорський олігарх Лоренц Месарош, член партії «Фідес» і один з найбагатших людей країни. На протест проти закриття газети зібралися тисячі людей.

У Népszabadság був найбільший тираж з угорських видань до 2002 року, коли її обійшли бульварний таблоїд *Blikk* і безкоштовна газета *Metropol*. Так, ще за часів УНР її щоденний наклад становив 800 тисяч примірників (1973), на 1989 рік - 460 тисяч, але потім поступово знижувався, в 2016 році - 37 тисяч. Незважаючи на це, її тираж залишався вище, ніж у всіх інших угорських політичних видань. Таким чином, під час режиму прем'єр-міністра Віктора Орбана і його правоконсервативної партії «Фідес» вона була найбільшою опозиційною газетою.

Друга за значенням в Угорщині газета *Magyar Nemzet* була заснована в 1938 році Шандором Петью і Дьюлою Хегедюш, угорськими журналістами журналу «*Magyarság*». З перших днів своєї діяльності вона стала популярним інформаційним форумом для протистояння німецькій окупації країни. У період Другої Світової війни газета була заборонена і повернулася до публікації в 1945 році. У післявоєнний період видавалася з перервами і нерегулярно, піддавалася цензурі й обмеженням, була змушена підтримувати офіційну позицію уряду. В той час *Magyar Nemzet* - це газета інтелігенції, яка відіграла важливу роль у висвітленні зовнішньополітичних і культурних новин.

У 1956 році газета була провідним друкованим органом народного повстання. У переломні роки 1988-1989 газета також відіграла важливу роль. Після розпаду соціалістичного блоку спочатку мала помірковано-консервативну спрямованість, а потім втратила своє колишнє значення. Газета зіткнулася з фінансовими труднощами і необхідністю приватизації. Видання постійно критикувалося за нестабільність та непослідовність у підтримці тієї чи тієї політичної лінії. У 1997 році газета і її головний редактор були удостоєні премії «*Magyar Örökség Díjas*».

У результаті злиття в 2000 році з газетою *Új Magyarország* видання

стало більш радикального спрямування, Magyar Nemzet на політичній шкалі помітно зрушилася вправо. У 2010 році газета підтримує лінію офіційного уряду Угорщини. У 2015, після так званого «Угорського Дня Г», газета робить ставку на незалежну і нейтральну редакційну політику, слідуючи західним традиціям якісної журналістики.

Після того, як власник видання, медіамагнат Лайош Шімічка посварився з прем'єр-міністром Орбаном, політична орієнтація газети змінилася: Magyar Nemzet перетворилася в незалежну газету консервативного спрямування, яка опублікувала, в тому числі, й деякі вельми резонансні розслідування. Після повторної перемоги Орбана на виборах у квітні 2018-го року Лайош Шімічка припинив фінансування газети, і та була закрита[256].

Наступною газетою з великою читацькою аудиторією є «Magyar Hírlap», яка видається в Угорщині з 1968 року. До 1990-х років вона була офіційною щоденною газетою Ради Міністрів Угорської Народної Республіки. Після зміни в країні політичного режиму газета була приватизована, перетворившись в інформаційно-аналітичне, багатогранне, ліберальне видання. У 2000 році газету придбало видавництво «Ringier AG», відоме своїми таблоїдами, і наступні 4 роки газета публікувала на своїх сторінках різні плітки, сенсації та інші бульварні чутки. Зміна напрямку не була оцінена читачами «Magyar Hírlap», що призвело до її занепаду. Період між 2003 та 2006 роками був насиченим в історії часопису, в якому відбулися вирішальні зміни як економічні, так і з погляду ідеології та духовності. В історії преси не є безпрецедентним, коли змінюються приналежність органу, його місце на газетному ринку і, водночас, його цільова аудиторія. У випадку з МН такі зміни відбулися за дуже короткий час. Після трансформації режиму більшість часописів стали іноземними. Magyar Hírlap був власністю англійського Maxwell, потім Marquard, з квітня 2003 року – швейцарської видавничої компанії Ringier. Однак, у вересні 2005 року угорський підприємець Габор Селеш купив газету. Ідеологічно та політично значущі зміни, які відбулися в цей період, сталися переважно в 2006 році після цієї події. У 2006 році, розірвавши зі своєю колишньою ліберальною ідеєю та ставши консервативною, газета почала підтримувати провладну партію «Фідес», що робить і до сьогоднішнього дня. Після 2018 року основний напрям часопису консервативний та правий, а також

антиглобалістський. Газета дотримується національно-патріотичної лінії, зачіпає безліч актуальних національних проблем Угорщини. Як у більшості газет сьогодні, кількість примірників зменшується. У 2014 році кількість екземплярів часопису була лише 8000 [257].

Népszava намагалася більше уваги приділяти профспілковому руху, дискусіям про незалежність профспілок, закликам до центральної влади з цього приводу, обґрунтуванню причин створення незалежних профспілкових організацій та питань, з ними пов'язаних, напруженості у сфері зайнятості, безробіття, введення допомоги у зв'язку з безробіттям, рівня життя, інфляції, дискусіям про право на страйк як спосіб вирішення економічних питань. Так само, як профспілки стали відкрито і гостро вступати у суперечку щодо урядових рішень (насамперед у сфері рівня життя населення), так і газета стала гостріше, критичніше виступати з низки питань. Згідно з даними «незалежного» тижневика «Реформа» газета позиціонувалася як «лівосталіністська». За часів соціалізму вважалася рупором угорських профспілок. Сьогодні газета проводить лінію, близьку до курсу Угорської соціалістичної партії (MSZP). В останні роки фінансове становище видання залишає бажати кращого, справа доходила до зміни власників. Після того, як у квітні 2018-го року була закрита газета Magyar Nemzet, Népszava залишилася єдиною незалежною від уряду щоденною газетою Угорщини. На відміну від журналістики, ідеологія не відіграє і не може відігравати роль у редагуванні новин, оскільки "новини є недоторканими, їх думка вільна". Джерелом переважної більшості новин є УТ, закордонні інформаційні агентства та Інтернет-джерела, газета також публікує незначну кількість власних новин. Одним із сильних боків Népszava є те, що після відбору новин журналісти аналізують їх, роз'яснюючи, звідки вони виникли та як можуть вплинути на життя читача. Іншим нововведенням є структурні зміни, які відбулися в 2003 році, внаслідок яких співвідношення тексту, зображення та інфографіки змістилися на користь останньої. Це було необхідно, оскільки в міру зміни читацьких звичок людям потрібно було якомога швидше передавати інформацію.

Старий тип угорської журналістики цьому не відповідав, тобто переходив від нерелевантного до істинного. Тому, крім коротких, легко зрозумілих текстів у Népszava, вони також допомагають у

швидкій інтерпретації з багатьма малюнками та інфографікою. Népszava також присутня в Інтернеті приблизно з 2000 року. Сьогодні близько 50 000 людей читають її щодня. Цей інтерфейс - найшвидший спосіб дістатися до молодих читачів та читачів за кордоном. Nepszava.hu також доступний на мобільних телефонах, майже 15 відсотків відвідувачів читають газету на таких пристроях. До зміни режиму Népszava була профспілковою газетою, тому довгий час її читали переважно люди праці, а потім, після зміни режиму, зі зміною думок про профспілки газета фактично втратила читацьку базу. Однак реальні зміни відбулися в основному після 1994 року, коли газета дуже лібералізувалася. Після трансформації можна сказати, що сьогодні читачі - це середній клас лівого спрямування з університетською освітою.

Щодо тиражів, то у 2003 році було надруковано майже 40 000 примірників газети. З цього 17-18 тисяч були придбані абонентами, а решта – розпродана на вулиці. У 2009 році в середньому продавалося 20 000 примірників на день. У газети немає офіційного спонсора, тому Népszava підтримує себе за рахунок власних доходів. У 2019 році щоденний тираж часопису складав 19973 примірників, з них 12791 – підписники [258].

Підбиваючи підсумки, дійсно як революцію можна охарактеризувати кардинальні зміни, що торкнулися угорської преси в другій половині 1988 року. З дієвим політичним плюралізмом, який швидше нагадував інформаційну вседозволеність, скасуванням партійного керівництва пресою, розгубленістю властей, появою альтернативної «незалежної» комерційної періодики ситуація в угорській пресі докорінно змінилася. У 1989 році лише продовжилися і вкоренилися процеси, основи яких були закладені в 1988 році, чому на діяльності засобів масової комунікації цього часу і було загострено увагу суспільства. Головною особливістю 1989 року стала ще більша свобода дій ЗМІ в умовах політичної конкуренції різних партій, форумів та об'єднань, виникнення значної кількості нових видань на комерційній основі, відкрите проникнення західного капіталу в сферу інформаційно-видавничої діяльності, акціонування існуючих газет і журналів і перші спроби їх купівлі міжнародними видавничими корпораціями.

Таким чином, кардинальні зміни, які почалися в угорських засобах

масової комунікації з другої половини 1988 року, продовжилися і в 1989 році, що повністю змінило як структуру преси, її обличчя, так і ставлення до неї. Почала складатися тенденція до поділу періодики на «якісну» і «масову», серйозних змін зазнавали центральні видання, перебудовуючи свою роботу за принципом «газета - товар». Поряд з утвердженням на ринку незалежних видань, що працювали на комерційній основі, з'явилася бульварна преса, «першою ластівкою» якої стала щоденна *Maí par*. Зазначимо, що зміни, які відбулися в угорському суспільстві, зокрема і в усьому Східноєвропейському світі загалом, відбилися на розвитку та діяльності засобів масової комунікації. У 1989 році з продовженням розвалу соціалістичної влади в Угорщині, що почався в 1988 році, керівництво країни повністю випустило з-під свого контролю засоби масової комунікації, надавши цей важливий засіб влади на відкуп як окремим політичним нуворишам усередині країни, які мали фінанси, так й іноземним магнатам преси та західному капіталу (в тому числі угорцям, які іммігрували з країни після відомих подій 1956 року). Наслідком цього стала загальна анархія і вседозволеність, так вважали навіть фахівці Міжнародного інституту друку в Цюриху.

Західні магнати преси не забарилися відкрити новий Ельдorado, так як будь-який з грошима в той момент міг (і робив) в Угорщині практично все, що хотів. Наприклад, Мердок придбав 50% акцій нових видань - тижневика *Reform* та щоденної газети *Maí par*, а Максвелл - акції урядового органу - газети *Magyar hírlap* і став з 1 березня 1990 року офіційним видавцем цієї газети. Розкол Угорської соціалістичної робітничої партії, що стався на з'їзді в жовтні 1989 року, і легальна, офіційна діяльність різних партій та об'єднань призвели до невизначеності, а потім до відсутності керівництва пресою, яка, в свою чергу, підготувала перехід до багатопартійності, зміни моделі державного устрою і нових - побудованих уже на зовсім інших принципах - виборів до Державних Зборів.

Після демократичних змін 1990 року в Угорщині продовжував діяти Закон про пресу, прийнятий ще в 1986 році. Хоча Державні Збори внесли до нього поправки в січні 1990 року, ці зміни стосувалися лише друкованих видань, залишаючи поза увагою електронні засоби масової інформації. Уряд Йозефа Анталла неодноразово намагався просунути новий, більш комплексний Закон про ЗМІ через парламент.

Однак ці спроби постійно наштовхувалися на жорсткий опір з боку опозиційних сил. Ця ситуація відображала складність трансформації медіа-ландшафту в постсоціалістичній Угорщині. З одного боку, існувала потреба в оновленні законодавства відповідно до нових демократичних реалій та технологічних змін. З іншого боку, питання регулювання ЗМІ було надзвичайно чутливим і викликало гострі політичні дебати. Опір опозиції можна пояснити побоюваннями щодо можливого посилення урядового контролю над медіа. Водночас, відсутність сучасного законодавства для регулювання електронних ЗМІ створювала правовий вакуум у цій важливій сфері. Ця ситуація демонструвала складність досягнення консенсусу з питань свободи преси та регулювання медіа в молодій демократії, де баланс між свободою вираження поглядів та необхідністю певного регулювання ще не був чітко встановлений [259].

Законодавчий акт про ЗМІ прагнув розробити один зі спеціальних комітетів Круглого столу між владою та опозицією, але вони не змогли погодити текст законопроекту. Пізніше, коли був сформований уряд Угорського демократичного форуму, його керманіч Йозеф Анталл заявив, що загальною провиною Круглого столу було те, що йому не вдалося врегулювати питання ЗМІ [260].

Політичний попит на закон про ЗМІ був сформульований у пакті МДФ та СВД, про те, що цей Закон потрібно прийняти якнайшвидше [261].

Однак рішенням Ради Міністрів на чолі з Міклошем Неметом у 1989 році був уведений мораторій на будь-які зміни до цього Закону. Цим вони хотіли запобігти використанню радіо та телебачення для політичних цілей, а саме підготовки до виборів. Елемер Ханкісс та Шаба Гомбар здійснили прохання Президента, знаючи, що їхній мандат триватиме до вступу в дію Закону про ЗМІ. Вони обидва були причетні до Закону.

У той ж час, була достатня кількість підприємців, які чекали можливості запустити комерційні канали радіо та телебачення. На той час було подано п'ятдесят заявок на п'ять супутникових та три наземних телевізійних канали, шістдесят – для отримання радіочастот.

Президент Угорщини Арпад Гьонц наприкінці 1991 року заявив, що ситуацію зі ЗМІ можна вирішити лише прийняттям Закону

про ЗМІ, через рік він знову висловив надію, що уряд та опозиція знайдуть спільну мову в цьому питанні.

Разом з тим, ситуацію погіршило те, що у цей час відносини між урядом та лідерами державних ЗМІ погіршилися.

Парламент голосував за Закон в останні дні грудня 1992 року. В останню хвилину комітет з конституційних питань ДЗ вирішив провладною більшістю, що цей Закон можна прийняти простою більшістю. Однак опозиція наполягала на тому, що Закон в цілому потребує більшості в дві третини. Голосування принесло неочікуваний результат. Незважаючи на те, що було прийнято 669 поправок, під час остаточного голосування Закон про ЗМІ не отримав жодного голосу. Ні члени уряду, ні провладні депутати його не підтримали. Потім правлячі партії та опозиція звинувачували один одного у тому, що сталося.

Голландський політолог Б. Гійсберс підсумував це так: "Ми мусимо констатувати, що наприкінці року парламентська демократія зазнала поразки. І це не лише поразка уряду та опозиції, а й угорського суспільства" [262].

УСП на парламентських виборах 1994 року отримала 54% голосів, хоч УДФ отримало значну підтримку ЗМІ, насамперед радіо та телебачення, йому це не допомогло. Виборці зробили свій вибір на користь соціалістів і не взяли до уваги медійну пропаганду. УСП могла би самостійно сформувати уряд, але соціалісти вирішили вступити у коаліцію з СВД. Вони сподівалося, що завдяки цьому союзу Угорщина зміцнить демократичні інститути, створені в 1990 році, зуміє досягти успіху на шляху вступу країни до НАТО та Європейського Союзу, зміцнить ринкову економіку, буде гарантувати демократичне суспільне життя. У медіасвіті коаліція обіцяла мир і Закон про ЗМІ.

Однак, після формування уряду першого конфлікту чекати було не довго. Прем'єр-міністр Дюла Хорн передав на підпис Президентові Республіки пропозиції щодо призначення нових керівників Угорського радіо та Угорського телебачення. Опозиційні партії УДФ, ХДНП, ПНДХ, Фідес звернулися до Арпада Гьонца, попросивши його не підписувати документи про призначення, нагадавши, що саме він був палким прихильником миру в ЗМІ. Однак, Президент Республіки в середині липня призначив Адама Хорвата президентом

угорського телебачення, Ференца Шекелі – віцепрезидентом.

Почався процес, який повториться під час наступних змін уряду, нові керманічі, що прийшли до влади, замінили всі керівні кадри провідних ЗМІ, а на їх місце були призначені нові люди з новим баченням діяльності масмедіа.

Президент Республіки також звільнив з посади Іштвана Стефка – керівника редакції радіо, і призначив на цю посаду Яноша Бетлена, в той же час був звільнений з керівника УТА Балаш Варкон та призначений на його місце журналіст-ліберал Мадяр Ірлап.

Йожеф П. Сабо, головний редактор радіо Кошут, був звільнений, а новим керівником став Габор Рекай. На радіо Петофі Ласло Радноті замінив Еріку Шаркезі.

Конституційний Суд визнав неконституційним положення, згідно з яким бюджет державних засобів масової інформації визначався урядом. У свою чергу, уряд змінив організацію та діяльність угорського телебачення. Ці новації були прийняті урядом Анталла після відсторонення у 1993 році від посади президента угорського телебачення Елемера Ханкіша. Вони стосувалися посилення контролю з боку влади за редакційною діяльністю державних телеканалів.

У той же час економічна ситуація на телебаченні була катастрофічною, дефіцит установи на момент зміни президента становив 2,4 мільярди фунтів. Тому було заплановано ґрунтовну реструктуризацію, яка повинна була призвести до значного скорочення персоналу.

Знову виникла потреба у прийнятті Закону. Президент Угорщини також закликав якнайшвидше прийняти Закон про ЗМІ. Однак, шанси на його прийняття в 1994 році були невеликі, цього разу через розбіжності в підходах до цього питання між двома коаліційними партіями.

У березні 1995 року уряд вирішив скоротити штат угорського телебачення на тисячу осіб. На телебаченні було утворено страйковий комітет, який звернувся до Конституційного Суду. Крім заяви про незаконність, вони хотіли домогтися того, щоб уряд не вживав таких різких дій до того, як Закон буде прийнятий. Конституційний Суд постановив, що рішення уряду про скорочення штату є неконституційним, оскільки уряд не має повноважень контролювати

телебачення.

Ще до того, як уряд Анталла прийшов до влади, приватизація друкованої преси розпочалася і значною мірою завершилася. Нова влада сприйняла це як велику втрату та неможливість отримати "власну пресу". Тому свою увагу вони зосередили на угорському радіо, яке може охопити більшу аудиторію.

Вони також звернули особливу увагу на телебачення, але їм не вдалося розробити сучасну модель державного урядування в медіасфері, подібну європейській практиці. Жодна медіастратегія не була розроблена та впроваджена у життя. Не вдалося прийняти Закон про ЗМІ. Початковий період побудови демократичного суспільства в Угорщині характеризувався такими моментами:

- гострим протистоянням консервативної та ліберальної ідеологій у боротьбі за медіа. Ідеологічне протистояння супроводжувалося докорінними розбіжностями, політична відстань між правими і лівими силами збільшилася, проміжок поглибився;

- боротьба політичних сил, у свою чергу, спровокувала протистояння і відповідний поділ серед журналістів;

- цей процес супроводжувався вуличними демонстраціями неурядових організацій. З одного боку, вони вимагали відсторонити від займаних посад президентів радіо і телебачення, тоді як ліві демонстранти виступали проти правої загрози;

- також серед політиків, медіа-аналітиків та журналістів усе частіше лунала думка про те, що краще було прийняти поганий Закон про ЗМІ, ніж допустити беззаконну війну;

- уряд Анталла узурпував право роботодавця на призначення директорів радіо і телебачення, відповідно використавши указ 1974 року. Намагався призначених нових керівників та чинних президентів звільнити з роботи. Президент Республіки не піддавався цьому тиску. Однією з визначальних фаз війни в ЗМІ того часу була ця серія конфліктів;

- боротьба за ЗМІ стала надбанням громадського дискурсу. Ця тема по-різному висвітлювалася у ЗМІ, у залежності від політичних уподобань кореспондентів;

- у 1994 році була розвіяна ілюзія про те, що урядова партія, яка домінує у ЗМІ, може стати переможцем у наступних виборах. У свідомості політиків знову і знову цей сценарій формується, але

виборці вирішили змінити уряд також у 1998 та 2002 роках. Доведено, що вплив ЗМІ на електорат не означає автоматичної перемоги на виборах. Хоч на поведінку виборців впливає інформація, отримана зі ЗМІ, крім того, на них впливають інші фактори, наприклад, власний досвід, життєвий рівень, довіра до тих чи тих політиків.

У 1996 році таки був прийнятий Закон про засоби масової інформації, що набув чинності 1 лютого цього року. Підготовку Закону здійснювали Міністерство юстиції і Міністерство культури та народної освіти, його обговорювали Погоджувальна рада коаліції, опозиційні й урядові партії, комітет з культури Державних Зборів, державні секретарі відповідних міністерств та відомств на своїх засіданнях, а потім і уряд. 21 грудня 1995 року парламент прийняв Закон про ЗМІ з підтримкою на 90%, не голосувала тільки фракція партії дрібних власників. 1996/1 Закон набрав чинності 1 січня 1996 року [263].

У Законі про ЗМІ Державні Збори визначили основні принципи та правила мовлення. У межах цього було встановлено процедурні правила отримання прав на мовлення й визначено організаційні засади суспільних мовників. Одним з найважливіших положень Закону є створення Національної ради з питань телебачення і радіо (НРТР) та її Комітету зі скарг.

Закон про ЗМІ також застосовується як державними установами, так і приватними компаніями. У ньому надається чітке роз'яснення щодо певних дефініцій:

- мовлення означає регулярне транслювання радіопрограми або телевізійної програми з фіксованим позначенням за попередньо оголошеним часом програми на визначеному та загальнодоступному каналі будь-якої системи теле - чи радіомовлення для кожного, хто має можливість його приймати;

- розповсюдження програми: одночасне передавання сигналів, що виробляються мовником, дротовою (кабельною) мережею, а також наземною або супутниковою радіо-телекомунікаційною системою мовлення, до їх радіо- і телевізійних радіостанцій та мереж мовлення;

- мовлення означає однонаправлену радіотелекомунікаційну процедуру з наземною або супутниковою системою, призначену для теоретично необмеженої кількості користувачів з відповідним прийма-

чем для передавання звуку, зображень або інших сигналів;

- мовлення: одночасне, незмінне передавання широкомовного сигналу, що виробляється мовником, до приймача користувача електронними засобами.

Відповідно до регламенту ЄС, телевізори повинні мати захисний чіп, який фільтрує програми, які сповістять про те, що вони не рекомендуються для неповнолітніх. У цьому випадку телевізор вимикається.

З прийняттям Закону можна говорити про трансформацію інституційної системи у функціонуванні радіо і телебачення в Угорщині. Найважливішим елементом Закону є те, що базова структура діяльності цих ЗМІ, яка була введена в більшості європейських країн, упроваджена і в Угорщині: нею було започатковано, поряд із державними, комерційні радіо та телебачення. Таким чином, з позиції професійних, юридичних і фінансових принципів програми суспільного мовлення, як постачальник загальнодоступних послуг, можуть бути у приватній власності. У той же час засоби масової інформації, що знаходяться в державній власності – Угорське радіо і телебачення, Дунайське телебачення - не могли мати комерційні канали.

Закон про ЗМІ в Угорщині встановлює ключові принципи функціонування медіа в країні. Основним є принцип свободи мовлення, згідно з яким мовники самостійно визначають зміст своїх програм та несуть за нього відповідальність. Однак ця свобода має певні обмеження. Мовники зобов'язані поважати конституційний лад, не порушувати права людини та не розпалювати ненависть до будь-яких груп населення, включаючи національні, етнічні, мовні меншини та релігійні спільноти. Забороняється також мовлення, спрямоване на дискримінацію будь-яких груп на основі расистської ідеології. Закон наголошує на важливості об'єктивного та збалансованого інформування. Новини про внутрішні та міжнародні події, а також дискусійні питання суспільного значення повинні подаватися всебічно, фактично, своєчасно та неупереджено. Програми не повинні відображати погляди політичних партій чи рухів.

Законодавство також регулює частку програм вітчизняного виробництва, правила реклами та спонсорства в суспільному мовленні. Для контролю за дотриманням цих принципів створено

Національну раду з радіо і телебачення (НРРТ). Спочатку її члени делегувалися партіями на паритетній основі та обиралися парламентом на чотирирічний термін. Після закінчення цього терміну, призначення семи членів НРРТ здійснюється спільно Прем'єр-міністром та Президентом. Така система покликана забезпечити баланс між свободою слова та відповідальністю ЗМІ, а також гарантувати незалежність та об'єктивність медіа в Угорщині. Для забезпечення поточної роботи при Раді створюється секретаріат.

Головним завданням НРРТ є захист і заохочення свободи вираження думок, полегшення виходу мовників на ринок, руйнування інформаційних монополій, у тому числі, запобігаючи створенню нових, а також охороняючи незалежність мовників. Вона здійснює контроль втілення в життя свободи ЗМІ, принципи якої закладені в Конституції та інформує про це ДЗ.

Закон містить докладні правила придбання прав на мовлення та відповідні умови проведення торгів. У цьому документі існує окрема глава про проведення тендерів на використання національної радіочастоти Дунайського радіо, а також другим каналом УТБ. У Законі також передбачається, що програми другого каналу УТБ повинні транслюватися із супутника, а Угорське радіо отримає дві сучасні частоти ССІR від держави. З часу прийняття Закон піддався нещадній критиці з боку журналістської спільноти. Насамперед засудження стосувалося того, чого від цього документа найбільше очікували – гарантування того, що чинна влада не буде зловживати державними радіо та телебаченням на свою користь, і це очікування не виправдалося.

Згідно з опитуванням, проведеним угорським соціологом Марією Вашархей: «У 1997 році серед журналістської спільноти Угорщини панувала досить критична оцінка ефективності Закону про ЗМІ. Переважна більшість представників медіа, а саме понад дві третини опитаних журналістів, висловили повну або часткову згоду з думкою, що цей законодавчий акт не зміг повністю усунути залежність електронних засобів масової інформації від політичних сил, які перебували при владі» [264].

Інші аналітики характеризували Закон про ЗМІ як інституціоналізацію політичного втручання через опікунські ради та НРРТ у сфері електронних ЗМІ. А саме парламентські органи та його

фракції висували членів НРРТ.

Позитивним у Законі є те, що він скасував частотний мораторій, зробивши можливим наземне комерційне телебачення в Угорщині. Заснував подвійну медіасистему, в якій поряд з комерційними каналами відігравали певну роль громадянські й соціальні медіа. Президенти радіо та телебачення більше не призначалися на підставі представлення прем'єр-міністра та указу Президента, а на основі рішення опікунської ради, яка потім отримала назву Громадська велика опікунська рада, саме вона обрала більшістю у дві третини голосів керівників цих установ.

З набранням чинності Закону абонентську плату за телебачення було скасовано, але залишилася плата за технічне обслуговування, розмір якої визначено в Законі про бюджет. Відтоді Мадяр Телевізію міг залишити собі лише 50% прибутку, 28% - Мадяр Радіо, 14% - Дунайське телебачення, 2% - НРРТ та громадські фонди ЗМІ, 6% - інші ЗМІ [265].

Державні зори обирали президента та членів НРРТ. У 1996 році за поданням прем'єр-міністра Дюли Хорна Президент призначив Міхала Ревеса першим президентом Ради. Новинкою Закону про ЗМІ стала процедура подання заявок на президентство. У той час ніхто не подумав, скільки труднощів спричинить ця новація на практиці. На цю посаду претендували десятки осіб, але жоден із них не відповідав професійним вимогам.

Тим не менше, обрали головами опікунських рад на телеканалі «Дунай» Шара Шандора, а на Угорському радіо – Іштвана Гайду.

На початку осені 1996 року державні медіа-установи були перетворені в акціонерні товариства, при цьому вони успадкували їх платіжні зобов'язання у розмірі близько 9 млрд форинтів.

Ухвалений у 1996 році Закон був чинний 14 років. У цей період в країні до влади приходили декілька урядових коаліцій.

Закон про ЗМІ в Угорщині був розроблений таким чином, що виявився надзвичайно стійким до змін. Ключові положення закону вимагали не просто більшості голосів для внесення поправок, а досягнення широкого компромісу, особливо з опозицією. Це створювало значні перешкоди для його модифікації. Особливо гострій критиці піддавалося положення про незалежність ЗМІ від політичних партій. На практиці ж правлячі партії часто використовували свій

вплив для маніпулювання нібито незалежними медіа у власних інтересах. Незважаючи на очевидну потребу в модернізації, закон залишався практично незмінним. Це призвело до ситуації, коли ліві ЗМІ отримали значну перевагу в медіа-просторі країни, що викликало обґрунтоване невдоволення правих політичних сил. Праві партії доклали значних зусиль для відновлення свого впливу на медіа. Результатом цього стало досягнення компромісу в листопаді 2009 року, коли Національна рада з питань радіо і телебачення (НРРТ) опинилася під впливом партії ФІДЕС. Показовим прикладом цих змін стала ситуація з радіостанцією Данубіус, яка, хоча формально залишалася під контролем соціалістів, фактично потрапила в фінансову залежність від ФІДЕС. Ця ситуація ілюструє складність забезпечення справжньої незалежності ЗМІ в умовах політичної боротьби та демонструє, як законодавчі механізми можуть використовуватися різними політичними силами для посилення свого впливу на медіа-простір.

Впровадження Закону про ЗМІ в Угорщині призвело до формування двоїстої системи засобів масової інформації. З одного боку, в деяких медіа-установах політичні інтереси почали домінувати над професійними стандартами та об'єктивним висвітленням подій. Це призвело до спотворення інформаційного простору та зниження якості журналістики. З іншого боку, ЗМІ, які висвітлювали суспільно-політичне життя, стали надмірно заідеологізованими. Політичні партії отримали контроль над різними видами медіа - газетами, радіо та телебаченням. Як наслідок, масмедіа перетворилися на платформу для політичних виступів та інструмент у боротьбі за владу. Всупереч очікуванням, Закон про ЗМІ не сприяв створенню більш вільної та незалежної преси. Натомість, медіа-простір став ареною для політичних маніпуляцій. Незважаючи на зміну урядів, засоби масової інформації, які за законом мали бути незалежними, фактично перетворювалися на "політичні трофеї" для кожної нової владної команди. Така ситуація демонструє розрив між законодавчими намірами та реальною практикою функціонування ЗМІ в Угорщині. Вона також підкреслює складність забезпечення справжньої незалежності медіа в умовах політичної конкуренції та боротьби за вплив на громадську думку.

Медіа-ландшафт Угорщини зазнав суттєвих змін. Державні

ЗМІ поступово втрачали свої позиції, в той час як комерційні телеканали та радіостанції стрімко нарощували свою аудиторію. Ця тенденція призвела до значної трансформації ринку телебачення та радіомовлення. Конкуренція за увагу глядачів і слухачів суттєво загострилася. У цій боротьбі все більшу роль почали відігравати підприємці, які мали тісні зв'язки з різними політичними партіями та угрупованнями. Це призвело до формування нової динаміки у медіа-просторі, де комерційні інтереси тісно переплелися з політичними впливами. Така ситуація створила складне середовище, в якому традиційні державні ЗМІ змушені були адаптуватися до нових реалій ринкової конкуренції. Водночас, комерційні медіа, хоч і здобули популярність серед аудиторії, часто опинялися під впливом політичних сил через своїх власників. Ці зміни відображали ширші процеси трансформації угорського суспільства, де перехід до ринкової економіки супроводжувався перерозподілом впливу в інформаційній сфері. Результатом стало формування нового медіа-ландшафту, який характеризувався більшим різноманіттям, але також і більш складними взаємозв'язками між бізнесом, політикою та ЗМІ.

З 1996 по 2010 роки у сфері комунікації з'явилися нові методи й засоби, які набули поширення за короткий час. Докорінно трансформував медіаринок і змінив звички споживання медіа-аудиторії. До кінця 2010 року Інтернет перейняв першість у телебачення. Комп'ютер, його екран також дозволив користувачеві вирішити: він хоче читати "газету" на моніторі, слухати радіо чи дивитися телевізор. Через певний час монітор узяв на себе і роль смартфона.

У сучасному інформаційному просторі Угорщини відбулися значні зміни в характері комунікації. Поряд з традиційним одностороннім масовим спілкуванням, яке довгий час домінувало в медіа-сфері, активно розвинулося горизонтальне спілкування. Ця нова форма комунікації характеризується більшою інтерактивністю та безпосередньою участю споживачів інформації у її створенні та поширенні. Завдяки розвитку технологій та соціальних мереж, люди отримали можливість обмінюватися інформацією в режимі реального часу, минаючи традиційні ЗМІ. Як результат, сучасні споживачі інформації часто дізнаються про події практично одночасно з їх виникненням. Більше того, в багатьох випадках рівень

їхньої поінформованості може перевищувати той, що пропонують традиційні засоби масової інформації. Це явище призвело до суттєвих змін у медіа-ландшафті:

1. Традиційні ЗМІ втратили монополію на оперативне інформування.

2. Зросла роль соціальних мереж та месенджерів як джерел інформації.

3. Підвищилася критичність аудиторії до офіційних джерел інформації.

4. З'явилася можливість швидкої перевірки інформації через альтернативні джерела.

Така трансформація комунікаційного простору створює нові виклики для традиційних ЗМІ, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій та шукати нові форми взаємодії з аудиторією. Водночас, це відкриває нові можливості для громадянської журналістики та активної участі громадян у формуванні інформаційного порядку денного.

На початку XXI століття медіаландшафт зазнав революційних змін. Глобальне поширення Інтернету призвело до безпрецедентного розширення медіаконтенту. Ця технологічна революція зробила інформаційний простір набагато демократичнішим, ніж будь-коли раніше в історії. У цьому новому цифровому середовищі споживання інформації стало більш персоналізованим. Тепер потреби користувача в інформації визначаються переважно його особистими інтересами та вподобаннями. Це створило ситуацію, де кожен може знайти контент, який відповідає саме його запитам, незалежно від традиційних обмежень, характерних для старих медіа. Така демократизація доступу до інформації відкрила нові можливості для самоосвіти, розширення кругозору та участі в глобальних дискусіях. Водночас, це поставило нові виклики перед споживачами інформації, вимагаючи від них більшої медіаграмотності та критичного мислення.

Хоча уряд УСП – СВД, який прийшов до влади у 1994 році, у Державних зборах мав більшість у дві третіх голосів, тим не менше, їм для прийняття Закону про ЗМІ знадобилося ще півтора року. Закон про засоби масової інформації 1996 р. підтримала не тільки парламентська коаліція, а і партії, які знаходилися в опозиції.

Хоч різниця у підходах до Закону між політичними сторонами

була суттєва на час його прийняття, все ж компроміс між владою та опозицією був досягнутий, зміни були внесені під час переговорів про вступ до ЄС відповідно до європейських вимог щодо гармонізації законодавства.

Більш того, у 2008 році між УСП та Фідес було заключено політичну угоду щодо національних комерційних радіостанцій, але вона була скасована Конституційним Судом.

Позитивним результатом у медіасфері є те, що в Угорщині склалася дуальна система ЗМІ внаслідок набуття чинності Закону про ЗМІ.

В установах, які керували ЗМІ, професійні міркування часто замінювалися політичними інтересами, саме так приймалися рішення щодо стратегії медіа.

Уряди по-різному діяли щодо цього, наприклад, у 1998 р. уряд проголосив необхідність позитивної дискримінації зі свого боку щодо ЗМІ. Для цього один із мільярдерів створив щотижневу газету з бюджетною підтримкою.

ЗМІ стали ареною виступів політиків, важливість засобів масової інформації зростає. У середовищі партій та партійних лідерів в Угорщині з'явилися спікери.

Політичні дебати були поширеними на початку епохи, і з часом вони були замінені політичними монологами. Навіть традиційні дебати між кандидатами в прем'єр-міністри у 2010 році не відбулися.

ЗМІ, що традиційно висвітлювали тільки громадське життя та політичні події, стали повідомляти і про партійне життя, набули ідеологічного забарвлення. Як правило, газети, радіо та телебачення зосереджені в руках підприємців, прив'язаних до владних структур.

ЗМІ різної спрямованості по-різному повідомляють про події дійсності. У новинах глядач бачить у різних мовників відмінний підхід до тієї ж самої події.

Зазвичай читачі та глядачі залежно від їхньої політичної орієнтації прагнуть отримати від ЗМІ підтвердження своїх переконань і правильності власних оцінок та думок.

Закон про ЗМІ не призвів до більш вільної, незалежної преси, адже ця сфера також стала полем для політичних ігор. Уряди змінювалися, але незалежно від їх ідеологічних уподобань вони вважали ЗМІ частиною своєї політичної здобичі й відповідним чином

з ними поводитися.

Більшість керівників масмедіа здебільшого приймають рішення на основі політичних міркувань, як правило, на угоду владі. Зменшилася важливість засобів масової інформації, що належать до державних та громадських служб, національні комерційні телебачення охопили більшість глядачів. Комерційні канали стали більш конкурентоспроможними порівняно з суспільним телебаченням.

Подужчало протистояння за право виробляти програми. У цій боротьбі важливу роль відігравали також підприємці й підприємства, пов'язані з партіями. Рішення, контракти були здебільшого непрозорими, у телебаченні процвітає корупція.

З 1996 по 2010 роках за короткий час з'явилися і поширилися нові методи та засоби в галузі комунікації. Окрім традиційної (односторонньої) масової комунікації, розвинулася горизонтальна комунікація. Сьогодні споживачі можуть бути поінформовані про все часто одночасно з подіями, і навіть можуть бути кореспондентами самих подій.

Серійні газети були замінені значною кількістю таблоїдних паперів. Кількість примірників серіалів докорінно скоротилася. Безкоштовні газети, розповсюджені в сотнях тисяч примірників, з'явилися на ринку. Зменшення кількості копій сторінок газет також пов'язане з тим, що кожен друкований орган створив свою безкоштовну онлайн-версію.

Підсумковий висновок епохи про те, що медіаконтент значно збільшився, став набагато демократичнішим, оскільки Інтернет став усюдисущим, ніж будь-коли раніше.

9.2. Медіаполітика за часів урядування Фідес - УГС в Угорщині

У цьому розділі було проведено детальний аналіз нормативно-правової бази, що регулює діяльність засобів масової інформації в Угорщині. Особлива увага була приділена трьом ключовим документам.

Перший - це нова Конституція Угорщини, яка набула чинності 1 січня 2012 року. Зокрема, було розглянуто 61-й параграф, який визначає фундаментальні принципи функціонування ЗМІ в країні.

Другий документ - це Закон, прийнятий 22 липня 2010 року, який встановлює правила регулювання засобів масової інформації та комунікації.

Третій - це Закон "Про свободу преси та захист медіаконтенту", ухвалений 2 листопада 2010 року, який отримав неофіційну назву "медіаконституція". Ці законодавчі акти суттєво трансформували медіапростір Угорщини. Їх впровадження призвело до значного посилення державного контролю над засобами масової інформації.

Аналіз цих документів дозволяє зробити висновок про кардинальні зміни в підходах до регулювання медіасфери в Угорщині. Нове законодавство створило правову основу для більш жорсткого нагляду за діяльністю ЗМІ з боку держави, що викликало дискусію щодо свободи преси та незалежності медіа в країні. Ці зміни відображають загальну тенденцію до централізації влади та посилення державного впливу на різні сфери суспільного життя, що спостерігається в Угорщині останніми роками. Вони також демонструють, як законодавчі інструменти можуть бути використані для реструктуризації медіапростору відповідно до політичних цілей правлячої партії.

У той же час «Фідес» не використовує характерного для будь-якого авторитарного режиму засоби масштабної адміністративної цензури, як і не застосовує прийнятих у м'яких диктатурах, ручний режим управління за принципом «підтримуємо - терпимо - забороняємо». Цей принцип працював тільки в умовах панування державної власності. У той час поза колом державної власності перебували лише переслідувані владою самвидав демократичної опозиції, публікації яких безпосередньо доходили до декількох тисяч чоловік. Після зміни режиму в області медіа виникла структура змішаної

власності, яка нині контролюється партією «Фідес» за допомогою різноманітних репресивних засобів.

ЗМІ, що знаходяться у власності держави, були поставлені під керівництво партії шляхом прямого застосування владних засобів (призначення комісарів, прямі директиви, цензура). Великі телеканали (RTL Klub, TV2) були деполітизовані (погрозами застосування санкцій, податком на рекламу). Критично налаштовані ЗМІ заганялись в «гетто» (третирування з боку влади, відлякуванням рекламодавців). Тим часом політична сім'я з допомогою державної підтримки та нелегітимного примусу створила власну медіаімперію з приватних ЗМІ.

Першим керівником Ради у справах ЗМІ, а також Національної ради з питань ЗМІ та комунікацій (НРСК), створеної відповідно до нового закону про ЗМІ в 2011 р, стало довірена особа Орбана, а його наступником - сімейний юрист навколопартійних ЗМІ. Його розпорядженнями і постановами регулюється розподіл штучно обмежених через державну монополію ресурсів (частоти мовлення, концесій, дозволів і т. п.), Визначаються правила функціонування медіаринку (критерії діяльності некомерційних ЗМІ, класифікація програм, частково обмеження на рекламу і т. п.) і призначаються санкції. За допомогою преференцій і покарань, заснованих на гнучких правилах, вона може на свій розсуд заохочувати або, навпаки, карати будь-якого учасника медіаринку: відбирати частоту мовлення, виключати з тендерів і накладати руйнівні грошові штрафи. У той же час і сама держава побічно, через Фонд підтримки ЗМІ і управління активами (ФПЗМІУ), є ринковим гравцем, до того ж найбільшим, якщо взяти до уваги безперервно зростаюча кількість бюджетних коштів (у 2019 р. - 80 млрд форинтів), що виділяються державним ЗМІ (національному інформаційному агентству, радіо і телебаченню) [266].

Новий політичний режим в Угорщині здійснив масштабну реорганізацію медіа-сектору, що призвела до суттєвого посилення державного контролю над засобами масової інформації. Ключові аспекти цих змін включають:

- одержавлення некомерційних ЗМІ та Угорського телеграфного агентства (УТА). Це передбачало не лише зміну прав власності, але й встановлення жорсткого контролю над змістом інформації, що про-

дукується цими медіа;

- передача майна та персоналу цих ЗМІ під управління спеціального фонду при Раді у справах ЗМІ. Це дозволило владі централізувати контроль над ресурсами медіа-сектору;

- впровадження суворої цензури та проведення масштабної кадрової чистки в одержавлених ЗМІ. На місце звільнених журналістів прийшли кадри, лояльні до нового режиму, включаючи навіть представників праворадикальних медіа;

- підрив ринку незалежних інформаційних агентств шляхом надання безкоштовних державних інформаційних послуг. Це фактично призвело до ліквідації конкуренції в сфері інформаційних послуг;

- непрямий вплив на зміст інформаційних програм приватних ЗМІ через монополізацію джерел інформації.

Ці заходи суттєво змінили медіа-ландшафт Угорщини, створивши систему, в якій держава має значний вплив на формування інформаційного порядку денного та контроль над змістом медіа-продукції. Така трансформація викликає серйозні занепокоєння щодо свободи преси та плюралізму думок в угорському суспільстві[267].

«Фідес» підтримує лояльні ЗМІ підпискою і рекламними замовленнями державних і муніципальних установ і фірм. У той же час партія обмежує свободу друку, мінімалізує доходи приватних медіа і побічно контролюючи їх за допомогою позбавлення державної реклами, залякування і «відмовлення» приватних рекламодавців. Тим самим вони домагаються розорення ЗМІ, які допускають критику уряду, або принаймні їх відтискування в «резервацію» з невеликою аудиторією. Такими, на перший погляд економічними засобами вдається усувати з ринку непокірні ЗМІ, якщо немає змоги зробити це по-іншому, наприклад за допомогою прямого адміністративного примусу. Одночасно це деполітизує і найбільші приватні ЗМІ, змушуючи вдаватися до самоцензури.

Питання не тільки в тому, чи збереглися медіаканали, що дозволяють вільно висловлювати власну думку. Проблема в тому, що влада зуміла витіснити критику в такі замкнуті спільноти, в яких явні опоненти уряду спілкуються лише один з одним, внаслідок чого залишається мало можливостей змінити співвідношення між лояльними і критично налаштованими громадянами в широких верствах суспільства. Критичні ЗМІ, яких стає все менше і які

відіграють роль комунікаційних скандалістів, не зуміли переконати потенційно схильються до критики режиму виборців за допомогою об'єктивної інформації і зіставлення різних думок, замість цього на адресу уряду щодня, без будь-якої саморефлексії вимовлялися одні і ті ж слова критики, що нагадувало своєрідну світську літургію з перебиранням чоток.

Тим часом уряд, підкоряючись своїм інстинктам, за допомогою розподілу ефірних діапазонів грубо ліквідувало критичні ЗМІ або, влаштувавши виставу для зовнішніх спостерігачів, замкнув їх в гетто вузької аудиторії споживачів-інтелектуалів. Можливо, інтенсивне спілкування у невеликих співтовариствах політично незалежного Інтернету, Facebook'a створює помилкове враження, що незадоволених урядом багато, але насправді обмін думками ведуть одні й ті ж люди і в одних і тих же співтовариствах. Керівники мафіозного держави не доктринери: вони не бояться слів і терпимі до критики, якщо тільки вона не доходить до широкого загалу [268].

Однак, як пише Марія Вашархеї, медіаполіп служить не тільки промиванню мізків, а й відмиванню грошей. Вузькі кола близькі до влади є найбільшими постачальниками державних ЗМІ, будівельниками мережі державних ефірних діапазонів, бенефіціарами державних субсидій і рекламних замовлень, покупцями і засновниками ЗМІ за державний кошт. Саме вони займають місця тих учасників медіасфери, які витісняються з допомогою нелегітимного державного насильства. Якщо Берлусконі в Італії домігся політичної влади за допомогою власної медіаімперії, то «Фідес» за допомогою політичної влади будує медіаімперію політичної родини. Зрештою, везіння мінливе, і медіаімперія, що знаходиться у власності політичної родини, допоможе пережити мізерні роки, як це вже одного разу сталося до 2010 р. [269].

Будівництво і функціонування медіаімперії «Фідес», створеної після 2010 р. виглядає наступним чином:

1) влада ставить на посади, що дозволяють контролювати діяльність державних ЗМІ, бюджетні ресурси і державну рекламу, своїх людей;

2) вони направляють головну частину державних замовлень і реклами підприємця близьким до влади або лояльним до неї ЗМІ;

3) вони одночасно здійснюють ідеологічну обробку громадської

думки і переливання державних коштів в кишені приватних осіб у формі замовлень за завищеними цінами і дивідендів;

4) замикаючи це коло, олігархи близькі до влади забезпечують безперербійне функціонування системи за допомогою цілеспрямованих призначень.

Після 2010 р відносна рівновага у «позапартійний» розподілі державної реклами та оголошень, в якому в основному відбивалося співвідношення політичних сил, різко порушилося [270].

В урядовому циклі 2010-2014 рр. спостерігалось сильне прагнення керівників «Фідес» до значного розширення портфоліо ЗМІ, що знаходяться в безпосередньому володінні партії через близьких їй олігархів. Інакше кажучи, вони домагалися можливості впливати на ЗМІ, не тільки смикаючи за поводок державних рекламних замовлень. Причина цього полягала в тому, що належали партії ЗМІ (Такі друковані органи, як Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Heti Válasz, Helyi Téma, Metropol, а також їх електронні побратими - Hír TV, Echo TV і Lánchíd Rádió) мали вкрай вузьку аудиторію. Винятком була тільки щотижнева рекламна газета Helyi Téma, яка безкоштовно розповсюджувалась по всій країні. Була висунута мета перевести у власність Овладних структур і значну частину ЗМІ, які мають вплив на маси споживачів, для яких політика не входить в коло первинних інтересів. Цій меті служило придбання найбільшої, також безкоштовної рекламної газети Metropol, поширюваної на всій території країни. Але справжнім переломом могло б стати придбання двох великих загальноугорського комерційних телеканалів. Раніше вони лише пасивно пристосовувалися до медіаполітики «Фідес». І хоча закон про ЗМІ наказував їм щоденну трансляцію принаймні 20-хвилинних інформаційних програм, в дійсності ці програми швидше нагадували деполітизовану кримінальну хроніку.

Спроба «Фідес» придбати телеканали у власність виявилася успішною в разі TV2 і невдалою в разі RTL Klub. Найбільший онлайн-портал Origo вдалося примусити до більш дружнього по відношенню до уряду тону без придбання власності, одним політичним тиском, в результаті чого на порталі було розміщено державної реклами на суму 1 млрд форинтів замість колишніх 250 млн форинтів [271].

Телеканал TV2 отримав від державної реклами 10 млрд доходів, в той час як в своєму розпорядженні більшу аудиторією

глядачів RTL Klub - тільки 500 млн: «В угорському медіа-просторі відбулися значні зміни у розподілі державних рекламних коштів, що відображає нові тенденції у відносинах між владою та ЗМІ. Телеканал TV2 став головним вигодонабувачем цих змін. У 2014 році державні витрати на рекламу на цьому каналі зросли втричі, сягнувши 10,6 мільярдів форинтів. Це означає, що кожен третій форинт з державного рекламного бюджету був спрямований на цей комерційний телеканал. Натомість, інший великий гравець ринку - RTL Klub - опинився у значно гіршому становищі. Його частка державних рекламних коштів склала лише десяту частину від суми, отриманої TV2. Ця диспропорція продовжувала зростати: у другій половині 2014 року різниця у фінансуванні між цими двома каналами збільшилася до 22-кратної. Така різниця відмінність у розподілі державних рекламних бюджетів між двома провідними комерційними телеканалами піднімає питання про критерії розподілу цих коштів та можливе використання державної реклами як інструменту впливу на редакційну політику ЗМІ.

Ситуація навколо телеканалу TV2 в Угорщині яскраво ілюструє складні взаємозв'язки між політикою, бізнесом та медіа-сферою. Спроба поглинання каналу владними структурами ускладнилася через конфлікт між прем'єр-міністром Віктором Орбаном та впливовим політиком Лайошем Шімічкою. Початково операція планувалася за участі Шімічки, який на той час контролював медійні зв'язки влади. Однак, ближче до завершення угоди, Орбан вирішив змінити потенційного власника на іншу підставну особу. Керівництво партії "Фідес" було поінформоване про переговори Шімічки щодо придбання TV2. Орбан дізнався про складнощі ситуації у четвер ввечері. Один з лідерів "Фідес" запропонував зачекати кілька тижнів, щоб побачити, хто переможе в юридичній боротьбі за канал: Вайна чи Шімічка. До вирішення питання власності було відкладено два ключових рішення, критично важливих для TV2:

1. Розподіл державної реклами.
2. Впровадження плати за послуги кабельного телебачення.

Вайна, придбавши TV2, розраховував на значну частку з 25 мільярдів форинтів державної реклами вже в поточному році. Однак через невизначеність ситуації було відкладено прийняття урядової постанови, яка могла б збільшити доходи TV2 на 6 мільярдів

форинтів завдяки надходженням від розповсюдження телепрограм. Ця ситуація демонструє тісний зв'язок між політичними рішеннями та фінансовим благополуччям медіа-компаній в Угорщині. Вона також показує, як невизначеність у питаннях власності може впливати на державну політику щодо ЗМІ, створюючи потенційні загрози для незалежності медіа та плюралізму думок [273].

Це визнання означає, що парламентське, державне або відомче рішення відкрито ставиться в залежність від того, чи вдасться залучити TV2 в сферу інтересів влади за допомогою підставної особи. І хоча спочатку здавалося, що Шімічка за допомогою права переважної покупки випередив Вайн, швидко з'ясувалося, що органи публічної влади, які відіграють визначальну роль на початковому етапі трансакції (Фірмовий суд, Економічне конкурентне відомство), віддадуть перевагу Вайне. Бажаючи надати ваги своїм рішенням, Економічне конкурентну відомство одночасно початок велике розслідування на телеканалі RTL Klub, який підозрюється у зловживанні домінуючою позицією на ринку [274].

Якщо ж Шімічка виніс би цю складну кризову юридичну справу в міжнародну судову інстанцію, то навіть у разі сприятливого для нього рішення по закінченні багатьох років йому не дадуть стати власником TV2. В крайньому випадку угорські державні органи, що порушили закон будуть зобов'язані виплатити компенсацію. Однак витрати на компенсацію ляжуть не на Вайна, а на угорських платників податків. У той же час для покупки TV2 Енді Вайна отримав від державного банку Eximbank кредит в 6,7 млрд форинтів (21 млн євро). Для цього парламенту довелося змінити закон, який регулює діяльність банку з підтримки угорського експорту, щоб він надалі міг надавати кредити для здійснення вітчизняних проєктів, не пов'язаних з експортом [275].

Схожі закономірності спостерігаються і в функціонуванні зв'язаних з владою фірм, які займаються розміщення реклами в громадських місцях (Publiment, Mahir Cityposter, EuroAWK).

Описана вище система будувалася навколо двох ключових фігур: прем'єр - міністра Віктора Орбана і головного олігарха Лайоша Шімічки. Перший забезпечував кадрові призначення, парламентські, муніципальні і адміністративні рішення, а також бюджетні ресурси, необхідні для діяльності медіаімперії «Фідес», а другий,

частково в якості власника, а почасти в ролі координатора, керував цілеспрямованим розподілом коштів і діяльністю медіаімперії.

Нова перемога «Фідес» на виборах 2014 р забезпечувала партії збереження необмеженої влади, Віктор Орбан, як про це вже говорилося вище, отримав можливість ліквідувати дуалістичний характер керівництва владою і зробити експліцитно свою роль єдиного лідера. Нижче наводяться ключові етапи позбавлення Лайоша Шімічкі ключової ролі в політичній владі, які торкнулися ЗМІ:

Створення в жовтні 2014 р Національного комунікаційного управління (НКУ) означало централізацію в двох напрямках. З одного боку, управління в обов'язковому порядку об'єднало і монополізувало комунікаційні завдання всіх державних і урядових органів, а також фірм, які частково або повністю належать державі. З іншого боку, воно стало займатися пов'язаними з цими завданнями ринковими угодами і замовленнями. Тим самим, унеможливаючи роботу автономних ринкових механізмів, воно в той же час «одержавлювало» все своє оточення і знищувало можливість і без того рідкісних сепаратних операцій всередині владних структур. Ця установа прагне не тільки в широкому сенсі визначати суть комунікації державних установ і фірм, а й керувати її процесом, а також одноосібно приймати рішення про пільги різним гравцям медіасфери, яким б нездійсненим здавалася ця задача. Завдяки цьому йому практично вдалося вивести з гри кілька пов'язаних з владою, перш за все з Лайошем Шімічкой, медіаагентств, за допомогою яких державна реклама розподілялися між різними, в тому числі недержавними друкованими органами.

Концентрація управління фінансуємих державою комунікації в руках Орбана одночасно означає, що комунікація держави переключилася в режим перманентної виборчої кампанії. Причому за допомогою цього паралельного каналу контролю і впливу піддаються не тільки комунікація державних установ, а й їх діяльність. Подібна централізація означає подальше обмеження і без того урізаної автономії державних установ.

- Намір поставити в залежне становище і обмежити вплив медіаагентств, пов'язаних з головним олігархом Лайошем Шімічкой і іншими «друзями влади», супроводжувалося вже згаданим вище явищем ліквідації привілейованого становища ЗМІ, які перебувають у власності влади, при розподілі державної реклами і державних коштів.

- Головною метою введення селективно прогресивного податку на рекламу було не що інше, як покарання і можливе витіснення з угорського медіаринку найбільшого комерційного телеканалу RTL Klub, який вчинив опір при спробі купити його за допомогою насильницьких методів. Міжнародні зв'язки RTL Klub дали можливість підняти кинуту рукавичку: деполітизований тон інформаційної програми каналу змінився на різко критичний по відношенню до уряду, в результаті чого глядацька аудиторія програми протягом кількох місяців збільшилася вдвічі, і вона стала найпопулярнішим випуском новин на угорському медіаринку. Сприяючи виходу критики уряду з тісного гетто опозиційних ЗМІ з аудиторією в кілька сотень тисяч чоловік, RTL Klub став однією з найголовніших причин того, що протягом трьох місяців «Фідес» втратила третину своїх прихильників. Політика «Фідес» не змінилася, змінився лише її комунікаційний контекст, доступний широкому громадській думці. В ході медіавійни з каналом RTL Klub уряд пригрозив і тим, що за допомогою поправки до закону про медіа зруйнує план керівництва телеканалів компенсувати збитки від податку на рекламу за допомогою плати, яка збирається з компаній кабельного телебачення за ретрансляцію телепередач. Зрештою «Фідес» змушений був відмовитися від проекту змін до закону, більше того, перед візитом Ангели Меркель в Будапешт в лютому 2015 року було терміново укладено угоду з керівництвом RTL Klub про скасування прогресивності податку на рекламу. Здається, поки ця домовленість не привела до пом'якшення критичного по відношенню до уряду тону інформаційної програми каналу.

- З 2015 р «Фідес» зосереджує зусилля на експансії державних ЗМІ. Безпосередні бюджетні субсидії державним ЗМІ і інформаційному агентству зросли з 47 млрд в 2010 р до 80 млрд форинтів. Канал M1 Угорського телебачення перетворили в інформаційний, тим самим зробивши як би марними політичні послуги каналу Hír TV, який належить до сфери інтересів Лайоша Шімічкі. У свою чергу цей олігарх, який в якості відповіді на введення податку на рекламу не став транслювати виступ Віктора Орбана під час літнього табору в трансильванському курортному селищі Тушванєш влітку 2014 р коли Орбан проголосив будівництво «неліберального держави». Канал M2 днем транслює дитячі програми, а з вечора до світанку функціонує як державний розважальний канал для молоді. Канал Duna TV взяв

на себе трансляцію передач, які раніше йшли на М1. У 2015 р були ще запуснені спортивний канал (М4), Будапештський регіональний канал (М5) і тематичний канал (М6).

Суть змін у порівнянні з попереднім урядовим циклом в тому, що ті ЗМІ, які належать державі ЗМІ перетворені в медіа з необмеженим бюджетом, вони здійснюють демпінг медійних послуг, та прагнуть охопити всі жанри і вікові групи аудиторії і керовані безпосередньо, без всяких проміжних інстанцій. Великі комерційні телеканали купуються (TV2), або ж робляться спроби витіснити їх з ринку за допомогою державного примусу (RTL Klub). У той же час влада, скасувала свою власну приватну медіаімперію, і колективне сімейне керівництво змінилося безпосереднім одноосібним керівництвом Орбана.

Управління новими проурядовими приватними ЗМІ здійснюється недавно створеним ЗАТ Modern Média Group, двома власниками якого є Арпад Хабон, довірена особа прем'єр-міністра, що підтримує свій матеріальний добробут з надійних, але невідомих джерел, і Тібор Дєрі, який раніше працював в кабінеті прем'єр-міністра в якості , як іронічно говорилося, «держсекретаря у справах Орбана». Як писали журналісти інформаційного сайту 444, «два Распутіна Віктора Орбана почали наступ на угорський медіаринок за допомогою спільної фірми» [276], матеріальна база якої вкрай туманна, оскільки жоден з власників, ні «безробітний» Хабон, ні держслужбовець Дєрі, не може володіти капіталом, необхідним для заснування такої фірми. Правда, можна б сказати, що *pomen est omen*, так як назва Modern Média носила одна з близьких до «Фідес» фірм, яка в 1998 р «пропала безвісти», залишивши після себе значні борги державі. Нова проурядова медіаімперія планує почати свою діяльність з запуску одного сайту для обговорення суспільних питань, одного сайту новин бізнесу, одного безкоштовного напівбульварного тижневика і, можливо, однієї радіостанції [277].

«В одному з інтерв'ю Віктор Орбан заявив: умовою суверенітету будь-якої країни є те, що для впливу на громадську думку ЗМІ повинні знаходитися в основному в руках вітчизняних власників, проте в Угорщині ця умова поки ще не виконано. Єдиний сенс закону, націленого на скасування медіаагентств, полягає в розчищенні простору між власниками ЗМІ та рекламними фірмами. Необхідно

знищити все що створює перешкоди організації, що посилаються на професійні аргументи (де має сенс розміщувати рекламу) і займаються перевіркою (чи була опублікована реклама). Ці фірми, оптимізатори, медіа-агенції та сейлз-хауси утворюють систему стримувань і противаг в медіаіндустрії. Без них важко контролювати виконання замовлень, тобто публікацію реклами, і не має значення, наскільки велика аудиторія того чи іншого ЗМІ.

Зачистка проводиться не за методом полювання, а скоріше нагадує атомний вибух. Перекроювання посередині року правил діяльності в промисловій галузі, що функціонує повними річними циклами, подібна ядерній атаці: всі гравці ринку будуть надовго зайняті прибиранням сміття і трупів, нарікаючи і сердячись один на одного. А в цей час під покровом грибовидної хмари з неймовірною швидкістю буде побудована урядова медіаімперія. Немає часу для багаторічного будівництва, як це було у випадку Mahir, Hür Tv, газети Magyar Nemzet і іже з ними. Ніякої органічної еволюції, тільки сила і закон. Перешкодимо, заборонимо, перепинимо, а комусь і дозволимо. Такими є ключові слова, якими керується влада у медіапросторі [278].

Два згадані закони про регулювання медіа в Угорщині викликали потужну хвилю критики в міжнародному співтоваристві, особливо в Європейському Союзі. Провідні європейські видання відреагували на ці законодавчі акти вкрай негативно. У своїх публікаціях вони використовували досить різкі характеристики, зокрема, називаючи ці закони "шовіністичними". Така реакція свідчить про серйозне занепокоєння європейської спільноти щодо стану свободи преси в Угорщині. Занепокоєння висловили і ключові міжнародні організації. Серед них - Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Ці інституції, які відіграють важливу роль у захисті демократичних цінностей та прав людини, висловили свою стурбованість щодо потенційного впливу нових законів на свободу слова в Угорщині.

Закони, які набули чинності 1 січня 2011 року, на думку критиків, створили умови для встановлення повного урядового контролю над засобами масової інформації в Угорщині. Така ситуація розглядається як серйозна загроза демократичним цінностям. Більше того, ці законодавчі зміни розглядаються не лише як внутрішня проблема Угорщини, але і як виклик для всього Європейського Союзу. Вони

підривають авторитет ЄС як гаранта демократичних свобод та ставлять під сумнів здатність Союзу забезпечувати дотримання спільних цінностей усіма країнами-членами. Таким чином, ситуація з регулюванням медіа в Угорщині стала не лише національним, але й загальноєвропейським питанням, що викликає серйозне занепокоєння щодо майбутнього свободи преси та демократії в регіоні.

Петер Байомі-Лазар, провідний медіадослідник Угорщини, висловлює серйозне занепокоєння щодо сучасного стану свободи преси в країні. На його думку, влада отримала безпрецедентні можливості для прямого впливу на зміст медіа-контенту. Особливу тривогу викликає нечіткість формулювань у новому Законі про ЗМІ. Ця неоднозначність створює простір для різноманітних інтерпретацій, що потенційно може бути використано для обмеження свободи слова. Ще одним проблемним аспектом є розширення повноважень урядового наглядового органу, відповідального за регулювання медіа-сфери. Цей орган отримав право накладати величезні штрафи на засоби масової інформації за так зване "незбалансоване висвітлення подій". Розмір штрафів може сягати 900 000 доларів для радіо- та телекомпаній. Така ситуація створює атмосферу потенційного тиску на ЗМІ. Загроза значних фінансових санкцій може призвести до самоцензури та обмеження критичних матеріалів щодо дій влади. Це, в свою чергу, ставить під загрозу принципи плюралізму думок та об'єктивності висвітлення подій в угорських медіа. Ці зміни в медіа-законодавстві та практиці його застосування викликають серйозні побоювання щодо майбутнього свободи преси в Угорщині та можуть мати далекосяжні наслідки для демократичного розвитку країни.

Уряд Орбана у своєму прагненні захопити медіаринок пішов далі, було отримано право власності на некомерційні ЗМІ і Угорське телеграфне агентство (МТІ), що уможливило контроль над створюваним ними контентом. Відповідно, вся їх власність, журналістські кадри були передані у Фонд при Раді у справах ЗМІ, був запроваджений жорсткий контроль влади за змістом і розповсюдженням інформації, друкованої продукції, з цих медійних інституцій були звільнені небажані журналісти, їм на зміну прийшли вірні Фідес кадри, і навіть такі, що поділяли праворадикальні погляди. Уряд упровадив безоплатні державні інформаційні послуги, таким чином було нанесено нищівного удару по ринку вільних

інформаційних агентств, що дало можливість владі опосередковано регулювати зміст інформаційних конвентів приватних ЗМІ.

Урядова коаліція знайшла ще один спосіб впливати на ЗМІ, так, видання, лояльні до влади, отримують від державних і муніципальних закладів рекламні замовлення. У той же час ті медіа, які критикують уряд, автоматично потрапляють у немилість, їх позбавляють державної реклами, доходить навіть до того, що здійснюється тиск на приватних рекламодавців з тим, щоб вони не співпрацювали з цими ЗМІ.

Таким чином Фідес карає своїх опонентів, добиваючись їхнього банкрутства або позбавлення їх читацької аудиторії. Якщо ці економічні методи не допомагають видворити з медіаринку непокірні ЗМІ, в хід іде адміністративний примус. У свою чергу, найбільші приватні ЗМІ, розуміючи всю небезпеку інформаційного протистояння владі, змушені вдаватися до самоцензури.

Отже, всі ці урядові дії значно зменшили медіаканали, які безбоязно висловлюють свою думку. Відповідно, суспільство було позбавлено інформаційних ресурсів, що правдиво повідомляли про політичну, економічну та гуманітарну ситуацію в країні. Вдало організована пропаганда уряду Орбана збільшує кількість лояльних до влади громадян та зменшує число критично налаштованих у широких верствах суспільства. Прискіпливі масмедіа, яких стає все менше, мають незначний вплив на виборців, їх критика суспільного ладу за допомогою об'єктивної інформації і зіставлення різних думок не доходить до масового читача. Чи не у цьому причина електорального успіху коаліції Фідес – Угорський громадянський союз - Християнсько-демократична народна партія?

Загальновідомим є факт, що влада будь-якої країни має у своєму розпорядженні специфічні інструменти для впливу на населення. Підконтрольні ЗМІ – один із класичних прикладів. Однак різниця між державами полягає у балансі провладних, опозиційних та повністю незалежних видань та каналів. І якщо донедавна хоча б видимість такого балансу ще зберігалася в Угорщині, то після останніх виборів зникла остаточно.

За даними міжнародної організації "Репортери без кордонів", індекс свободи преси пішов у круте "піке" після нового приходу Орбана та керівної угорської партії "Фідес" до влади у 2010 році.

Усього за кілька років Угорщина спустилася з 23-го (2010 р.) на 56-те (2013 р.) місце і продовжує падіння.

В сьомому розділі ми писали про те як було знищено одну із самих популярних угорських газет Népszabadság. Так от менш ніж за місяць після закриття цього часопису Mediaworks було продано компанії Orimus Press Plc., фактичним власником якої є давній футбольний друг Орбана Лорінц Месарож (Lorinc Meszaros).

Mediaworks Hungary Zrt - це угорська медіа-компанія, заснована в 2014 році, видавець кількох газет, журналів та веб-сайтів в Угорщині. Заснування компанії відбулося завдяки об'єднанню Ringier Kiadó Kft., що належить швейцарському Ringier, та Axel Springer-Budapest Kiadó Kft., яка має німецьке походження. Злиття їхніх угорських дочірніх підприємств у 2010 році не було схвалено Угорською радою з питань медіа та Угорським органом з питань конкуренції (GVH) через надмірний політичний вплив та вплив, що спотворює економічний ринок компанії, що виникає в результаті цього об'єднання [279]. Тому обидві міжнародні компанії повинні були відмовитися від своїх угорських підприємств: 23 січня 2014 року частина їхнього медіа-портфоліо була продана австрійській компанії Heinrich Pesina, як є частиною Vienna Capital Partners (VCP)[280]. VCP об'єднала свої інтереси з угорськими ЗМІ, і Mediaworks була створена 1 жовтня 2014 року.

Видавнича група об'єднала кілька компаній, включаючи всю власність на колишнє видавництво Ringier, Axel-Springer Hungary, Népszerűség, Petőfi Népe, Zöld Újság, Журнали Julius і більшість прав власності на Népszabadság Zrt. До видавничої групи також входять колишня друкарня Ringier Nyomda (Budatétényben, а Harbor Parkban)) та MédiaLog, яка розповсюджує передплатні газети [281].

З 1 червня 2015 року Mediaworks Hungary Zrt. та її дочірніми компаніями керував Balázs Rónai. З початку березня 2015 року тижневик Fanny мав оновлений вигляд і виходив по середах. Mediaworks майже вдвічі збільшила кількість примірників журналів. Наприкінці березня 2015 року видавець запустив новий телевізійний журнал під назвою Tvműsor.hu. У квітні 2015 року журнал преміум-класу для дому Lakáskultúra У травні 2015 року Mediaworks оновила свої регіональні газети [282].

30 вересня 2016 року компанія придбала Pannon Lapok Társasága

Kiadói Kft. (PLT) від Ost Holding GmbH, угорської дочірньої компанії німецької Media Fun Group (раніше WAZ). Крім усього іншого, вона стала видавцем ще чотирьох провінціальних та міських часописів (Fejér Megyei Hírlap, Napló, Vas Népe, Zalai Hírlap та Dunaújváros Hírlap).

25 жовтня 2016 року Opimus Press Zrt. купив 100% акцій компанії. За Opimus Press Zrt багато людей підозрюваного Лерінка Месароса, бізнесмена близького до керівництва Фідеса, але він заперечує, що купив Mediaworks. Новим генеральним директором став власник щоденного журналу Hungarian Times Габор Ліскай.

2 червня 2017 року HVG написала, що додаток до річного звіту Magyar Idők Kiadó Kft за 2016 рік заявляє про те, що Габор Ліскай, 100% власник Magyar Idők Kiadó Kft., хоче продати компанія Mediaworks Zrt. Magyar Idők Kiadó Kft. за один рік збільшив дохід від продажів майже на 1,5 мільярда фунтів, та досяг 2,4 мільярдів фунтів, тому в 2016 році він зміг задекларувати прибуток до оподаткування в розмірі 375 мільйонів фунтів [283].

9 квітня 2020 року Габор Ліскай заявив про свою відставку з посади голови Mediaworks, яка була прийнята 15 квітня 2020 року. Його наступником став Ласло Сабо.

Таким чином, напередодні чергових виборів у квітні 2018-го Орбан створив комплексну систему ЗМІ, які успішно діяла по всій країні, забезпечуючи Фідес електоральну підтримку. Паралельно з цим влада проводила постійну боротьбу з опозиційними масмедіа. 11 квітня 2018 року перестала існувати опозиційної газети Magyar Nemzet, яка була заснована у 1938 році і користувалася великою популярністю у населення. Така ж доля спіткала і радіостанції Lánchíd Rádió, яке також було засноване у тому ж році. А вже на початку липня цього року популярний антиурядовий ТВ-канал "HírTv" та вся медіагрупа, до якої він входив, стали власністю Золтана Нергеш, одним із поплічників В.Орбана.

Усі вищеперераховані ЗМІ належали соратнику та другу прем'єр-міністра Лайошу Шімічці. Проте у 2014-му їх шляхи розійшлися і останній перекинувся на бік опозиційної партії "Йоббік", відповідно і підконтрольні йому ЗМІ розпочали гостро критикувати урядову коаліцію на чолі з Орбаном. Однак після того, як на чергових виборах "Фідес" отримав 2/3 голосів і четвертий раз залишився при владі,

Шімічка зрозумів, що боротися з Орбаном немає ніякого сенсу.

"HírTV" був лідером опозиційних телеканалів. Після того, як він попав у медіаімперію Orbana, на каналі було припинено трансляцію головної програми новин, яку дивилися сотні тисяч глядачів, тому що в ній говорилося правда про соціально – політичну ситуацію в країні, розкривалися таємниці корупційних дій членів правлячої коаліції.

Так Орбан припинив діяльність одного із останніх своїх опонентів в медіасфері. Безперечно, окремі опозиційні видання, як, наприклад, інтернет-портали index.hu чи 444.hu, ще прагнуть чинити опір існуючій владі. Але з кожним днем це робити все тяжче і тяжче, адже членів Ради медіа, державного органу, слідкує за процесом монополізації медіа, було призначено на свої посади "Фідесом" ще у 2010 році. І відтоді вони незмінно діють на його користь [284].

У найпопулярнішого угорського онлайн-видання Index також змінився власник. Точніше власники. Їми стали Йозеф Олтян та Габор Ціглер.

Продаж угорського медіахолдингу Index не є безпрецедентною подією, враховуючи його успішність як медіабізнесу. Однак ця новина викликала значний резонанс в Угорщині з кількох причин. По-перше, серед нових власників з'явилася особа, тісно пов'язана з владою - Йозеф Олтян. Хоча подібні ситуації траплялися в історії Index і раніше (наприклад, коли медіахолдингом володів відомий олігарх Лайош Шімічка), це викликало занепокоєння щодо можливого впливу на редакційну політику. Друга, і можливо більш важлива причина резонансу - схожість цієї ситуації з попередніми випадками, коли команда Віктора Orbana через механізми купівлі/продажу та зміни власників встановлювала контроль над провідними медіа Угорщини або призводила до їх закриття. Наразі редакція Index заявляє про збереження незалежності та продовження роботи. Вони навіть запустили краудфандингову кампанію для підтримки своєї діяльності. Ця ситуація нагадує події 2015 року, коли популярне інтернет-видання Origo, яке конкурувало з Index, змінило власника. Це призвело до зміни редакційної політики та викликало негативну реакцію читачів, змусивши видання відключити можливість коментування на сайті. Такі тенденції викликають серйозне занепокоєння щодо майбутнього незалежних ЗМІ в Угорщині та можливого звуження простору для вільного вираження думок у медіа-сфері країни.

Отже, у 2011 році з'явився фонд під назвою Media Services and Support Trust Fund, або просто MTVA, який інтегрував усі державні ЗМІ. Під одним дахом зібрали шість телеканалів — M1-M5 та Duna, сім радіостанцій на чолі з KOSSUTH Radio, дев'ять веб-порталів на чолі з Hirado та головну інформаційну агенцію країни МТІ, яка стала монопольним першоджерелом.

Під цього «монстра» відтоді виділяються неймовірні бюджети. Так, у 2017-му це було 80 мільярдів форинтів, тобто \$275 мільйонів.

Масштаби Угорського телеграфного агентства (УТА) вражають своєю величиною: великий штат, розкішні офіси, сучасні студії та обладнання. Однак поряд з цим "суспільним" гігантом існує його менш помітний, але не менш впливовий "брат-близнюк". Мова йде про медіаімперію, що складається з приватних ЗМІ, які фактично належать найближчому оточенню Віктора Орбана, хоча формально часто записані на підставних осіб. Ця імперія повністю контролюється людьми з кола прем'єр-міністра. До 2014 року ключовою фігурою у створенні цієї медіаімперії був Лайош Шімічка, який особисто володів багатьма впливовими медіа. Однак після конфлікту з Орбаном, з яким вони були близькими друзями ще з студентських років, прем'єр-міністр почав розбудовувати нову медіаімперію через інших довірених осіб. Серед ключових фігур у цьому процесі варто відзначити Лорінца Мейсароша, Арпада Хобоня та Антала Рогана. Мейсарош та Хобонь за останні чотири роки придбали значну кількість угорських ЗМІ, часто цілими холдингами, а також створили нові медіа. Наприклад,

Хобонь заснував пропагандистський портал 888.hu як противагу опозиційному виданню 444.hu. Особливо помітною фігурою став Лорінц Мейсарош - голова села Фелчут, де виріс Орбан. Після розриву прем'єра з Шімічкою, Мейсарош раптово почав стрімко багатіти та активно скуповувати медіа, включаючи Echo TV, TV2 та практично всі регіональні ЗМІ. На сьогодні простіше назвати угорські медіа, які не належать оточенню Орбана, ніж перелічити всі підконтрольні йому ЗМІ. Однак створення такої медіаімперії - лише половина справи. Не менш важливо вміти ефективно нею керувати. Судячи з результатів останніх виборів в Угорщині, Антал Роган успішно справляється з цим завданням, демонструючи високу ефективність у використанні медіаресурсів для досягнення політичних цілей. Не випадково його називають міністром пропаганди, хоча офіційно він очолює кабінет

угорського прем'єра.

Саме Антал Роган відповідав за медійну частину кампанії «Фідес», а вона точно увійде в підручники з політології та піару. Річ у тім, що завдяки цим «монстрам-близнюкам» команді Віктора Orbana вдалося фактично створити симулякри ворогів, змусити Угорщину в них повірити і зрештою перемогти цих ворогів, знову здобувши 2/3 місць у парламенті.

Мігранти, Сорос та брюссельська бюрократія — це тріо «головних ворогів Угорщини», про яких інформували 24/7 всі близькі до партії влади медіа, починаючи з 2015 року. А п'ять останні й поготів. Це триває досі.

Цей скрін головної сторінки сайту Origo став одним із мемів останньої виборчої кампанії у ЗМІ. Пропагандистська машина Антала Рогана діяла брутално та цинічно, але неймовірно злагоджено та масово.

Наприклад, уже після виборів угорський тижневик «Figyelő» опублікував список «найманців Сороса», до якого увійшли 200 осіб: науковці, експерти, журналісти та правозахисники, які критикують владу.

Таким чином, минула виборча кампанія в Угорщині остаточно розколола і суспільство, і медіаспільноту — хто за владу, а хто проти. Про ЗМІ вже не говорять як про незалежні чи об'єктивні, а лише як про ліберальні чи консервативні, опозиційні чи провладні, партійні або комерційні.

Незалежні та об'єктивні ЗМІ не потрібні Угорщині Віктора Orbana. Та й журналісти з більшості угорських ЗМІ не хочуть бути об'єктивними та незалежними. Вони прагнуть захищати свою країну від ворогів разом із Віктором Орбаном. Такий вектор розвитку угорський прем'єр назвав неліберальною демократією.

Отже, те, що, починаючи з 2011-го Freedom House постійно знижує рейтинг свободи ЗМІ в Угорщині, — це закономірність, частина «плану» Віктора Orbana.

Власне як і звіт Саргентіні — документ, підготовлений представницею Нідерландів Джудіт Саргентіні про ситуацію в Угорщині. За нього 12 вересня цього року проголосували в Європарламенті. Це означає, що проти Угорщини розпочнуть санкції за порушення базових цінностей ЄС. Чимала увага у звіті

приділена і угорським медіям: серед іншого Саргентіні згадує і про монополізацію інфопростору. Хоч у Віктора Орбана цей звіт назвали «кваліфікованою брехнею», в Будапешті прекрасно знають, про що йдеться. Монополізація інформаційного простору Угорщини триває досі.

Такі тенденції в Угорщині протягом останніх восьми років спонукнули Держдеп США в листопаді минулого року виділити грант на \$700 тисяч. Ці гроші мали би піти на підтримку незалежних ЗМІ у країні. Втім, як інформує New York Times, команді Віктора Орбана все ж вдалося відохотити Вашингтон від цієї ідеї та направити кошти на інші проекти. Це був би не менш гучний сигнал, ніж рішення Європарламенту на користь звіту Саргентіні.

Ні цей провал у Стразбурзі, ні звіти Freedom House не змусять Віктора Орбана відмовитися від ідеї тотального контролю за медіа. Зважте самі: після виборів минуло вже декілька років, а рейтинг «Фідес» не падає і тримається на рівні 40%.

Тому Віктор Орбан без зайвих докорів сумління продовжує монополізувати угорські медіа та розбудовувати в Угорщині «неліберальну демократію», в якій ЗМІ — це передовсім вартові режиму, а не його контролери та критики [285].

У 7 розділі ми вже писали про те, що політика Орбана у медіасфері, зустрічає супротив як у середині країни, так і закордоном. Нещодавно у Будапешті відбувся багатотисячний мітинг проти утиску преси. Угорщину різко критикують в ООН, ОБСЄ, РЄ, ЄС за спроби перешкоджати діяльності опозиційним ЗМІ.

Висновки. Ось у цьому є квінтесенція медіаполітики за часів урядування Фідес - УГС в Угорщині Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан велику увагу приділяв і приділяє контролю за засобами масової інформації, оскільки вони грають визначальне місце у політичному житті країни. У кого в руках масмедіа, у того в руках і влада. За чотирнадцять років знаходження у владі Орбан створив свою медіаімперію, до керування якої він не допускає навіть своє близьке оточення. Зрозуміло, що це не тільки засіб пропаганди але і джерело великих прибутків. Тому який би внутрішній чи зовнішній тиск не здійснювався на В.Орбана з приводу його медіаполітики, він не піде ні на який компроміс у цьому питанні і буде проводити свою лінію до тих пір, поки буде знаходитися при владі.

Заключне слово

Трансформація Угорщини під керівництвом Віктора Орбана та його партії Фідес являє собою унікальний і складний феномен сучасної європейської політики. Процес "орбанізації", який ми детально розглянули в цій книзі, демонструє, як демократична система може зазнати глибоких змін в рамках формально демократичних процедур.

Шлях Угорщини від ліберальної демократії європейського зразка до моделі, яку сам Орбан назвав "неліберальною демократією", ставить перед нами важливі питання про природу демократії, верховенство права та роль національної ідентичності в сучасному глобалізованому світі.

На самому початку демократичних перетворень у 1989-1990 роках відбулося падіння комуністичного режиму та були внесені суттєві зміни у конституції держави, яка закріпила демократичні принципи. Ці зміни заклали фундамент для розвитку нової, демократичної Угорщини. Було запроваджено багатопартійну систему, що дозволило формування та вільну діяльність різних політичних партій. Закріплено принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Гарантувано основні права і свободи громадян, включаючи свободу слова, преси, зібрань та віросповідання. Впроваджено принципи ринкової економіки, що дозволило приватизацію державних підприємств та залучення іноземних інвестицій. Встановлено незалежність судової системи, що мало забезпечити верховенство права. Запроваджено демократичні вибори на всіх рівнях влади, від місцевого самоврядування до парламенту. Визнано право на приватну власність та її захист. Задекларувано наміри інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. Скасовано цензуру та гарантування свободи ЗМІ. Встановлено цивільний контроль над збройними силами та органами безпеки.

Ці конституційні зміни створили правову основу для демократичного розвитку Угорщини, відкриваючи новий етап в історії країни після десятиліть комуністичного правління. Вони заклали підґрунтя для подальших реформ та інтеграції Угорщини до європейської спільноти демократичних держав. Це дозволило організувати проведення перших вільних виборів.

Наступний період характеризувався консолідацією демократії

у 1990-2010 роках. На цьому етапі розвитку угорського суспільства бурхливо розвивалася багатопартійна система, зміцнювалася незалежність судової влади, формувалися вільні ЗМІ, потужно підносилося громадянське суспільство.

Однак після приходу вдруге до влади у 2010 році урядової коаліції ФІДЕС-УГС-ХДНП в країні розпочалася поступова ерозія демократичних інститутів. На самому початку цих процесів у 2010-2014 роках був прийнятий Основний Закон Угорщини. Яким була змінена назва країни з "Угорська Республіка" на просто "Угорщина". Посилення національної ідентичності, у преамбулі (названої "Національним кредо") підкреслює християнські корені нації та важливість сімейних цінностей. Суттєво було обмежено повноваження Конституційного суду, обмежено можливості суду розглядати закони, пов'язані з бюджетом та податками. Відбулися зміни в виборчій системі, зменшено кількості депутатів парламенту з 386 до 199.

Посилено роль держави в економіці. Збільшено можливості держави втручатися в економічні процеси. Спрощено процедуру отримання громадянства для етнічних угорців, які проживають за кордоном.

Шлюб визначено як союз між чоловіком і жінкою. Введено обмеження на державний борг, який не повинен перевищувати 50% ВВП.

Зниження віку обов'язкового виходу на пенсію для суддів, що дозволило замінити значну частину суддівського корпусу. Розширено повноваження президента в деяких сферах, особливо в призначенні посадових осіб. Деякі соціальні права, які раніше гарантувалися конституцією, були переформульовані як цілі держави. Скасовано спеціалізованих омбудсменів (з прав національних меншин, захисту даних тощо) і замінено їх єдиним омбудсменом. Підкреслено відповідальність держави за захист прав угорців, які проживають за межами країни.

Ці зміни викликали значну критику як всередині країни, так і з боку міжнародної спільноти, оскільки вони розглядалися як кроки до централізації влади та послаблення демократичних інститутів. Багато експертів вважають, що ці конституційні зміни стали ключовим моментом у трансформації Угорщини від ліберальної демократії до

більш авторитарної системи правління.

Період 2014-2018 років відзначається посиленням авторитарних тенденцій. Були здійснені подальші конституційні зміни, які централізували владу. Обмежено повноваження місцевого самоврядування. Посилено контроль над освітньою системою. Збільшено тиск на неурядові організації.

Період з 2018 року і по теперішній час характеризувався консолідацією влади та подальшим послабленням демократичних інститутів. Зростання обмеження свободи ЗМІ. Здійснені зміни виборчого законодавства на користь правлячої коаліції. Посилено контроль над судовою системою. Відмічено обмеження академічних свобод.

Варто відмітити, що всі ці зміни відбувалися не різко, а поетапно, більшість із них, користуючись конституційною більшістю в Державних Зборах, проводилися через законодавчі механізми. Характерним було і те, що влада активно використовувала демократичну риторику для виправдання авторитарних дій. У той же час прагнула до послаблення системи стримувань і противаг, з одночасною централізацією влади в своїх руках.

Ця трансформація демонструє, як демократичні інститути можуть бути поступово ослаблені навіть у країні, яка вважалася зразком демократичних перетворень у Східній Європі.

Виділимо ключові моменти, які призвели до послаблення демократії в Угорщині. Трансформація угорської демократії після 2010 року характеризується комплексом взаємопов'язаних процесів, які призвели до значних змін у політичній системі країни. Консолідація влади в руках правлячої партії відбувалася через поступове реформування державних інституцій. Зміни в законодавчій сфері дозволили уряду розширити свій вплив на різні аспекти суспільного життя. Реструктуризація медіа-ландшафту призвела до зменшення плюралізму думок у публічному просторі. Одночасно відбувалося переформатування освітньої галузі, що вплинуло на академічну свободу та зміст навчальних програм. Зовнішньополітичний курс країни зазнав коригування, що позначилося на відносинах з європейськими партнерами та міжнародними організаціями. Це супроводжувалося посиленням націоналістичної риторики та зміною підходів до міграційної політики. Економічна політика уряду

сприяла зміцненню позицій лояльних бізнес-груп, що вплинуло на конкурентне середовище в країні. Зміни в системі місцевого самоврядування призвели до перерозподілу повноважень на користь центральної влади. Ці процеси в сукупності сформували нову політичну реальність в Угорщині, яка викликає дискусії щодо стану демократії в країні та її відповідності європейським нормам.

У цей період відбувалися поступово, але цілеспрямовано зміни в риториці та методах комунікації угорської влади з суспільством.

Період після приходу до влади Фідес (2010-2014) значно посилилася націоналістична риторика. У пропагандистських виступах лідерів Фідес стала використовуватися концепція "неліберальної демократії" та зростає критика політики ЄС та "брюссельської бюрократії". У їх лексиконі укорінився термін "національна співпраця" для мобілізації підтримки.

На етапі консолідації влади (2014-2018) посилилася риторика "захисту Угорщини" від зовнішніх загроз (міграція, глобалізація). Зростає антиіммігрантська риторика, особливо під час міграційної кризи 2015 року. Створювався образ "ворогів нації" (Джордж Сорос, ліберальні НУО). Активно використовувалися державні ЗМІ для поширення урядових нарративів.

Щодо сучасного періоду, який розпочався з 2018 року і триває до теперішнього часу. Цей етап вирізнявся посиленням євроскептичної риторики із зміщенням акценту на "традиційних цінностях" та критика "західного лібералізму". Активно використовується концепція "християнської демократії" як альтернативи ліберальній демократії. У виступах лідерів коаліції все частіше використовується риторика економічного націоналізму та "угорського шляху".

Суттєві зміни відбулися і у методах комунікації. Були централізовані інформаційні потоки. Створено єдину систему державних медіа. Запроваджено координацію меседжів через урядові комунікаційні структури.

При цьому активно використовувалися соціальні медіа. Пряма комунікація лідерів урядової коаліції через Facebook та інші платформи. Створено мережі проурядових блогерів та інфлюенсерів.

Влада запровадила проведення так званих "Національних консультацій". Організація псевдо-референдумів з упередженими питаннями. Використання їх результатів для легітимізації урядових

рішень. Були також застосовані масштабні біл-бордові кампанії з простими, емоційними меседжами. У той же час, був обмежений доступу незалежних журналістів до офіційних джерел та вибіркоче надання інформації лояльним ЗМІ.

Влада адаптувала досвід фашистів і комуністів щодо персоналізації комунікації. Фокус на особистості Віктора Орбана як "захисника нації". Створення культу особистості навколо лідера. Використання з цією метою кризових ситуацій. Активна комунікація з ним під час криз (міграційна криза, пандемія COVID-19). Представлення уряду Орбана як єдиного гаранта безпеки та стабільності держави.

Ці зміни в риторичі та методах комунікації демонструють системний підхід до формування громадської думки та створення підтримки для авторитарних тенденцій під виглядом захисту національних інтересів.

Таблиця 3

Порівняння комунікаційних підходів на початку демократичного періоду та в авторитарну епоху в Угорщині.

№ п/п	Напрямки комунікації	Демократичний період:	Авторитарна епоха:
1	Плюралізм vs. Монополізація:	Різноманітність голосів та думок у публічному просторі Конкуренція політичних партій за увагу громадськості Активна роль незалежних ЗМІ у формуванні громадської думки	Домінування єдиного наративу, контрольованого владою Маргіналізація опозиційних голосів Концентрація медіа-ресурсів в руках прихильників влади
2	Відкритість vs. Контроль інформації	Прозорість урядових рішень та процесів Вільний доступ журналістів до інформації та посадових осіб Готовність влади до критичного діалогу	Вибіркове надання інформації Обмеження доступу незалежних журналістів до офіційних джерел Уникнення відкритих дебатів та критичних запитань

№ п/п	Напрямки комунікації	Демократичний період:	Авторитарна епоха:
3	Європейська інтеграція vs. Національний суверенітет	Акцент на євроінтеграцію та міжнародну співпрацю Позиціонування Угорщини як частини європейської спільноти	Риторика захисту національних інтересів від "зовнішнього втручання" Критика ЄС та просування ідеї "особливого угорського шляху"
4	Раціональність vs. Емоційність	Фокус на фактах, статистиці та експертних оцінках Аргументований діалог з опонентами	Апеляція до емоцій, страхів та національної гордості Використання популістських гасел та спрощених пояснень складних проблем
5	Інституційна комунікація vs. Персоналізація	Комунікація від імені інститутів влади Розподіл ролей між різними гілками влади у спілкуванні з громадськістю	Центральна роль лідера (Віктора Орбана) в комунікації Персоналізація влади та створення культури особистості
6	Медіа-відносини	Повага до редакційної незалежності ЗМІ Регулярні прес-конференції та брифінги для всіх ЗМІ	Тиск на незалежні ЗМІ через економічні та регуляторні механізми Преференційний доступ для лояльних медіа
7	Ставлення до опозиції	Визнання легітимності опозиції та її ролі у політичному процесі Готовність до компромісів та коаліцій	Демонізація опозиції як "ворогів народу" або "агентів іноземного впливу" Маргіналізація опозиційних голосів у публічному дискурсі
8	Використання нових технологій	Поступове освоєння нових медіа-платформ Експерименти з інтерактивними формами комунікації	Активне використання соціальних мереж для прямої комунікації влади Створення мережі проурядових онлайн-ресурсів та ботів

Складено автором.

Ці відмінності демонструють фундаментальну трансформацію комунікаційного ландшафту Угорщини, що відображає ширші зміни в політичній системі країни від демократії до авторитаризму.

Розглянемо, як змінювалася роль ЗМІ в Угорщині протягом періоду трансформації від демократії до авторитаризму. На протязі демократичного переходу у 1989-1990 роках. Спостерігалася лібералізація медіа-сектору, з'явилися нові незалежні видання, було скасовано цензуру та державну монополію на інформацію. У період демократичної консолідації 1990 - 2010 роки подальший розвиток плюралістичного медіа-ландшафту. Приватизація державних ЗМІ. Вхідження іноземних медіа-компаній на угорський ринок. Формування системи суспільного мовлення.

Початок змін викликаних приходом до влади урядової коаліції на чолі із Орбаном 2010-2014 роки. Прийняття нового закону про ЗМІ (2010), який посилив державний контроль. Створення централізованого медіа-регулятора NMHH. Реорганізація суспільного мовлення з посиленням урядового впливу. Започаткування економічного тиску на незалежні ЗМІ.

Посилення подальшого тиску на ЗМІ 2014-2018 роки. Поступове поглинання незалежних ЗМІ олігархами, пов'язаними з владою. Закриття впливової опозиційної газети Népszabadság (2016). Витіснення міжнародних медіа-компаній з ринку. Посилення самоцензури серед журналістів.

Зміцнення контролю над ЗМІ 2018 рік і по теперішній час. Створення Центральноєвропейського пресфонду (KESMA), який об'єднав понад 400 проурядових ЗМІ. Подальше обмеження рекламних можливостей для незалежних ЗМІ. Використання пандемії COVID-19 для посилення контролю над інформацією.

За час урядування коаліції влада спромоглася трансформувати роль ЗМІ в угорському суспільстві. Більшість мас – медіа, які відігравали провідну роль у захисті демократії перетворилися у покірних лакеїв влади. Значно зменшилася критична журналістика та розслідування зловживання владою. Посилилася пропагандистська функція проурядових ЗМІ.

Відбулися зміни у структури власності. У руках прихильників уряду було сконцентровані значні медіа-активи. Були витіснені незалежні та міжнародні власники. Паралельно з цим проходила трансформація суспільного мовлення. Замість незалежного джерела інформації запроваджено проурядові канали як рупори влади. Вступили в дію економічні механізми контролю. Використання

державної реклами як інструменту впливу. Створення нерівних умов на рекламному ринку.

Все це вимагало проведення суттєвих змін професійних стандартів у журналістському середовищі. Зросла самоцензура серед журналістів. Розмивалися межі між журналістикою та пропагандою. Відбулася значна поляризація медіа-ландшафту. Чітке розділення на проурядові та опозиційні ЗМІ. Зменшення простору для нейтральної журналістики. Влада також прагнула адаптуватися до нових технологій. Активно використовуючи соціальні медіа. Створюючи мережі проурядових онлайн-ресурсів.

Всі ці дії Орбана, включаючи обмеження незалежних ЗМІ та посилення контролю над медіа-сектором, викликали гостру критику з боку міжнародних організацій, таких як ЄС та ОБСЄ, щодо стану свободи преси в Угорщині.

Ця трансформація демонструє, як систематичні зміни в медіа-секторі можуть призвести до суттєвого обмеження свободи преси та плюралізму думок, що є ключовими елементами демократичного суспільства.

Останніми роками Угорщина під керівництвом прем'єр-міністра Віктора Орбана запровадила ряд обмежень щодо діяльності міжнародних ЗМІ в країні. Ці дії викликали занепокоєння щодо свободи преси та демократичних цінностей в Угорщині. Це у першу чергу стосувалося законодавчих змін. У 2018 році було прийнято закон, який вимагає від ЗМІ, що отримують понад 20% фінансування з-за кордону, реєструватися як "організації, що підтримуються з-за кордону". Цей закон дозволяє уряду накладати штрафи на ЗМІ, які не дотримуються цих вимог.

Міжнародним журналістам часто відмовляють у доступі до державних установ та офіційних заходів, які проводить уряд. Іноземні кореспонденти скаржаться на труднощі з отриманням акредитації. Влада прагне здійснювати тиск на редакційну політику. Є свідчення про спроби уряду впливати на редакційну політику міжнародних ЗМІ, що працюють в Угорщині. Уряд використовує свої рекламні бюджети та інші фінансові інструменти для впливу на ЗМІ. Міжнародним медіа-компаніям створюються штучні труднощі у веденні бізнесу в Угорщині. Були зафіксовані випадки кібератак з боку угорських спец-служб на веб-сайти міжнародних ЗМІ. Поширення дезінформації про

міжнародні ЗМІ в проурядових медіа.

Деякі західні ЗМІ були змушені розпочати практикувати самоцензуру, щоб уникнути конфліктів з владою, а частина міжнародних медіа-компаній були змушені закрити свої представництва в Угорщині. Ряд із них подали позови до Європейського суду з прав людини.

Обмеження діяльності міжнародних ЗМІ в Угорщині є частиною ширшої тенденції до обмеження свободи преси в країні. Ця ситуація викликає серйозне занепокоєння щодо стану демократії та свободи слова в Угорщині, а також ставить питання про відповідність країни цінностям Європейського Союзу.

Міжнародна спільнота уважно стежила за змінами в Угорщині протягом останніх років, особливо після приходу до влади партії "Фідес" на чолі з Віктором Орбаном у 2010 році. Реакція на ці зміни була різноманітною та часто критичною.

Міжнародна спільнота, включаючи ЄС, ОБСЄ та інші впливові організації, виражала глибоку стурбованість стосовно низки проблемних аспектів в Угорщині. Серед ключових питань, що викликали занепокоєння, були внесення суперечливих поправок до основного закону та виборчих норм, поступове підривання автономності судових органів, а також наростаючий тиск на інститути громадянського суспільства та засоби масової інформації.

У 2018 році Європейський парламент навіть ініціював процедуру за статтею 7 Договору про ЄС, яка може, з часом, призвести до санкцій проти Угорщини за порушення основних європейських цінностей. Європейський Союз заморозив частину фінансування для Угорщини через проблеми з верховенством права. Були введені умови для отримання коштів з фонду відновлення після пандемії COVID-19. Значно погіршилися відносини з багатьма країнами ЄС, особливо з Німеччиною та Францією на фоні зближення з Росією та Китаєм, що викликало критику з боку західних партнерів.

Жорстка позиція Угорщини щодо мігрантів та біженців викликала гостру критику з боку ООН, ОБСЄ, ЄС та багатьох правозахисних організацій світу.

Відмова від участі в квотах ЄС щодо розподілу біженців призвела до конфлікту з Брюсселем. Також закриття Центральноєвропейського університету в Будапешті викликало міжнародний резонанс

та критику. Надзвичайні повноваження уряду під час пандемії викликали також занепокоєння щодо можливого зловживання владою. Небажання Угорщини повністю підтримати санкції проти Росії та допомогу Україні викликало критику з боку ЄС та НАТО.

Загалом, міжнародна спільнота реагувала на зміни в Угорщині з великим занепокоєнням, вбачаючи в них відхід від демократичних цінностей та принципів ЄС. Проте, реакція не обмежувалася лише критикою - були спроби діалогу та пошуку компромісів. Водночас, Угорщина часто наголошувала на своєму суверенітеті та праві на власний шлях розвитку.

Угорщина, як центральноєвропейська країна з багатою історією та стратегічним розташуванням, зазнає значного впливу геополітичних факторів на свою внутрішню політику. Уряд Віктора Орбана часто вступає в конфлікт з інституціями ЄС щодо питань верховенства права та демократичних цінностей. У той же час, економічна політика Угорщини значною мірою залежить від фінансування ЄС та доступу до єдиного ринку.

Угорщина підтримує більш тісні зв'язки з Росією, ніж більшість країн ЄС, що впливає на її внутрішню політику. Енергетика країни значною мірою залежна від співпраці з Росією, зокрема в атомній енергетиці та постачанні газу. Це призводить до напруженості у відносинах з іншими країнами ЄС та США.

Питання угорських меншин у сусідніх країнах (особливо в Україні, Румунії та Словаччині) часто використовується у внутрішній політиці. Угорщина активно просуває свої інтереси в рамках Вишеградської групи (V4), що впливає на її позицію в ЄС.

Країна балансує між залученням західних інвестицій та розвитком економічних зв'язків зі Сходом, зокрема з Китаєм. Залежність від зовнішніх ринків та інвестицій впливає на внутрішню економічну політику та рішення уряду.

Геополітичне становище Угорщини впливає на її безпекову політику. Членство в НАТО визначає основні напрямки оборонної політики. Водночас, Угорщина намагається підтримувати баланс між зобов'язаннями перед НАТО та прагматичними відносинами з Росією та Китаєм.

Уряд активно контролює медіа-простір, часто посиляючись на необхідність протидії зовнішнім впливам. Інформаційна політика

часто орієнтована на підтримку національної ідентичності та протидію глобалізаційним процесам.

Вплив геополітичних факторів на внутрішню політику Угорщини є значним та багатогранним. Уряд Віктора Орбана намагається балансувати між зобов'язаннями перед ЄС та НАТО, прагматичними відносинами з Росією та Китаєм, та просуванням національних інтересів. Ця політика часто призводить до напруженості у відносинах з західними партнерами, але дозволяє Угорщині зберігати певну автономію у прийнятті внутрішньополітичних рішень. Для України розуміння геополітичних факторів, що впливають на внутрішню політику Угорщини, є важливим з огляду на спільний кордон, питання угорської меншини в Закарпатті та потенційний вплив Угорщини на євроатлантичні прагнення України. Це розуміння може допомогти у формуванні більш ефективної двосторонньої політики та взаємодії в рамках регіональних ініціатив.

Враховуючи специфіку України та її поточну ситуацію, можна виділити наступні ключові уроки з угорського досвіду, які особливо актуальні для нашої країни. Економічні уроки - поступовість реформ. Угорський досвід показує, що поступові економічні реформи можуть бути ефективнішими, ніж "шокова терапія". Для України це означає необхідність розробки довгострокової стратегії економічних перетворень з чітким планом впровадження. Успіх Угорщини у залученні іноземного капіталу підкреслює важливість створення сприятливого інвестиційного клімату. Україні варто зосередитися на покращенні законодавства, захисті прав інвесторів та боротьбі з корупцією для підвищення інвестиційної привабливості. Україна може перейняти досвід Угорщини у розвитку експортоорієнтованих секторів економіки, особливо в контексті поглиблення інтеграції з ЄС та диверсифікації експорту.

Політичні уроки - зміцнення демократичних інститутів. Досвід Угорщини демонструє ризики ослаблення демократичних інститутів. Для України це урок щодо важливості постійного зміцнення незалежності судової системи, свободи ЗМІ та громадянського суспільства. На противагу тенденціям централізації в Угорщині, Україні варто продовжувати курс на децентралізацію, що сприятиме розвитку місцевого самоврядування та демократії на місцях.

Угорський досвід показує важливість знаходження балансу між

європейською інтеграцією та захистом національних інтересів. Для України це означає необхідність розумного підходу до адаптації європейських норм та збереження національної ідентичності.

Соціальні уроки - управління демографічними викликами. Україна, як і Угорщина, стикається з проблемами демографічного спаду та еміграції. Це підкреслює необхідність розробки ефективної демографічної політики та створення умов для повернення громадян з-за кордону. Угорський досвід роботи з національними меншинами може бути корисним для України у контексті реінтеграції тимчасово окупованих територій та роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Уроки європейської інтеграції - ефективне використання європейських фондів. Україні варто вивчити угорський досвід ефективного використання коштів ЄС для розвитку інфраструктури та підтримки економіки, особливо в контексті майбутньої відбудови. Досвід Угорщини у адаптації національного законодавства до норм ЄС може бути корисним для України у процесі євроінтеграції.

Для України ключовим є збалансований підхід до реформ, який враховує економічні, політичні та соціальні аспекти. Важливо зберігати курс на демократизацію, розвиток ринкової економіки та європейську інтеграцію, одночасно враховуючи національні особливості та інтереси. Досвід Угорщини демонструє як можливості, так і потенційні ризики на цьому шляху, що дозволяє Україні краще підготуватися до майбутніх викликів.

"Орбанізація" Угорщини – це не просто локальний феномен. Вона відображає ширші тенденції, що спостерігаються в різних частинах світу: зростання популізму, переосмислення ліберальної демократії, пошук нових форм національної ідентичності в глобалізованому світі.

Майбутнє покаже, чи стане угорська модель стійкою альтернативою ліберальній демократії, чи це тимчасове відхилення від загальноєвропейського курсу. Незалежно від оцінки, досвід Угорщини залишається важливим предметом для вивчення всім, хто цікавиться сучасними політичними процесами та майбутнім демократії.

Ця книга є спробою об'єктивного аналізу складного і неоднозначного процесу трансформації Угорщини. Вона покликана

стимулювати подальші дослідження та дискусії про природу демократії, роль держави та майбутнє європейської інтеграції в ХХІ столітті.

Список використаних джерел та літератури

1. *Pártprogramok és dokumentumok // Magyarország Politikai Évkönyve. - Bp.: Aula-Omikk, 1990. - Old. 867-968*
2. *Fricz T. Pártok és pártrendszerek Magyarországon // A politikatudomány arcai. - Bp.: Akadémiai kiadó, 1999. - Old. 223 - 237.*
3. *Népszabadság. - 1999. - Október, 09.*
4. *Pártprogramok és dokumentumok // Magyarország Politikai Évkönyve. - Bp.: Demokrácia Kutatások, 1999. - Old. 491-616.*
5. *Bozóki A., Körösenyi A., Schöpflin G. Post-Communist Transition: Emerging Pluralism in Hungary. - L., 1992. - 239 p.*
6. *Fricz T. A magyarországi pártrendszer 1987-1995. - Bp.: Cserépfalvi, 1966. - 318 o.*
7. *Enyedi Zsolt, Körösenyi András. Pártok és pártrendszerek. - Bp.: Osiris, 2001. - 365 o.*
8. *Kéri L. Tíz év probaidő. - Bp.: Helikon, 1998. - 281 o.*
9. *Bihari M. Parlamentarizmus // Kritika. - 1990. - № 7. - Old. 36-38.*
10. *Tőkéczki László: Magyar konzervativizmus - hagyomány és a jelenkor. Bp.: Battyáni Alapítvány, 1994. - 359 o.*
11. *SZDSZ: Gyurcsány mentálisan alkalmatlan, index, 2008. március 30 - Available at: https://index.hu/belfold/kormv0329/szdsz_gyurcsany_mentalisan_alkalmatlan/?p=4*
12. *Az 1998-as választások - a legkisebb frakció győzelme. - Available at: https://24.hu/belfold/2010/02/01/1998_as_valasztasok/*
13. *Az ellenzéki szavazók 30 százaléka is elhitte, hogy Márki-Zay háborúba vinné az országot. - Available at: <https://24.hu/belfold/2022/04/13/marki-zay-peter-haboru-ellenzek-kutatas-alhir/>*
14. *Vágó István bukása: mutatjuk Gyurcsány legjobb tanítványának legocsmányabb botrányait. - Available at: <https://www.origo.hu/itthon/20230206-vago-istvan-gyurcsany-part-botranysok.html>*
15. *Karlendítéstől karlendítésig, avagy a Jobbik útja a nemzeti radikalizmustól a gyurcsányizmusig. - Available at: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/04/karlendites-tol-karlenditesig-avagy-a-jobbik-utja-a-nemzeti-radikalizmustol-a-gyurcsanyizmusig>*
16. *Országgyűlési képviselők választása 2022. - Available at: <https://www.valasztas.hu/ogy2022>*
17. *MKKP Alapvetések - Kétfarkú Kutya Párt (hu-HU nyelven). ketfarkukutya.com. 2018. március 18-i dátummal az eredetiből archiválva. Hozzáférés: 2018. március 17.*
18. *Gödény György: se jobb, se bal, csak a normális éle - Available at: http://www.ma.hu/belfold/374529/Godeny_Gyorgy_se_jobb_se_bal_csak_a_normalis_elet*
19. *Gattyán I százalékos pártja állítja: rendezte sorait, jelöltjei elszántak, és a következő választásra készülnek- Available at: <https://telex.hu/belfold/2022/05/12/gattyan-gyorgy-memo-megoldas-mozgalom-valasztas>*
20. *Ткач Д.І. Сучасна Угорщина - шлях від демократії до авторитаризму: історична ретроспектива. Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. 2024. № 1 (25). С. 86 -104. <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/naukovyi-zhurnal-problemy-vsesvitnoi-istorii/problemy-vsesvitnoi-istorii-naukovyi-zhurnal-1-25-k-2024.html>*

21. A DIKTÁTORTÓL A POLITIKAI GÉNIUSZIG: ORBÁN VIKTOR KÜLFÖLDI SAJTÓREPREZENTÁCIÓJA (2010-2023). <https://ojim.hu/a-diktatortol-a-politikai-geniuszig-orban-viktor-kulfoldi-sajtoreprezentacioja-2010-2023/>
22. Президентка Угорщини пішла у відставку через помилування у справі про сексуальне насильство над дітьми. https://lb.ua/world/2024/02/10/597790_prezidentka_ugorshchini_pishla.html
23. Вибори до Європарламенту: попередні дані свідчать про послаблення позицій партії Орбана <https://www.radiosvoboda.org/a/news-uhorshchyna-vybory-europarlament/32986085.html>
24. Az ország ismét narancssárga lett, de a második erő már a Tisza Párt. index.hu/belfold/2024/06/10/valasztas-narancssarga-az-orszag-budapest-ellenze-kben-hirosszefoglalo/?token=47d6aeec6ce9cc7d8904ecee0cd8705
25. Ткач Д.І. Медіаполітика за часів урядування ФІДЕС - УГС в Угорщині. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2020. Vol.02(26). (accessed 25 August 2020). https://issn2391-4164.blogspot.com/2021/04/social-and-human-sciences-polish_94.html
26. Угорці вийшли на масовий мітинг проти партії Орбана <https://glavcom.ua/world/observe/uhorshi-vijshli-na-masovij-mitinh-proti-partiji-orbana-999365.html>
27. В Угорщині відбувся протест проти партії Орбана <https://suspilne.media/739277-v-ugorsini-vidbuvsya-protest-proti-partii-orbana/>
28. Országgyűlési kézikönyv.- Вр.: PMI, 1992. - 528 о.
29. Макаров А. М. Трансформація парламентаризму в Україні і державах Центральної і Східної Європи. *Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти: кол. моногр. /За ред. Ф. М. Рудича. К.: МАУП, 2002. С. 178 - 215*
30. Конституція Республіки Угорщина. Конституції нових держав Європи та Азії. К.: Укр. прав. фундація "Право", 1996. С. 309 - 339.
31. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
32. 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200036.tv>
33. Petrétei József: *Magyar alkotmányjog II. Államszervezet. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2005.34.*
34. 2010. évi CXXX. Törvény a jogalkotásról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000130.tv>
35. 4/2006. (II. 15.) AB határozatban. <https://njt.hu/jogszabaly/2006-4-30-75>
36. Szente Zoltán: „19. § [Az Országgyűlés hatáskörei]”. In: *Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Budapest, Századvég Kiadó, 2009. 603.*
37. Trócsányi László: *Országgyűlés. In: Trócsányi László, Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 234.*
38. Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvényben és az egyes házszabályi rendelkezésekről szóló 10/2014. (II. 24.) OGY határozatban foglalt https://www.parlament.hu/documents/10181/56582/HSZ+b%C5%91v%C3%ADtett+10_11/bb5bbe97-f9c2-

4de3-bc34-6452f8a5c2fc

39. Az Országgyűlés, Elnökség 2022-2026. <https://www.parlament.hu/elnok-seg-2022-2026>
40. Smuk Péter - 27/1998. (VI. 16.) AB határozat - Frakcióalakítás <https://jogkodex.hu/doc/6881473>
41. Megalakult az új Országgyűlés 9 frakcióval és 15 bizottsággal. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220502/megalakult-az-uj-orszaggyules-9-frakcioval-es-15-bizottsaggal-542477>
42. 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200036.tv>
43. 10/2014. (II. 24.) OGY határozat. <https://njt.hu/jogszabaly/2014-10-30-41>
44. Bizottsági honlapok <https://www.parlament.hu/bizottsagok-honlapjai>
45. HÁZSZABÁLYI RENDELKEZÉSEK Országgyűlés Hivatala, 2022, 365 o.
46. Kilényi Géza: Az Országgyűlés. In: Kilényi Géza, Hajas Barnabás (szerk.): *Fejezetek az alkotmányjog köréből. Egyetemi jegyzet. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2005. 118*
47. 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról. <https://www.parlament.hu/web/guest/bevezetes-az-iromany-fogalma->
48. Mezey Barna: A köztársasági elnök a magyar jogtörtételemben. In: Pölöskei Ferenc (szerk.): *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon. Budapest, ELTE-BTK, 1990. 97. o.*
49. 1946. I. törvény 11. § (2) <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TVI&searchUrl=/ezer-ev>
50. Föglein Gizella: A köztársasági elnöki jogkör (1946). In: Pölöskei Ferenc (szerk.): *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon. Budapest, ELTE-BTK, 1990. 74.-78. o.*
51. Petrétei József: A köztársasági elnök rendkívüli állapottal összefüggő feladat-és hatáskörei. *Állam- és Jogtudomány 2015/ 4. sz. 24. o.*
52. 1949. évi XX. Törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya. <https://njt.hu/jogszabaly/1949-20-00-00§>
53. Ádám Antal: A köztársasági elnök az új alkotmányban (szerk. Holló András). *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995. 49. o.*
54. Petrétei József: *Magyarország alkotmányjoga II. Államszervezet. Kodifikátor Alapítvány, Pécs 2014. 116-117.*
55. *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére (szerk. Cserny Ákos). Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest 2013. 228.-232. o.*
56. *Az államfő jogállása I. (szerk. Csink Lóránt - Szabó István). Pázmány Press, Budapest 2013. 123. o.*
57. *Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára (szerk. Chronowski Nóra-Petrétei József). PTE ÁJK, Pécs 2010. 357.-358.o.*
58. Csink Lóránt: *Mire jó az ellensúly? In: Az államfő jogállása I. (szerk. Csink Lóránt-Szabó István). Pázmány Press, Budapest, 2013. 17.-19. o.*
59. *Az új Alaptörvényről-elfogadás előtt. (szerk. Kubovicsné Borbély Anett-Téglás András-Virányi András). Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága, Budapest 2011. 20. o.*

60. *Jogtudományi Enciklopédia.* (szerk. Jakab András - Fekete Balázs). 2019. [1]-[2] bekezdés <https://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend> (2019. október 20.)
61. Petrétei József: *A köztársasági elnök különleges jogrenddel összefüggő feladat-és hatáskörei.* Kézirat. 17. o.
62. Árva Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez.* Wolters Kluwer Kiadó, Budapest 2017. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1100000.ATK/ts/20160701/lr/chain3564/> (2019. november 22.)
63. Fitzmaurice John. *Politics and Government in the Visegrad countries: Poland, Hungary, the Czech Republic, and Slovakia.* - St. Martins's Press, 1998. - 208 p.
64. Фелікс Рудич. *Політичні лідери і стратегії реформ у країнах Центральної і Східної Європи. Політичний менеджмент.* 2007. №2. С.25-45
65. Ткач Д. *Роль особистого фактора у започаткуванні українсько-угорських стосунків.* https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tkach_rol.pdf
66. Nővé Béla: *Göncz Árpád 100. Születésnapjára/* <https://litera.hu/irodalom/publicisztika/nove-bela-goncz-arpad-100-szuletesnapjara.html>
67. Оєризко В. *Пам'яті Арпада Гьонца.* <https://blogs.pravda.com.ua/authors/ogrysko/561f508a7bf1c/>
68. Mádl Ferenc - *Tudós és államférfi.* <https://mfi.gov.hu/kutatas/madl-ferenc-tu-dos-es-allamferfi/>
69. *Elhunyt az alkotmányos forradalom hőse: Sólyom László, az egykori harmadik köztársaság alapítója.* <https://greenfo.hu/hir/elhunyt-az-alkotmanyos-forradalom-hose-solyom-laszlo-az-egykori-harmadik-koztarsasag-alapitoja/>
70. Ткач Д. *Зізнаюсь я жив, живу і дасть Бог буду житиму: (спогади) К.: Видавничий дім «Персонал», 2010. 222 с.*
71. *Український та угорський пам'ятники відкрили на Верецькому перевалі Карпат.* <https://www.radiosvoboda.org/a/1185215.html>
72. *Внаслідок тривалої хвороби помер экс-президент Угорщини Ласло Шойом.* https://mukachevo.net/news/vnaslidok-tryvaloyi-khvoroby-pomer-eks-prezydent-uhorshchyny-laslo-shoyom_5728261.html
73. *Június 29-én Schmitt Pált választják meg köztársasági elnöknek* <https://24.hu/belfold/2010/06/09/junius-29-en-schmitt-palt-valaszthatjak-meg-koztarsasagi-elnoknek/> <https://24.hu/belfold/2010/06/09/junius-29-en-schmitt-palt-valaszthatjak-meg-koztarsasagi-elnoknek/>
74. *Áder János életrajza.* <http://vienna.io.gov.hu/ader-janos-eletrajza>
75. *Президентка Угорщини Каталін Новак сьогодні 10 лютого подала у відставку після скандалу, що розгорівся на тлі її помилування звинувачуваного у покриванні сексуального насильства над дітьми у дитячому будинку.* <https://suspilne.media/681676-prezidentka-ugorsini-podala-u-vidstavku>
76. *Парламент Угорщини обрав нового президента.* https://lb.ua/world/2024/02/26/600515_parlament_ugorshchini_obrav_novogo.html
77. Bihari Mihály: *Magyar politika 1944-2004. Politikai és hatalmi viszonyok.* Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
78. Franczel Richárd: *Kormányzati viszonyok és állami vezetők I. és II. In.: Közjogi Szemle 3. és 4. számai 2013.*

79. Franczel Richárd: A nyugati mintaoszágok miniszterelnöki intézményei. In: *Pro Publico Bono-Magyar Közigazgatás*. 2015/1. 55-90.
80. Lentner Csaba: *Közpénzügyek és államháztartástan*. Nemzeti Közszoigálati és Tankönyvkiadó. Budapest. 2013.
81. Mandák Fanni: A magyar kormányzati struktúra reformja a második Orbán kormány idején. In: *Verebélyi Imre (szerk.): Az állam és jog alapvető értékei a változó világban*. Győr, Széchenyi István Egyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2012.
82. Müller György: *Parlament és kormány viszonyáról: 2010-2014, és ami utána következik*. In.: *Jogelméleti Szemle (15.) 2014*. 154 o.
83. Sárközy Tamás: *Magyarország kormányzása 1978-2012*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2012
84. 1990. évi XL. Törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000040.TV>
85. Sárközy Tamás: *Kétharmados túlkormányzás: Avagy gólerős csatár a mély talajú pályán*. Park Kiadó. Budapest. 2014.
86. Smuk Péter: *Magyar közjog és politika. 1989-2011*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011.
87. Magyarország miniszteriumainak felsorolásáról szóló 2014. évi XX. Törvény. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400020.TV>
88. Stumpf István: *Erős állam-alkotmányos korlátok*. Századvég, Budapest, 2014.
89. Stumpf István: *Stabilitás és „zsákmányrendszer” szerepe a közszolgálati életpályában*. In.: *Új feladatok-átalakuló közszolgálat. Tanulmányok a II. Magyar Zoltán emlékkonferencia kapcsán*. (szerk.: Gellén Márton) Budapest, Nemzeti Közigazgatási Intézet. 2011.
90. Ткач Д. І. *Журналістика в Угорщині: загальне та особливе: монографія*. К.: «КРОК», 2020. 302 с.
91. Antall József életrajza. <https://antalljozsef.igytortent.hu/szolgalatban/eletut/131-antall-jozsef-eletrajza>
92. Золтан Форкаш. *Экономическая политика правительства Анталла*. // *Баланс. Правительство Венгерской Республики. 1990-1994*. - Будапешт: Центр политических исследований “Коридор”, 1994. - С. 190-216.
93. Népsabadság. - 1992. - Március. 7.
94. Népsabadság. - 1994. - November. 30.
95. Dr. Boross Péter. *Politikus, Magyarország miniszterelnöke*. <https://nagybajom.hu/dr-boross-peter/>
96. Horn Gyula életrajza. <https://www.szon.hu/hajdu-bihar/2013/06/horn-gyula-eletrajza>
97. Magyarország évtizedkönyve. *A rendszerváltás (1988-1998)*. 1. Kötet. - 620 o.; 2. Kötet. - 502 o. - Bp.: DKMKA, 1998.
98. Pesti Sándor *A kormányzati döntéshozatal mechanizmusai Magyarországon* <http://scripta.c3.hu/szazadveg/18/pesti.htm>
99. A Horn kabinet második éve <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1997-11FD1/magyar-allam-tarsadalom-politika-14A60/a-horn-kabinet-masodik-eve-14E4B/>
100. A Bokros-csomag kulisszatitkai - ezeket fogadjunk, Ön sem tudta. <https://www.>

- economx.hu/magyar-gazdasag/a-bokros-csomag-kulisszatiitkai-ezeket-fogadjunk-onsem-tudta.594876.html*
101. Népsabadság. - 2002. - Január. 20.
102. Orbán Viktor miniszterelnök <https://kormany.hu/miniszterelnok/eletrajz>
103. Magyarország évtizedkönyve. A rendszerváltás (1988-1998). 1. Kötet. - 620 o.; 2. Kötet. - 502 o. - Bp.: DKMKA, 1998.
104. Státustörvény. - Bp.: TLA, 2002. - 682 o.
105. Az EU-hoz történő csatlakozás folyamata. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:member_states_accession
106. MIHÁLYI PÉTER: PRIVATIZÁCIÓ ÉS ÁLLAMOSÍTÁS MAGYARORSZÁGON *Internetes változat* 2018.04.19. 226 o.
107. Medgyessy Péter életrajza. <https://magyarnemzet.hu/archivum-archivum/2002/05/medgyessy-peter-eletrajza>.
108. Magyarország kormánya. Az első száz nap programja. 2002. www.gov.hu
109. Gyurcsány Ferenc Önéletrajz. https://dkp.hu/uploads/customitems/4/dk_gyf_onel-etrajz.pdf
110. Évkönyv. 2001 (IX). - Bp.: 1956-Intézet, 2001. - 310 o.
111. Bajnai Gordon Magyarország új miniszterelnöke. <https://felvidek.ma/2009/04/bajnai-gordon-magyarország-uj-miniszterelnoke/>
112. Колись Віктор Орбан був надією демократів. Тенер Угорщина - росія «на мінімалках», а її прем'єр - найкращий друг путіна в ЄС. <https://babel.ua/texts/103183-kolis-viktor-orban-buv-nadiyeyu-demokrativ-terer-ugorshchina-rosiya-na-minimalkah-a-jji-prem-yer-naykrashchiy-drug-putina-v-yes-yak-tak-stalossya-rozpovidaye-ugorskiy-sociolog-i-politik-balint-magyar>
113. Хто такий Віктор Орбан - шанувальник Путіна, друг Трампа, опонент України. [https://espresso.tv/article-khto-takiy-viktor-orban-shanuvvalnik-putina-drug-trampa-nevtomniy-oponent-ukraini-politichniy-portret](https://espresso.tv/article-khto-takiy-viktor-orban-shanuvvalnik-putina-drug-trampa-oponent-ukraini)
114. «Дискредитація та ревізія кордонів держав Європи»: політолог про таємні плани Орбана та кремля. <https://fakty.ua/440033-quot-diskreditaciya-i-reviziya-granic-gosudarstv-evropy-quot-politolog-o-tajnyh-planah-orbana-i-kremlya>.
115. Від борця проти СРСР до ультраправого прибічника Путіна: все, що відомо про прем'єра Угорщини Віктора Орбана. <https://news.telegraf.com.ua/ukr/politika/2024-07-05/5861303-vid-bortsysa-proti-srsr-do-ultrapravogo-pribichnika-putina-vse-shcho-vidomo-pro-premera-ugorshchini-viktora-orbana>
116. Politológus: Orbán Viktor egy nemzetközi sztár lett, akit mutogatnak. <https://index.hu/belfold/2024/03/08/koztarsasagi-elnok-sulyok-tamas-novak-katalin-lakner-zoltan/>
117. Róna Péter: Orbán célja, hogy Magyarországot kidobják az EU-ból <https://www.klubradio.hu/adasok/rona-peter-orban-celja-hogy-magyarorszagot-kidob-jak-az-eu-bol-120606>
118. SZONDI LIPÓT KÁIN, A TÖRVÉNYSZEGŐ MÓZES, A TÖRVÉNYALKOTÓ. G O N D O L A T. BUDAPEST, 1987. <https://ru.scribd.com/doc/236637765/Szondi-Lipot-Kain-a-torvenyszeg%C5%91-Mozes-a-torvenyalkoto>
119. Orbán Viktor beszéde 2022. március 15-én. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Orb%C3%A1n_Viktor_besz%C3%A9de_2022._m%C3%A1rcius_15-%C3%A9n_

(2).jpg

120. Lewin, K. (1951). *Field theory in social science: selected theoretical papers* (Edited by Dorwin Cartwright.). Harpers.

121. Leon Festinger. *A Theory of Cognitive Dissonance*. - Stanford University Press, 1962. - 291 p.

122. JAKAB ANDRÁS - SZILÁGYI EMESE SARKALATOS TÖRVÉNYEK A MAGYAR JOGRENDBEN. https://jog.tk.hu/uploads/files/10_Jakab_Andras_Szilagyi_Emese.pdf

123. 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000043.tv>

124. *A magyar politikai rendszer - negyedszázad után*, szerkesztette Körösi András, Osiris - MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest, 2015. 428 o.

125. Orbán V. *A munkaalapú állam korszaka következik*. 2014. URL: <https://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu-allam-korszaka-kovetkezik>.

126. 2018. évi CXVI. Törvény a munkaidő-szervezéssel és a munkaerő-kölcsönzés minimális kölcsönzési díjával összefüggő egyes törvények módosításáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800116.TV#lby0id3f0b>

127. Monetáris és egyéb mérlegstatisztikák. <https://statisztika.mnb.hu/publikacios-temak/penzugyi-intezmenyek-merlegei>

128. *Út a közoktatás teljes centralizációja felé - a KLIK rövid története 2010-től napjainkig*. <https://atlatzso.hu/oktatas/2021/03/31/ut-a-kozoktat-as-teljes-centralizacioja-fele-a-klik-rovid-tortenete-2010-tol-napjainkig/>

129. INEA: A várt előnyök megvalósultak, de a CEF hiányosságait még ki kell küszöbölni. <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/inea-19-2019/hu/index.html>

130. Угорщина просуває співпрацю з Росією щодо будівництва АЕС. <https://www.dw.com/uk/ugorsina-prosuvae-spivpracu-z-rosieu-sodo-budivnictva-aes/a-67397782>

131. Сімейна політика Угорщини: чому вона створює конфлікти з іншими країнами? <https://uifuture.org/publications/24715-simeyna-politika-ugorshchiny/>

132. Ткачова В. В. Міграційна політика Угорщини та Польщі в період міграційної кризи 2015-2017 рр. <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8258/1/2.pdf>

133. *Választás 2022: a politikai rendszer sarokpontja az országgyűlési voksolás*. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/02/valasztas-2022-a-politikai-rendszer-sarokpont-ja-az-orszaggyulesi-voksolas>

134. *Paks Nuclear Power Plant Expansion Project Proceeding Smoothly*. <https://hungarytoday.hu/the-paks-nuclear-power-plant-expansion-project-proceeding-smoothly/>

135. Угорщина підписала з Білоруссю угоду про будівництво АЕС. <https://ua.korrespondent.net/world/4690443/>.

136. Горбатенко В. П. *Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть*. К.: Академія, 1999. 240 с.

137. *Конституція Республіки Угорщина. Конституції нових держав Європи та Азії*. К.: Укр. прав. фундація "Право", 1996. С. 309 - 339.

138. Horvath Tamas. *Decentralization in Public Administration and Provision of Services: an East-Central European View. Environment and Planning C: Government and Policy* 15. - Bp., 1997. - 356 p.
139. *Decentralizáció: kísérletek és reformok.* - Bp.: Helyi Önkormányzat és Közszolgáltatás, 2000. - 590 o.
140. 1990. évi LXV. Törvény a helyi önkormányzatokról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000065.TV>
141. 1996. évi XXI. Törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló. <https://njt.hu/jogszabaly/1996-21-00-00>
142. 1997. évi CXXXV. Törvény a helyi önkormányzatok társulásairól és együttműködéséről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700135.TV>
143. Hermann Hozvath, Peteri Ungvári. *Önkormányati feladat-telepítés szempontjai és feltételei.* - Bp.: Local Government and Public Service, 1998. - 540 o.
144. 1990. évi LXIV. Törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000064.TV>
145. 1994. évi LXII. Törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400062.TV>
146. Некряч А. І. Місцеве самоврядування в Україні: етапи становлення та перспективи: монографія. К.: Генеза, 2002. 368 с.
147. Місцеве самоврядування в країнах Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав у 1994 році / Інститут місцевого врядування та державної служби. Будапешт, 1995. 254 с.
148. 1992. évi XXIII. Törvény a köztisztviselők jogállásáról. <https://njt.hu/jogszabaly/1992-23-00-00>
149. *Hardening the budget constraint: Institutional reform in the financial management of Hungarian local governments.* <https://akjournals.com/view/journals/032/70/4/article-p571.xml>
150. 2012-ben az Országgyűlés elfogadta a XCIII. törvényt. <https://njt.hu/jogszabaly/2012-93-00-00>
151. Dr. Ivancsics I.-Dr. Tóth J. 2012: A járáások múltjáról és lehetséges jövőjéről. In: *Területi Statisztika*. 15. (52.) évf. 1. sz.
152. *Kiiktatott ellenállás: helyi önkormányzatok Magyarországon a rendszerváltástól a járványig.* https://k.blog.hu/2022/01/21/helyi_onkormanyzatok
153. *Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: навч. посіб. / за ред. Ф. М. Рудича. К.: Парламентське вид-во, 2002. 327 с.*
154. Körösnéyi A. *A magyar politikai gondolkodás főárama (1989 - 1995) // Századvég, Uj folyam №3.* - Old.80 - 107
155. 1994 évi LXIII - A bírósági végrehajtásról törvény.
156. 1997 évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról.
157. *Зміни вносилися, відповідно: 1997. CXIX évi tv., 1998. XI évi tv., 1999. CX évi tv., 2000. CXXXVI évi tv., 2001. CV évi tv. та 1999. LVI évi tv., 1999. LXXXV évi tv., 1999. CX évi tv., 2000. XXXIII évi tv., 2000. XXXIX évi tv., 2000. CVI évi tv., 2001. XVI évi tv., 2001. XXXVI évi tv., 2001. XCV évi tv.*

158. 2000. évi CXXXVI. A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról törvény.
159. HUNGARY: The European Court of Human Rights judgement in the Baka v. Hungary case. <https://civicspacewatch.eu/hungarian-helsinki-committee-the-european-court-of-human-rights-judgment-in-the-baka-v-hungary-case/>
160. European Commission v Hungary [2012] EUECJ C-286/12 Legal updates on this case. [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-015-4850?contextData=\(sc.Default\)&transitionType=Default&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-015-4850?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true)
161. Dokumentum 62012CJ0288. Judgment of the Court (Grand Chamber). 8 April 2014. European Commission v Hungary. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0288>.
162. 2018. évi CXXXI. Törvény a közigazgatási bíróságokról szóló törvény hatálybalépéséről és egyes átmeneti szabályokról. <https://njt.hu/jogszabaly/2018-131-00-00>
163. Міністерство правди Орбана. Як працює антиукраїнська та антизахідна пропаганда в Угорщині. <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/05/26/7162473/>
164. Hungary's Orban Uses Pandemic to Seize Unlimited Power. <https://www.hrw.org/news/2020/03/23/hungarys-orban-uses-pandemic-seize-unlimited-power>.
165. The Hungarian Integrity Authority is calling for the expansion of powers <https://integritashatosag.hu/en/the-hungarian-integrity-authority-is-calling-for-the-expansion-of-powers/>
166. Роль громадянського суспільства у відновленні країни: чи можлива співпраця з урядом? <https://case-ukraine.com.ua/publications/rol-gromadyanskogo-suspilstva-u-vidnovlenni-krayiny-chy-mozhlyva-spivpratsya-z-uryadom/>
167. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО. <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t8.pdf>
168. Вінгендер І. Аномія та девіація в угорському суспільстві. Соціологічні дослідження. 2001. № 3. С. 86 - 94.
169. Kolosi T., Sági M. Hullámzó háztartások / Kolosi, Toth, Vukovics, szerk. Társadalmi riport 1998. - Bp.: Tarki, 1998. - 422 o.
170. Szivos P., Toth I. Gy. A háztartások jövedelmi szerkezete, egyenlőtlenségek, szegénység es ajdieti támogatások / Sik, Toth, szerk. Zardtanulmany. Jelentes az MHP 6. hullamardl. - Bp.: BKE-Tarki, 1998. - 361 o.
171. KS H (HCSO). A foglalkoztatás alakulása 1980-1996, Mikrocensus 1996. - Bp., 1997. - 437 o.
172. Robert P., Bukodi Zs. Who are the Entrepreneurs and Where Do They Come From? Transitions to Self-Employment Before, Under and After Communism in Hungary // International Review of Sociology. - 2000. - Vol. 10. - № 1. - P. 147 - 171.
173. Speder Zs., Paksi B., Elekes Zs. Anomy and Satisfaction / Kolosi, Toth, Vukovch, ed. Social riport 1991-2000. - Bp.: Tarki, 2001. - 610 p.
174. Szelenyi I. The Rise of Managerialism: The "New Class" after the Fall of Communism. - Collegium Budapest, 1995. - Discussion Papers no. 16.
175. Nonprofit szervezetek Magyarországon 2000. - Bp.: KSH, 2002. - 283 o.
176. 1997. évi CLVL. Törvény a közhasznú szervezetekről. <https://njt.hu/jogszabaly/1997-156-00-00>

177. 114-1992. (VII.23) Korm. rendelet. https://adozona.hu/jogtar/3680_114_1992_VII_23_Korm_rendelet_tarsadalmi
178. Beszélő. - 2001. - №7-8.
179. Öncenzúra a magyar sajtóban. <https://mertek.eu/2012/06/11/oncenzura-a-magyar-sajtoban/>
180. A norvég külügyminiszter is elmondta, hogyan mondott le Magyarország 77 milliárd forintról. <https://telex.hu/gazdasag/2021/07/23/a-norveg-kulugyminiszter-is-elmondta-hogyan-mondott-le-magyarorszag-77-milliard-forintrol>
181. 2017. évi LXXVI. Törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról <https://njt.hu/jogszabaly/2017-76-00-00>
182. Venice Commission criticizes Hungary's recent sovereignty protection law <https://www.jurist.org/news/2024/03/venice-commission-criticizes-hungarys-recent-sovereignty-protection-law/>
183. Rule-of-Law Developments in Hungary. <https://eucrim.eu/news/rule-law-developments-hungary/>
184. Угорський Гельсінський Комітет проти Угорщини. <https://cedem.org.ua/library/13522/>
185. The Hungarian government threatens EU values, institutions, and funds, MEPs say. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240112IPR16780/the-hungarian-government-threatens-eu-values-institutions-and-funds-meps-say>
186. Політичні режими як способи реалізації політичної влади. https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/fnib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/74.htm
187. Пахарев А. Д. Політичне лідерство і політичні еліти в Україні та державах Центральної і Східної Європи: тенденції формування. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти: кол. моногр.; за ред. Ф. М. Рудича. К.: МАУП, 2002. С. 215 - 239.
188. Körösnéyi Andras - Toth Csaba - Torok Gabor (2003): A magyar politikai rendszer. Budapest: Osiris. 429 o.
189. Ponszki Gabriella (2009): Képviselek és képviselet Magyarországon a 19. és 20. században, Budapest: Akadémiai Kiado.
190. Papp Zsofia (2006): A stabilitas forrasai a képviselők megvalasztasaban. In Ponszki Gabriella (szerk.): Amatőr és hivatásos politikusok. Képviselek Magyarországon II. Budapest: Uj Mandatum Konyvkiado, o. 95-119.
191. Böhm Andras (szerk.): A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon. Budapest: MTA Politikai Tudomanyok Intezete, o.11-18.
192. Varnagy Reka (2006): Az országgyűlési képviselők helyi beagazottsaga. In Ponszki G.(szerk.): Amatőr és hivatásos politikusok. Képviselek Magyarországon II. Budapest: Uj Mandatum Konyvkiado.
193. Denes Attila - Marelyin Kiss Jozsef (2003): Azert a politika az ur - az onkormanyzati multipozicionalis elit kialakulasa Magyarorszagon. In Kurtan S. et al. (szerk.): Magyarország politikai évkönyve 2002-ről. Budapest: Demokracia Kutatasok Magyar Kozpontja Alapitvany, 1245-1290.
194. Csité Andras - Kovach Imre (2002): Videki tortenet. In Kovach Imre (szerk.): Hatalom és társadalmi változás. A posztszocializmus vége. Budapest: Napvilag Kiado, 219-

195. Csurgo Bernadett - Kovach Imre - Megyesi Boldizsar (2009): *Helyi halozatok Európában és Magyarországon. Politikatudományi Szemle*, 2: 120-141.
196. Kovach Imre - Kucerova, Eva (2006): *The project class. The Hungarian and Czech cases. Sociologia Ruralis*, 46. no. 1: 3-21
197. Stark, David (1994): *Uj modon osszekapcsolodott regi rendszerelemek: rekombinans tulajdon a kelet-europai kapitalizmusban I-II. Közgazdasági Szemle*, 9-10: 933-948; 1053-1069.
198. Szelenyi Ivan - Eyal, Gil - Townsley, Eleanor (1996): *Posztkommunista menedzserizmus: a gazdasági intézményrendszer és a társadalmi szerkezet változásai. Politikatudományi Szemle*, 2-3: 7-29.
199. Szalai Erzsebet (2001): *Gazdasági elit és társadalom a magyarországi jkapitalizmusban. Budapest: Aula Kiado.*
200. Lengyel Gyorgy - Bartha Attila (1997): *Bankarok: a magyar gazdasági elit dominans csoportja? Replika, marcius*: 67-86.
201. Vedres Balazs (1997): *Bank és hatalom: A bankok helye a magyar nagyvállalatok kapcsolathalójában. Szociológiai Szemle*, 2: 101-123.
202. Toth Istvan Janos (1998): *Vállalkozások tulajdonosi kapcsolatai Magyarországon 1992-1996. Közgazdasági Szemle*, 6: 591-615.
203. Voszka Eva (2000): *Tulajdonosi szerkezet és vállalatirányítás a magyar nagyiparban. Közgazdasági Szemle*, 7-8: 549-64.
204. Vedres Balazs (2000): *A tulajdonosi halozatok felbomlása. Közgazdasági Szemle*, 9: 680-699.
205. Kovach Imre - Csité Andras (1999): *A posztszocializmus vege. A magyarországi nagyvállalatok tulajdonosi szerkezete és hatékonysága 1997-ben. Közgazdasági Szemle*, 2: 121-144.
206. Kolosi Tamas - Sagi Matild (1997): *Rendszerváltás - elitváltás. Századvég, új folyam*, 5: 3-21. 206. Kolosi Tamas - Sagi Matild (1997): *Rendszerváltás - elitváltás. Századvég, új folyam*, 5: 3-21.
207. Kolosi Tamas (2000): *A terhes babapiskóta. Budapest: Osiris Kiado. o.321.*
208. Szalai Erzsebet (2001): *Gazdasági elit és társadalom a magyarországi újkapitalizmusban. Budapest: Aula Kiado.*
209. Laki Mihaly - Szalai Julia (2004): *Vállalkozók vagy polgárok? Budapest: Osiris Kiado.*
210. Szalai Erzsebet (2001): *Gazdasági elit és társadalom a magyarországi újkapitalizmusban. Budapest: Aula Kiado.*
211. Lengyel Gyorgy (2007): *A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén. Budapest: Akadémiai Kiado.*
212. Lengyel Gyorgy (2003): *A magyar gazdasági elit cirkulációja a kilencvenes években: lassulás és bezarodás. Politikatudományi Szemle*, 4: 125-141.
213. Lengyel Gyorgy szerk. (2008): *A magyar politikai és gazdasági elit EU-képe. Budapest: Új Mandatum Könyvkiado.*
214. Szabo Karoly (2008): *A gazdasági elit egyes csoportjainak EU-kepe: bankarok, menedzserek és a gazdasági érdekvédelmi szervezetek vezetői. In Lengyel Gyorgy (sze-*

- rk.): *A magyar politikai és gazdasági elit EU-képe*. Budapest: Uj Mandatum Könyvkiadó, 210-247.
215. Bozoki Andras (2010): *A magyar demokratikus ellenzék: onreflexio, identitas es politikai diskurzus*. *Politikatudományi Szemle*, 2: 7-45.
216. Körösi Andras (1996): *A magyar politikai gondolkodás főarama (1989-1995)*. *Századvég, új folyam*, 3: 80-107.
217. Csité Andras (2001): *Balliberalisok, jobboldaliak, függetlenek es extravagánsok*. *Századvég, új folyam*, 22: 93-120.
218. Csurgó Bernadett - Kovách Imre (2003): *A kulturális elit politikai preferenciái*. In Bayer. *Politikatudományi Szemle*, 2: 120-141. (-2003).
219. Csité Andras - Himesi Zsuzsa Kovách -Imre (2001): *A gazdasági elit szociológiai összetételének és jellemzőinek empirikus vizsgálata*. *Kutatási zárójelentés*.
220. Csurgó Bernadett (2005): *Hires író - írói hírnev*. *Századvég, új folyam*, 25: 65-96.
221. Mátay Melinda (2002): *Fiatal budapesti elit értelmiségiek szocializációja*. Budapest: Oktatáskutató Intézet.
222. Ilonszki Gabriella - Lengyel György (2009): *Valaszuton: konszolidált vagy színlelt demokrácia?* *Politikatudományi Szemle*, 1: 7-25.
223. *Idősödik a parlament, öregszik a Fidesz*. <https://index.hu/belfold/2022/05/17/parlament-kepviselok-fidesz-ellenzек/?token=b17e3638f92ed773655f4e927955f84c>
224. *Losing to Viktor Orbán Has Taught Hungary's Left a Tough Lesson*. <https://jacobin.com/2023/09/viktor-orban-fidesz-hungarian-left-2022-election-failure>
225. *"Mass," "Movement," "Personal," or "Cartel" Party? Fidesz's Hybrid Organisational Strategy*. <https://d-nb.info/1269546279/34>
226. *Viktor Orbán's foreign policy as reflected by his official trips*. <https://cz.boell.org/en/2024/05/28/viktor-orbans-foreign-policy-reflected-his-official-trips>
227. *NAGY BOTOND A BÍRÁK KIVÁLASZTÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA*. https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/nagy_birak_jan.pdf
228. *Мільярдер Месарош розкриває сміливі плани експансії за кордон, глибоку дружбу з Орбаном і перемогу над криминою!* <https://dailynewshungary.com/uk/lorinc-meszaros-viktor-orban-interview/>
229. *Már a látszatra sem adnak: Tiborcz István teljesen összeépült a magyar állammal*. <https://www.valaszonline.hu/2024/02/09/tiborcz-orban-allam-privatizacio-szerbia-somogy-granit/>
230. *Milliárdos profitot termel, mégis uniós pénzből vesz elektromos autókat a Fidesz kedvenc őrző-védő cége*. <https://444.hu/2024/07/04/milliardos-profitot-termel-megis-unios-penzbol-vesz-elektromos-autokat-a-fidesz-kedvenc-orzo-vedo-cege>
231. *dr. Lehoczki Zóra Zsófia: A köztulajdonban álló gazdasági társaságok szervezeti és vagyoni sajátosságai/* <https://antik.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/Lehoczki%20Z%C3%B3ra%20-%20Disszert%C3%A1ci%C3%B3tervezet.pdf>
232. *A NER gazdaságpolitikája: a dűlás és a beletörődés évtizede*. https://hvg.hu/360/20200428_deak_daniel_interju_ner_10
233. *Startup Safari opens its doors again this June*. <https://niu.hu/en/news/startup-safari-opens-its-doors-again-this-june-15>
234. *Ha programozást vagy informatikát tanulnál, ez a négy hazai egyetem lehet a leg-*

- jobb számodra. <https://www.gsplus.hu/prcikk/ha-programozast-vagy-informatikat-tanulnal-ez-a-negy-hazai-egyetem-lehet-a-legjobb-szamodra-331941.html>
235. Kristóf Luca. *KULTURCSATÁK. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon* Gondolat Kiadó - Társadalomtudományi Kutatóközpont Budapest, 2021. 176 o.
236. Romsics Gergely: *A magyar politikai elitek rendre túlárazzák, mit tud kínálni a világnak Magyarország.* <https://24.hu/belfold/2024/03/12/romsics-gergely-1918-20-osz-szeomlas-utkereses-kulpolitika-trianon-ketpolusu-tarsadalom-interju/>
237. *Mi az a mesterséges intelligencia és mire használják?* <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak>
238. *A magyarok csaknem háromnegyede szerint létezik intelligens élet a Földön kívül.* <https://www.magyarhirlap.hu/tudomany/20230423-a-magyarok-kozel-haromnegyede-szerint-letezik-intelligens-élet-a-foldon-kivul>
239. Kontler L. *Millennium Közép-Európában: Egy magyar történet.* Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 2006. 640 o.
240. Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century.* Norman: University of Oklahoma Press.
241. Rupnik J. *Hungary's Quiet Revolution // New Republic.* 1989. November 20. P. 20; *New York Times.* 1989. April 16. P. E3.
242. Gálík Mihály-Halmi Gábor-Hirschler Richárd-Lázár Guy: *A nyilvánosság rendszerváltása, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998.*
243. *CIO-Wechsel bei Bertelsmann*<https://www.cio.de/a/cio-wechselbei-bertelsmann,3593415>
244. *WAZ Westdeutsche Allgemeine Zeitung ePaper.* <https://www.ikiosk.de/shop/epaper/waz-westdeutsche-allgemeine-zeitung.html>
245. Pavli D. *Berlusconi's Chilling Effect on Italian Media // Blog Open Society* (<http://blog.soros.org/2010/03/berlusconi-schilling-effect-on-italian-media>)
246. Bajomi-Lazar P. *Media es Politika .* Budapest: Antenna Konyv, 2010.
247. *Élet és Irodalom* <https://magyarbrands.hu/interjuk/élet-esirodalom/>
248. *Kortárs,* 1997. II.1348-1349.p.; lásd még *Program és hivatás. i. m. 721.p.*
249. *Peform.* 1989. 11 februar.
250. *Magyar hirlap.* 1988. 16. 11.
251. *Peform.* 1989. 11 februar.
252. *Peform* 1989. 17. 02.
253. *Jelentős kulturális folyóiratok szűnnek meg.* kulter.hu, 2016. április 29. [2016. június 13-i dátummal az eredetiből archiválva]. (Hozzáférés: 2017.01 31.)
254. Bajomi-Lazar P. *Media es Politika.* Budapest: Antenna Konyv, 2010. 233 old.
255. *Új magyar irodalmi lexikon III. (P-Zs).* Főszerk. Péter László. Budapest: Akadémiai. 1994. 2053. o.
256. *Reform 1988-1998.* <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/ReformTokePeter/>
257. *World Newspapers and Magazines - Hungary».* Worldpress. Retrieved 10 May 2008.
258. *Peform.* 1989. 11 februar. 26. *Magyar hirlap.* 1988. 16. 11.
259. *TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1997-11FD1/magyar-allamtarsadalom-politika-14A60/a-mediatorveny-1507A/*

260. A Nemzeti Kerekasztal-megállapodás 15. évfordulója: Született szeptember 18-án https://magyarnarancs.hu/belpol/a_nemzeti_kerekasztal-megallapodas_15_evfordulo-ja_szuletett_szeptember_18-an-53850
261. Pártközi megállapodás, 1990.04.29, 428-429.p.
262. Kéri László: *Hatalmi kísérletek*, Helikon Kiadó, 2000. C. 250
263. 1996. évi I. Törvény <https://hu.wikipedia.org/wiki/1996>.
264. Vasarhelyi Maria Hol a határ? *Kampánystratégiák és kampányetika 2002.* (szerk. Sükösd Miklóssal) Irodalom Kiadó. 2002
265. *Kronológia, Magyar médiahelyzet, Századvég Kiadó, 2005. o.274*
266. Szirmai É. (2019) A digitális identitás titkos jelei. In: Balázs G., Minya K., Pölcz Á. (szerk.) *A titok szemiotikája*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság. P. 301-312
267. Szirmai É. (2017) A hatalom nyilvánossága a hálózatosodás korában. In: Lőrincz, I. (szerk.) «Semper Reformare» XX. Apácza napok Nemzetközi Tudományos Konferencia. Széchenyi István Egyetem Győr. P. 397-405.
268. Szirmai É (2019): *The secret signs of digital identity*. In: Balázs, G., Minya K., Pölcz Á. (eds.): *Semiotics of Secret*. Budapest: Hungarian Society of Semiotics. P. 301-312. (In Hung.)
269. Vásárhelyi M. A médiapolip működése - agy - és pénzmosoda. In: *Magyar polip - A posztkommunista maffi állam*. Szerk.: Magyar Bálint és Vásárhelyi Júlia. Budapest: Noran Libro, 2013.
270. *Hogyan mukodott Orban és Simicska mediabirodalma* http://www.kreativ.hu/data-banya/cikk/hogyan_mukodott_orban_es_simicska_mediabirodalma
271. *Itt a kapcsolat a fidesz és a tv2 eladása kozo*. <http://vs.hu/mind/ osszes/itt-a-kapcsolat-a-fi-desz-es-a-tv2-eladasa-kozo> tt - 0120
272. *Itt vannak a számok így befolyasó ljak orbanek a mediat*. http://magyarinfo.blog.hu/2015/02/05/itt_vannak_a_szamok_igy_befolyasoljak_orbanek_a_mediat
273. *Nagy-testvér-a-tv2-t-fi gyeli* <http://nol.hu/belfold/nagy-testver-atv2-t-fi-gyeli-156991>
274. *Raszalltak-az-rtl-klubra* <http://nol.hu/belfold/raszalltak-az-rtlklubra-1574503>
275. *Vajna közel 7 milliárdot kap a tv2-re az államtól* http://index.hu/kultur/media/2015/12/15/vajna_kozel_7_milliardot_kap_a_tv2-re_az_allamtol
276. *Habony-Árpad-elolep-az-arnyekbol-es-media cezar-lesz*. [http://444.hu/2015/04/15/habony-arpad-elolep-az-arnyekbol-es-media cezar-lesz/](http://444.hu/2015/04/15/habony-arpad-elolep-az-arnyekbol-es-media-cezar-lesz/)
277. *Eldolt-Habony-lesz-az-uj-Simicska* <http://valasz.hu/itthon/eldolt-habony-lesz-az-uj-simicska-111628>
278. *A media elfoglalasanak haditerve* http://hvg.hu/velemeny/20150609_A_media_elfoglalasanak_haditerve
279. *Megerősített magyar diplomácia*. *Magyar Hírlap*, XLVII. évf. 134. sz. (2014. jún. 11.) 5. o.
280. *Szinte teljes vezetőcsere a külügyi tárcánál*. *Világgazdaság*, XLVI. évf. 196. sz. (2014. okt. 9.) 6. o. VCP
281. *Dr. Szabó László. Magyarország washingtoni nagykövetsége (2017) (Hozzáférés: 2019. okt. 1.)*

282. Tom Szigeti: *New Hungarian Ambassador Presents Credentials to Trump in DC. Hungary Today* (2017. szept. 12.) (Hozzáférés: 2019. okt. 1.)
283. *Több megoldás kell az energiaellátásban. Világgazdaság, XLVI. évf. 245. sz. (2014. dec. 19.) 5. o.*
284. *Усі яйця в один кошик. Як В. Орбан скуповує медіа Угорщини.*
<https://ua.112.ua/mnenie/usi-iaitsia-v-odyn-koshyk-yak-viktor-orban-skupovuiie-media-uhorshchynu-460250.html>
285. *Тужанський Дмитро. Вартові режиму Віктора Орбана.* <https://medialab.online/news/magyarorszag/>

«Угорщина на шляху від демократії до авторитаризму: трансформація комунікації влади»

Д.І. Ткач

м. Київ – 2024 р.

Обкладинка - Д.К. Ткач

Підписано до друку 30.06.2023 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 3,96. Наклад 300 прим.
Зам. 231

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Університет економіки та права «КРОК»
місто Київ, вулиця Табірна, 30-32
e-mail: Print@krok.edu.ua